

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FILOZOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA ANDRAGOGIKY A PERSONÁLNÍHO ŘÍZENÍ

Pedagogika – andragogika

Jana Neusarová

**Poradenství a osvěta v rámci problematiky silničních
dopravních nehod**

**Counseling and Adult Education in the framework
of Road Traffic Accidents**

DIZERTAČNÍ PRÁCE

Vedoucí práce – doc. Dr. Milan Beneš

2009

P r o h l a š u j i ,

že jsem předloženou dizertační práci vypracovala samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

Podpis:

V Praze dne 30. září 2009

Poděkování

Ráda bych tímto poděkovala svému vedoucímu práce panu doc. Dr. Milanu Benešovi za jeho vedení mé dizertační práce a průběžné konzultace, dále panu PhDr. Jiřímu Reichelovi, Ph.D., za metodické vedení praktické části a cenné připomínky. V neposlední řadě patří můj dík také panu JUDr. Josefu Biňovcovi a paní PhDr. Anně Arnoldové za jejich připomínky k právním aspektům probíraného tématu a panu PhDr. Přemku Fouskovi za jeho komentář a povzbuzení. Také děkuji svému manželovi Zdeňku Neusarovi za trpělivost a stylistické připomínky. Velice děkuji za spolupráci také všem ostatním, kteří se podíleli jakkoli na vzniku této práce, včetně respondentů, kteří byli ochotni pohovořit o svých osobních zkušenostech a jejichž výpovědi si velmi vážím.

Abstrakt

Předložená dizertační práce seznamuje s aktuální tematikou osvěty a poradenství v rámci problematiky silničních dopravních nehod.

Hlavním cílem práce je informovat, rozšířit celospolečenské, občanské povědomí o této problematice a téma zasadit do vědeckého oboru vzdělávání dospělých. Předložená dizertační práce klade důraz na význam osvětové činnosti, poradenství a občanské vzdělávání nejen jakožto na možnost uvedení do tématu, popisu rozebíraného jevu, příčin, důsledků, ale též jasně poukazuje na skutečnost, že právě osvětové působení, poradenství a další vzdělávání skýtá potenciál důsledky dopravní nehodovosti prakticky řešit.

Práce obsahuje deset kapitol a je rozdělena na dvě hlavní části, teoretickou a praktickou.

Prvních osm kapitol představuje teoretické pozadí, téma je rozebráno z nejrůznějších oblastí zkoumání a teoretická část práce přináší též nové podněty z hlediska oborů andragogika a personální řízení.

Závěrečné dvě kapitoly tvoří praktickou část práce. První z nich je kvalitativním šetřením se standardizovanými prvky, resp. výzkumem organizací zabývajících se tématem prevence, intervence a připravenosti na dopravní nehodovost. Vyústěním této kapitoly jsou návrhy kritérií kvality pořádání osvětových, vzdělávacích a dalších akcí, které organizace připravují pro odborníky i veřejnost. V desáté kapitole jsou uvedeny výsledky analýzy tří kazuistik lidí, jimž do života zasáhla dopravní nehoda, přičemž toto téma je vzhledem k jeho závažnosti přiblíženo i z osobního hlediska zúčastněných osob.

V závěru jsou sumarizovány zásadní myšlenky a výstupy práce. Zároveň jsou popisované okolnosti rozvedeny do souvislostí a jednotného celku, přinášející návrhy a doporučení, které by mohly být pro organizace, společnost, jednotlivce i pro obor vzdělávání dospělých možnou inspirací. Přitom je poukázáno na fakt, že tyto závěry by měly být rozvedeny do konceptu celoživotního vzdělávání (učení).

Nedílnou součástí práce jsou podrobné přílohy včetně plného rozsahu kazuistik a rozboru výzkumného šetření z deváté kapitoly, které téma přibližují a dodávají mu větší plasticitu.

Abstract

The submitted thesis introduces an actual theme of Adult Education and Counseling in the framework of Road Traffic Accidents.

The main aim of the thesis is to inform and to extend a corporate, civic consciousness about this problem and to introduce it as a regular topic in Adult Education. Thereby, the thesis emphasizes the importance of Adult Education activities, Counseling and Civic Education, not only for outlining of the problem, its causes and consequences, but also to simply illustrate that just Adult and Further Education provides the potential for a practical solution to the consequences of road traffic accidents.

The thesis consisting of ten chapters is divided into two parts: theoretical and practical.

First part, contained of eight chapters, reveals a theoretical background of the theme, it examines the topic of road traffic accidents from many points of view and it also brings some new suggestions in terms of Adult Education and Personnel Management.

The last two chapters present a practical part of the thesis. First of them is a qualitative research with standardized aspects, or a research of organizations engaged in road traffic accident prevention, intervention and readiness. In brief, the conclusions of the chapter bring some quality criteria propositions for arranging of educational, enlightenment and others campaigns, prepared by organizations for the professionals and public.

Furthermore, an analysis of three casuistries of affected people by road traffic accidents has been written in the tenth chapter. Thus, the theme of traffic accidents is introduced also from personal point of view because of its importance and relevancy.

Finally, the main ideas and results of the thesis are summarized. At the same time described circumstances of the thesis are elaborated into context and an integrated whole, proposals and recommendations are suggested, which could inspire the organizations, society, individuals, as well as the sector of Adult Education, referring to the fact that these results should be elaborated on Lifelong education (learning) concept.

Detailed supplements comprise of inseparable part of the thesis including full casuistries and analysis of the research from ninth chapter which approach the theme and provide it more plasticity.

Obsah

Úvod.....	1
1 Klíčové pojmy.....	7
2 Specifikace dopravní nehodovosti od 80. let 20. století do roku 2008.....	11
2.1 Vývoj dopravní nehodovosti v ČR.....	11
2.2 Přímé a nepřímé ukazatele bezpečnosti silničního provozu.....	14
2.2.1 Přímé ukazatele bezpečnosti silničního provozu.....	14
2.2.2 Nepřímé ukazatele bezpečnosti silničního provozu.....	16
2.3 DN v českých krajích.....	16
2.4 Situace v zahraničí.....	17
2.5 Rizikové faktory podílející se na dopravní nehodovosti.....	20
2.5.1 Podíl alkoholu na DN.....	21
2.6 Klasifikace DN podle typu účastníka silničního provozu, počet nehod v obci a mimo obec v ČR.....	24
3 Intervenční a represivní činnosti uplatňované v ČR v rámci silničního provozu	27
3.1 Aktivity Policie ČR.....	27
3.2 Síly a prostředky dopravně bezpečnostní činnosti – oblast intervence.....	31
4 Organizace a personální řízení základních složek IZS ČR.....	35
4.1 Typologie složek IZS z hlediska řízení lidských zdrojů.....	36
4.1.1 Řízení lidských zdrojů v HZS ČR.....	38
4.1.2 Organizační uspořádání a personální řízení HZS.....	39
4.1.3 Psychologická služba HZS ČR – personální a odborná garance.....	40
4.1.4 Organizační, hierarchické uspořádání a personální řízení v Policii ČR.....	40
4.1.5 Psychologická služba u Policie ČR – personální a odborná garance.....	41
4.1.6 Organizační a hierarchické uspořádání ZZS a její poslání.....	42
5 Následky DN na životy jejich účastníků a pozůstalých.....	46
5.1 Akutní reakce na stres (akutní stresová porucha).....	47
5.2 Posttraumatická stresová reakce (posttraumatická stresová porucha).....	49
5.3 Vědomé vyrovnávací strategie.....	52
5.4 Psychické následky vážící se k získanému tělesnému postižení.....	53
5.5 Prožitky pozůstalých.....	56
6 Poradentství a podpora účastníků DN a pozůstalých v zemích EU a v ČR.....	60
6.1 Poradentství účastníkům DN v EU.....	60
6.1.1 Evropská federace obětí dopravních nehod – FEVR.....	60
6.1.2 Francie.....	61
6.1.3 Španělsko.....	62
6.1.4 Velká Británie.....	63
6.1.5 Itálie.....	63
6.2 Poradentství účastníkům DN v ČR.....	63
6.2.1 Pracovní skupina pro tvorbu standardů psychosociální krizové pomoci.....	64
6.2.2 Občanské poradny.....	66
6.2.3 Bílý kruh bezpečí.....	66
6.2.4 České sdružení obětí dopravních nehod.....	67
6.2.5 Veřejný ochránce práv.....	68
6.2.6 Probační a mediační služba ČR.....	68
6.2.7 Liga lidských práv a Public Interest Lawyers Association.....	69
6.2.8 Další organizace poskytující služby sociální prevence.....	70

6.3 Základní zásady provázení a poradenství obětem DN a pozůstalým.....	70
7 Silniční dopravní nehody z hlediska právní problematiky – práva obětí dopravních nehod, pozůstalých a jejich uplatňování v praxi.....	76
7.1 Statut obětí DN a obviněných v trestním řízení a jejich práva a povinnosti.....	76
7.2 Právní možnosti poškozených a pozůstalých v občanskoprávním řízení včetně jednání s pojišťovny.....	82
7.3 Právní možnosti poškozených a pozůstalých ve speciální formě občanskoprávního řízení.....	84
7.4 Nároky a náhrady škody z hlediska systému sociálního zabezpečení ČR.....	85
7.4.1 Nemocenské pojištění.....	85
7.4.2 Úraz a pracovní úraz.....	97
7.4.3 Důchodové pojištění.....	103
7.4.4 Státní sociální podpora.....	108
7.4.5 Sociální péče o občany zdravotně postižené.....	108
7.4.6 Problematika zaměstnanosti.....	122
8 Formy dalšího vzdělávání v oblasti prevence, intervence a přípravy na dopravní nehodovost.....	124
8.1 Vzdělávací akce, programy, metody a jejich náplň – státní a nestátní (neziskové) organizace.....	125
8.2 Vzdělávací akce, programy, metody a jejich náplň – autoškoly, pojišťovny, firmy.....	130
8.3 Návrhy dělení osvětových a vzdělávacích akcí, metod a programů v rámci problematiky DN.....	135
9 Výzkumné šetření.....	137
9.1 Zkoumaný problém, cíl šetření.....	137
9.2 Etapy realizace šetření, výběr respondentů, technika sběru dat.....	138
9.3 Výzkumné otázky.....	139
9.4 Výsledky šetření.....	140
9.5 Další návrhy.....	144
10 Kazuistiky – výsledky.....	146
Závěr.....	154
Seznam nejvíce užívaných zkratk.....	162
Seznam příloh.....	163
Příloha A: Přehled signatářů Evropské charty bezpečnosti silničního provozu z České republiky.....	164
Příloha B: Vymezení PsKP, Povaha a cíle PsKP, Souřadnice, podoby, trvání a poskytovatelé PsKP, Zásady a hodnoty PsKP.....	165
Příloha C: První občanské pomoci (POP) – základ psychosociální krizové pomoci.....	170
Příloha D: Vodítka pro tvorbu letáků.....	173
Příloha E: Kontakty na vybrané organizace poskytující poradenství účastníkům dopravních nehod.....	175
Příloha F: Polostandardizovaný rozhovor s odborníky z organizací/institucí věnující pozornost bezpečnosti dopravy a intervenci v rámci dopravní nehodovosti (příp. přípravě na událost).....	177
Příloha F: Rozbor výzkumného šetření.....	180
Příloha G: Kazuistika – paní Štáfková.....	189
Příloha H: Kazuistika – paní P. T.....	194

Příloha I: Kazuistika – pan Hořícký.....	204
11 Soupis bibliografických citací.....	215
12 Bibliografie.....	224
Evidenční list knihovny.....	225

Úvod

Dopravní nehody jsou závažným jevem současné společnosti. V podstatě se týkají všech rozvinutých i rozvojových států světa, z lidského a občanského hlediska prostupují širokospektrálně naši společnosti, a to v různé míře závažnosti, ať už je řeč o dopravních nehodách se škodou na majetku, s následky na zdraví (těžkými, lehkými), v nejhorším případě s následkem smrti. Na českých silnicích umíralo ještě v nedávné době průměrně kolem 1 300 lidí ročně, přičemž na každého usmrceného člověka připadá průměrně 10 pozůstalých osob. Odhaduje se tak, že smrtelné dopravní nehody zasahují jen v České republice¹ přes 100 tisíc lidí ročně (České sdružení obětí dopravních nehod, online) [cit. 22. 11. 2007]. V celosvětovém měřítku umírá na silnicích podle informací Světové zdravotnické organizace 1,2 milionů lidí ročně a více než 50 milionů lidí je při dopravních nehodách zraněno. Viditelným znamením smrtelných dopravních nehod jsou pomníky u silnic věnované konkrétním obětem dopravních nehod, jejichž počet se začal intenzivně zvyšovat napříč vyspělými zeměmi světa od 90. let minulého století do současnosti² (Nešporová, 2008, s. 140–141). Dopravní nehody jsou druhým nejčastějším důvodem úmrtí u lidí ve věkové kategorii 5–29 let (Shinar, 2007, s. 5), nemluvě o výši hmotných škod. Jen v České republice dochází průměrně ke ztrátám 50 miliard ročně (Centrum dopravního výzkumu, 2008, s. 8).

Zatímco ve vyspělých státech Evropské unie³ jako je Švédsko, Nizozemí, Německo či Rakousko, aktuálně též Francie, Portugalsko nebo Španělsko patří zlepšení bezpečnosti silničního provozu mezi hlavní celospolečenské, a tedy i politické cíle, čemuž odpovídá i klesající nehodovost v těchto zemích, u nás byla situace již od 90. let. 20. stol. do I. poloviny roku 2004 velice nepříznivá. Od II. poloviny roku 2004 do roku 2006 byl naznačen příznivý obrat. V roce 2006 počet smrtelných dopravních nehod dokonce klesl pod hranici 1 000 osob (Šťastný, 2006, s. 5). Jestli se však jedná o dlouhodobý trend nám ukáží až následující léta, protože rok 2007 se projevil opět jako nepříznivý se svými 1 123 oběťmi na životech, statistika za rok 2008 vykazuje 992

¹ dále jen ČR

² Odborníky jsou tyto pomníky považovány na jedné straně za vyjádření smutku – tedy určitou formu truchlícího rituálu pozůstalých osob, na druhé straně také kritiky současného stavu a zbytečných ztrát na životech často mladých lidí v dopravě. Hojný výskyt pomníků lze pozorovat v postmoderních evropských, amerických i australských společnostech (Nešporová, 2008, s. 140).

³ dále jen EU

zemřelých obětí dopravních nehod, tj. opět počet nepřevyšující obávanou hranici 1 000 lidí, což je hodnoceno jako relativně pozitivní výsledek (Centrum dopravního výzkumu, Zpráva, 2009, s. 7). Je jisté, že k vážným dopravním nehodám bude docházet, obzvláště s přihlédnutím ke stále mohutnější míře motorizace u nás i v zahraničí.

Problematika dopravních nehod se tak dotýká nejen celospolečenského a ekonomického hlediska, ale i hlediska osobního, čímž se zde míní především psychické a sociální ovlivnění zúčastněných lidí. Vzhledem k tomu, že prozatím nebyl věnován zájem vzdělávání a osvětě v rámci problematiky silničních dopravních nehod, tato práce by měla být jakýmsi vstupem do rozboru tohoto tématu.

Hlavním cílem (či přesněji řečeno cíli) práce je tak *rozšíření celospolečenského, občanského povědomí o této problematice a zasadit téma do vědeckého oboru vzdělávání dospělých*. Tím autorka *poukazuje na význam osvětové činnosti, poradenství či občanského vzdělávání nejen jakožto na možnost uvedení do tématu, popisu rozebíraného jevu, příčin, důsledků, ale též jasně poukázat na skutečnost, že právě osvětové působení a vzdělávání skýtá potenciál důsledky dopravní nehodovosti prakticky řešit* (stejně jako je tomu též u jiných sociálně problematických jevů). Tímto praktickým řešením může být participace občanů na veřejných věcech, kterou je v tomto případě bezpečnost v dopravě a včasný a citlivý zásah v případě, že k nehodě již došlo, ale též systematický, koncepční rozvoj osvětových a vzdělávacích aktivit různých organizací a odborníků věnující svou pozornost bezpečnosti dopravy (prevenci) či řešení následků DN (tj. intervenci, která má zároveň směřovat k potřebné připravenosti na podobnou událost v budoucnu).

Za jednu z nejdůležitějších součástí celoživotního učení je dnes považováno další vzdělávání, které zahrnuje vzdělávání občanské, zájmové a profesní (Palán, 2002, 160). Je užitečné zmínit tezi, že celoživotní učení má být realitou pro nás všechny a je jakýmsi pohyblivým cílem v naší společnosti (Chaloupka, 2006, s. 2). V tomto ohledu lze připojit též význam vzdělávání v občanském kontextu, které začíná nabývat na důležitosti. Prakticky od druhé čtvrtiny 20. stol. a zejména potom v průběhu 90. let byl v oblasti vzdělávání věnován zájem především vzdělávání profesnímu (Kopecký, 2004, s. 11), ovšem postupem doby se začíná ukazovat, že samo profesní vzdělávání nenaplní všechny funkce, které by vzdělávání dospělých mělo plnit. Pro účely podpory zaměstnanosti a zaměstnatelnosti, jakož i schopností reagovat na proměnlivé požadavky

trhu, v určité míře stačí, ale nedosahuje na globální společenskou rovinu (Kopecký, 2004, s. 14).

Ač to na první pohled možná není patrné, oblastí, které se výše uvedené sdělení týká, je též společensky problematická dopravní nehodovost jako jeden ze současných závažných globálních problémů. Také učení a vzdělávání v této oblasti zkoumání by mělo zahrnovat svou konzumaci, vedoucí k získání potřebných vědomostí i investici, tj. dlouhodobé využití v pracovním prostředí (Chaloupka, 2006, s. 2), ale též v občanském. Celoživotní učení (resp. vzdělávání) by v případě dopravní nehodovosti s největší pravděpodobností mělo jen omezený význam a jak se ukazuje v praxi i dosah, pokud by bylo realizováno pouze v profesním prostředí. Poradenské a osvětové působení v tomto oboru zkoumání by z hlediska uplatnění mělo být součástí občanského vzdělávání široké veřejnosti, včetně tzv. komunitního vzdělávání. Dopravní nehodovost můžeme totiž oprávněně považovat za celospolečenský problém, protože nejen jedinci, ale celé komunity občanů bývají těmito událostmi zasaženy (obzvláště u hromadných dopravních nehod). V souladu s názorem, který zastává Kopecký (2004, s. 89–90), pak je možné říci, že sociální exkluze v komunitách a potřeba jejího řešení sílí na významu, tedy i v oblasti prevence a intervence při dopravní nehodovosti, včetně přípravy na dopravní nehody a jejich následky. Důraz na občanské vzdělávání je pak opřen o skutečnost, že právě občané by měli být vybaveni preventivními a intervenčními znalostmi a dovednostmi vztahujícími se k bezpečnosti silničního provozu a přípravě na dopravní nehody. Jak popisuje Shinar (2007, s. 767), „přes všechny regulace, inovace a modifikace infrastrukturního designu či designu motorových vozidel, je to zejména řidič, kdo představuje neadaptabilnější a nejvíce kontrolující prvek v dopravním systému.“⁴ Lze ovšem doplnit, že na dopravním provozu se podílejí kromě řidičů též chodci, cyklisté a další účastníci silničního provozu, tedy obecně vzato občané vyskytující se na pozemních komunikacích. Jsou to právě oni, kdo jsou první nejen na místě dopravních nehod, ale též přítomni v přirozeném sociálním prostředí zasažených lidí dopravní nehodou, v rodině, sousedství, komunitě, společenství, obci. Občané nesou kromě jiného i podíl na míře adaptace zasažených lidí na novou životní situaci, které jsou vystaveni po zážitku dopravní nehody, což bude autorka prokazovat průběžně v předložené dizertační práci. Proto je možné říci, že právě

⁴ překlad autorky z anglického originálu

neformální, občanské vzdělávání má v tomto oboru zkoumání klíčovou úlohu, neboť „učení prostřednictvím participace...“ na veřejných věcech „...je pokládáno za nejučinnější a nejpřirozenější“ cestu pro možnou sociální změnu v této oblasti (Kopecký, 2004, s. 107). Stejný předpoklad vychází i z materiálu Evropské komise *Learning for Active Citizenship* (1998), kde je kladen důraz na aktivní občanství, které je jednou z cest vedoucích k sociální integraci a zároveň slouží jako prevence sociální exkluze (Kopecký, 2004, s. 106). Zároveň je však potřebné zmínit, že převratnou změnu v postojích naší občanské společnosti nelze očekávat ze dne na den, protože česká společnost v občanské sebevědomí stále příliš nevěří (tamtéž, s. 111). Svou úlohu zde hrají hodnoty a postoje veřejnosti vůči popisované problematice a participaci na veřejných věcech, což má historické, sociální i politické souvislosti.

Také pohled na organizace a jejich přístup ke vzdělávání a osvětě veřejnosti je důležitou součástí práce, neboť organizace mohou být důležitými nositeli učení v této oblasti, čímž je naznačen průmět tématu též do profesního či zájmového vzdělávání.

Celkovým objektem zkoumání je tedy *osvěta, poradenství a vzdělávání (učení) v rámci problematiky silničních dopravních nehod*.

Konkrétními objekty zkoumání, jak už bylo naznačeno, jsou dále *organizace*, které se zabývají prevencí dopravní nehodovosti a řešením jejich následků, tj. intervencí, případně připraveností na dopravní nehody.

Dalším objektem zkoumání jsou *účastníci dopravních nehod*, konkrétně oběti dopravních nehod a také *pozůstalí* po zemřelých obětech dopravních nehod. Práce zcela neopomíná ani viníky (resp. obviněné) dopravních nehod.

Základní hypotézou práce je, že *v případech dopravních nehod, kde je přítomno ublížení na zdraví či dokonce úmrtí, je vážně ohrožena integrita, mnohdy i identita jedince (oběti dopravní nehody či pozůstalého) a dopravní nehoda tak ve svém důsledku významně zasahuje do psychického, sociálního, případně ekonomického života člověka, jeho sociálního prostředí – rodiny, okruhu přátel, známých, kolegů*.

Práce vychází z dalších předpokladů, které vybízejí ke stanovení dalších hypotéz. *Znalosti širší, ale někdy i odborné veřejnosti jsou z hlediska následků dopravní nehodovosti nedostatečné, následkům dopravních nehod a s nimi související včasné a správné prevenci a intervenci⁵ není věnovaná celospolečenská pozornost. I když je*

⁵ což platí též u připravenosti na událost

oblast dopravní nehodovosti hodnocena jako závažná (zejména s ohledem na socioekonomické ztráty), není předmětem celostátního zájmu, čímž se i účastníci, resp. oběti dopravních nehod snáze ocitají v jakémsi sociálním vakuu. Často nemají základní povědomí o možnostech a formách pomoci, které jsou jim v ČR k dispozici. Jejich právní povědomí je nízké, proto v řadě případů ani nedojde k jejich adekvátnímu odškodnění, právě z důvodu neinformovanosti, popřípadě absence včasného jednání (Běhanová, 2006, s. 148, FEVR, 1995, s. 5). Zúčastnění lidé tak mají nepatrnou možnost svoji zkušenost předat například v konzultační, případně lektorské činnosti pro účely širší osvěty veřejnosti.

Dále sociální okolí zasaženého člověka si často nebývá dostatečně vědomo závažnosti následků dopravní nehody na jeho osobní život. Důsledkem toho se zasažený člověk může snadno ocitnout v izolaci a v krajním případě může být ohrožen i sociální exkluzí (vyloučením).

Vedle souhrnu teoretických poznatků nashromážděných v období zkoumání této problematiky z nejrůznějších hledisek, jsou pro účely práce k dispozici různé materiály.⁶ Podkladový materiál je tak shromážděn na základě *sekundární analýzy dat a výzkumné činnosti státních, nestátních i podnikových subjektů.*

Nezastupitelné místo zaujímá v práci též *kvalitativní výzkum*. Autorka se snaží kvalitativním dotazováním se standardizovanými prvky o zmapování cílových skupin, metodologie a ovlivňujících faktorů podílejících se na vzdělávání a osvětě vybraných organizací a odborníků, kteří věnují svůj zájem bezpečnosti dopravy, intervenci v rámci dopravní nehodovosti či připravenosti na dopravní nehody a také o sondáž názorů a zkušeností zástupců těchto organizací a dalších odborníků. Cílem výzkumného šetření je pak výše uvedené okolnosti popsat a na jejich základě uvést návrhy a doporučení vedoucí ke zlepšení osvěty a vzdělávání v této oblasti zkoumání.⁷

Další kvalitativní výzkumnou metodou je *kazuistická metoda*. Prostřednictvím kazuistik bude autorka popisovat osobní zkušenosti účastníků dopravních nehod či pozůstalých, zjišťovat tak míru jejich zasažení, zvládnání situace s ohledem na související faktory

⁶ Například materiály Oddělení BESIP Ministerstva dopravy ČR (MD ČR), terénní příručky a materiály Ministerstva vnitra ČR (MV ČR), dokumenty Pracovní skupiny pro vytváření a ověřování standardů Psychosociální krizové pomoci při Generálním ředitelství Hasičského záchranného sboru MV ČR, materiály mezinárodní organizace FEVR a na státní úrovni též dokumenty Českého sdružení obětí dopravních nehod, jakož i praktická cvičení, školení a výcviky této organizace a dalších subjektů z řad neziskového sektoru včetně odborných přednášek věnovaných tématu, rozprav apod.

⁷ Například hasičů, dopravních policistů, členů zainteresovaných státních, příspěvkových, neziskových nebo podnikových organizací s různými typy specializace.

a způsob, jakým nakládají se svou zkušeností. Rámcově se práce věnuje i následnému chování a jednání zasažených jedinců, sledování toho, jak sociální okolí ovlivňuje zvládání jejich situace, stejně tak i jejich schopnostem předat tuto specifickou zkušenost ostatním (spoluobčanům, profesionálům apod.) pro účely rozvíjení celoživotního učení a posilování osvěty, která může přispět ke kultivaci společnosti.

Dopravní nehodovost je jistě hodna hlubšího rozboru s ohledem na rozsah a náročnost probíraného tématu. Řada skutečností, které jsou důležité pro rozbor dopravní nehodovosti v celém spektru a šíři problémů, s nimiž je spjata, může být v práci přirozeně více méně opomenuta (například v práci nejsou zohledněny významné ekologické dopady dopravních nehod na životní prostředí a další aspekty), právě s ohledem na konkrétní zaměření tématu a snahu o jeho zasazení do oboru vzdělávání dospělých.

Volba tématu v oboru vzdělávání dospělých, ve kterém vzniká, může být považována za problematickou s ohledem na praktická východiska, o která se ve větší míře opírá. Autorka se ovšem v souladu s Benešem domnívá, že „vzdělávání dospělých se nikdy nepřestalo prolínat s praktickým životem, naopak z praxe vychází“ (2003, s. 101), tedy i konkrétní téma tohoto typu může mít v oboru vzdělávání dospělých své oprávněné místo.

1 Klíčové pojmy

Pro zpřehlednění textu je zapotřebí uvést klíčové pojmy, které jsou uvedeny tematicky podle jejich významu. Jsou jimi následující.

Občanské vzdělávání – je součástí dalšího vzdělávání. „Vytváří širší předpoklady pro kultivaci člověka jako občana, pro jeho adaptaci na měnící se společenské podmínky (proto je rovněž používán pojem politické vzdělávání), slouží k urychlení a dotváření socializace a hodnotové orientace. Zahrnuje problematiku etickou, estetickou, právní, ekologickou, všeobecně vzdělávací, zdravotnickou, tělovýchovnou, filozofickou, náboženskou, politickou, občanskou a“ (psycho), „sociální“ (Palán, 2002, s. 135).

Osvěta – jedná se o tradiční pojem pro mimoškolskou soustavu činností, institucí, prostředků, jejichž cílem je výchova a vzdělávání širokých vrstev obyvatelstva a jejich podněcování ke kulturním aktivitám (tamtéž, s. 141). Osvětu je možno též definovat jako „přinášení, zprostředkování a popularizaci poznání a cvičení v dovednostech s touto činností souvisejících.“ Také „je prostředkem kulturní a sociální emancipace“ (Petrušek, Vodáková, 1996, s. 736). Pojem je dnes málo frekventovaný z důvodu negativních konotací, které často vyvolává, což má své společensko-kulturní a historické souvislosti.⁸ Zachoval se ve smyslu propagačně výchovného působení např. u pojmu zdravotnická osvěta, přičemž v tomto smyslu bude pojem také užíván s přihlédnutím k dalším možným rovinám, které se mohou do tematiky dopravních nehod promítat (etická, právní, politická, psychosociální a další rovina osvěty). Termínem osvěta může být označován též obsah či předmět specifických činností, „... informace, doporučení, návody pro jednání a kritéria k posuzování jevů“, přičemž „vybraným obsahům je přiznávána imanentní schopnost příznivě ovlivňovat vědomí, postoje, motivace i jednání člověka“ (tamtéž)⁹.

⁸ Nabízí se spojení tohoto výrazu s osvícenectvím, které se opírá podobně jako osvěta o víru v rozum jako hlavní nástroj poznání a změny světa. Na druhou stranu bývá termín užíván i v pejorativním slova smyslu, protože bývá spojován s „mesianisticko-zpedagogizovanou praxí a povrchně jednostrannou ideologizací, typickou i pro bývalé socialistické země“ (Petrušek, Vodáková, 1996, s. 737).

⁹ Pojem osvěta tak zde má nejen informativní, ale též návodný rozměr vztahující se k zamýšlení nad tématem, vedoucím ke změně postojů a následně změně chování, resp. posílení takového chování, které může být výsledně hodnoceno jako společensky žádoucí.

Poradenství – poradenskou činnost považuje Palán (tamtéž, s. 159–160) za důležitou součást péče. V souvislosti s péčí o dospělé můžeme hovořit i o poradenství zdravotním, právním, sociálním, ekonomickém aj.

Matoušek (2003, s. 151) poradenství definuje jako „poskytování informací, které si klient vyžádá a jež potřebuje k řešení svého problému. V širším slova smyslu dává klientovi příležitost k tomu, aby prozkoumal svoje přednosti, resp. slabá místa, a našel strategie ke zlepšení kvality svého života.“¹⁰

Vzdělávání – za vzdělávání lze považovat „... jakýkoli plánovaný sled příležitostí, které mají humanistický základ a směřují k učení a porozumění jeho účastníků“¹¹ (Jarvis, 2007, p. 42). Vzdělávání z tohoto širšího úhlu pohledu tedy není akademickou disciplínou, ale praktickou oblastí, která může být zkoumána z rozsáhlé šíře perspektiv (tamtéž, p. 286).

Vzdělávání dospělých – vzdělávací proces. Tradičně se jedná o obecný pojem pro vzdělávání dospělé populace zahrnující veškeré aktivity realizované jako řádné školské vzdělávání nebo jako další vzdělávání a vzdělávání seniorů. Proces cílevědomého a systematického zprostředkování, osvojování a upevňování schopností, znalostí, dovedností, návyků, hodnotových postojů i společenských forem jednání a chování osob (Palán, 2002, 237).

Prevence – ve vztahu k tématu dopravních nehod je možné použít obecnou definici prevence jako souboru opatření, jimiž se předchází vzniku dopravních nehod anebo napomáhá ke zmírnění jejich následků.

Prevenci můžeme dělit klasicky na *primární* – cílenou na celou populaci či na specifickou skupinu ještě před vznikem dopravní nehody, *sekundární*, která má za cílovou skupinu osoby se zvýšeným rizikem takového chování, které vede ke vzniku dopravní nehody, a *terciární*, zaměřenou na cílovou skupinu, u níž k účasti na dopravní nehodě již došlo a která směřuje ke zmírňování následků. Terciární prevence může být také v práci nazvána *intervencí* (zásahem).

Jak upozorňuje Matoušek „účinná primární prevence nespočívá ve varováních a zákazech, ale v podpoře prosociálních postojů a chování“ (2000, s. 164).

¹⁰ Je třeba upozornit na jemnou různorodost postoje, kterého si může čtenář povšimnout u obou definic. Matouškova definice (2003, s. 151) hovoří o poskytování informací, dávání příležitostí klientovi, nalézání strategií ke zlepšování kvality života, Palánova definice (2002, s. 159–160) mluví o péči. Tento rozdíl v postojích týkajících se poradenství dospělé populaci bude v práci ještě zohledněn.

¹¹ překlad autorky z angličtiny

*Dopravní nehoda*¹² je z právního hlediska „událost v provozu na pozemních komunikacích, která se stala nebo byla započata na pozemní komunikaci a při níž dojde k usmrcení nebo zranění osoby nebo ke škodě na majetku v přímé souvislosti s provozem vozidla v pohybu“ (zákon č. 361/2000 Sb., o provozu na pozemních komunikacích, ve znění pozdějších předpisů¹³).

Silniční dopravní nehoda může být definována jako nezamýšlená, nepředvídaná událost v silničním provozu na veřejných komunikacích způsobená dopravními prostředky, která měla škodlivý následek na životech, zdraví osob nebo na majetku“ (Porada a kol., 2000, s. 104)¹⁴.

Dalším stěžejním pojmem je *účastník silniční DN*, kterého je v podstatě možné definovat podobně jako *účastníka silničního provozu*, což je: „každá osoba, která se přímým způsobem účastní silničního provozu (řidič, spolujezdec, chodec, jezdec na zvířeti, osoba přibraná k zajištění bezpečnosti silničního provozu, nebo některých jízdních úkonů apod.)“ (tamtéž, s. 35), přičemž tato osoba, resp. tyto osoby se *přímo účastnily DN* (v klasickém případě jde o viníka DN a oběť DN, ale existují i DN, které nemají objektivního viníka¹⁵), popř. se účastnily DN nepřímou (tj. byly očitými svědky DN).

Následky DN – jedná se o jednu z *klasifikačních skupin DN* (další klasifikační skupiny DN jsou zavinění DN, hlavní příčiny DN, vozidla zúčastněná na DN – situační údaje – a škody na zdraví a majetku).

Následky dělíme na:

- 1) následky DN bez poranění,
- 2) následky, při nichž dojde k usmrcení účastníka či účastníků DN,
- 3) následky s poraněním, které lze rozdělit na těžká a lehká poranění (Porada a kol., 2000, s. 107).

Oběť DN lze definovat jako jedince, který se přímo účastnil DN a který bez vlastního zavinění utrpěl újmu na zdraví – lehkého či těžkého stupně, psychickou,

¹² dále jen DN

¹³ dále jen Z 361/2000

¹⁴ Je třeba doplnit, že Čeština nemá pro výraz DN k dispozici jiné ekvivalenty jako některé jiné jazyky. Například v Angličtině je možné rozlišit ještě drobnější nuance mezi výrazy pro DN, jsou jimi: *accident*, který bývá překládán jako nepředvídatelná a náhodná událost, které v zásadě nelze předejít, protože je věcí náhody, a tedy je prevencí neovlivnitelná, zatímco termíny *crash* a *collision* jsou podle řady odborníků na silniční bezpečnost více neutrální a fakticky správnější, protože nehodu popisují jako předvídatelný důsledek určitého jednání, kterému lze předejít (Shinar, 2007, p. 3).

¹⁵ např. spadne-li na jedoucí motorové vozidlo strom, vběhne-li pod motorové vozidlo lesní zvěř atd.

emocionální, případně i materiální ztrátu nebo újmu na životě, v příčinné souvislosti s nehodovou událostí¹⁶. Přeživší oběť DN může být zároveň nositelem cenného učení pro účely podpory podobně zasažených lidí, předcházení dopravní nehodovosti, předávání své specifické zkušenosti profesionálům i laikům. S pojmem oběti koresponduje i pojem *poškozený* (právní termín) či *zasažený*, který bude v práci též používán, jakož i pojem *pozůstalý* po oběti DN, na něhož se téma také vztahuje a kterého oprávněně lze považovat též za oběť, byť nepřímou. Důležité je dále říci, že zasažený nemusí být jen jedinec či skupina jedinců, ale též celá komunita či obec, např. v případech hromadných neštěstí (Pracovní skupina pro tvorbu standardů psychosociální krizové pomoci při GŘ HZS MV ČR. Manuál, 2008, s. 17).

Viník DN – z právního hlediska může být jako viník DN definován jedinec, který byl takto označen pravomocným rozhodnutím správního orgánu či rozhodnutím soudu (například za trestný čin ublížení na zdraví z nedbalosti v silničním provozu). Obecně však může být za viníka nehody považován i ten, kdo svým zaviněním nehodu způsobil nebo se na jejím vzniku přímo podílel, a přitom ještě nebyl obviněn či odsouzen apod.¹⁷

Psychické trauma je také významným pojmem. „Vzniká působením jednoho extrémně stresujícího zážitku nebo dlouhotrvající stresující situace, které mají následující charakteristiky:

1) příčina přichází z vnějšku, 2) je extrémně děsivá, 3) navozuje prožitek ohrožení života, tělesné či duševní integrity, 4) navozuje pocity bezmocnosti“ (Vodáčková, 2002, s. 360).

Neziskový sektor – „tvoří nestátní neziskové organizace (NNO) – někdy se uvádí také nevládní (NGO z angl. non-government organization), které jsou právně nezávislé na státě a veškerý dosažený zisk vracejí zpět k dosažení svých cílů (občanská sdružení, obecně prospěšné společnosti, nadace a nadační fondy, církevní společnosti a jejich účelové organizace, svépomocná sdružení) a často poskytují takové služby, které stát z nejrůznějších příčin nepokrývá.“ (Vodáčková, 2002, s. 501).

¹⁶ Oběť lze definovat ve smyslu oběti trestného činu také podle zákona č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti a o změně a doplnění některých zákonů jako fyzickou osobu, které v důsledku trestného činu vznikla škoda na zdraví. Za oběť se považuje i osoba pozůstalá po oběti, která v důsledku trestného činu zemřela, jestliže této osobě zemřelý poskytoval výživu nebo ji byl povinen poskytovat (Probační a mediační služba ČR, Leták: Průvodce obětí trestného činu).

¹⁷ Trestní řád, zákon č. 141/1961 Sb., ve znění pozdějších předpisů, § 160 uvádí ještě definici obviněného: „Toho, kdo je podezřelý za spáchání trestného činu, lze považovat za obviněného a použít proti němu prostředků daných tímto zákonem teprve tehdy, bylo-li proti němu zahájeno trestní stíhání“.

2 Specifikace dopravní nehodovosti od 80. let 20. století do roku 2008

Pro pochopení významu probíraného tématu je zapotřebí uvést konkrétní údaje týkající se dopravní nehodovosti, zvláště zmapovat její vývoj ze statistického úhlu pohledu. V kapitole jsou zohledněny také ekonomické a okrajově též politické souvislosti, je přiblížena situace v českých krajích a zohledněna je také situace dopravní nehodovosti v zahraničí, včetně uvedení hlavních organizací (institucí), zodpovědných za silniční bezpečnost v EU.

2.1 Vývoj dopravní nehodovosti v ČR

Důležité je zmínit, že ČR nepatřila vždy mezi státy s vysokou úrovní nehodovosti na silničních komunikacích, jako tomu je v současné době. Například 80. léta 20. stol. patřila k obdobím s nízkou nehodovostí, roku 1986 byla nehodovost dokonce nejnižší, pokud se jedná o počet usmrcených osob (Kořán a kol., 2007, s. 6).

Samozřejmě, že úroveň motorizace nebyla tak mohutná jako nyní, ovšem obecně lze říci, že ČR (resp. ČSSR) patřila v 80. letech k zemím s nejnižší nehodovostí v Evropě. Obecně se má za to, že tento stav pravděpodobně částečně umožňoval tehdejší, do značné míry restriktivní, společensko-politický systém, ze kterého úměrně vyplývala i vyšší disciplína a respekt účastníků silničního provozu ve vztahu ke státním a policejním orgánům (BESIP, 2004). Je ovšem pravděpodobné, že souvislosti jsou složitější (blíže o tom bude pojednáno v následujícím textu).

Ve vyspělých státech Evropy se podařilo stále klesající trend dopravní nehodovosti udržet, u nás se situace naopak výrazně zhoršila, a tak tomu bylo až do I. poloviny r. 2003. Zejména ve 2. polovině 80. let došlo k nepříznivému obratu a na přelomu 80. a 90. let situaci zkomplikoval velký nárůst motorizace, který trvá dodnes (tamtéž, s. 6).

Po roce 1989 se ČR postupně zapsala mezi státy s nejhorší nehodovostí v Evropě. Mezi léty 1986–1994 se zvýšil počet usmrcených osob v silniční dopravě až o 83 %, což byl v tehdejší době největší evropský nárůst. Nejhorším rokem v 90. letech byl rok 1994, co se týče počtu usmrcených při DN (kdy zemřelo 1 473 osob do 24 hod. po nehodě). Počet usmrcených při DN se však po zhruba 15 letech daří postupně snižovat (tamtéž).

K prvnímu mírnému snížení počtu usmrcených lidí při DN došlo v letech 1998 až 2001, po té se situace znovu vyostřila až do I. poloviny r. 2003, a v posledních letech se daří úmrtnost při DN postupně snižovat pod hranici 1 000 osob za rok. V roce 2004 to bylo 1 215 osob, k čemuž pravděpodobně napomohla policejní a další opatření, ať už preventivního či represivního charakteru (například Akce Kryštof 1, která se uskutečnila 29. 9.–3. 10. 2005, či Kryštof 2, v termínu 4.–6. 11. a další) v kombinaci s mediální kampaní Ministerstva dopravy (dále jen MD) v rámci Národní strategie bezpečnosti silničního provozu do roku 2010, která si klade za cíl *snížit počet usmrcených i zraněných osob při dopravních nehodách na 50 % úrovně roku 2002* (tj. na 657 usmrcených) a zajistit bezpečný dopravní prostor na pozemních komunikacích (BESIP, 2002, s. 5)¹⁸. Přijetím Národní strategie bezpečnosti silničního provozu v dubnu roku 2004 se tak ČR přihlásila k celoevropské strategii vytyčené Evropskou komisí v tzv. Bílé knize (Běhanová, 2006, s. 15).

Také I. polovina roku 2005 znamenala významný pokrok z hlediska bezpečnosti silničního provozu, neboť poprvé za 16 let klesl počet usmrcených pod hranici 500 osob za pololetí.¹⁹ Celkově za rok 2005 zemřelo 1 127 osob, což je oproti roku 2004 o 88 osob méně (tedy o 7,2 %). Za posledních 16 let šlo o nejmenší počet usmrcených na českých silnicích. Pokles byl zaznamenán i v počtu těžce zraněných – o 482 osob méně, tj. o 9,9 % méně než v roce 2004 a v počtu lehce zraněných – o 1 569, tj. o 5,3 % než v roce 2004 (tamtéž, s. 16).

Ze statistického pohledu tedy lze vývoj následků DN za rok 2005 hodnotit příznivě, i když na podzim se objevila stagnace, kterou pravděpodobně do jisté míry příznivě ovlivnila tehdejší vánoční kampaň oddělení BESIP s Liběnou Hlinkovou. Naopak celkový počet nehod v roce 2005 byl stále vysoký, stejně tak i odhad hmotných škod.²⁰

Přelomovým se stal rok 2006, kdy počet usmrcených klesl pod zdánlivě nepřekonatelnou hranici 1 000 lidí, v tomto roce zemřelo 956 osob, ale průběžný vývoj byl poměrně různorodý. Od února do dubna roku 2006 se situace zhoršovala, se startem masivní informační kampaně na nová pravidla silničního provozu začalo zlepšování,

¹⁸ dále jen Národní strategie

¹⁹ Od roku 1990 byl z hlediska úmrtnosti na silničních komunikacích při nehodách nejhorší rok 1994, kdy zemřelo 640 osob za I. pololetí, počet usmrcených osob byl tedy v I. pol. roku 2005 o 175 osob nižší než v I. pol. roku 1994 (Běhanová, 2006, s. 16).

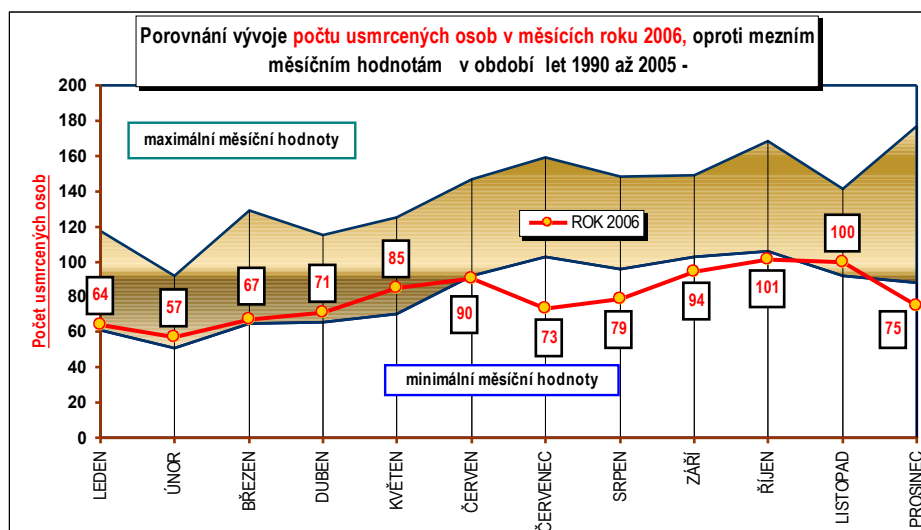
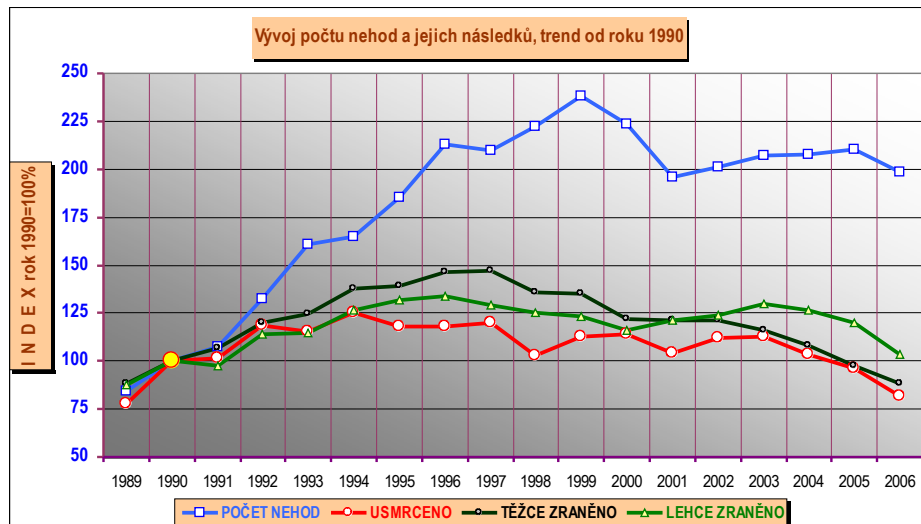
²⁰ Od roku 1990 je dokonce 4. nejvyšší v počtu nehod (v r. 2005 došlo k šetření 199 262 nehod, tamtéž).

které bylo výrazné již v červnu. V červenci, prvním měsíci účinnosti nových pravidel, byly dosaženy nejlepší výsledky za posledních 36 let. Meziroční pokles počtu usmrcených byl pak dosažen v každém měsíci až do konce roku, byť intenzita poklesu postupně klesala. Navíc v prosinci došlo k prvnímu varovnému signálu – počet těžce zraněných vzrostl o 21 % oproti prosinci 2005.

Průběh roku 2006 naznačil, že dodržování základních pravidel, zejména dodržování nejvyšší povolené rychlosti a používání bezpečnostních pásů, může být cestou k ušetření lidských životů (Kořán a kol., 2007, s. 25). V roce 2007 ovšem opět docházelo k postupnému zhoršování situace u nás, čímž se ČR dostala téměř na úroveň roku 2005, což odborníci připisují zejména negativní mediální kampani a politickému zpochybňování významu a účinnosti bodového systému (Centrum dopravního výzkumu, Zpráva, 2009, s. 7). Podle odborníků z Centra dopravního výzkumu²¹ každé nově zavedené opatření generuje pozitivní efekt v podobě snížení počtu usmrcených, což bylo patrné již po zavedení Národní strategie, kdy je pozitivní vývoj znatelný po několika letech od jejího zavedení, tj. od roku 2004 do současnosti. V případě bodového systému byl však tento efekt pouze krátkodobý (tamtéž, s. 6).

Již nyní je ovšem více než pravděpodobné, že ČR se nepodaří stanoveného cíle (snížit počet mrtvých na silnicích na 657 lidí do roku 2010) dosáhnout. ČR se v současné době zapsala na 18. příčku z 27 členských států EU, pokud se jedná o silniční nehodovost a počet úmrtí na silnicích. Drží se tak mírně nad průměrem, ovšem ostatní země EU se dále zlepšují v silniční bezpečnosti, což způsobuje velké rozdíly mezi jednotlivými členskými státy (Jost, 2009).

²¹ dále jen CDV

(oba grafy: Kořán a kol., 2007, s. 25)

2.2 Přímé a nepřímé ukazatele bezpečnosti silničního provozu

Situaci v oblasti bezpečnosti provozu lze demonstrovat porovnáním přímých a nepřímých ukazatelů bezpečnosti silničního provozu a pozorováním jejich souvztažností.

2.2.1 Přímé ukazatele bezpečnosti silničního provozu

Přímými ukazateli bezpečnosti silničního provozu jsou *počet a závažnost následků DN*, konkrétně počet nehod, počet smrtelných, těžkých a lehkých zranění a výše hmotné škody. Smrtelná zranění jsou počítána do 24 hodin po dopravní nehodě a počet úmrtí do tohoto časového intervalu je tak orientační (existuje totiž další

statistika, která sčítá počet úmrtí do 30ti dnů od DN a ta bývá zpravidla ještě vyšší, příkladem může být počet úmrtí za rok 2008, kdy oficiálně zemřelo do 24 hodin 992 osob, ovšem do 30ti dnů dosáhl počet mrtvých v minulém roce 1 063 osob, tj. o 71 mrtvých osob více, než tomu bylo do 24 hodinového intervalu od nehody²² (CDV, Zpráva, 2009, s. 7).

Socioekonomické ztráty z DN, tedy výše hmotné škody, jsou jedním z důležitých ukazatelů při posuzování bezpečnosti silničního provozu. Principem je ocenění lehkých, těžkých a smrtelných zranění a připočtení vzniklých hmotných škod na základě Metodiky výpočtu ztrát z dopravní nehodovosti (tamtéž). Vypočtená částka tak představuje orientační celospolečenskou ekonomickou ztrátu za konkrétní DN.

Ekonomické následky DN, resp. finanční ztráty z nich vyplývající nabývají enormních rozměrů. Tyto ztráty představují po roce 2000 do současnosti průměrně 50 miliard Kč, od roku 2002 do roku 2007 bylo patrné kolísání ročních ztrát z nehodovosti mezi 48 až 54 miliardami Kč²³. „Průběh ztrát kopíruje vývoj počtu usmrcených na pozemních komunikacích s tím rozdílem, že meziročně rostou ztráty, i v případě zachování stejné úrovně nehodovosti, přibližně o stejný procentuální přírůstek jako inflace“ (CDV, Zpráva, 2009, s. 8). Úmrtí jedné osoby v důsledku DN znamená potom ztrátu v průměru kolem 9 milionů Kč, u jedné osoby s těžkým zraněním se odhaduje ztráta kolem 3 milionů Kč. Stát tak přichází v důsledku DN o obrovské množství finančních prostředků (BESIP, 2008, s. 23).

Hmotné ztráty se rozdělují na tzv. *přímé a nepřímé náklady*.

Přímými náklady se rozumí přímý dopad na výdaje státního rozpočtu, tj. zdravotní a nemocenská péče, administrativní náklady, náklady policie a soudů, důchodové dávky a materiální škody. Do těchto nákladů nejsou započítávány škody způsobené DN na životním prostředí. Nepřímé náklady jsou potom ztráty způsobené vyřazením postižených osob z pracovního procesu, přičemž bolestné, ztížení společenského uplatnění postižených apod. do těchto ztrát vůbec započítány nejsou. Skutečné celospolečenské náklady z DN jsou tedy fakticky ještě vyšší (BESIP, 2004, s. 11).

²² V roce 2005 bylo usmrceno 1286 lidí, v roce 2006 se jednalo o 1063 osob, v roce 2007 šlo o 1 222 lidí, kteří zemřeli do 30ti dnů od DN (CDV, Zpráva, 2009, s. 7).

²³ Pro přiblížení v roce 2002 se jednalo finanční ztráty v hodnotě 49,7 mld. Kč, v roce 2003 53,5 mld. Kč, v roce 2004 – 54 mld., v roce 2005 52,5 mld., v roce 2006 – 48,3 mld., v předminulém roce 2007 – 50,9 mld. Kč (tamtéž, s. 8).

2.2.2 Nepřímé ukazatele bezpečnosti silničního provozu

Nepřímými ukazateli se potom míní hlavně *rychlost jízdy vozidel, používání ochranných systémů (například bezpečnostních pásů, autosedaček), denní svícení vozidel, bezpečnostní odstupy* atd. Pomocí nepřímých ukazatelů je možné pozorovat a odhadovat budoucí vývoj dopravní nehodovosti (i bez aktuálních údajů o dopravní nehodovosti) (CDV, Zpráva, 2009, s. 9).

Z hlediska bezpečnosti silničního provozu se porovnávají vztahy mezi přímými a nepřímými ukazateli. Velmi výrazně se ukazuje souvztažnost mezi rychlostí v extravilánu (na pozemních komunikacích mimo obec) s počty usmrčených lidí (což znamená, že v období, kdy je zjištěna vyšší rychlost, jsou počty smrtelných zranění vyšší). Vývoj rychlosti v intravilánu zase silně souvisí s vývojem celkového počtu nehod – „čím byly dosahované rychlosti v intravilánu (silnice v obcích) vyšší, tím více nehod bylo zaznamenáno ve sledovaném období“ (tamtéž, s. 10).

2.3 DN v českých krajích

Mezi roky 2005 a 2007 docházelo meziročně ke snižování počtu nehod v jednotlivých krajích, kromě Prahy a Středočeského kraje, kde bývá tradičně více nehod. Vyšší počet nehod byl zaznamenán v Moravskoslezském a Jihomoravském kraji, nejméně potom v kraji Karlovarském.

V některých krajích bylo v roce 2007 usmrceno více osob než v roce 2005. Jednalo se o kraj Jihomoravský, Olomoucký a Středočeský, zatímco ve třech dalších krajích docházelo a stále dochází k postupnému snižování smrtelných dopravních nehod – jde o Královéhradecký kraj, Karlovarský kraj a Prahu, přičemž v Praze došlo v roce 2007 k velmi výraznému snížení smrtelných DN, což je přikládáno masovějšímu rozšíření úsekového měření rychlosti na zatížených komunikacích.

V současné době mezi kraje s nejnižším počtem úmrtí na silnicích kromě výše uvedených patří také Liberecký kraj, bezpečnostní opatření pro posílení bezpečnosti silničního provozu začal intenzivně realizovat také kraj Vysočina (Bendl, 2009).

Pokud jde o těžká zranění, nejvíce těžkých zranění je pozorováno ve Středočeském, Moravskoslezském, Jihomoravském kraji a také v Praze. Vyšší počet zranění byl zaznamenán také v Ústeckém a Jihočeském kraji. Naopak dobře situace

vypadá v Karlovarském, Libereckém a Královéhradeckém kraji podobně jako u počtu smrtelných DN (CDV, Zpráva, 2009, s. 16).

2.4 Situace v zahraničí

Situace dopravní nehodovosti v zahraničí (zejména pak v zemích EU) je důležitým srovnávacím kritériem pro posouzení dopravní nehodovosti v ČR.

Jak už bylo naznačeno, vývoj nehodovosti v zemích jako je například Nizozemsko, Švédsko, Rakousko je výrazně odlišný od vývoje v ČR. Jedná se o země EU, kde je problematika bezpečnosti provozu na pozemních komunikacích řešena v Maastrichtské smlouvě – v jednom ze základních dokumentů EU a je součástí *Koncepce evropské dopravní politiky členských států EU*, čímž bezpečnost silničního provozu, resp. bezpečnost provozu na pozemních komunikacích, zaujímá přední postavení v I. pilíři EU, tj. v Jednotné politice Společenství (Pavlíček a kol., 2003, s. 34).

Orgánem zodpovědným za bezpečnost silničního provozu je v rámci Evropské komise *Generální ředitelství pro energetiku a dopravu* (Directory General of Transport and Energy – DG TREN) v Bruselu. V DG TREN je za tuto oblast *zodpovědné ředitelství E v rámci divize pro bezpečnost silničního provozu na pozemních komunikacích a pro technologie*. Právě DG TREN rozvíjí Akční plán pro bezpečnost silničního provozu, který byl zahájený v roce 2004 a jehož součástí je tzv. *Evropská charta bezpečnosti silničního provozu*. Evropská charta je nejrozsáhlejší platforma všech 27 členských států EU v oblasti bezpečnosti silničního provozu prosazovaná Evropskou komisí. Je závazkem a zároveň výzvou pro organizace na všech úrovních společenského působení (státní, komunální, občanské, neziskové, firemní a další), které mají zájem realizovat či se zapojit do konkrétních preventivních akcí a projektů vedoucích ke snižování počtu DN nebo jejich následků a navrhnout svůj akční plán na stanovené období 3 let. Nedělitelnou součástí akčních plánů je též jejich vyhodnocení vedoucí ke sdílení úspěšných nápadů, které mají směřovat k využití funkčních a ověřených opatření. Cílem je, jak již zaznělo, snížit počet smrtelných nehod v EU (a v každé dílčí zemi EU) na polovinu, tj. z počtu 40 000 obětí na 20 000. Evropskou chartu na jaře 2009 podepsalo již 1 300 subjektů, 30. dubna 2009 došlo k oficiálnímu podpisu 36 signatářů též v ČR a jejich počet má stále vzrůstající tendenci (DG TREN,

European chart of traffic safety, online) [cit. 20.5.09]. Seznam konkrétních českých signatářů Evropské charty lze shlédnout v příloze A.

Zatímco se průměrně evropské země z hlediska bezpečnosti silničního provozu snaží o snížení počtu úmrtí na silnicích o polovinu, některé vyspělé evropské země jako je Nizozemí či Švédsko již formulovali mnohem ambicióznější nulovou vizi smrtelných DN nebo nehod s těžkým zraněním („Vision Zero“), která zaujímá přední politický a celospolečenský cíl jmenovaných států (Shinar, 2007, p. 6).

Dalším orgánem důležitým pro oblast bezpečnosti je též *Skupina expertů pro bezpečnost provozu na pozemních komunikacích* na nejvyšší úrovni, který připravuje politické i odborné materiály z oblasti bezpečnosti silničního provozu (Pavlíček a kol., 2003, s. 34).

Základními nástroji politiky bezpečnosti silničního provozu EU jsou potom: *legislativa* (průběh tvorby a následné ustavení právních nařízení, směrnic, doporučení) a *právní úprava, politické dokumenty a finanční podpora*.

I když se proces harmonizace v rámci Evropy stále znatelně prohlubuje, větší část rozhodnutí o právní úpravě bezpečnosti silničního provozu na pozemních komunikacích je prozatím ponechána na úrovni jednotlivých národních vlád.

Kromě oficiálních struktur zabývajících se bezpečností silničního provozu v EU také působí celá řada nevládních poradních a lobistických sdružení, jejichž postavení je v oblasti bezpečnosti silničního provozu nesmírně významné a jejichž funkci, alespoň některých z nich, v ČR plní zmiňované oddělení BESIP MD ČR, o němž bude ještě řeč v následném pojednání.

Mezi tato sdružení patří např.: Evropská rada pro bezpečnost dopravy se sídlem v belgickém Bruselu (European Transport Safety Council – ETSC), která zaujímá v EU velice silné postavení, *Evropská federace pro bezpečnost silničního provozu* (European Road Safety Federation – ERSF) sídlící v Paříži ve Francii, *Evropská federace obětí dopravních nehod* (Fédération Européen des Victims de la Route – FEVR), která sídlí v Ženevě ve Švýcarsku, *Mezinárodní organizace silniční prevence* se sídlem v portugalském Lisabonu (La Prevention Routiere Internationale – PRI), jejímž členem je i ČR a další sdružení (Pavlíček a kol., 2003, s. 34, 41–42).

Vzhledem k tomu, že zde není prostor porovnávat obšírněji situaci ČR a ostatních zemí Evropy, zvolíme zde podrobnější porovnání pouze se Švédskem a naznačíme vývoj v této oblasti též ve Francii a v Maďarsku.

Švédsko mělo např. v roce 1965 více usmrcených osob následkem DN než tomu bylo u nás, ale postupem času se u nich situace změnila a počet usmrcených se stále snižuje. Např. v roce 1982 zaznamenalo Švédsko velký pokles usmrcených osob při DN (kolem 800 osob) a ještě výraznější pokles v roce 1998 (s celkovým počtem přes 500 osob). Oproti ČR je ve Švédsku i v současné době minimální počet usmrcených při DN (činí asi 1/3 počtu usmrcených v ČR), z čehož vyplývá, že ČR v porovnání s některými vyspělými státy, pokud jde o důslednost a disciplínu jednotlivých opatření zaměřených na bezpečnost silničního provozu, má ještě určité rezervy.

Zásadní momenty, které přispěly ve Švédsku k tak výraznému zlepšení bezpečnosti na silnicích jsou tyto:

- 1) ve Švédsku byla provedena a stále se provádí velká osvětová kampaň na školách (i v předškolním věku), v autoškolách, tisku, rozhlasu a k dopravní výchově ve Švédsku je využíváno všech sdělovacích médií,
- 2) důsledný teoretický i praktický zácvik v autoškolách,
- 3) povinné svícení ve dne,
- 4) racionální řešení silniční sítě,
- 5) řešení nebezpečných míst a křižovatek,
- 6) rozsáhlá architektonická – stavební opatření pro regulaci rychlosti apod. (Běhanová, 2006, s. 19).

K výraznému zlepšení bezpečnosti silničního provozu přispělo též zvýšení konstrukčních prvků pasivní bezpečnosti ve vozidlech národních značek Volvo a v tehdejší době ještě fungující Saab.

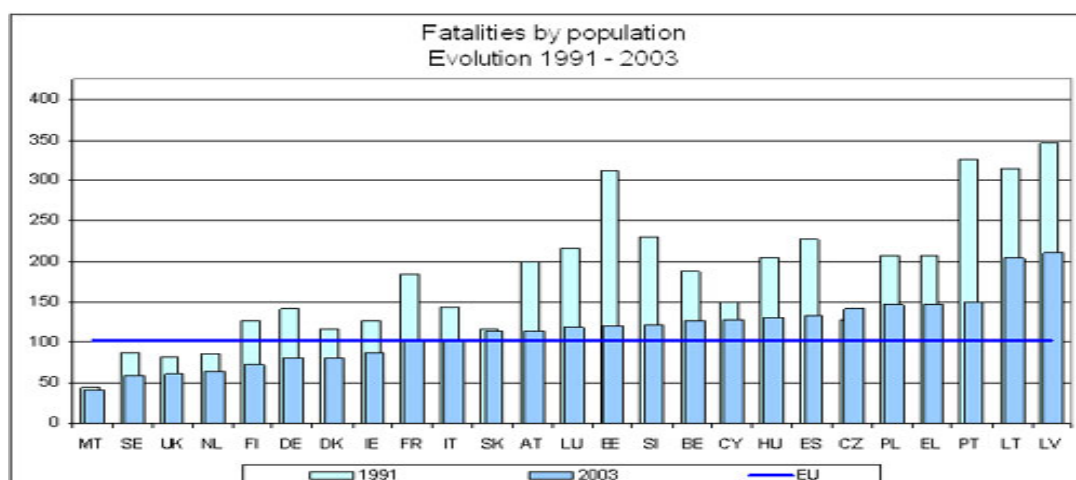
Ve *Francii* došlo k výraznějšímu zlepšení v této oblasti již od 70. let 20. stol. do roku 2000 (počet usmrcených se podařilo ve Francii snížit na méně než poloviční úroveň), a to zřejmě díky dalším opatřením kromě výše uvedených, kterými jsou častá a důsledná kontrola ze strany francouzské policie, zavedení bodového systému a omezení rychlosti v obcích. Francie si pozitivní vývoj udržela až do současnosti.

Důležitost a efektivitu zmíněných opatření potvrdil v průběhu let 1991 až 2001 například i vývoj dopravní nehodovosti v *Maďarsku*, zástupci postkomunistické země.

Díky neustálé osvětové kampani zaměřené na bezpečnost silničního provozu, zavedení povinného svícení mimo obce a města, zavedení rychlostního limitu v obcích a díky zpřísněnému dohledu a restrikce ze strany maďarské policie se počet usmrcených v Maďarsku dostal ve zmiňovaném období na polovinu (tamtéž).

Výraznější změna k lepšímu dopravnímu vývoji tedy je možná, i přes dřívější neuspokojivý stav, což může být významným stimulem ke změně v této oblasti i pro ČR.

Představu přibližuje následující graf, který naznačuje stav DN v období let 1991 a 2003 v jednotlivých zemích EU (Kořán a kol., 2007, s. 13).

2.5 Rizikové faktory podílející se na dopravní nehodovosti

Na základě mezinárodních průzkumů (například podle IRTAD – International Road Traffic Accident Database) se zjistilo, že je v ČR z dlouhodobého hlediska nejdůležitějším faktorem určujícím rozsah následků nehodovosti *rychlost jízdy*. To platí nejen ve vztahu k osobám cestujících ve vozidlech, ale hlavně k nechráněným účastníkům silničního provozu (tedy chodcům a cyklistům). Proto byl zaveden podle zahraničních zkušeností rychlostní limit 50 km/h v obcích, v obytných zónách dokonce 30km/h (BESIP, 2004, s. 13).

Šance na přežití při srážce vozidla s chodcem je totiž při rychlosti 50 km/h 3krát vyšší, než při rychlosti 60 km/hod. Brzdná dráha se totiž i při rozdílu pouhých 10km/h liší o 9 metrů (Běhanová, 2006, s. 20).

Již v roce 2002 se ukázalo, že samotným právním zakotvením tohoto rychlostního limitu na přelomu října a listopadu r. 1997 se toho v chování řidičů na

silnicích mnoho nezměnilo. Bylo patrné, že jsou nezbytně nutná doprovodná opatření, například mnohem intenzivnější dohled policie společně s vhodným působením médií a s uzpůsobením šířkového uspořádání komunikací v obcích vhodným způsobem, který by zabraňoval řidičům v extrémním překračování povoleného rychlostního limitu (BESIP, březen 2004, s. 14).

Významným rizikovým faktorem podílejícím se na nehodovosti je u nás i *nízký stupeň používání zádržných systémů* (tedy bezpečnostních pásů a dětských zádržných systémů – autosedaček), a to na všech místech v osobním automobilu (zejména potom na zadních sedadlech). Z mezinárodního srovnání používání bezpečnostních pásů u řidičů osobních automobilů vyplynulo, že ČR v porovnání s ostatními sledovanými státy vykazovala do roku 2003 nejhorší výsledky (Běhanová, 2006, s. 21). Za rok 2003 například zemřelo 200 řidičů v důsledku nepoužití bezpečnostního pásu a 132 spolujezdců (přičemž z toho 60 na zadních sedadlech) a z toho v obci 51 řidičů a 37 spolujezdců (21 na zadních sedadlech). Nepřipoutaní řidiči tak umírají dokonce 14krát častěji než připoutaní řidiči (tamtéž). S tímto faktem souvisí celá řada předsudků a omylů širší veřejnosti, které zapřičiňují nízké používání zádržných systémů u nás. Jedním z nejčastějších předsudků je, že má-li jedinec v automobilu nainstalovány airbasy, nemůže se mu nic stát, což je omyl. Airbag je totiž pouze doplňkový zádržný systém, který předpokládá použití bezpečnostního pásu. Sám o sobě nejen že neochrání před nárazem, ale může i zabít (zlomí vaz). Navíc se nafukuje při nárazu velmi razantně a rychle (do 0, 1 sekundy). Jde v podstatě o jakousi malou explozi, takže při nárazu obličej do tohoto vzduchového polštáře dochází často k jeho zranění (Kořán a kol., 2006, s. 14).

Poslední průzkumy realizované v letech 2006–2007 však ukázaly, že používání zádržných systémů se v ČR zvýšilo, hlavně u řidičů a spolujezdců na předních sedadlech na 82–95 % podle typu komunikace. Jako nedostatečné se stále jeví jejich používání u spolujezdců na zadních sedadlech (BESIP, 2008, s. 34).

2.5.1 Podíl alkoholu na DN

Řízení pod vlivem alkoholu patří mezi nejčastější příčiny ovlivnění řidiče motorového vozidla, které vede k DN, často s velmi závažnými důsledky na zdraví a na životech jejich účastníků. Ačkoli ČR dříve patřila k disciplinovaným zemím, pokud jde

o podíl alkoholu při DN, přítomnost alkoholu v krvi účastníků silničního provozu se stala zejména počátkem 90. let významným faktorem ovlivňujícím nehodovost. Počet usmrcených a těžce zraněných při nehodách s účastí alkoholu u viníka nehody vzrostl počátkem 90. let dokonce ještě výrazněji než celkový počet usmrcených (jejich podíl z celkového počtu dosáhl téměř 16 %), u těžce zraněných vzrostl také velice výrazně (na téměř 20 %). Koncem 90. let se tento stav mírně zlepšil. Z tohoto pohledu byl nejhorší rok 1994, po roce 1995 došlo k mírnému snížení počtu usmrcených osob následkem požití alkoholu. Zejména rok 2000 a 2001 vykazoval v tomto směru nejlepší výsledky. Ani v těchto letech však nebyla podle Národní strategie u českých řidičů výjimkou přítomnost alkoholu v krvi. Řidiči nejenže požili alkohol do 1 promile, který představuje lehký stupeň opilosti, ale někdy to bylo dokonce i 2–3 promile, tedy těžký stupeň opilosti. Co se týče počtu těžce zraněných následkem požití alkoholu, zde došlo k poklesu až v roce 1998 (BESIP, 2004, 15).

Podíl alkoholu na úmrtnosti a těžkém zranění při DN se daří i v posledních letech udržovat stále v jakési normě. V roce 2003 klesl počet usmrcených osob při nehodách zaviněných pod vlivem alkoholu na 8,5 % (pokles byl zaznamenán o 18,4 %), v roce 2004 činil tento podíl už jen 4,9 % z celkového počtu usmrcených osob při DN (tzn. o 46,8 % nižší počet než v roce 2003), což je jeden z nejnižších podílů v posledních letech. I tak ovšem za rok 2004 Policie ČR zjistila u řidičů motorových vozidel 20 506 přestupků s klasifikací jízda pod vlivem alkoholu, z toho 19 835 u občanů ČR a 1 710 u cizinců. Policie ČR na místě uložila celkem 1 702 pokut v celkové výši 1 534 800 Kč. 18 804 přestupků bylo předáno k řešení do správního řízení a ještě I. polovina r. 2005 naznačovala stále klesající trend v této oblasti (počet usmrcených osob byl nižší o 20 % než v I. polovině r. 2004 a počet zraněných taktéž, celkem o 4,7 %) (Košán a kol., 2006, s. 15). Celkově však za rok 2005 zavinili řidiči motorových vozidel pod vlivem alkoholu celkem 8 192 dopravních nehod, při kterých bylo 59 osob usmrceno.

V posledních letech se daří alkohol při řízení u řidičů eliminovat, čímž se ČR zařadila mezi úspěšné evropské země, což dokladuje nízký podíl nehod zaviněných pod vlivem alkoholu s následkem smrti – v roce 2007 činil pouze 3,5 % (BESIP, 2008, s. 32).

Dopad alkoholu na řízení motorového vozidla je dostatečně známý: snižuje reakce řidiče, vyvolává únavu, snižuje jeho pozornost a často zvyšuje i jeho agresivitu za volantem. Obdobný dopad na řízení motorového vozidla vyplývá ze zahraničních studií i v případě návykových látek²⁴.

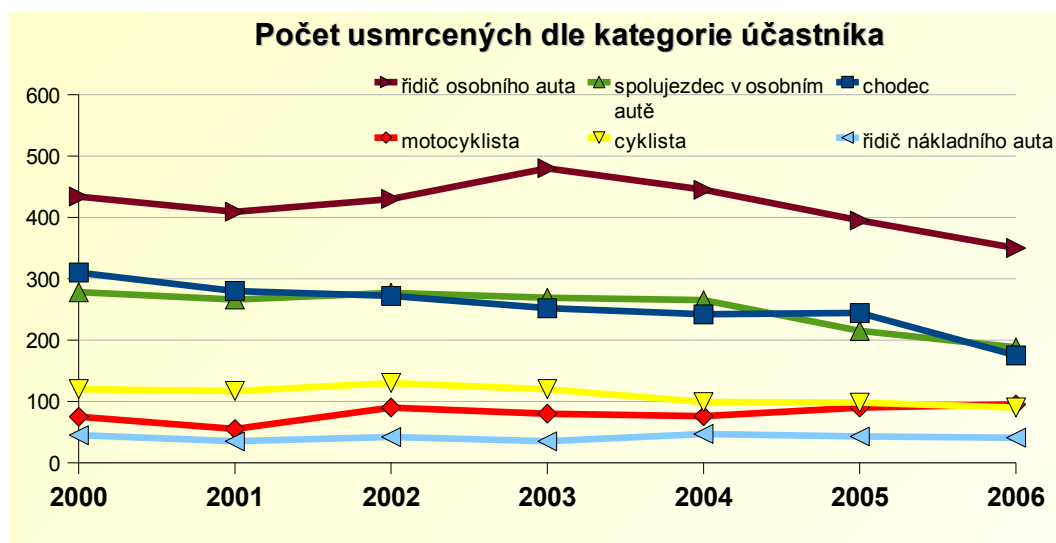
K rizikovým faktorům a také i nejčastějším příčinám DN, se do první kategorie v posledních 3 letech po *nepřiměřené rychlosti* řadí též *nesprávné předjíždění, nedání přednosti v jízdě* a zejména *nesprávný způsob jízdy*, který se u nás stává nejaktuálnější příčinou, a tedy i významným rizikovým faktorem vzniku dopravních nehod. O těchto příčinách zde z úsporných důvodů nebude uvedeno žádné pojednání, ale přitom je důležité je do tohoto přehledu alespoň zařadit (Kořán a kol., 2007, s. 16).

Tuto podkapitolu lze uzavřít širší reflexí vztahující se ke zvyšujícímu se počtu DN v ČR. Dalším významným tématem je totiž také otázka *dopravní infrastruktury, stáří vozového parku*, který je v ČR zastaralý (v průměru kolem 16 let a stále se zvyšuje, průměrná obměna je u nás nižší než 4 %, evropský průměr se pohybuje kolem 10–12 %) a v neposlední řadě také *profesního vzdělávání profesionálních řidičů*, které je stále nedostatečné a nemá v ČR vyhovující podmínky. Zde se do souvislostí dostává též *problematika autoškoly*, která je specifická tím, že kvalita práce učitelů a přezkušujících bezprostředně ovlivňuje také míru nehodovosti. Podle některých odborníků se na zvyšování nehodovosti po roce 1989 kromě nepřiměřeného nárůstu vozidel na stávající silniční síť, neetického chování některých řidičů a zaměstnavatelů a také špatných politických vzorů podílela i *nízká odbornost autoškoly, která nastala po privatizaci autoškoly* a částečně též *úbytkem kvalitních lektorů z českého pracovního trhu* (Kořán a kol., 2007, s. 39). Neméně významná je ve vztahu k tématu také otázka *posuzování řidičské způsobilosti dopravními psychology*, kteří zkoumají chování účastníků silničního provozu a studují psychologické procesy ovlivňující toto chování. Chybné chování účastníků silničního provozu je totiž považováno za příčinu většiny DN (Kořán a kol., 2007, s. 41).

²⁴ Po roce 2000 přibýlo i chodců pod vlivem alkoholu coby účastníků DN. Např. v roce 2004 bylo 215 chodců (a též viníků DN) pod vlivem alkoholu, tzn. každý 9. chodec. Není náhodou, že k největším ztrátám na životech chodců dochází v nočních hodinách, v obci i mimo obec (tamtéž).

2.6 Klasifikace DN podle typu účastníka silničního provozu, počet nehod v obci a mimo obec v ČR

Po roce 2000 bylo nejvíce usmrcených z DN zaznamenáno podle Národní strategie v kategorii *řidičů a spolujezdců v osobních automobilech*, kteří jsou i nejčastějšími viníky nehod na silničních komunikacích (přičemž v tomto období také mírně stoupl počet usmrcených cyklistů). Tento trend se udržel i v roce 2003. V roce 2004 výrazně přibylo též usmrcených osob následkem nehod způsobených *řidiči nákladních automobilů* (celkem 154 osob, tj. o více jak 23 % než v roce 2003) a *řidiči ze zahraničí* (87 osob, tj. o 74 % více než v předešlém období). V I. pol. roku 2005 si opět nejvíce lidských životů vyžádaly nehody zaviněné řidiči motorových vozidel (konkrétně *osobních vozidel* – 302 obětí, *nákladních vozidel* – 50 obětí, zde došlo k poklesu, u *motocyklistů* došlo k mírnému nárůstu, zemřelo 27 osob, tedy o 7 osob více než v I. polovině roku 2004). Oproti roku 2002 a předcházejícím letům v současné době mírně klesá počet usmrcených u nehod zaviněných chodci a cyklisty (BESIP, březen 2004, s. 7).

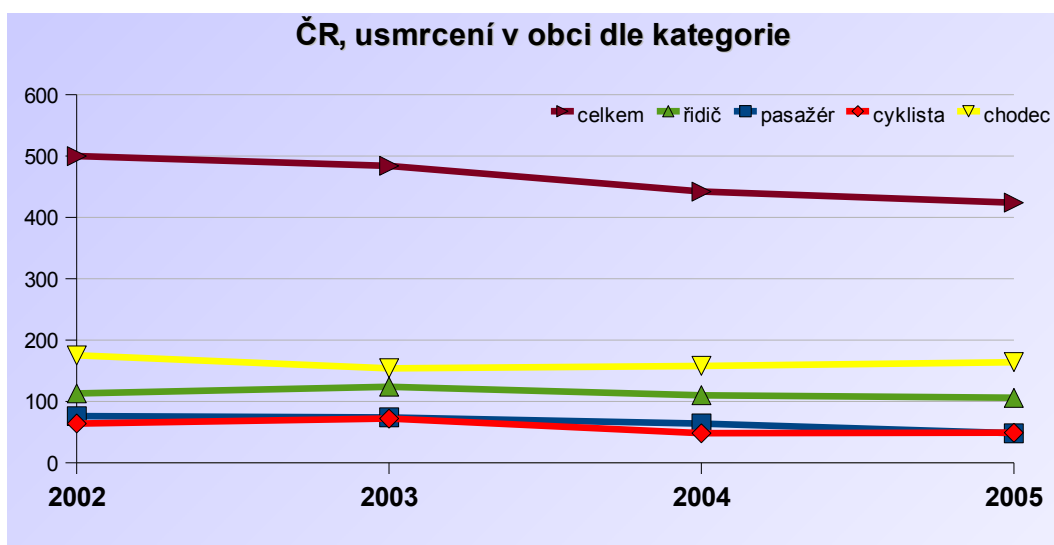
(Kořán a kol., 2007, s. 31)

V obcích se podařilo v posledních letech počet usmrcených při DN mírně snížit (zejména díky zavedení rychlostního limitu), ovšem na komunikacích mimo obec počet usmrcených v porovnání s 90. léty vzrostl.

Z celkového počtu nehod připadalo na obce za roky 2003 a 2004 kolem 73 % nehod, zhruba 36 % usmrcených, asi 50 % těžce zraněných, téměř 60 % lehce zraněných a přes 60 % odhadu hmotných škod (Kořán a kol., 2007, s. 17).

Jak naznačila první polovina roku 2005, počet usmrcených, těžce i lehce zraněných v obci se postupně snižoval (rostl však počet nehod a odhad hmotných škod).

V obci jsou nejohroženější skupinou účastníků silničního provozu *chodci* (z toho necelá polovina chodců přichází o život v nočních hodinách) a *cyklisté*, kteří tvoří necelou polovinu smrtelných následků DN. Nutno však říci, že například roku 2004 bylo v obci usmrceno nejméně osob za posledních 10 let. Zvyšujícím se problémem jsou vážné DN *motocyklistů*, kteří jsou také ohroženou skupinou na silnicích. V roce 2003 počet usmrcených činil 86 lidí, v roce 2007 se ovšem zvýšil na 123 osob, což je nárůst o 43 % (BESIP, 2008, s. 36).

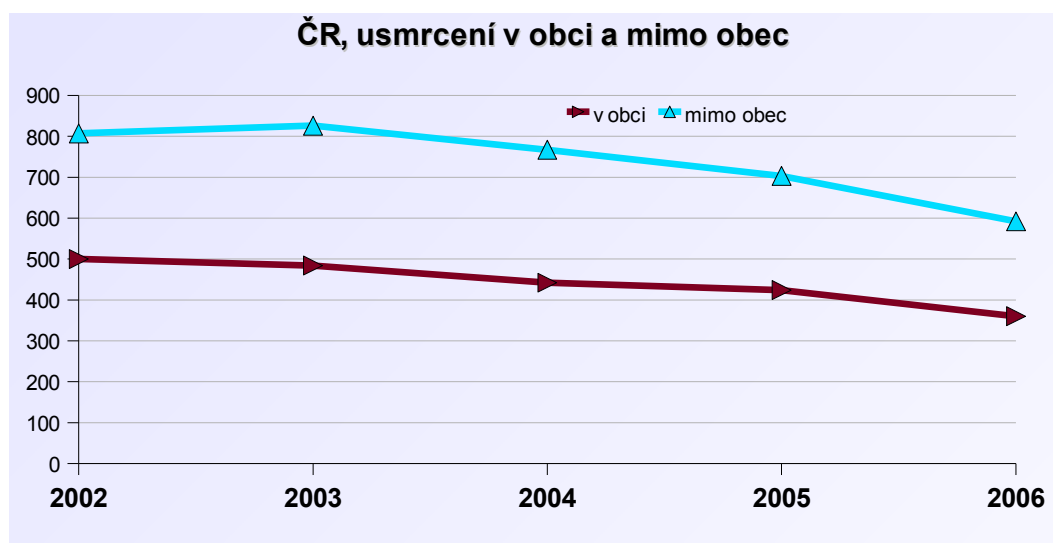

(Kořán a kol., 2007, s. 31)

Pokles počtu usmrcených v obci byl dosažen také v letech 2005 a 2006. Zavedení nových pravidel a zapojení městské policie do kontroly rychlosti pravděpodobně vedlo k tomu, že v červenci 2006 oproti červenci 2005 klesl počet usmrcených v obci o 40 % a těžce zraněných v obci o 28 %. Počet usmrcených v obci klesal až do konce roku.

Mimo obec jsou z 80 % nejohroženější skupinou řidiči motorových vozidel a jejich spolucestující. Mimo obce docházelo v posledních letech sice k poklesu nejen počtu usmrcených osob, ale též těžce a lehce zraněných, k navýšení však docházelo opět v odhadu hmotných škod. I při nehodách mimo obec dochází k usmrcování chodců (nejvíce v nočních hodinách), v roce 2004 jich nejvíce zahynulo následkem DN na silnicích I. a II. třídy (tamtéž, s. 19).

Při srovnání poklesu počtu usmrcených v obci a mimo obec je patrné, že mnohem strmější pokles je v kategorii mimo obec.

(Kořán a kol., 2007, s. 31)

Na dálnicích se ještě v roce 2004 zvýšil počet usmrcených, v roce 2005 však došlo k poklesu o 32 % a v roce 2006 o 18 %. Poněkud jiný vývoj probíhal v kategorii těžce zraněných, v roce 2004 pokles o 12 %, v roce 2005 nárůst o 40 %, v roce 2006 pokles o 21 %. To znamená, že v jinak úspěšném roce 2006 bylo na dálnicích těžce zraněno více lidí než v roce 2004. V I. pol. r. 2005 se zvýšil pouze počet těžce zraněných a lehce zraněných, počet usmrcených se snížil, a samozřejmě se navýšil odhad hmotných škod při nehodách na dálnicích (což je, jak vidět, v poslední době doprovodný jev u všech typů silničních komunikací, kde dochází k DN a kde se snižuje počet usmrcených (32 %) a těžce zraněných (18 %) (Kořán a kol., 2006, s. 20).

Závěrem může být řečeno, že existují tři hlavní faktory, které mají vliv na míru dopravní nehodovosti, a to:

- *lidé a jejich chování v silničním provozu,*
- *automobily a jejich bezpečnost a*
- *dopravní infrastruktura – její kvalita, značení aj. – zde se tedy jedná o dopravně inženýrskou problematiku apod. (Toyota Motor Europe, 2007, s. 3).*

Každý z těchto faktorů ovlivňuje různě dopravní bezpečnost a za různých podmínek. Je v obecném celospolečenském zájmu ovlivňovat přiměřeným a adekvátním způsobem každou z těchto oblastí, přičemž je patrné, že tato dizertační práce se bude zaměřovat především na první bod – lidi a jejich chování.

3 Intervenční a represivní činnosti uplatňované v ČR v rámci silničního provozu

Tematicky je tato kapitola významná a přitom u nás neexistuje k danému tématu dostatek odpovídající literatury (nejen k prevenci, ale také k intervenci). V kapitole jsou zmíněny aktivity Policie ČR – metody prevence, přesvědčování a represe, síly a prostředky dopravně bezpečnostní činnosti – oblast intervence, včetně působnosti integrovaného záchranného systému a dalších pomáhajících organizací.

3.1 Aktivity Policie ČR

Prevence, ale též represe v rámci DN spadá v ČR zejména do tzv. dopravně bezpečnostní činnosti, která je vykonávána Policií ČR²⁵ hlavně službou Dopravní policie. Jde o „aktivní, dynamický, dohlížečský, regulační a řídicí prvek, jehož základní funkcí je výkon veřejné správy a dohledu na úseku dopravně bezpečnostní činnosti“, čímž zajišťuje bezpečnost silničního provozu na pozemních komunikacích (Pavlíček, 2003, s. 12).

Dopravní služba policie je tedy jednou ze speciálních služeb policie, s právním, kontrolním, regulačním, preventivním i represivním charakterem své činnosti, kterou vykonává prostřednictvím svých řídicích článků – *dopravních inspektorátů*²⁶

K 1. červenci 2006 nabyl účinnosti zákon č. 411/2005 Sb.²⁷, o silničním provozu, ve znění pozdějších předpisů, který novelizoval zákon č. 361/2000 Sb., o provozu na pozemních komunikacích. Tento zákon také posílil a rozvinul pravomoci Policii ČR.

Novelizace pravidel silničního provozu byla vyvolána zejména nutností zvýšit bezpečnost na našich silnicích, dále v souladu se zmiňovanou a vládou schválenou Národní strategií a také aktualizovat českou právní úpravu ve vztahu k právu EU. Jednotlivé nástroje uvedené v Národní strategii, které jsou v gesci nebo spolugesci Ministerstva vnitra rozpracovávány v každoročně vypracovávaném *Resortním akčním plánu bezpečnosti a plynulosti silničního provozu (RAP)*, jehož cílem je podobně jako

²⁵ dále jen Policie ČR

²⁶ Ve svém obsahu práce mají dopravně bezpečnostní činnost na starosti též základní útvary Policie ČR – pořádková služba, Obecní a městská policie a Vojenská dopravní policie (Pavlíček, 2003, s. 13).

²⁷ platný od 17. 10. 2005

v Národní strategii snížit počet usmrcených a těžce zraněných při DN a také snížit počet DN.

Text bude pojednávat o dvou strategických metodách dopravně bezpečnostní činnosti, a to metodě prevence a přesvědčování a metodě represe – tedy donucování, mezi nimiž prakticky nelze učinit dělicí čáru, neboť jsou často propojeny, někdy podmíněny navzájem atd. Prevenci a represí je možné vymezit následujícím způsobem:

- *metoda prevence a přesvědčování* obsahuje řadu konkrétních činností, které mají výchovně vzdělávací, vysvětlující a dokumentační charakter a působí na vědomí účastníků silničního provozu s cílem přesvědčit je o potřebnosti a nezbytnosti postupů uplatňovaných v rámci dopravně bezpečnostní činnosti policie,
- *metoda represe* – správního donucování představuje zákonná opatření správních orgánů (dopravních inspektorátů, zahraničních dopravních policií, správních orgánů pověřených měst a obcí), kterými se předchází protiprávnímu jednání a jimiž se chrání veřejný pořádek a bezpečnost. Při realizaci správní odpovědnosti za protiprávní jednání jsou potom občané nuceni k tomu, „aby něco trpěli, konali, anebo se určitého jednání zdrželi“ (Pavlíček, 2003, s. 21–22).

Praktickými formami realizace této metody se potom míní:

a) *úkony a akty v zájmu bezpečnosti silničního provozu (veřejného pořádku)*, které mají výhradně organizační a současně preventivní povahu,

b) *zákroky, kterými se předchází protiprávnímu jednání* – tj. všechny druhy kontrol silničního provozu a místní úpravy silničního provozu, zaměřené k jeho bezpečnosti,

c) *zákroky, kterými se odvrací nebo přerušuje protiprávní jednání, tzn. např. zabránění řidiči v další jízdě*, pokud by tato jízda představovala ohrožení bezpečnosti silničního provozu, např. při podezření, že je řidič ovlivněn alkoholem nebo jinou návykovou látkou nebo při podezření z odcizení vozidla apod., dále odstranění vozidla, je-li překážkou v provozu nebo pokud stojí neoprávněně na vyhrazeném parkovišti pro osoby tělesně postižené (vozidla se znakem O 1) atd.,

d) *správní trestání*, tedy trestně právní odpovědnost za zaviněné porušení zákonných a podzákonných ustanovení z oblasti bezpečnosti silničního provozu a silniční dopravy, resp. *přestupky* (příčemž přestupkem je podle § 2, odst. 1,

zákona č. 200/1990 Sb., o přestupcích²⁸, „zaviněné jednání, které porušuje nebo ohrožuje zájem společnosti a je za přestupek výslovně označeno v tomto nebo jiném zákoně, nejde-li o jiný správní delikt postižitelný podle zvláštních právních předpisů anebo o trestný čin“). Konkrétně se jedná o *přestupky v silniční dopravě*, a to zejména v tzv. *blokovém řízení* (Pavlíček, 2003, s. 22–23). V případě některých přestupků může policista řidiči *zadržet řidičský průkaz* a učinit opatření k zamezení další jízdy s vozidlem. Řidič se stává *účastníkem správního řízení*. Správní řízení se může uskutečnit pouze v tzv. zkrácených formách řízení, kterými jsou *blokové a příkazní řízení* (příčemž příkazní řízení se však ve výše uvedeném případě příliš neuplatňuje, to pouze v případě trestního příkazu, o kterém bude řeč dále). V blokovém řízení je rozhodnuto „o uložení pokuty ihned po spolehlivém zjištění přestupku a o jejím zaplacení pachatelem buď na místě nebo ve lhůtě stanovené v bloku...“ na pokutu, která nebyla zaplacena na místě (Hendrych a kol., 2001, s. 149). Podle § 30, odst. 1, písm. g) a h) Z 200/90 jde o 5 000 – 10 000 Kč s hrozbou zákazu činnosti do 6ti měsíců až 1 roku, přičemž tento akt nabývá ihned na místě právní moci, tj. bez ústního jednání a důkazního řízení.

Pokud řidič blokovou pokutu odmítne zaplatit nebo v jeho případě došlo k souběhu více přestupků či došlo k podezření na trestný čin atd., je řidič povinen předstoupit před *přestupkovou komisi* příslušné obce. Podrobnosti lze nalézt nejen v Z 200/90, ale i ve zmiňované novelizaci zákona o provozu na pozemních komunikacích.

Změny jsou důležité i z hlediska povinností řidičů osobních i nákladních motorových vozidel. Totéž platí i pro řidiče vozidel hromadné dopravy, zejména s ohledem na prevenci DN (§ 5, 6 a další). Je zde kladen větší důraz na používání zádržných systémů – povinné používání dětských zádržných systémů na všech druzích pozemních komunikací, povinné používání cyklistických přileb do 18 let, § 47 zmiňuje nové povinnosti pro řidiče v případě DN, jsou zde uvedeny nové zákazy vztahující se na řidiče (např. zákaz používání mobilních telefonů během jízdy). Řidiči mají též nové povinnosti ve vztahu k policistům, např. povinná dopravně psychologická a neurologická vyšetření pro řidiče nákladních automobilů či autobusů (§ 87 a) a nejmarkantnější změnou bylo zavedení bodového hodnocení porušení povinností

²⁸ dále jen Z 200/90

stanovených zákonem podle § 123 tohoto zákona, přičemž maximem je 12 dosažených bodů, jehož následkem je odebrání ŘP na dobu nejméně 1 roku.

Významnou změnou je také skutečnost, že řízení pod vlivem alkoholu se stalo trestným činem upraveným v ustanovení § 201 trestního zákona č. 140/1961 Sb., v platném znění, jako *ohrožení pod vlivem návykové látky*. Tento delikt patří mezi časté příčiny ovlivnění řidiče motorového vozidla, které vede k DN, často s velmi závažnými důsledky. Ročně bývá usmrceno následkem požití alkoholu několik desítek lidí z řad účastníků DN, což bývá obvykle mnohonásobně více než případů, kdy byl řidič při jízdě unaven.²⁹ Při bezdůvodném odmítnutí dechové zkoušky či lékařského vyšetření (resp. odběru krve) může být řidiči podle § 30, odst. (1), písm. i) Z 200/90 udělena pokuta do výše až 15 000 Kč a zákaz činnosti do dvou let. Takovéto odmítnutí může mít pro řidiče navíc následky dle § 66 zákona č. 141/1961 Sb., trestního řádu v podobě pořádkové pokuty ve výši až 50 000 Kč (Porada a kol., 2000, s. 159–163).

Bezprostředně po nabytí účinnosti tohoto zákona došlo výraznému snížení počtu DN a co je důležité, došlo také ke snížení jejich následků. Odborníci se domnívají, že to bylo způsobeno dodržováním pravidel uvedených v zákoně řádnou kontrolou policie a přísnou sankcionací při jejich porušování. V současnosti se ale statistiky již zdaleka ne tak výrazně liší od doby před účinností zákona, jak již bylo uvedeno.

Z hlediska trestných činů v dopravě je možné se nejčastěji setkat s klasifikací: trestný čin *obecného ohrožení z nedbalosti* dle § 180 trestního zákona č. 140/1961 Sb., *ohrožení pod vlivem návykové látky, opilství a neposkytnutí pomoci* podle § 201, 201a a 207 nebo 208 trestního zákona, v nejhorším případě potom trestný čin *ublížení na zdraví z nedbalosti* dle § 223 anebo *způsobení těžké újmy na zdraví nebo smrti z nedbalosti* dle § 224 trestního zákona atd.

Řidič se tedy zpravidla stává účastníkem nejdříve ve *správním*, a po té v *trestně-právním* řízení (popř. rovnou v trestně-právním řízení podle uvážení policisty), kde ho čeká soudní projednávání věci (za předpokladu, že nedojde ke zrušení obvinění). V trestně-právním řízení může poškozený uplatnit též svůj nárok na náhradu škody. V řadě případů, jak bude uvedeno ještě podrobněji v kapitole 7, obdrží každá ze

²⁹ Také mezinárodní průzkumy ukazují, že mezi alkoholem v krvi účastníka/ů silničního provozu, resp. DN a závažností následků DN existuje přímá souvislost (například srovnávací studie: Desapriya, E., Pike, I., Raina, P., 2006, p. 89–90).

zúčastněných stran tzv. *trestní příkaz*, který se však při vážných DN, kde došlo k těžkému ublížení na zdraví nebo ublížení na zdraví s následkem smrti, jeví jako velmi problematický.

V souvislosti se zavedením *bodového systému* a novelizovanou zákonnou úpravou byly zavedeny další významné změny, například přibyl do výčtu trestných činů nový trestný čin *řízení motorového vozidla bez řidičského oprávnění*.³⁰

3.2 Síly a prostředky dopravně bezpečnostní činnosti – oblast intervence

Těmito silami zde míníme v širším pojetí zejména personální základ – pracovní týmy správních zaměstnanců, příslušníky bezpečnostních sborů, vědeckých pracovníků, síly integrovaného záchranného systému – IZS, dopravní psychology, členy nestátních organizací, legislativce, volené členy obecních samospráv i parlamentu, členy managementu policie i příslušných resortů, soukromých firem, výchovných a výcvikových zařízení a spolků – hlavně autoškol, automotoklubů, nadací i autodromů apod. a též pedagogické sbory základních, středních i vysokých škol a vědeckých ústavů (Pavlíček, 2003, s. 23).

Ze všech těchto sil je pro DN z hlediska zásahu státního charakteru nejdůležitější *integrovaný záchranný systém*³¹. Nejde o instituci, nýbrž o spolupracující součinnosti, *státem budovaný systém*, který má za úkol chránit lidské životy, zdraví a majetky a likvidovat vzniklé následky po mimořádné události. Zároveň tvoří základní pilíř pomoci v mimořádných situacích (nejen havárií, kam se DN řadí, ale též *živelných pohrom a ostatních událostí* – např. žhářství, teroristických útoků apod.). Podle Baštecké jde o *záchranáře prvního sledu* (Baštecká a kol., 2005, s. 220 a 245).

Podle usnesení vlády ČR z roku 1993 k návrhu Zásad integrovaného záchranného systému jsou jeho *základními složkami: hasičské záchranné sbory, zdravotnická záchranná služba a orgány Policie ČR*. V určitých případech se na zásahu

³⁰ Blíže v trestním zákoně č. 140/1961 Sb., ve znění pozdějších předpisů; v této souvislosti je nezbytné také uvést, že v nedávné době vstoupil v platnost zcela nový trestní zákoník č. 40/2009 Sb., kterým se změnila řada ustanovení, některé trestné činy mají v tomto zákoně jiná čísla paragrafů apod. Trestní zákoník byl výrazně rozšířen a upraven také z hlediska nedbalostních trestných činů.

³¹ dále jen IZS

podílí též *Letecká záchranná služba*, jestliže je třeba poskytnout pomoc při přepravě zraněných osob (Porada a kol., 2000, s. 145).³²

Tyto složky mají nepřetržitou pohotovost na celorepublikově sjednoceném *tísňovém volání*.³³ Informaci o události, tj. DN, podává nejčastěji běžný občan buď *operačnímu a informačnímu středisku Hasičského záchranného sboru* a nebo některému z dílčích operačních středisek základních složek IZS. Takováto informace by měla obsahovat stručný popis události (*co*), umístění události (*kde*), co nejpřesnější čas vzniku události (*kdy*), přesný *počet* či odhad *postižených osob*, *jméno* a *kontakt* na ohlašovatele události (mobil, pevná linka). Ohlašovatel nikdy nezavěšuje telefon jako první, zpravidla čeká na zpětné volání, kterým si operátor ověřuje podanou zprávu (Baštecká a kol., 2005, s. 219).

Po přijetí oznámení o DN, po vyhodnocení přijaté informace o DN a též podle potřeby informuje, popř. aktivizuje dané operační středisko a ostatní operační střediska základních složek IZS. Menší nepříznivé události, které nedosáhly rozsahu mimořádné události (podle tzv. *stupně poplachů*) tedy neřeší IZS jako takový, ale pouze jeho dílčí složky. Záleží také na tom, která ze složek IZS se dostane na místo nehody jako první, z čehož také potom vyplývá konkrétní intervenční postup zásahového týmu.

Podrobnější přehled jednotlivých složek IZS:

Hasičský záchranný sbor ČR a jednotky požární ochrany – vyjíždějí na místo nehody do 2 minut, mají totiž nezbytné personálně technické vybavení a jsou tak nepřetržitě připraveni pro komplexní zásah na místě nehody (i jiných závažných událostí). Z tohoto důvodu byla jejich operační střediska přiřazena k operačním střediskům IZS. Obvykle vyjíždí na místo DN vozidlo vybavené vyprošťovací technikou a cisterna. Tým hasičů pak vyprošťuje osoby z vozidla, poskytuje předlékařskou pomoc a provádí opatření k zabránění vzniku požáru nebo jej hasí a zjišťuje i eventuální další ohrožení (únik nebezpečných látek atd.). Hasiči dále oddělují zaklíněná vozidla, tahají je z příkopů, podílejí se též na uvolnění silničního provozu atd.³⁴

³² IZS upravuje zákon č. 239/2000 Sb., o integrovaném záchranném systému a o změně některých zákonů (dále jen Z 239/2000), též zákon č. 240/2000 Sb., o krizovém řízení (přičemž o krizovém řízení pojednává dále zákon č. 241/2000 Sb., o hospodářských opatřeních pro krizové stavy).

³³ Telefonními čísly pro tísňové volání jsou dobře známá: 150 pro Hasičský záchranný sbor, 155 pro Zdravotnickou záchrannou službu, 158 pro Policii ČR, 156 pro Městskou policii a též 112 – mezinárodní tísňové telefonní číslo (Emergency Phone Number).

³⁴ Právní úprava týkající se práce hasičů v souvislosti s IZS je: zákon č. 238/2000 Sb., O Hasičském záchranném sboru, též zákon č. 237/2000 Sb., o požární ochraně, ve znění pozdějších předpisů.

Zdravotnická záchranná služba – zajišťuje poskytnutí neodkladné přednemocniční péče do 15 minut po přijetí oznámení o DN. Při lehčích DN, jenž nejsou tak vážné, vyjíždí na místo nehody minimálně dvoučlenná skupina *rychlé zdravotnické pomoci*, v ostatních případech pak skupina *rychlé lékařské pomoci*, kde je kromě záchranářů přítomen i lékař. Pokud je místo DN špatně přístupné ze silnice a jeví se tedy jako efektivnější nasazení vrtulníku, zasahuje do 15 minut dvoučlenná posádka letecké záchranné služby ve složení lékař a záchranář.³⁵

Policie ČR – pokud se dostaví na místo jako první policie (Policie ČR nebo Městská policie), je pak jejím úkolem poskytnout předlékařskou první pomoc zraněným, zabránit vzniku dalšího nebezpečí, zajistit podklady pro zjištění příčiny DN (tedy i viníka nehody) a oznámit nehodu operačnímu středisku Policie ČR (nebo ostatním složkám IZS).

Typickým opatřením prvního zásahu na místě DN je zřízení *uzávěry*, jíž se zajišťuje místo DN (pro ochranu stop, nerušené a bezpečné ohledání místa DN) a po zamezení vstupu do vozidel se provádějí prvotní vyšetřovací úkony.³⁶

„*Ostatními složkami IZS* jsou potom vyčleněné síly a prostředky ozbrojených sil, ostatní ozbrojené bezpečnostní sbory (např. jednotky Armády ČR), ostatní záchranné sbory“ (např. Svaz kynologů, Báňská záchranná služba, Vodní záchranná služba atd.), „orgány ochrany veřejného zdraví, havarijní, pohotovostní, odborné a jiné služby“ (např. Havarijní služby jednotlivých resortů, Hygienická služba atd.), „zařízení civilní ochrany, neziskové organizace a sdružení občanů se záchranářským, humanitárním či psychosociálním zaměřením, která lze využít k záchranným a likvidačním pracím“ (např. Český Červený kříž, humanitární organizace ADRA, Sdružení Česká katolická charita, Česká asociace pracovníků linek důvěry a další). „Ostatní složky poskytují při záchranných a likvidačních pracích plánovanou pomoc na vyžádání“ (Baštecká a kol., 2005, s. 244).

³⁵ Zákon o zdravotnické záchranné službě vymezující její postavení v rámci IZS v ČR dosud chybí, jak bude patrné z následujícího pojednání. Existuje pouze Vyhláška č. 434/1993 Sb., o zdravotnické záchranné službě, ve znění pozdějších předpisů (na základě kodexového zákona č. 20/1966 Sb., o péči a zdraví lidu), která upravuje přednemocniční neodkladnou péči prostřednictvím zdravotnických záchranných služeb v ČR.

³⁶ tj. ohledání místa DN, ohledání dopravních prostředků, lékařské prohlídky zraněných nebo mrtvých, zjištění stavu účastníků DN – resp. jejich případné ovlivnění alkoholem či jinými omamnými látkami (léky, drogami), pronásledování účastníka, který ujel z místa DN, vyžádání vysvětlení od účastníků nehody a očitých svědků, (Porada a kol., 2003, s. 148). Platnou právní úpravou z hlediska činnosti P ČR v rámci IZS je zákon č. 283/1991 Sb., o Policii ČR.

S některými složkami, tvořenými *záchranáři tzv. druhého sledu* má IZS smluvně upravené vztahy (např. s Červeným křížem, se Svazem kynologů apod. se připravují při pravidelných součinnostních cvičeních na různé druhy zásahů) (Vodáčková a kol., 2002, s. 387).

Zapojení ostatních složek IZS do záchranných a likvidačních prací však značně záleží na povaze a rozsahu mimořádné události, na základě možností jednotlivých složek zasáhnout a pravomocí, které jim udělují právní předpisy (Baštecká a kol., 2005, s. 220). Složky týkající se psychosociální pomoci tedy obvykle nezasahují v případech DN s nižším počtem účastníků, ale hlavně v případech katastrof a hromadných neštěstích.³⁷

Pro účely řešení následků mimořádných událostí byl vytvořen dobrovolný *Psychosociální intervenčním tým* (crisis – response team, disaster response team), který je v zahraničí běžný ve složení pracovníků krizové pomoci, sociálních pracovníků, psychologů, duchovních, zdravotníků a též dalších dobrovolníků. O tomto týmu bude zmínka ještě v 6. kapitole.

³⁷ Katastrofou je zde míněna podle Baštecké náhle vzniklá mimořádná událost velkého rozsahu, která má za následek více než 50 postižených bez rozdílu počtu mrtvých, těžce či lehce zraněných. Dále Baštecká rozlišuje hromadné neštěstí rozsáhlé (tvořící více jak 10, ale méně než 50 zraněných a zasažených) a *hromadné neštěstí omezené*, které postihuje nejvíce 10 zraněných, z nichž je minimálně jeden v kritickém stavu (In Vodáčková a kol., 2002, s. 376)

4 Organizace a personální řízení základních složek IZS ČR

Vzhledem k tomu, že jedním z objektů zkoumání v předložené dizertační práci jsou právě organizace a instituce, které se zabývají prevencí dopravní nehodovosti a řešením jejích následků (tj. intervencí), případně přípravou na událost, autorka přináší základní orientaci v organizaci a řízení složek IZS a také v podpoře pracovníků – profesionálů angažovaných ve vztahu k tématu s ohledem na vykonávanou profesi (hasiči, policisté, zdravotníci), kteří jsou denně v kontaktu s lidmi zasaženými DN. Práce tedy přináší též základní informace o personálním řízení v těchto organizacích.

Mezi zasažené DN se zařazují kvůli dopadům, které mohou mít nejen na psychiku, právě i záchranáři a další pracovníci, kteří s takovými událostmi přicházejí přímo do styku – je řeč též o novinářích, tiskových mluvčích pohybující se v místě události apod. (Pracovní skupina pro tvorbu standardů psychosociální krizové pomoci při GŘ HZS, 2008, s. 17).³⁸ Proto právě práce s nimi má přímý průběh též do personálního řízení těchto pracovníků, i když v bezpečnostních sborech nefungují personalisté v pravém slova smyslu jako tomu bývá například ve firemních subjektech. Personální rozhodnutí provádějí jednotliví nadřízení v přísně stanovené hierarchii a práci personalistů do značné míry zastupují psychologové (Sotolářová, konzultace, 2008).³⁹

Organizaci lze definovat jako skupinu lidí, kterou „spojují společná pravidla, pracovní postupy a řízení při využívání zdrojů směrem k definovaným společným cílům často se vztahující na společnost nebo skupinu společností (Tureckiová, 2002, online, s. 3). Další definici organizace formuloval Schein v roce 1969, když zdůraznil původní účel vzniku organizací, a to „racionální koordinaci činností určitého počtu lidí k dosažení určitého společného účelu nebo cíle na základě dělby práce a funkcí a na základě hierarchie autority a odpovědnosti“ (tamtéž, s. 4). Organizace však zároveň fungují jako

³⁸ také Baštecká a kol., 2005, s. 181

³⁹ Personální řízení lze definovat jako „specifickou oblast systematické řídicí činnosti a studijním oborem vyžadující poznatky teorie a praxe a metody řady vědních disciplín...“ (Kociánová, 2004, s. 65). Tento pojem je velmi široký a zahrnuje velkou šíři poznatků teorie řízení, managementu, teorie organizace, organizačního chování psychologických a sociologických disciplín, práva, ekonomie, politologie, andragogiky a etiky (tamtéž). Bývá nejčastěji spojováno s podnikovou kulturou a organizací podniků obecně, ovšem v rámci problematiky silničních dopravních nehod je uplatňováno také ve složkách IZS, kde má též svá specifika, jakož i v dalších organizacích, které věnují svůj zájem prevenci, případně intervencí při nebo po dopravních nehodách.

„systémy, které pod vlivem prostředí, ve kterém existují a fungují, mají strukturu jak s formálními, tak s neformálními prvky“ (Armstrong, 1999, s. 367).

Tyto definice jsou platné nejen u firem, které jsou tradičně objektem zájmu v oboru teorie řízení a organizace či personálního řízení, ale také u dalších organizací, které mají jiné cíle, než je finanční zisk. Kapitola tak přináší nové poznatky přibližující tematiku personální řízení a řízení organizace u státních či příspěvkových organizací, které jsou součástí IZS.

Vzhledem k obsažnosti tématu bude věnována pozornost dalším organizacím poskytujícím pomoc při a po DN dílčím způsobem na závěr kapitoly.

Složení základních i ostatních složek IZS již bylo jmenováno v předcházející kapitole.⁴⁰ Stejně jako další pomocné složky se v případech mimořádných událostí⁴¹ (včetně DN) řídí podle dvou hlavních zákonů: č. 239/2000 Sb., o IZS a o změně některých zákonů a zákonem č. 240/2000 Sb., o krizovém řízení a o změně některých zákonů, ve znění zákona č. 320/2002 Sb. (tzv. krizový zákon), jakož i dalšími interními předpisy, pokyny a pravidly organizace či souvisejícími právními předpisy (můžeme jmenovat například zákon č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů aj.).

I když všechny tři základní záchranářské složky jsou podobně vytížené, každá z nich je různě řízena a má různé podmínky pro výkon své práce.

4.1 Typologie složek IZS z hlediska řízení lidských zdrojů

Při reflexi nad tématem z hlediska teorie organizace, je možné říci, že všechny složky IZS jsou formálními, stabilními organizačními strukturami, jejichž činnost je samostatná a zároveň specificky propojená. Specifická je otázka centralizace a decentralizace moci u těchto organizací. Složky IZS ještě dnes vykazují prvky centralizace, například GŘ HZS MV ČR řídí metodicky a koncepčně krajské hasičské sbory, na druhou stranu každý krajský sbor HZS je zároveň samostatnou řídicí jednotkou (včetně ekonomického řízení), Policie ČR stojí na podobném principu ve vztahu Policejního prezidia a MV ČR, zatímco u ZZS rozhoduje ředitel daného krajského záchranného sboru.

⁴⁰ dále Policie ČR

⁴¹ Mimořádnou událostí se míní stav náhlé změny v množství nebo uspořádání ničivých sil. Mimořádné události lze rozdělit podle Štětiny na: 1) hromadné neštěstí omezené, kdy je postiženo nejvíce 10 lidí, 2) hromadné neštěstí rozsáhlé, kdy počet zasažených nepřevyšuje 50 lidí a 3) katastrofu, při které je zasaženo více jak 50 lidí (Baštecká a kol., 2005, s. 15).

Zákonem a dalšími předpisy je přesně stanoveno, kdo za kterou oblast odpovídá a s tím je spjata též související míra pravomoci. Při snaze o charakteristiku stylu řízení, jak je popisuje Vodáček a Vodáčková (2001, s. 111), lze říci, že *složky IZS* se z tradičně popisovaných typologií *blíží* stále nejvíce *liniovým* (resp. lineárním) *strukturám s autoritativním stylem řízení*, přičemž samozřejmě vykazují i další prvky. Nutno však podotknout, že také *velmi záleží na osobnosti každého řídicího pracovníka, jeho oblíbenosti v kolektivu, typu autority, kterou zastává* apod. (Sotolářová, konzultace, 2008).

Některé složky IZS se stále ještě téměř nezabývají lidskou stránkou organizací – například Zdravotnická záchranná služba⁴², ovšem situace se i zde postupně mění. U policistů a příslušníků HZS došlo v tomto směru ke změnám již v roce 1998 a 2003. S tím úzce souvisí i řízení lidských zdrojů v těchto organizacích.

Strategické řízení lidských zdrojů má dvě základní formy: tvrdé a měkké. Tvrdé strategické řízení klade důraz na užitek a naplňování stanoveného cíle organizace, zatímco měkké řízení klade větší důraz na stránku lidských vztahů, na jistotu zaměstnání, soustavný rozvoj, komunikaci, zapojování pracovníků do rozhodování, kvalitu a vyváženost pracovního života a etické aspekty. Ideální variantou je rovnováha obou aspektů – efektivní využívání zdrojů pro dosažení stanovených cílů, s ohledem na zaměstnance, jejich potřeby a aspirace (Kociánová, 2004, s. 134–144).

Podobně jako ve firmách, i zde je možné najít obě formy řízení. *Základ strategického řízení lidských zdrojů ve složkách IZS stojí na řízení tvrdém*, protože řád, pracovní morálka a dodržování stanovených právních předpisů, obecných nebo i interních předpisů a pokynů organizace je v rámci profesí všech skupin záchranářů velmi důležitý a opírá se o něj celý IZS. V posledních letech (z historického hlediska velmi nedávno) se ovšem začíná dbát též na prosazování měkkých prvků v řízení lidí, často díky působení psychologické služby jednotlivých složek.

Nejen u policistů si lze povšimnout většího důrazu na odměňování jejich práce, zaměstnanecké výhody včetně tzv. odchodného⁴³ a výsluhového příspěvku⁴⁴, nově od

⁴² dále ZZS

⁴³ pro příslušníky vykonávající službu alespoň 6 let

⁴⁴ pro bývalé příslušníky, kteří sloužili alespoň 15 let, blíže § 155–157 zákona č. 361/2003 Sb., o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů

roku 2003 funguje systém *debriefingu*⁴⁵ a *defusingu*⁴⁶, krizově intervenčního modelu uplatňovaného při zvládnání zátěže po mimořádných událostech realizovaný v rámci programu CISM (*Critical Incident Stress Management*) zaměřeného na zvládnání zátěže z mimořádných událostí. Systém je uplatňován obvykle ve skupině, ve sborech HZS, Policie ČR, ale též Armády ČR, kdy velitel zásahu probírá s účastníky zásahu jeho průběh, probíhá očista týmu i jednotlivců, posílení týmovosti a kolegiality týmu a následně zásah uzavírá. Postupem doby a díky zkušenostem získaných z Evropské unie se dvě ze složek IZS dočkaly též státem zakotvené péče v možnosti využívání tzv. *posttraumatické intervenční péče*⁴⁷, která z debriefingu vychází. Činnost týmů PIP je vykonávána v rámci pracovní doby nebo po jejím skončení, bez zvláštní finanční náhrady nebo volna a podmínkou je souhlas nadřízených a zvládnuté pracovní povinnosti. Členové PIPu se prokazují speciální legitimací. Většinou se jedná o jednorázovou a krátkodobou péči, ovšem v poslední době stále intenzivněji sílí myšlenka většího uplatnění PIPu pro potřeby občanů ČR při mimořádných událostech či krizových situacích (Baštecká a kol., 2005, s. 179–181).

4.1.1 Řízení lidských zdrojů v HZS ČR

HZS ČR je základní složkou IZS, která zabezpečuje koordinovaný postup při přípravě na mimořádné události a při provádění záchranných a likvidačních prací dle zákona č. 238/2000 Sb., o HZS ČR a o změně některých zákonů, ve znění zákona č. 362/2003 Sb.

HZS při plnění svých úkolů spolupracuje s ostatními složkami IZS, stejně tak i se správními úřady a jinými státními orgány, orgány samosprávy, právníky a fyzickými osobami, neziskovými organizacemi a sdruženími občanů (tamtéž). Velitelem zásahu je zpravidla také hasič, který zásahovou akci řídí, kontroluje a vyhodnocuje, všechny ostatní zástupci složek IZS a dalších osob na místě nehody se mu hlásí po svém příjezdu na místo. „S velitelem zásahu se nediskutuje, tam funguje

⁴⁵ Debriefing (z angl. debrief – podat hlášení) neboli *Critical Incident Stress Debriefing* (CISD) popsal poprvé Jeffrey T. Mitchell v roce 1974. Přestože je v současnosti byl Mitchellovský model postoupen kritice, stále se v praxi využívá. Je problematický i z důvodu většího množství debriefingů, za které může být považováno prakticky jakékoli skupinové sezení, v němž se probírá mimořádná událost. Cílem debriefingu je poskytnout rozumový vhled na událost i emoční důsledky, přijetí svých myšlenek, pocitů a činů v průběhu události, znecitlivět profesionála vůči nadměrnému rozrušení, které událost zpravidla doprovází (Baštecká a kol., 2005, s. 180).

⁴⁶ z angl. defuse – zbavit situaci výbušnosti

⁴⁷ dále PIP

velitelská pravomoc a co on řekne, to platí. V opačném případě je to porušení rozkazu, které vyžaduje kázeňský postih.“ (Sotolářová, konzultace, 2008).

Velitelé, kteří byli dříve zvyklí udělovat rozkazy při zásazích i v personální oblasti, se postupně učí aplikovat tzv. *organizační řízení* – rozdělení lidí na směny, možnosti dovolených, formy ohodnocení, odměn apod. Z hlediska řízení lidských zdrojů se těmto postupům učí z teorie a ze vzdělávacích aktivit HZS. Hasiči mají například kurzy strategického řízení, ale v podstatě převládá spíše zaměření na strategii řízení při zásahu. Někdy si management pozve experta na danou problematiku, ovšem vzdělávání v tomto směru stále nemá koncepční uchopení. Hodně se tyto aktivity odkazují na psychologickou službu, protože právě od ní střední management (tj. velitelé stanic) tento typ vzdělávání očekává (tamtéž).

4.1.2 Organizační uspořádání a personální řízení HZS

HZS hierarchicky tvoří Generální ředitelství HZS ČR (GŘ HZS), které je organizační součástí Ministerstva vnitra⁴⁸, dále 14 hasičských záchranných sborů krajů, Střední odborná škola požární ochrany a Vyšší odborná škola požární ochrany ve Frýdku-Místku. Součástí GŘ HZS jsou také vzdělávací, technická a účelová zařízení (Hasičský záchranný sbor ČR, online) [cit. 1.11.2008].⁴⁹

Generálního ředitele jmenuje ministr vnitra a generální ředitel jmenuje jednotlivé ředitele krajských sborů HZS, které jsou samostatnými organizačními jednotkami (včetně ekonomického řízení), přičemž GŘ HZS je řídí pouze metodicky a koncepčně (Sotolářová, 2008).

V HZS existují různé úrovně personálních pravomocí řízené zákonem č. 361/2003 Sb., o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů.⁵⁰ K tomu jsou vydávány pokyny v jednotlivých sborech, které přesně specifikují svěřenou úroveň personální pravomoci jednotlivých nadřízených. Ovšem je třeba dodat, že součástí HZS jsou kromě uniformovaných hasičů též státní, resp. občanští zaměstnanci, kteří se řídí podle zákoníku práce, podobně je tomu též u policistů (tamtéž).

⁴⁸ dále MV (ČR)

⁴⁹ Konkrétně: odborná učiliště požární ochrany (ve Frýdku-Místku, Brně, Chomutově a Borovanech), Institut ochrany obyvatelstva Lázně Bohdaneč, Technický ústav požární ochrany Praha, Opravárenský závod Olomouc a Základna logistiky Olomouc.

⁵⁰ Příslušníky bezpečnostních sborů však nejsou pouze hasiči a policisté, ale také příslušníci armády, vězeňské služby ČR ad. sbory

Nelze se však setkat s různorodostí fungování krajských hasičských sborů (jako je tomu například u ZZS), protože funguje tzv. *jednotná systemizace pracovních míst*, u policistů i hasičů, vše musí být uniformě a jednotně pojato, včetně vozidel, výbavy apod. (tamtéž).

4.1.3 Psychologická služba HZS ČR – personální a odborná garance

V HZS mají na starost práci s lidmi zejména psychologové HZS. Psychologové nabízejí pomoc v těžkých profesních i životních situacích, poskytují psychologické poradenské služby v oblasti vztahů k sobě i druhým, provádějí výuku (jedná se zejména o výcviky s psychologickou problematikou), publikují odborné texty, články i propagační materiály. *Psychologové však vybírají též uchazeče do služebního poměru příslušníka HZS ČR, hasiče do specializovaných funkcí HZS ČR, účastníky výběrového řízení* apod. Mají též ve své pracovní náplni *spolupráci se státními a nestátními organizacemi a každým, kdo o spolupráci projeví zájem* – tedy i mapovat psychosociální síť daného kraje (Hasičský záchranný sbor – psychologická služba, online) [cit. 20.11.2008].

Záchranáři a členové bezpečnostních sborů mají v porovnání s ostatními profesemi mnohem vyšší četnost rozvodovosti. I tento důvod přivedl psychology k závěru, že pomoc by měla fungovat nejen pro pracovníky sborů vzhledem k vysoké zátěži při výkonu jejich profese, ale i jejich rodinné příslušníky (Konference – Víme o sobě III., září 2008).

V rámci pracovní činnosti psychologické služby je také *anonymní telefonní linka pomoci v krizi*,⁵¹ která slouží nejen hasičům, ale též policistům, zaměstnancům HZS a MV a jejich rodinným příslušníkům, popřípadě dalším blízkým osobám. Linka je v provozu 24 hodin denně v průběhu celého kalendářního roku. Podporuje tak pracovníky MV pro využití linky v okamžicích osobních krizí, které souvisejí s vysoce zátěžovým životním stylem hasičů i policistů (Hasičský záchranný sbor-psychologická služba, online) [cit. 20.11.2008].

4.1.4 Organizační, hierarchické uspořádání a personální řízení v Policii ČR

Policie ČR byla jako ozbrojený bezpečnostní sbor ČR zřízena zákonem č. 283/1991 Sb., o Policii ČR, ve znění pozdějších předpisů. Policie ČR je podřízena

⁵¹ Telefonní číslo: 974 834 688.

MV a plní úkoly ve věcech vnitřního pořádku a bezpečnosti a další úkoly způsobem a v rozsahu stanoveným právními předpisy včetně dodržování platných mezinárodních smluv. Těmito úkoly mohou být například ochrana bezpečnosti a majetku, spolupůsobení při zajišťování veřejného pořádku, boj proti terorismu, vyšetřování o trestných činech apod. (Baštecká a kol., 2005, s. 251).

Ve zkratce lze říci, že Policie ČR je řízena hlavně Policejním prezidiem ČR, přičemž nejdůležitějšími osobami jsou policejní prezident, kterého jmenuje ministr vnitra a policejní prezident jmenuje dále své náměstky odpovědné za jednotlivé oblasti.⁵² Neopomenutelnou součástí je též kancelář policejního prezidia a ředitelství pro řízení lidských zdrojů. Kancelář i ředitelství jsou rozděleny na další oddělení, ředitelství, úřady a útvary. Pod policejním prezidiem jsou hierarchicky umístěny útvary s územně vymezenou působností – správy jednotlivých krajů a hl. m. Prahy, které jsou dále územně členěny. Zároveň platí propojenost a metodické a koncepční řízení ze strany MV v zákonem stanovených podmínkách. Také webové stránky HZS a PČR jsou propojeny s webovými stránkami MV.

I zde existují různé úrovně personálních pravomocí řízené zmíněným zákonem č. 361/2003 Sb., o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů, stejně jako u hasičů a dalších příslušníků bezpečnostních sborů. V tomto směru má důležitou roli *Ředitelství pro řízení lidských zdrojů Policejního prezidia ČR* s jednotlivými odbory. Z hlediska péče o policisty je důležité zmínit *Preventivně informační odbor Policejního prezidia ČR*, který poskytuje (kromě výkonu dalších činností) též psychosociální pomoc policistům (Policejní prezidium ČR, online) [cit. 24.11.2008].

4.1.5 Psychologická služba u Policie ČR – personální a odborná garance

V období 70. let 20. století postupně vytvořila síť psychologických pracovišť, kterých je v současnosti asi 30, personálně působí zhruba 50 policejních psychologů a zhruba 30 učitelů psychologie a policejní deontologie.⁵³ Kromě toho se angažují ještě další odborníci z řad pedagogů, duchovních a dalších odborníků. Garantem odborné a etické kvality psychologické péče o policisty je v současné době

⁵² Policejní prezident má tři náměstky zodpovědné za: službu kriminální policie a vyšetřování, dále pro uniformovanou policii a pro ekonomiku.

⁵³ Z řečtiny – učení o povinnostech – předmět zahrnující etiku, historii a funkce oboru (Baštecká a kol., 2005, s. 251)

Psychologické pracoviště MV ČR personálního odboru MV ČR (Baštecká a kol., 2005, s. 251).

Policejní psychologové plní podobně jako u hasičů úlohu odborného posuzování způsobilosti uchazečů o přijetí do služebního poměru, stejně jako vhodnost uchazečů pro výkon řídicích a speciálních funkcí, tedy personální aktivity a další odborné služby související s řešením speciálních situací vyžadujících psychologickou intervenci (Baštecká a kol., 2005, s. 251). Mezi jejich základní službu patří i oblast psychologické péče o policisty a jejich rodinné příslušníky, kam spadají preventivní psychologické služby, sociálně-psychologický servis, psychologické poradenství, zmiňovaná posttraumatická intervenční péče a činnost anonymní telefonické linky pomoci v krizi (Baštecká a kol., tamtéž). Řídí se podobně jako hasičští psychologové etickým kodexem psychologa resortu MV a vnitřními předpisy. Shrňme-li tedy poslání policejních psychologů, jejich úkoly jsou zejména *personální výběr nových uchazečů a konzultační a poradenská činnost*. Praktickou náplň jejich aktivit přinesl koncem 90. let program PHARE EU⁵⁴ prosazený psycholožkou PhDr. Marií Sotolářovou, kterým byly položeny základy zmiňovaného systému posttraumatické intervenční péče o policisty a systém výběru policejního managementu (v personalistice) známou metodou *Assessment Centre*, řešící modelové úlohy posuzované odbornými posuzovateli v řadě oblastí – komunikace, řešení problému, odolnost vůči zátěži, mezilidské vztahy apod. (Baštecká a kol., 2005, s. 252). Je tedy patrné, že psychologická služba je z hlediska řízení lidských zdrojů, včetně managementu klíčová i u policie po stránce personální i odborné (psychologická péče a poradenství). Teoretickým východiskem tohoto „změkčujícího systému“ v práci policejních příslušníků a zaměstnanců MV ČR je zmiňovaná metoda CISM.

4.1.6 Organizační a hierarchické uspořádání ZZS a její poslání

ZZS prozatím jako jediná ze základních složek IZS postrádá zákonnou úpravu a funguje pouze podle vyhlášky č. 434/1992 Sb., o ZZS, ve znění pozdějších předpisů. Podle ní nepřetržitě zabezpečuje, organizuje a řídí prostřednictvím jednotného

⁵⁴ Jednalo se o Twinning – Project CZ 98/IB/JH/02 s názvem *Komplexní systém řízení lidských zdrojů pro českou policii/program odborného vzdělávání pro příslušníky policie a pracovníky ministerstva vnitra České republiky*. (v originále: *Comprehensive System for Human Resources Management for the Czech Police / Professional Training Programme to Members of the Police and Ministry of Interior Start*) Obsahoval 12 modulů, přičemž modul č. 10 se zabýval právě posttraumatickou intervenční péčí o policisty po traumatických zážitcích a akcích zvláštního nasazení Baštecká a kol., 2005, s.253.

spojového systému příjem, zpracování a vyhodnocení tísňových výzev, určení a výkon nejvhodnějšího způsobu poskytování přednemocniční neodkladné péče těm, kteří jsou akutně ohroženi na životě či zdraví.⁵⁵

ZZS působí celkem ve 14 krajích ČR (jedná se o Hl. m. Prahu, Středočeský, Liberecký, Ústecký, Plzeňský, Karlovarský, Jihočeský kraj, dále kraj Vysočina, Pardubický, Jihomoravský, Olomoucký, Moravskoslezský a Zlínský kraj (ZZS, online) [cit. 10.11.2008].

Síť zdravotnické záchranné služby tvoří a) *územní střediska*, b) *zdravotnická operační střediska*, c) *výjezdové základny s výjezdovými skupinami* a podle nového návrhu zákona o ZZS se též projednávají tzv. *pracoviště krizové připravenosti*. Součástí zařízení zdravotnické záchranné služby jsou i pomocná operační střediska podřízená zdravotnickému operačnímu středisku, vzdělávací a výcviková střediska a pracoviště pro vedlejší služby (jsou-li zřízena). Síť musí být organizována tak, aby došlo k poskytnutí péče do 15 minut.

Každé ze zmíněných územních středisek je relativně samostatné a jeho řízení se až na předpisy stanovené ve vyhlášce a interních metodických dokumentech může od ostatních také lišit.

ZZS jsou nejčastěji příspěvkovými organizacemi s vlastní historií v jednotlivých krajích a vlastním systémem managementu. Například se na stránkách webu ZZS hl. m. Prahy dočteme o tzv. „systému managementu jakosti,“ jehož cílem je jednotlivé procesy dokumentovat, auditovat, získávat poznatky o jejich funkčnosti a z toho vyvozovat preventivní a nápravná opatření vedoucí ke zlepšení celého systému a z ní plynoucí strategie organizace (ZZS hl. města Praha, online) [cit. 11.11.2008].

Jinde se ovšem nic podobného dočíst nelze, protože každý kraj má svá specifika, jiné strategické postupy i jiné finanční možnosti, podle zřizovatele. Z hlediska řízení je velkou nevýhodou ZZS nedostatek jednotného síťování, který je zase naopak velmi dobře propracovaný u HZS (Sotolářová, konzultace, 2008). ZZS však má jednu výhodu,

⁵⁵ Dále se jedná o poskytování nebo zajištění této péče na místě vzniku úrazu, při dopravě postiženého a při jeho předávání ve zdravotnickém zařízení, dopravu raněných, dopravu související s plněním úkolů transplantačního programu, dopravu raněných ze zahraničí do České republiky, péči při likvidaci zdravotních následků hromadných neštěstí a katastrof, koordinaci součinnosti s lékaři a s lékařskou službou první pomoci, součinnost s hasičskými záchrannými sbory krajů a operačními a informačními středisky aj. Zdravotníci ovšem kromě těchto zásad urgentní medicíny též mají v případě potřeby zajistit též péči o tělo zemřelého (podle § 17 vyhlášky č. 434/2004 o činnostech zdravotnických pracovníků), na což se často zapomíná (Zdravotnická záchranná služba, online) [cit. 11.11.2008].

a tou je funkční a kvalitní systém vzdělávání, ve všech potřebných oborech (Baštecká a kol., 2005, s., 267; Sotolářová, konzultace, 2008).⁵⁶

Některé ZZS mají své personální sekce, kde se věnují též péči o své zaměstnance (ZZS hl. města Praha, online) [cit. 25.11.2008], princip poskytování posttraumatické intervenční péče nebo psychosociální péče však doposud nebyl koncepčně začleněn, a tudíž se v praxi neuplatňuje.

Byl připraven zákon o ZZS, který přinášel nové změny v koncepci organizace ZZS nejen z hlediska změny řízení ZZS. Například podle § 24 v návrhu nového zákona pravomoci měly přejít ze samosprávné působnosti krajů do centrálního řízení státu na Ministerstvo zdravotnictví, které mělo mít koordinační a metodickou funkci. Také § 13, odst. b) byl klíčový z hlediska pomýšlení na psychosociální potřeby nejen zdravotníků, ale též obyvatelstva – pracoviště krizové připravenosti mělo totiž být určeno pro zajišťování psychosociálních intervenčních služeb pro zaměstnance – poskytovatele zdravotnické záchranné služby a v případě mimořádné události a krizové situace dokonce také pro obyvatelstvo (Návrh zákona o ZZS, říjen 2008), což může do velké míry souviset s kultivací naší společnosti ve smyslu přípravy na krizové situace a řešení jejich následků.⁵⁷ Návrh zákona ovšem přijat nebyl, tedy ZZS bude pravděpodobně ještě nějaký čas fungovat stále na základě zmiňované vyhlášky.

Text pojednal o organizaci a (personálním) řízení základních složek IZS, které zajišťují propojený postup při řešení mimořádných událostí včetně DN, které jsou předmětem zájmu v předkládané dizertační práci.

V rámci této kapitoly nebyly blíže popsány jednotlivé neziskové organizace, které věnují podporu lidem a obcím zasažených DN. Styl vedení lidí v neziskových organizacích (například v *Psychosociálním intervenčním týmu* nebo v *Českém sdružení obětí dopravních nehod*) se od řízení složek IZS ve značné míře liší, je spíše neformální

⁵⁶ Po zkušenostech s krizovými situacemi a katastrofami se ukázalo jako nezbytné zajistit kvalitní *krizové manažery*, kteří by byli zodpovědní za oblast *krizového řízení a traumatologického plánování ve zdravotnictví*. Zajišťuje ho především Institut postgraduálního vzdělávání ve zdravotnictví (IPVZ) a Národní centrum ošetřovatelství a nelékařských zdravotnických oborů (NCO NZO) (Baštecká a kol., 2005, s. 267).

⁵⁷ Ostatní odstavce § 13 hovoří o zajišťování a) úkolů vyplývajících pro poskytovatele ZZS z plánovacích dokumentů orgánů krizového řízení, havarijního plánování a dokumentace IZS, c) vzdělávání a výcviku pro plnění úkolů poskytovatele ZZS v oblasti krizového řízení, urgentní medicíny a medicíny katastrof a d) spojení pro plnění úkolů poskytovatele ZZS v IZS a v krizovém řízení, pracovištěm krizové připravenosti (Návrh zákona o ZZS, říjen 2008).

a zajišťován přes koordinátory či vedoucí pracovníky. Personální řízení v neziskových subjektech nemá koncepční uchopení a styl řízení inklinuje k demokratickému až liberálnímu, resp. transformačnímu stylu vedení, zatímco ve složkách IZS je vnímána spíše tendence k centralizovanému a autoritativnímu pojetí řízení organizace pro zachování co největší kázně zaměstnanců, jednotnosti a propojenosti vykonávaných činností. To bezesporu souvisí i s velikostí organizace, podmínkami v organizaci a jejím okolí, jak upozorňuje Doktorová (1992, s. 54). Jak již zaznělo, zcela specifické jsou s ohledem na řízení organizace ZZS jednotlivých krajů, pro které je prozatím typický decentralizovaný typ řízení. Ovšem i zde se již objevila varianta centrálního řízení ZZS Ministerstvem zdravotnictví.

5 Následky DN na životy jejích účastníků a pozůstalých

V předcházejících kapitolách bylo pojednáno o organizacích, které provádějí záchranné akce při DN a jejich charakteristikách. Nyní bude věnována pozornost následkům DN na osobní životy účastníků, které jsou nedělitelnou součástí tématu.

Při katastrofách a hromadných neštěstích, které zasahují velkou část lidí a území je pro oběti většinou k dispozici více zdrojů pomoci, protože událost je díky činnosti médií, které sehrávají důležitou roli při mimořádných událostech, zveřejněna a spolu s informacemi o ní i řada užitečných informací. U individuálních neštěstí bývá situace odlišná. Zasažení zdaleka nemají k dispozici potřebné informace o tom, jak mohou uplatňovat svá práva a zájmy a na jaké zdroje pomoci se mohou obrátit.

S účastníkem, resp. s obětí DN je někdy jednáno ne zcela vhodným způsobem. Je na něj vyvíjen tlak ze strany policie, v právním řízení, v závislosti na okolnostech někdy i ze strany novinářů, je nucen obstarávat záležitosti týkající se pojišťovny, úřadů a soudů a má řadu dalších povinností, nejčastěji administrativního rázu, které je třeba řešit. V těchto případech může docházet k sekundární viktimizaci zasažených lidí (ať už účastníků DN nebo pozůstalých), resp. k druhotnému poškozování obětí, což bude patrné i z příložených kazuistik.

Ve vážných případech není postižený člověk schopen administrativních úkonů, neboť jeho racionální kompetence bývají zpravidla omezeny obrannými mechanismy psychiky, o kterých ještě bude řeč v následující kapitole. Realitou ovšem bývá, že člověk, zejména potom poškozený, který prožil DN, obvykle nebývá informován o svých právech a dostupných formách pomoci v jeho konkrétní situaci, i když na to má ze zákona nárok.

V této kapitole bude pojednáno o různorodosti prožívání a reakcích lidí na traumatizující zkušenost DN. Kapitola seznamuje s nejčastějšími projevy lidí po DN, tj. s akutní reakcí na stres, posttraumatickou stresovou reakcí (poruchou), ale také s vyrovnávacími strategiemi, které lidem přinášejí při vyrovnávání se s náročným životním zážitkem úlevu. Kapitola je zde zařazena hlavně pro účely bližšího vysvětlení a porozumění příloženým kazuistikám, které jsou příkladovými ukázkami těchto projevů v reálném životě.

5.1 Akutní reakce na stres (akutní stresová porucha)

V případě, že je jedinec vystaven silně traumatizujícímu zážitku, dojde v jeho organismu z fyziologického hlediska ke specifickému dráždění určité části vegetativního nervstva, zajišťující buď *aktivaci* našeho organismu nebo jeho *útlum*. Dochází tak k instinktivním či pudovým reakcím, které jsou vývojově velmi staré a které máme společné se zvířaty. Vyšší korové funkce a tedy i zralejší vrstvy lidské psychiky jsou po tuto dobu vypojeny z činnosti, resp. myšlenkové pochody ustupují do pozadí ve prospěch instinktivních reakcí, které zajišťují přežití. Hovoříme o tzv. *akutní reakci na stres (ARS)*.

Tato reakce nastává během vteřin až minut od doby, kdy došlo k traumatizujícímu zážitku (tj. bezprostředně po DN či po oznámení o úmrtí blízkého člověka), nejpozději však do 24–48 hodin po této události. Jde o obranné nebo spíše *ochranné reakce* projevující se ve 2 formách: v aktivní obranné reakci – typu A a v *pasivní reakci* – typu B (Kobrlé, Školení ČSODN, 2004).

Reakce typu A je charakteristická *rychlou mobilizací sil* určenou pro aktivní ochranu, tedy pro *útok* nebo *útěk*. V takovém případě je podrážděn *sympatikus* a v tomto případě můžeme pozorovat markantní změny na fyzické, emoční i behaviorální úrovni. Je pozorován např. *psychomotorický neklid* – neúčelné činnosti a pohyby, *silné pocení*, *zrychlení tepu a dechu*, *svalové napětí celého těla*, *zrudnutí až skvrny na obličeji a krku*, *třes končetin nebo celého těla*, *nutkání k močení*, *výrazná* a často se měnící *mimika*, *silné projevy emocí* – smutkové nebo zlostné emoce, křik, nářek až kvílení, zloba, méně často i smích (který je okolím chápán v tragické situaci velmi rozpačitě), zhoršená schopnost komunikace – překotné tempo řeči, těkavý pohled, *agresivní i autoagresivní*, tedy *sebepoškozovací tendence v chování* atd.⁵⁸

Poslední jmenované projevy reakce typu A však značí vážnější psychické reakce na DN. Existuje zde také zvýšené riziko vzniku chronických psychiatrických obtíží. Nejčastější reakcí je však tzv. *akutní mírný stres spojený s úzkostí*, který se nejčastěji projevuje: zřetelným třesem, dotěrnými myšlenkami a citovým rozrušením (Snye, 2001, s. 44).

⁵⁸ Tyto příznaky jsou charakteristické zejména v případě útoku. Útěk je v situacích DN též poměrně častý. Člověk na základě pudových reakcí prchá z místa nehody, a to i bez ohledu na svá četná zranění. Toto chování může být někdy mylně interpretováno jako záměrné (což má význam z hlediska vyšetřování DN) (Kobrlé, Školení ČSODN, 2004).

Reakce typu B je naopak zajišťována *parasymptikem* (coby protichůdnou částí vegetativního nervstva – sympatiku) a projevuje se *útlumem*. Opravdu velký stres tak může někdy vyústit až do *ztluhnutí – stuporu* (z lat. *stupeo* – strnout úžasem). Reakce typu B je někdy nazývána reakcí „mrtvý brouk“, kterou se v přírodě např. členovci chrání před predátory. Jde v podstatě o fingovanou smrt. U člověka jsou takovým příkladem *mdloby* či *disociace*, jimiž se brání přívalu příliš silných emocí. Pohled jedince je v tomto případě upřen dovnitř, což znamená, že není schopen navázat nebo udržet oční kontakt s druhou osobou, také nerozumí jejímu verbálnímu sdělení.⁵⁹ Zevně je pak možné pozorovat *strnulost v pohybu až ztluhnutí, nemotornost a neřízenost pohybů, nedokrvení končetin* – tedy ledové ruce i nohy, zpomalení fyziologických procesů, rozšíření zornic, minimální až maskovitou mimiku, může se objevit na tváři „nejapný úsměv“, emoční projev je plochý, eventuálně může dojít až ke snížení vnímavosti vlastního těla, což někdy vede k sebepoškozování (Kobrlé, Školení ČSODN, 2004).

Dále může dojít k prožitkům derealizace a depersonalizace, které bývají charakteristické výpovědí typu: „to není skutečnost, to nemůže být pravda“, „to se neděje mně“ a prožíváním jako ve špatném filmu, jako za sklem apod., které plní funkci ochrany před příliš vyčerpávajícími emocemi (Praško a kol., 2003, s. 44).⁶⁰

V rámci ARS mohou po DN nastat obranné mechanismy před psychickou i fyzickou bolestí.

Regrese – v situaci mezního ohrožení se člověk může začít projevovat jako nemluvně, cucá si palec, žvatlá apod. Jde o ochranný proces, kterým se člověk navrácí k osvědčeným vývojovým vzorcům chování.

Skotomizace – (z latinského výrazu *scotoma* – prázdná oblast zrakového pole neboli slepá skvrna) nastává v důsledku zážitků, které jedinec není schopen integrovat, tj. začlenit do svého života; člověk si nemůže vzpomenout na detaily traumatizující události, vzpomínky na ni jsou buď nedostupné, zkreslené nebo kusé. Jde tedy o ochranný proces, při němž jedinec nevnímá určité oblasti svého prostředí nebo sebe sama (Vodáčková a kol., 2002, s. 47) aj.

⁵⁹ Podle Kobrlého se schopnost porozumět řeči v této situaci snižuje na 5–7 % obvyklé kapacity a dochází k velice *pomalému vnímání času* (Kobrlé, Školení ČSODN, listopad 2004).

⁶⁰ Kobrlé v této souvislosti hovoří o možnosti přesmyku z reakce typu B do reakce typu A (např. jedinec sedí nehybně u místa nehody, okolí si ho nevšimá, neboť se domnívá, že je statečný a on po chvíli zcela nečekaně někoho napadne) a naopak (Kobrlé, Školení ČSODN, 2004).

V souvislosti s ARS se může objevit *neobvyklé chování*, např. odbourání veškerých zábran v podobě obnažování na veřejnosti atd. (a to opět bez náhledu na své konání). I taková reakce je ovšem po zážitku DN vnímána jako normální odpověď na nenormální situaci.

Výše uvedené projevy většinou odeznívají během několika hodin či dní, přičemž si člověk ani nebývá být těchto svých projevů vědom, často si je ani nepamatuje (Baštecká a kol., 2005, s. 47).

ARS však nemusí nastat vždy. Někdy může mít opožděný efekt, zejména je-li člověk v situaci, kdy se domnívám, že si nemůže dovolit projev svou reakci okamžitě (*časté např. u žen-matek anebo je-li taková reakce v rozporu s jeho sebepojetím* (typická například větou: „muži nepláčou“). U těchto dvou faktorů však dochází k potlačení instinktů, které jsou přirozené, což v budoucím životě člověka může způsobit určité psychické komplikace.⁶¹ V případě DN se však nic nedá bezvýhradně zobecnit, každá situace a každý účastník nehody má svá individuální specifika, od kterých se též odvíjí charakter reakce na zážitek.

5.2 Posttraumatická stresová reakce (posttraumatická stresová porucha)

Reakce na traumatickou událost se může po DN projevit i později, pak mluvíme o tzv. protrahované, tj. opožděné reakci. Vyskytuje se ve dvou formách: tzv. *akutní posttraumatická reakce* – jejíž příznaky trvají minimálně měsíc, ale ne déle jak 3 měsíce a jsou normální odpovědí jedince na trauma a o tzv. *chronické posttraumatické reakci*, jejíž příznaky přetrvávají i po 3 měsících. V této souvislosti se hovoří spíše o *posttraumatické stresové poruše či syndromu*.⁶² Diagnóza PTSP je však stanovena jen v případě, že stav nastal do 6ti měsíců po závažné traumatizující události (Gerlová, 2003, s. 38).

⁶¹ ARS má svou anglickou obdobu v tzv. *akutní stresové poruše* (z angl. acute stress disorder – ASD). V Evropě a USA se totiž používá jiný klasifikační systém nemocí (v Evropě MKN-10. revize, v USA DSM IV). Symptomy ASD se objevují podle Lange et al. (resp. podle DSM IV) v rozmezí od 2 dnů do 4 týdnů, někdy i po 4 týdnech od DN. Od tzv. posttraumatické stresové poruchy se odlišuje výraznějšími disociativními rysy, vnímáním „jako by v mlze“ a potížemi s pamětí, resp. amnesií. Shodné s posttraumatickou stresovou poruchou jsou potom vyhubavé tendence a znovuprožívání události (Lange et al, 2000, s. 1036).

⁶² dále jen PTSP, v literatuře se uvádí též zkratka PTSD (post-traumatic stress disorder)

Vážná DN, stejně jako např. násilné přepadení, znásilnění, ale i povodně, hurikány, zemětřesení a další katastrofy – přírodního nebo lidského působení, představují zážitek, který přesahuje běžnou lidskou zkušenost. Je tedy normální, že na tuto nadměrnou zátěž reagují někteří jedinci specifickým způsobem. Ohroženou skupinou PTSP z hlediska účasti na DN jsou *přímí účastníci DN* (nejen poškození, tedy oběti DN, ale též viníci DN), dále *nepřímí účastníci DN* (přihlížející svědci – např. novináři, tiskoví mluvčí), ale též *záchranáři*, kteří zasahují na místě. Za určitých specifických okolností (viz kazuistika – paní Štáfková) však může být PTSP zasažen i pozůstalý.

Mezi nejčastější příznaky PTSP se řadí zejména výrazné poruchy spánku, smutek, beznaděj, znovuprožívání traumatické události ve snech (noční můry) nebo v bdělosti (intruzivní vzpomínky, flash-backy), tendence se vyhnout všemu, co DN připomíná. Tyto příznaky významně ovlivňují schopnost člověka zvládat běžné životní úkony a situace, a to neustávajícím pocitem tísně a úzkosti, které znovu prožívá. Dále je pozorovatelná až přemrštěná aktivizace organismu – nabuzení (zvýšená dráždivost a bdělost – tzv. hypervigilance, nadměrná úleková reaktivita), poruchy pozornosti a nesoustředěnost. Tyto a některé další příznaky se mohou v rámci PTSP rozvinout, a to zejména u zranitelnějších či znevýhodněných jedinců – například u seniorů a osaměle žijících lidí, lidí trpících nemocí či lidí s handicapem, příznaky PTSP také častěji trpí ženy než muži (Gerlová, 2003, s. 39). Ženy dále mívají po DN ve větší míře přetrvávající fyzické i psychické problémy, které mají negativní vliv na jejich pracovní život a ekonomickou situaci v porovnání s muži (Andersson et al., 2005, p. 920).

Záleží tedy na řadě psychických i fyzických faktorů, které ovlivní konečnou podobu reakce na zážitek DN. Např. psychická zranitelnost předcházející DN a fakt, zda pacient zůstal při DN při vědomí patří k rizikům, která hrají ve prospěch vzniku PTSP (Snye, 2001, s. 44). V této souvislosti lze dodat, že jednou z nejdůležitějších možných variant je zážitek DN kombinovaný s uvědomovanou ztrátou blízkého (zraněný a pozůstalý zároveň). Totéž můžeme říci i o lidech, kteří ještě před DN měli zvýšenou tendenci ke konzumaci alkoholu (Goenjian et al., 1997, p. 540), mají za sebou traumatický zážitek nebo dokonce předcházející psychiatrickou diagnózu (např. depresi, úzkost, fóbii, disociativní poruchu apod., což dokládají výsledky zahraničních studií,

podle nichž se v 80 % případů vyskytovala u pacientů s PTSP ještě jiná doprovodná psychická porucha (Lange et al., 2000, p. 1036).

Ještě donedávna byla PTSP považována hlavně za psychologicky podmíněnou poruchu. Až na základě moderních diagnostických a výzkumných metod byly odhaleny biologické změny, nálezy u lidí s PTSP, které vysvětlují některé výše uvedené symptomy (jedná se zejména o neurobiologické změny, např. předráždění amygdaly – centra pocitů a emocí, výraznější aktivace sympatiku a naopak snížená aktivita prefrontálních mozkových oblastí, odpovědných za kontrolu našeho prožívání a chování nebo nižší vylučování kortikoidů apod.) (blíže Praško a kol., 2003, s. 60).

Z předcházejícího pojednání vyplývá, že charakteristickým průvodním jevem PTSP je somatizace. Obzvláště následkem neprožitých a nevyjádřených emocí se začnou projevovat tělesné obtíže, resp. bolesti často bez klinického nálezu. Mezi ně patří: bolesti kosterního svalstva – zejména nohou a zad, páteře, bolesti hlavy a trojklanného nervu, bloudivé často velmi intenzivní bolesti bez objektivního podkladu (tzv. algický syndrom), různé dysfunkce, nepříjemné pocity v zažívacích cestách, bolesti v hrudníku – hlavně za prsní kostí, stažení bránice – potíže s dechem, výsev oparů a vzplanutí alergií, opakované infekce projevující se jako důsledek selhání imunitního systému organismu, bolesti či nepříjemné pocity v pánvi nebo na pánevním dně, někdy i gynekologické obtíže (Kobrlé, Školení ČSODN, 2004).

Výčet symptomů, které se mohou po DN objevit a potom znepríjemňovat život člověku po prodělaném traumatu, je rozsáhlý. Trauma navíc může způsobovat sociální rozkoly v dosavadních vztazích zasaženého člověka. Rodina a blízcí lidé často nerozumí tomu, co člověk prožívá, jak se chová, co říká a popisuje. Vzájemné nepochopení pak může významně narušovat sociální vztahy zasažených lidí, což ještě zhoršuje možnost vyrovnání se s traumatickou zkušeností.

Na závěr podkapitoly je třeba zdůraznit, že zážitek DN nemusí nutně končit diagnostikou nějaké poruchy. Naopak, prožitek nehody je velmi specifickou a individuální záležitostí, kterou ovlivňuje řada faktorů. Některé jedince může tento zážitek naopak posílit, zodolnit vůči zátěži, tedy zvýšit jejich frustrační toleranci, řada lidí svůj život přehodnotí v pozitivním slova smyslu. Může se dostavit i pocit vděčnosti za přežití a následná změna životních postojů, včetně přehodnocení postojů vůči chování v silničním provozu, která se v určitých situacích může projevit i na úrovni

chování (člověk začne být vnímavější vůči svým potřebám i potřebám druhých lidí, může být aktivnější v pomáhající oblasti, má zájem svou zkušenost předávat ostatním – odborníkům i laikům, zapojovat se do osvětových vzdělávacích programů atd.). U lidí s lehčím typem zranění při DN či bez zranění nemusí tento zážitek vyvolat žádné neobvyklé reakce a člověk nepocítuje výraznější změnu ve svém životě.

5.3 Vědomé vyrovnávací strategie

Jak už vyplývá z předcházejícího textu, možnosti vyrovnávání se se zážitkem DN jsou individuální. Konkrétní reakce jednotlivce na DN je závislá na souhrě psychologických, fyzických a dalších faktorů. Po prožitku prvotního šoku ve většině případů pomohou v kritických chvílích vlastní vyrovnávací postupy, jimiž se lze vrátit do normálního běhu života. Zasažení se zpravidla obracejí na svou rodinu, přátele a známé, volí určité svépomocné vyrovnávací strategie, které se jim osvědčily v minulosti (tzv. *coping strategie*) a které pomohou zvýšenou tenzi uvolnit. Jsou to účinné postupy, které jsou člověku dostupné ve vnějším světě a jimiž se přizpůsobuje životu. Coping postupy lidé často kombinují s pomocí svého nejbližšího okolí nebo se vzájemnou pomocí.

Takovými postupy jsou např. únikové tendence v podobě:

- náhlého abúzu (tedy nadužívání a tím i zneužívání) alkoholu nebo jiných omamných látek (nejčastěji marihuany), ale i léků – zejména psychofarmak, např. anxiolytik, antidepressiv, hypnotik) anebo kombinace obojího, což je z objektivního hlediska samozřejmě značně riskantní postup, dále například
- změna prostředí – cestování, přestěhování, změna zaměstnání, školy,
- změna partnera,
- hyperaktivita až workoholismus ve snaze přijít na jiné myšlenky,
- únik do světa fantazie – četba knih, malování, práce s hlínou, počítačové hry, náboženské zanícení, magické praktiky a mystika,
- případně sport, nejrůznější cvičení a relaxační metody nebo jen
- práce na zahradě, pobyt na čerstvém vzduchu, procházky v přírodě.

Záleží samozřejmě též na věku člověka. U dětí patří k významným vyrovnávacím strategiím hra.

Další důležitou vyrovnávací strategií bývá také vyhledávání lidí, kterým se přihodilo něco podobného nebo sledování a vyhledávání informací o tragických

událostech v médiích (například pro ujištění zasažených, které mírní jejich hlubokou bolest, charakteristické například větou: „nejsem v tom sám“), což dokládají výpovědi pozůstalých i postižených lidí po DN. Někdy se u zasažených lidí vytvoří na základě vlastní zkušenosti touha pomáhat i jiným zasaženým DN (může být vnímána jako životní poselství či jako dluh zemřelému) anebo šířit osvětu o této problematice veřejnosti (Běhanová, 2006, s. 42).

Někteří lidé s takto specifickou zkušeností také předávají své prožitky a zkušenosti dále v podobě preventivních, osvětových – obecně prospěšných aktivit, které mohou přispívat k začlenění jejich zážitku do života.

5.4 Psychické následky vážící se k získanému tělesnému postižení

Fyzická újma při DN je postiženými zpravidla považována za traumatizující, ať už jde o lehké či těžké následky na jejich zdravotní stav. Případná fyzická omezení vážící se k léčebnému procesu (např. omezenost v pohybu, v příjmu potravy apod.), jsou však subjektivně zvládána mnohem lépe, žije-li člověk v domnění, že se jedná pouze o dočasný stav, že se brzy uzdraví a bude se zase moci navrátit do svého původního života.⁶³ Podle Vágnerové se nachází ve *fázi latence*, která je charakteristická nedostatečnou informovaností, a tím zkreslenou představou postiženého, že docílí úplného zdraví (1999, s. 116).

Jestliže však člověk zjišťuje, že se jeho zdravotní stav stále nelepší anebo je mu naznačeno lékařem, že se může jednat o trvalé postižení, pak mohou nastoupit určité fáze *postupného pochopení* traumatizující *reality*, kterou je trvalé postižení následkem úrazu.

V první řadě jde o fázi šoku, která je velmi prudkou, brzy odeznívající reakcí a po ní záhy následuje *popření*, které je charakteristická výrokem: „to nemůže být pravda, je to všechno omyl, já se uzdravím“. V této fázi dochází k velké mobilizaci sil, člověk je odhodlán vrátit se zpět do svého původního života. Následně prožívá *velice silné a špatně ovladatelné emoce* – zejména zlost, hněv, za kterým se skrývá žal – nastává

⁶³ Samozřejmě jde také o druh úrazu, který člověk utrpí při DN. Jinak bude prožíván *úraz hlavy* – např. po otřesu mozku (tzv. postkomoční syndrom) nebo při organických mozkových potížích následkem DN (někdy až vedoucí ke změně osobnosti člověka, k jeho náladovosti a zhoršení poznávacích schopností – Snye, 2001, s. 45), *ztráta či omezení smyslů* – např. zraku či sluchu, jinak *úraz páteře a pohybového ústrojí* a odlišně bude postižený člověk vnímat např. *popálení a jeho následky* (tam se dá předpokládat též různě závažná deformace zevnějšku postiženého, a tedy i komplikace v emočním přijímání změněného těla či obličeje a je zde též výrazně vyšší riziko vzniku PTSP).

fáze hněvu, která je velmi náročná hlavně pro okolí postiženého. Člověk totiž nenávidí celý svět, svou agresí útočí i na své blízké, někdy fáze hněvu až splývá s fází hledání viníka, která se často upíná na některého účastníka DN, faktického či potencionálního viníka anebo na zdravotnický personál („oni za to můžou, nepomohli mi včas“ apod.). Postupně nastává *fáze smlouvání*. Postižený během této fáze přehodnocuje své postoje, smlouvá sám se sebou a slevuje ze svých původních plánů docílit plného zdraví (z hlediska intervence jde o velmi důležitou fázi). Typický je např. výrok: „aspoň abych mohl chodit o berlích“ apod. Po následující *fázi deprese*, kdy ještě zasažený člověk prožívá hluboký žal nad ztrátou zdraví, dochází buď ke smíření, a tím i k *postupné adaptaci na nově získané postižení* anebo k *rezignaci*, která znamená přeměnu osobnosti, často k horšímu (Vágnerová, 1999, s. 104, 116).

Z toho je patrné, že tělesné postižení následkem úrazu představuje pro osobnost člověka velice silné emoční trauma. Zásadním způsobem mění další rozvoj jeho identity nebo jej zpomalí a zproblematizuje (což platí zejména ve věku adolescence). Osobnost člověka nejen že může trpět PTSP, ale zároveň se musí adaptovat na zcela novou, nenadálou roli – na roli postiženého. Rychlá a náhlá ztráta zdraví nečiní okamžitý převrat v myšlenkových pochodech postiženého člověka. Pokud byl zasažený člověk DN zároveň viníkem nehody, pak situaci zpravidla zesilují ještě intenzivní pocity viny za to, co se stalo (záleží na počtu zraněných, zda při nehodě někdo zemřel apod.). Postižený člověk zpočátku uvažuje jako zdravý a teprve postupně se přizpůsobuje realitě. Jak upozorňuje Vágnerová, člověk, který byl postižen později v průběhu života, musí překovávat spoustu překážek a problémů a záleží jen na něm samém, jaký *smysl* pro něho budou mít (1999, s. 116). S tím souvisí i *hledání nového životního směřování, cíle a změna dosavadní hierarchie hodnot*.

Nejdůležitější je pro postiženého *vybudování nové sebedůvěry*, o kterou by se mohl opřít, protože se ze stavu zdraví najednou ocitl v bezmocnosti a závislosti na ostatních. *Sociální role* člověka *se získaným postižením najednou mění* (postiženým lidem jsou ve společnosti sice připouštěny některé výhody, např. právo na toleranci, ohledy, trpělivost, ale nejsou považováni za rovnocenné partnery, za určitých okolností je tedy postižení hodnoceno jako *sociální stigma*, jako méněcennost).

V nabytí nové sebedůvěry mu významně napomáhá (anebo naopak zabraňuje) jeho *emoční a sociální zázemí*, tedy podpora rodiny a blízkých lidí. Po úrazu blízkého

člena rodiny, který se ocitne např. na vozíčku, se však i celková situace v rodině mění. Rodiče často zaujmají postoj pečovatele, kterým postiženého manipulují do role závislého dítěte. *Partnerské i přátelské vztahy jsou ohroženy neporozuměním* vyplývající z náhlé změny potřeb, hodnot, životních postojů i pohledu na svět. Možnosti člověka po úrazu s trvalým omezením se zásadním způsobem změnily a tedy i jeho zájmy jsou zcela odlišné od zájmů jeho přátel a kamarádů. Vágnerová (1999, s. 117) poukazuje na vyhasínání vztahů z důvodu časté ztráty možnosti sdílení postiženého se zdravými (nikoli o záměrné opuštění zapříčiněné jejich sobectvím). Důležitý je též *charakter koníčků či profesí*, tedy to, jestli mohou být původní aktivity nově vzniklým handicapem nějak výrazněji ohroženy. Často je to však i problematický postoj postiženého k lidem z jeho okolí (související s obrannými tendencemi, resp. fází hněvu). Člověk se najednou není schopen chovat standardním anebo alespoň přijatelným způsobem, a tím své nejbližší spíše znechutí. Z častých projevů rozladěnosti a agrese, výčitek, pocitů nespravedlnosti a obviňování jsou narušené, někdy i zcela rozbité vztahy, takže blízcí opouštějí postiženého spíše z toho důvodu, že je nepříjemný, ne proto, že je postižený.⁶⁴

Vyrovnat se se skutečností, že už nic nebude jako dřív, že s každým novým dnem budou nastávat nové těžkosti a naděje na zlepšení situace je prakticky mizivá, není jednoduché. Jestliže dojde k akceptaci vlastního postižení a z něho vyplývajících omezení, je to známka pozitivního zpracování handicapu, což bezesporu vyžaduje vnitřní sílu osobnosti, notnou míru trpělivosti a velkou odvahu pokračovat v životě zcela jinak, ale přesto dál.

Značně zatížena je však i rodina postiženého, obzvláště jedná-li se o dospělého člověka po úrazu, který měl již vybudovanou stabilní profesní, partnerskou (resp. manželskou) i rodičovskou roli. Nejen, že je zapotřebí upravit pracovní podmínky postiženého nebo zajistit jeho rekvalifikaci, ale též brát v úvahu i nesmírnou zátěž na zdravého partnera, na kterého často nikdo nebere ohledy a přitom je to on, kdo najednou zajišťuje dvojnásobný díl povinností. Postiženého člověka je pak dobré podporovat v roli rodičovské a manželské hlavně na psychické úrovni, aby si udržel emoční jistotu, sebeúctu, pocit sounáležitosti v rodině a též pocit užitečnosti. Je to právě rodina, která v kritických životních situacích pobízí a nadále motivuje člověka k překonání problémů

⁶⁴ V této souvislosti je charakteristický výrok vozíčkáře Jana Potměšila : „*Jak se budu chovat k okolí, tak se okolí bude chovat ke mně*“ (Vágnerová, 1999, s. 117).

všeho druhu. Její funkce je tedy nesmírně důležitá. Pakliže se jedinec nachází v této situaci sám, zvládnutí této zátěže je pro něj mnohem obtížnější. Bez emoční podpory a zázemí nemá ani motivaci k adaptaci na svůj stav, a tak upadá často do depresí a beznaděje. Postižený člověk je tak vystaven řadě rizik (hrozí suicidální, tj. sebevražedné sklony, alkoholismus a jiné toxikománie, podobně jako u pozůstalých atd.).

V rámci obranných mechanismů pak ze zkoumání Vágnerové u fyzicky postižených lidí nastává často tendence srovnávat se se zdravými lidmi a na bázi racionalizace také úsilí hledat ve vzniklé situaci nějaké výhody (např. větší vnímavost a citlivost k dříve opomíjenému a přehlíženému), což často odpovídá realitě, neboť postižený může skutečně vnímat věci a svět kolem sebe výrazně jinak než dříve (1999, s. 118).

Toto téma by si samozřejmě zasloužilo mnohem hlubšího rozboru, zejména s ohledem na jednotlivé typy získaného postižení (ztráta či omezení smyslů, intelektových schopností, emoční poruchy atp. v souvislosti s úrazy hlavy, jednotlivá pohybová omezení, změny a deformace zevnějšku, např. obličejové apod.). Z úspěšných důvodů autorka pouze doporučuje vhodnou literaturu.⁶⁵

5.5 Prožitky pozůstalých

Podporu či poradenství však nepotřebují jen přímé oběti DN, resp. její přímí účastníci, ale i pozůstalí po zemřelých účastnících DN. Jak bylo již řečeno v předcházejícím textu, i oni procházejí velmi zásadní životní změnou.

Smrt blízkého člověka patří k největším ztrátám jaké mohou člověka v životě postihnout, protože jde o definitivní ztrátu. Poradenstvím pro pozůstalé se intenzivně zabývá andragožka a psycholožka Naděžda Špatenková, jejíž poznatky lze využít pro účely této podkapitoly.

V situaci ztráty blízkého je zcela normální, že si pozůstalí procházejí hlubokým žalem, pocity opuštění, samoty a izolace, zoufalstvím a hlavně bezmocností, cokoli učinit. Dochází tak k narušení dosavadního náhledu na svět i sebepojetí pozůstalých, narušení jejich osobní identity i integrity (Špatenková a kol., 2004, s. 69). Jistoty, pocit bezpečí a důvěry ve svět se ztrácejí. Pozůstalí mají náhle pocit, že nemají pro co žít –

⁶⁵ blíže Vágnerová, 1999, s. 98–133

ztráta smyslu života je jedním z hlavních průvodních jevů (alespoň v našem sociokulturním prostředí toto platí), což je patrné z kazuistiky paní Štáfkové i paní P.T.

Vše, co bude následně uvedeno, je možné zahrnout pod pojem truchlení, které je „komplexní psychologickou, sociální i somatickou reakcí na ztrátu“ blízkého člověka (tamtéž, s. 69).

Po oznámení o DN a o tom, co se stalo, resp. co měla DN za následek (smrt blízkého člověka) může dojít buď ARS, ale posléze se objevují nejčastěji následující projevy a prožitky:

- *smutek, zármutek a žal* – projevující se vzlykáním, hlasitými i tichými vzdechy, hledáním a voláním (nahlas či jen v duchu – „Mami, mami, kde jsi? Vrať se mi“),
- *obavy* způsobené nejistotou („Co si počnu? Co se mnou teď bude?“), ztrátou dosavadních jistot a životní pravdy, uvědomění vlastní smrtelnosti,
- *hněv, vztek, agrese* – často zaměřeno na někoho z okolí, potenciálního viníka – např. na zdravotníky („Jak to, že mu nepomohli? Proč ho nezachránili? Mohli přece dělat víc“) nebo člověka, který je za nehodu fakticky odpovědný, někdy i na zemřelého („Proč mě opustil a nechal mě tu samotnou? Jak mi to mohl udělat?“) často i na sebe sama („Proč jsem ho jen nechávala v té nemocnici? Proč jsem mu nezajistila lepší péči? Měla jsem tomu zabránit“). Je třeba říci, že obviňování může přecházet z viníka na viníka, někdy přechází až v žárlivost či závist k zemřelému („Tys mě tu nechal, všichni Tě litují a co já? Nemám o koho bych se opřela, jsem na všechno sama“),
- *pocity viny a sebeobviňování* – co měl či neměl pozůstalý udělat pro záchranu svého blízkého, co mu měl či neměl říci, někdy pramení z „pocitu viny za přežití“ – „Proč právě on? Měla jsem to být já“,
- *pocity opuštěnosti, izolace, odcizení, neporozumění* – „Kdo to nezažil, nikdy mě nepochopí“,
- *pocity nepopsatelnosti, nepochopitelnosti, nejistoty až bezvýchodnosti* – nastávají ve velmi těžkých případech, kde jsou u postižených přítomny navíc projevy PTSP (LaMothe, 2001, p. 549),
- *pocity nespravedlnosti* – „Byl tak mladý, nikomu neublížil, proč právě on? Taková nespravedlnost“, tuto charakteristiku můžeme přidat s postřehem, že v těchto případech může u věřících lidí dojít k otřesení a „zkoušce víry“ (obzvláště jde-li o ztrátu dítěte, ta bývá nesena velmi těžce),

- *somatické projevy* – nechutenství až pocit na zvracení, nespavost (časté jsou sny či představy o zemřelém, někdy mají až velmi morbidní charakter, pozůstalí vidí rakev, krev apod.), vyčerpání, pocit sevřeného hrdla, svalová ochablost, nedostatek energie – únava až vyčerpání, bolesti hlavy, poruchy imunitního systému, poruchy příjmu potravy, změny v sexuálním životě,
 - *změny v jednání, chování i prožívání* – impulzivní až chaotické jednání, bloudění související s touhou znovu vidět blízkou osobu,
 - *zahlcení představami o zemřelém* (pocity přítomnosti zesnulého – „Je tu se mnou, Slyším ho, Vidím ho“, vyhledávání míst nebo předmětů, které zesnulého připomínají, časově se toto vnímání objevuje zhruba 6 týdnů od úmrtí, i později),
 - *identifikace se zemřelým* – pozůstalí používají stejná gesta, výrazy, chůzi, způsob úpravy zevnějšku jako zemřelý, nosí jeho oblečení apod.,
 - *dezorganizace denního pořádku*, resp. běžného fungování (zemřelý plnil v domácnosti též svou roli, která teď schází), dezorientace (časová i prostorová) a zmatenost pozůstalého (nesoustředěnost, chaos v myšlení),
 - *vyhýbání se sociálním kontaktům* - není výjimkou ani podrážděnost až nepřátelství pozůstalého v přítomnosti jiných lidí,
- hluboká deprese, prožitky úzkosti, bezmoci a beznaděje, a s tím související
- *únikové až suicidiální myšlenky* – typické větou: „Půjdu za ním, bez něj stejně život nemá cenu“ atd. (Špatenková, 2004, s. 69–70, Kubičková 2001, s. 120–145).

Ztráta blízkého člověka v souvislosti s DN je tak traumatizující právě z toho důvodu, že je tak náhlá a nečekaná. Výše uvedené projevy se mohou obměňovat, jejich výčet samozřejmě nekončí, každý žal prožívá různě dlouhou dobu v různé intenzitě a podobě.

Pozůstalý by měl během svého smutku podle Kubičkové splnit čtyři základní úlohy: *přijmout ztrátu jako realitu, prožít zármutek, zadaptovat se ve světě kde zesnulý schází, citově se odpoutat od zemřelého a investovat city do jiného vztahu* (2001, s. 199–200). Ne vždy se však pozůstalému podaří všemi těmito fázemi projít, může dokonce uvíznout v jedné z nich. Zejména nepodaří-li se pozůstalému prožít zármutek, je zde riziko psychiatrických nebo somatických problémů, někdy též poruchy chování (tamtéž, s. 201).

Vysoké riziko představuje též zneužívání drog v této situaci (alkoholu, nealkoholových drog), čímž může u pozůstalého snadno vzniknout některý druh toxikománie či jiná rizika (například gamblerství). Nicméně pozůstalí popisují, že právě alkohol jim v prvních chvílích od nehody velmi pomáhal (aniž by se stali závislími).

Významným faktorem je též jednání institucí a dalších lidí s účastníkem DN i s pozůstalým (například ze strany policie, soudů, pojišťoven, v závislosti na okolnostech někdy i ze strany novinářů). Při kontaktu s různými lidmi a organizacemi může docházet k *sekundární viktimizaci* zasažených lidí (ať už účastníků DN nebo pozůstalých), resp. k druhotnému poškozování obětí, což bude patrné i z příložených kazuistik.

Každý prožitek DN je však zcela individuální. Za dostatečné podpory okolí mohou pozůstalí a účastníci DN i tak výraznou zkušenost zvládnout a začlenit do života.

6 Poradenství a podpora účastníků DN a pozůstalých v zemích EU a v ČR

Poradenství účastníkům DN a obětem nehod nabývá na stále větší důležitosti vzhledem k četnosti nehod s jakou se lze setkat. Otázka řešení následků nehod nabývá tak stále na větší důležitosti v ČR i v EU v rámci všech oblastí dalšího vzdělávání.

Tato kapitola se dělí na tři části; pojednává nejdříve stručně o organizacích, které mohou být prospěšné k řešení souvisejících problémů po DN v rámci EU, dále o organizacích v ČR a následně také o základních formách podpory a komunikace s lidmi, kteří zažili DN nebo s pozůstalými po zemřelých obětech DN.

6.1 Poradenství účastníkům DN v EU

Celkově se dá říci, že problematika následků DN a poradenství obětem nehod je na celoevropské úrovni řešena ve značné míře nevládními organizacemi, zejména pokud je řeč o následné podpoře obětí DN. S dílčími nároky se lze v zemích EU obrátit podobně jako v ČR na dílčí odbory ministerstev nebo správy sociálního zabezpečení. Zpravidla se však nejedná o ucelený poradenský systém, který by zohledňoval všechny oblasti a potřeby lidí po DN a měl centrální charakter (až například na Francii). Tato podkapitola pojednává o nadnárodní organizaci FEVR sdružující Centra pomoci obětem nehod a seznamuje také s konkrétními organizacemi vybraných zemí EU (Francie, Španělska, Velké Británie a Itálie). Zmíněny jsou též zainteresované organizace v dalších evropských státech.

6.1.1 Evropská federace obětí dopravních nehod – FEVR

Evropská federace obětí DN (známější pod zkratkou FEVR, viz 2. kapitola), jejímž cílem je sdružování národních organizací, která se zabývají pomocí obětem DN (zejména rodinám zasažených a sirotkům). Pomocí se myslí hlavně morální a právní pomoc poškozeným a pozůstalým, sociální asistence a působení v oblasti prevence nehod na pozemních komunikacích, a to zejména zdůrazňováním a zveřejňováním sociálních a ekonomických důsledků na životy jednotlivců i vlivu DN na celou společnost. FEVR za tímto účelem vytváří v členských zemích EU Centra pomoci obětem DN, kam je možné se obrátit (Pavlíček a kol., 2003, s. 34, 41–42). Některé národní organizace, které jsou součástí FEVR, jsou kromě sponzorských a jiných zdrojů

financovány také státem, tedy konkrétní zemí EU. Statutem FEVR je statut pozorovatele v *Pracovní skupině pro bezpečnost silničního provozu Evropské hospodářské komise Organizace spojených národů*. ČR dosud nemá ve FEVR svého zástupce.

Pro představu lze uvést příklady organizací působící v některých evropských zemích, kde je podpora a poradenství obětem DN vnímána jako důležitá součást poradenství obětem.

6.1.2 Francie

Ve Francii je systém péče o oběti nehod součástí systému péče o oběti již od roku 1982, kdy vzniklo na ministerstvu spravedlnosti samostatné oddělení pro pomoc obětem. Význam problematiky pomoci obětem byl výrazněji akcentován v roce 2004. Tohoto roku rozhodl prezident republiky o zřízení nové funkce státního tajemníka pro práva obětí při ministerstvu spravedlnosti.

Francie je zemí, kde stát a územní samosprávné orgány (regiony, departmenty, a města) výrazně podporují pomoc obětem nehod poskytováním účelově finančních prostředků pro činnost 160 sdružení. Tuto finanční podporu zajišťuje *Národní institut pro pomoc obětem a pro mediaci*, které zajišťuje mimosoudní zprostředkování sporů (podobně jako v ČR Probační a mediační služba ČR). Jen v roce 2002 obdržela sdružení pro pomoc obětem celkem 15 milionů eur, z toho 6 milionů eur z rozpočtu ministerstva spravedlnosti, další část od územních samosprávných orgánů a od jiných ministerstev, a to dobrovolně (rozumí se bez právního vynucení).

Jednotlivá sdružení poskytují tyto druhy pomoci:

- a) nepřetržitě poskytují informace a rady obětem nehod,
- b) poskytnutí první pomoci psychologem,
- c) zajišťování ubytování v místě nehody, přepravy z místa nehody domů,
- d) doprovod při jednání u soudu a vysvětlování soudem projednávané problematiky (MZV, revize Kořán a kol., 2006, s. 6).

Stát stimuluje viníka nehody i pojišťovny a oběti k mimosoudním dohodám, aby dosáhl podstatného snížení soudních sporů o odškodnění oběti.

U sociálně znevýhodněných poškozených (nikoli jen u obviněných z trestného činu způsobeného v dopravě jako je tomu v ČR) se lze setkat s bezplatným poskytováním právní pomoci (úhrada služeb advokáta) bez nutnosti splnění dílčích podmínek.

Pojišťovny mají ve Francii povinnost do jednoho měsíce od nehody nabídnout oběti finanční odškodnění, v případě, že se k ní nepřihlásí v dřívějším termínu.

6.1.3 Španělsko

Kromě morální a psychické podpory zasaženým lidem zaujímá nezanedbatelné místo také finanční podpora. Finanční pomoc obětem DN je ve Španělsku právně upravena Královským dekretem č. 7/2001, kterým se schvaluje Nařízení občanské zodpovědnosti a pojištění při provozu motorových vozidel. Podle tohoto dekretu je odškodnění obětem DN kalkulováno na základě předem stanovených kritérií. Krytí škod není zajištěno v případě škod způsobených pod vlivem alkoholu, drog a psychotropních látek.

Maximální částky finančního zajištění z povinného ručení jsou tyto:

- a) při tělesných újmách maximálně 350 000 euro na osobu,
- b) při újmách na majetku maximálně 100 000 euro,
- c) řadí se sem i konkrétní náklady z lékařské péče,
- d) náklady za léky a hospitalizaci,
- e) náklady spojené s pohřbem (tamtéž, s 21).

Dalšími organizacemi činnými pro účely pomoci zasaženým lidem po nehodách jsou NNO.

STOP – Accidentes, Association de Prevencion de Accidentes de Traficó

STOP – Accidentes vznikla jako NNO v roce 2000 s cílem pomoci lidem trpícím následky DN. Sídlí v Barceloně a má ve Španělsku deset regionálních poboček (Katalánsko, Madrid, Valencie, Castilla y Leon, Argon, Murcie, La Rioja a Andalusie) a vlastní právní poradnu v Madridu. V současné době se zaměřuje zejména na oblast vzdělávání v oblasti psychologické pomoci a prevenci DN prostřednictvím návrhů na zlepšení bezpečnosti silničního provozu. Další náplní je snaha o právní změny a spolupráce s institucemi, které podpoří tuto organizaci v sociálním tlaku na mínění veřejnosti, politické představitele země a soudních institucí. Tato organizace spolupracuje s Ministerstvem vnitra, Úřadem vlády a usiluje o komplexní uchopení problematiky DN ve Španělsku. Organizace úzce spolupracuje s Francií (La Ligue contre la Violence Routière).

Organizace PAT (Association de Prevencion de Accidentes de Trafice), tedy Asociace pro prevenci DN má v podstatě tytéž cíle a náplň jako české oddělení BESIP MD ČR.

6.1.4 Velká Británie

Ve Velké Británii působí v oblasti podpory obětem od roku 1992 DN celonárodní charitativní organizace *Road Peace*, člen zmiňovaného celoevropského sdružení obětí DN FEVR se statutem konzultanta v OSN. Road Peace nedostává na rozdíl od francouzských sdružení žádnou státní podporu. Pomoc obětem má charakter zejména konzultativní, nikoli finanční. Díky Road Peace byl vyhlášen *Remembrance Day for Road Traffic Victims*, tj. Vzpomínkový den za oběti silničních DN a měsíc srpen byl vyhlášen měsícem obětí DN.

6.1.5 Itálie

V Itálii působí na neziskové úrovni tzv. *Italská asociace obětí DN a jejich příbuzných*, která má po celé Itálii síť poboček. Hlavním cílem organizace je pomoci obětem DN a jejich příbuzným morálně (což zajišťují především psychologové dané organizace) a právně (konzultace u právníků doporučených asociací). Asociace je aktivní též na poli legislativním. Vypracovala návrh zákona, který by měl zjednodušit administrativní záležitosti při výplatě pojistného plnění a další záležitosti. Také se významně zasadila o zavedení povinného užívání přilby při řízení motocyklu. Činnost asociace je dále hojně orientována na osvětu a prevenci hlavně ve školním sektoru. Další země, kde funguje pomoc obětem DN jsou například Švýcarsko: zde působí poradna pro oběti DN s názvem *Spolek (VFS Zurich)*, Německo – kde neexistuje jednotný systém pomoci obětem DN vzhledem k samostatnosti jednotlivých spolkových zemí, lze však jmenovat jednu z největších neziskových organizací pro pomoc obětem nehod, a tou je sdružení Dignitas z roku 1988, Řecko – zde existuje nestátní organizace *Hellenic Association for Road Traffic Victim Support* z roku 1997 apod.

6.2 Poradenství účastníkům DN v ČR

Poradenstvím jsou zde míněny v širším slova smyslu všechny aktivity, které mohou vést k nápravě již vzniklé situace po DN. Kromě základních praktických vodítek a zásad text pojednává také o konkrétních organizacích, jejichž služby mohou být k užítku lidem po DN.

První část kapitoly pojednává o *Pracovní skupině pro tvorbu standardů psychosociální krizové pomoci*, která svou tvorbou, personálním základem a zázemím vytváří předpoklady pro hodnocení kvality poskytovaných služeb, včetně typu informací, které jsou důležité pro základní zakotvení občanského vzdělávání (učení) v této oblasti. Proto je součástí kapitoly týkající se poradenství. V dalších podkapitolách jsou přiblíženy organizace ČR, které nabízejí a poskytují poradenství k této tematice a také základní poradenské zásady a praktická vodítka v komunikaci se zasaženými.

6.2.1 Pracovní skupina pro tvorbu standardů psychosociální krizové pomoci

Pracovní skupina pro tvorbu standardů psychosociální krizové pomoci⁶⁶ vznikla 1. ledna 2005 díky konfliktu, ke kterému došlo v rámci schůzky mezi představiteli Generálního ředitelství HZS ČR, zástupci neziskových organizací a PIT, kde se vyhodnocovaly výstupy první konference s názvem Víme o sobě (konané v září 2004). Konflikt vyústil ve snahu vypracovat *metodiku psychosociální krizové pomoci lidem a obcím zasaženým mimořádnou událostí*. Postupně se skupina rozrůstala, většina členů působila (a stále působí) v oblasti sociálních služeb, kde se na otázku kvality poskytovaných služeb podařilo odpovědět díky vytváření, zavádění a ověřování standardů kvality sociálních služeb. Tento proces trval zhruba deset let a vyústil mj. v přijetí zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách.

Standardy kvality jsou považovány za důležité kritérium vyhodnocování pomoci (podpory) a „lze je považovat za měřítko toho, co má být běžně zaručeno, aby služba mohla být považována za kvalitní.“ Vytvářejí se *standardy provozní*, *standardy personální* (například jaké vzdělání má mít pracovník na určitou práci) a *standardy procedurální*, které skupina považuje za rozhodující, neboť upravují etiku, vztah, postoj, způsob, cíle a výsledky práce – odpovídají na otázku, co, jak a s jakým cílem pracovníci PsKP dělají, když pomáhají. Skupina začala svou činnost v roce 2005, oficiálně vznikla v únoru 2006. Od počátku své činnosti usiluje o různorodost odborností i rezortů. Skupina měla v zastoupení zakladatele psychosociální (krizové) pomoci z neziskových organizací (zástupci Charity, Nadace ADRA, ČSODN) a zastoupení psychology (z řad GŘ HZS a HZS Zlínského kraje, z oddělení psychologie Odboru personálního MV). Proměnlivě probíhala také spolupráce s hasiči, policisty, postupně do řad skupiny přibyla také zástupkyně zdravotnických záchranářů.

⁶⁶ dále jen PsKP

Práce skupiny zahrnovala od počátku setkávání s oběťmi neštěstí a rozhovory na základě dotazníkové osnovy (skupina tak získávala přehled o potřebách různých skupin zasažených v různém čase po různých událostech); jako základní doména potřeb se ukázala *informovanost*. Dále docházelo ke stanovování základních souřadnic standardů (vycházelo se ze dvou základních pracovních pozic – poskytovatel pomoci přímé a koordinátor a ze dvou základních typů neštěstí – povodeň, DN).⁶⁷ Potom skupina definovala psychosociální krizovou pomoc lidem, obcím a organizacím zasaženým mimořádnou událostí anebo krizovou situací (viz příloha B – *Vymezení PsKP*) a výchozí zásady (viz příloha B – *Zásady a hodnoty PsKP*). Při tvorbě standardů se ukázalo, že za důležitou doménu je vhodné považovat také *podporu práv a zájmů zasažených lidí*.

Souběžně se standardy Pracovní skupina vytvořila letáky nesoucí názvy: *Když (náhle) zemře blízký; Jsme připraveni na vážnou dopravní nehodu?; Prožili jsme dopravní nehodu: jak dál?*⁶⁸ a materiál *První občanské pomoci*⁶⁹, který je k nahlédnutí v příloze C této práce. POP skupina standardů přejala jako základní stavební kámen pomoci po neštěstích i připravenosti na neštěstí. Po vytvoření prvních standardů a letáků Pracovní skupina při taktickém cvičení ve Zlíně standardy PsKP ověřovala (v případě letáků byly vytvořeny 3 různé grafické verze se stejným obsahem, které měly za cíl také ověřit grafickou atraktivitu letáků pro veřejnost). Letáky byly distribuovány spolu s anketními lístky a k ověřování sloužila také e-mailová adresa *standardy@grh.izscr.cz*. Postupně tak vzniklo ucelené pojetí psychosociální krizové pomoci vyjádřené jejím vymezením a jejími zásadami a hodnotami.

Standardy se promítají do jejich *aplikací* (které popisují, co pracovníci dělají) a *metodik* (které popisují, jak to dělají). Dílčím výstupem práce skupiny je též rýsující se *koncepce PsKP v ČR*, k jejímuž návrhu dopomohlo právě zmiňované zlínské cvičení (Pracovní

⁶⁷ Vymezení dvou základních typů neštěstí:

- nepředvídaná událost, většinou způsobená člověkem, se zohavenými mrtvými či zraněnými, doprovázená zmatkem a vnímaným ohrožením života, viditelné následky jsou brzy odstraněny a na událost se i mediálně zapomíná (dopravní nehoda, teroristický útok),
- někdy i předvídaná událost, většinou způsobená přírodou, doprovázená bezmocí, viditelné následky jsou dlouhodobé (povodeň).

Při vytváření standardů se Pracovní skupina zabývala spíše událostí prvního typu (Pracovní skupina pro tvorbu standardů psychosociální krizové pomoci při GR HZS MV ČR, 2008, s. 12).

⁶⁸ Letáky jsou k nahlédnutí například na webovém odkazu PIT: (online) WWW: <http://pit-cr.info/index.php?action=view&id=126&module=newsmodule&src=%40random48498c29f160e> (cit. 11.9.2009).

⁶⁹ dále jen POP

skupina pro tvorbu standardů psychosociální krizové pomoci při GŘ HZS MV ČR, 2008, s. 10–14). V koncepci je důležitou součástí také osvěta, vzdělávání a celoživotní učení z hlediska popisované problematiky včetně spolupráce s novináři, občany a organizacemi.

6.2.2 Občanské poradny

Občanské poradny obecně „představují distribuční centrum pro zprostředkování informací občanům v obtížné sociální situaci o dostupných službách a pomoci“ (Arnoldová, II., s. 170). Informují občany o právních předpisech z nejrůznějších oblastí – např. z hlediska sociální problematiky, pracovně-právních vztahů, bydlení, lidských práv apod., kteří si nejsou schopni z nejrůznějších důvodů informace sami obstarat nebo kteří se dostávají na okraj společenského dění díky krizové životní situaci, kterou prožívají (tamtéž, viz. výše). Občanské poradny jsou zřizovány nejčastěji při NNO a jejich posláním je asistovat všem klientům při řešení jejich krizových situací, přičemž platí zásady bezplatnosti, nezávislosti, důvěrnosti a nestrannosti, a to ze strany profesionálních pracovníků, kteří poradnu organizují a metodicky vedou i ze strany vycvičených dobrovolníků z řad široké veřejnosti, kteří se aktivně v poradnách podílejí na práci s klienty.

Informace o občanských poradnách a dalších neziskových organizacích připravuje mj. společnost Neziskovky.cz. Počet a aktualizovaný seznam jednotlivých poraden najdeme např. na webových stránkách *Asociace občanských poraden*, která v současnosti registruje celkem 39 poraden, působících v 56 městech ve všech krajích ČR. Existují však ještě neregistrované občanské poradny (z nichž některé se na vstup do Asociace teprve připravují – tzv. kandidátské poradny) (Občanské poradny, online) [cit. 15.5. 2009].

6.2.3 Bílý kruh bezpečí⁷⁰

Jedná se o nepolitické humanitární sdružení zaměřené na pomoc obětem trestné činnosti a prevenci kriminality, přičemž k cílové skupině patří též svědci trestné činnosti. V souvislosti s DN tak BKB nabízí svou pomoc obětem DN a pozůstalým po obětech DN zaviněných řidičem pod vlivem alkoholu či jiných omamných látek (případně řidičem, který z místa nehody ujel apod.).

⁷⁰ dále jen BKB

Toto sdružení funguje od roku 1991 a působí celorepublikově (v současné době má již 7 poboček v ČR a to v Praze, Plzni, Pardubicích, Liberci, Olomouci, Ostravě a v Brně). BKB nabízí bezplatnou diskrétní pomoc formou: morální, psychologickou i právní. V BKB působí a poskytuje služby řada odborníků, zvláště právníků, psychologů, sociálních pracovníků a lékařů. Kromě pomoci jako takové BKB usiluje o zlepšení právního postavení poškozených v trestním řízení a ve společnosti, zvyšování občanské, tedy veřejné informovanosti o problémech obětí trestné činnosti apod. (BKB, online) [cit. 1. 7. 2009].

6.2.4 České sdružení obětí dopravních nehod⁷¹

Účelem tohoto sdružení je *sdužovat oběti DN a pozůstalé po obětech DN a odbornou a laickou veřejnost, která má zájem o zlepšení situace obětí a jejich pozůstalých a o zvýšení bezpečnosti provozu na pozemních komunikacích*. Cílem aktivit sdružení je jak *zlepšení situace dopravní nehodovosti v ČR (prevence)*, tak *zlepšení kvality života obětí DN a jejich pozůstalých* v případě, že už se nehoda s následky na zdraví či na životech stala (intervence) (Stanovy občanského sdružení „České sdružení obětí dopravních nehod“, s. 1).

Sdružení má celorepublikovou působnost, i když nemá dílčí krajské pobočky a sídlí v Praze. ČSODN organizuje schůzky občanů postižených DN, kteří mají zájem o vzájemnou výměnu informací a zkušeností (jde o *svépomocnou skupinu, kterou vede odborná garantka za psychologickou oblast*).

Členové ČSODN zprostředkovávají kontakty na své odborné guaranty z právní oblasti – zejména advokáty specializující se na náhradu škody a trestně – právní problematiku nebo nově z oblasti obchodního a pracovního práva, případně z oblasti sociálního zabezpečení. Organizace se též snaží přispívat ke změnám právních opatření vedoucích ke zlepšení postavení obětí DN s přihlédnutím k řešení inspirovaných postupy běžnými v EU a ve vyspělých státech světa. ČSODN v současnosti spolupracuje s ústředními orgány státní správy, které odpovídají za bezpečnost a plynulost silničního provozu, jakož i s občanskými sdruženími a NNO, kterých se problematika DN, resp. jejich obětí více či méně týká (např. S Dětskou dopravní nadací, občanskými poradnami a krizovými centry, PMS ČR, Ligou lidských práv a dalšími),

⁷¹ dále jen ČSODN

intenzivní spolupráce též probíhá s firemními subjekty na osvětové a preventivní činnosti. O této organizaci ostatně bude ještě řeč v souvislosti s prevencí DN.

6.2.5 Veřejný ochránce práv

Veřejný ochránce práv (ombudsman) je v ČR z historického hlediska poměrně nový institut. Ombudsman je vnější, bezplatný, nezávislý institut, jehož hlavní funkcí je zajištění ochrany práv a zájmů v oblastech, kde se občan či jiný subjekt střetává s úřady státní správy (uvedenými v zákoně č. 349/1999 Sb., o veřejném ochránci práv), pokud je takové jednání v rozporu s právem, neodpovídá principům demokratického právního státu a dobré správy. Institut ombudsmana chrání před nečinností úřadů a institucí, čímž přispívá k ochraně základních práv a svobod⁷². Na ombudsmana nebo *Kancelář veřejného ochránce práv* se může obrátit i fyzická osoba, což je pro účastníky nehod důležité (zpravidla v podobě písemného podnětu). Veřejný ochránce práv nemá k dispozici v podstatě žádné přímé donucovací prostředky. Nápravu požaduje po státním orgánu, který se dopustil pochybení, neučiní li tak, po orgánu nadřízeném, příp. věc předloží vládě. Jeho úkolem je požadovat, aby k nápravě byly využity vlastní kontrolní, nápravné a sankční zákonné pravomoci daného orgánu. Účinným sankčním oprávněním veřejného ochránce práv je však sankce v podobě informování veřejnosti o pochybení konkrétního úřadu (Veřejný ochránce práv, online) [cit. 10.6.09].

6.2.6 Probační a mediační služba ČR

Probační a mediační služba ČR⁷³ je zřízena zákonem č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě, ve znění pozdějších zákonů a svou působností spadá pod Ministerstvo spravedlnosti.

PMS nabízí a zprostředkovává řešení konfliktu mezi poškozeným a obviněným. Mediační jednání má podobu setkání obviněného a poškozeného za účasti mediátora, který má plnit roli nestranného prostředníka. Společnému jednání obvykle předchází individuální rozhovory s poškozeným a obviněným. Cílem mediačního jednání je přispět ke zmírnění následků trestného činu pro poškozeného a motivovat obviněného

⁷² Jeho působnost se podle odstavce 1 uvedeného zákona vztahuje na ministerstva a jiné správní úřady, správní úřady jim podléhající, Českou národní banku, pokud působí jako správní úřad, Radu pro rozhlasové a televizní vysílání, orgány územních samosprávných celků při výkonu státní správy, a není-li dále stanoveno jinak na Policii České republiky, Armádu České republiky, Hradní stráž, Vězeňskou službu České republiky, také na zařízení, v nichž se vykonává vazba, trest odnětí svobody, ochranná nebo ústavní výchova, ochranné léčení, zabezpečovací detence, jakož i na veřejné zdravotní pojišťovny.

⁷³ dále jen PMS

k převzetí odpovědnosti za škody, které svým jednáním způsobil. Mediátor má jako zprostředkovatel umožnit vyjádření potřeb, názorů a zájmů obou stran v rámci daného trestného případu. Obě stany také informuje o jejich právech a povinnostech. Ideálním řešením je vyústění jednání ve společnou dohodu o urovnání konfliktu a náhradě škody, která pak slouží jako podklad pro rozhodování státního zástupce nebo soudce (PMS ČR online) [cit. 18.5.09]. Služby PMS jsou také poskytovány bezplatně.

6.2.7 Liga lidských práv a Public Interest Lawyers Association

Liga lidských práv je nestátní neziskovou organizací, která usiluje od svého vzniku (tj. od roku 2002) o ochranu lidských práv v rozsahu, ve kterém tato práva garantuje Listina základních práv a svobod a závazné mezinárodní smlouvy. Liga prosazuje lidská práva, aby zvýšila kvalitu a důstojnost života českých občanů prostřednictvím výzkumu, vzdělávání, vedení strategických právních případů a předkládání argumentů a řešení. Konkrétní projekt Ligy⁷⁴ realizovaný v roce 2007–2008 nesl název *Posílení ochrany lidských práv obětí trestných činů* a byl podporován grantem z Islandu, Lichtenštejnska a Norska v rámci Norského finančního mechanismu prostřednictvím Nadace rozvoje občanské společnosti, jakož i dalšími zdroji. V poslední době se LLP zaměřuje především na práva pacientů, vydává různé osvětové materiály, příručky a brožury, které mohou být užitečné pro občany i profesionály (LLP, online) [cit. 10.6.09].

V této souvislosti je třeba zmínit také občanské sdružení *Public Interest Lawyers Association (PILA)*. Jedná se o sdružení právníků, kteří usilují o systémové změny ve prospěch větší efektivity právních prostředků při ochraně lidských práv a veřejných zájmů. PILA realizuje dlouhodobý *projekt rozvoje pro bono právních služeb*, které umožňují bezplatné právní poradenství a poskytování právních služeb sociálně slabším spoluobčanům (mimo jiné také z řad poškozených účastníků DN, kteří v ČR nemají zákonem zakotvené právo na obhájce v případě, že si ho nemohou dovolit)⁷⁵. Projekt teprve v červnu 2009 oslavil 1 rok svého fungování, je realizovaný ve spolupráci s LLP a dalšími organizacemi, včetně zahraničních. Projekt Pro bono realizovaný touto organizací může být považován za projev etické odpovědnosti advokátního stavu za dostupnost právní pomoci všem bez rozdílu (PILA, online) [cit 10.6.09].

⁷⁴ dále jen LLP

⁷⁵ více je možné shlédnout na <http://www.probonocentrum.cz>

6.2.8 Další organizace poskytující služby sociální prevence

„Sociální prevence je chápána jako předcházení sociálně patologickým jevům metodami sociální práce“. Sociální prevence se snaží tyto jevy dostat pod kontrolu, regulovat je, pokusit se zamezit jejich vzniku nebo rozšíření do dalších vrstev společnosti (Arnoldová, II., 2004, s. 164). Mezi činnosti preventivního charakteru patří služby sociální intervence, které se významnou měrou podílejí na zamezování šíření negativních jevů (v našem případě nejrůznějšího spektra důsledků DN včetně rizika sociální exkluze (vyloučení) nejen přímých obětí DN, ale též pozůstalých).

Mezi služby sociální intervence se řadí – základní sociální poradenství, odborné poradenství, terénní *sociální práce*, *socioterapie*, *krizová pomoc*, *zabezpečení podmínek na přežití* (Arnoldová, II., 2004, s. 166).

Služby sociální intervence poskytuje obecní úřad obce s rozšířenou působností, a to buď sám ve svých zařízeních nebo zajistí jejich provozování skrze obce či nestátní subjekty a garantuje je stát, který je povinen minimální rozsah těchto služeb financovat (tamtéž). Níže uvedené organizace více či méně tuto náplň svou činností splňují, některé přímo (tedy i formálně), jiné nepřímo (pouze svou náplní práce, nikoli finančně, protože nejsou státem financovány).

Jsou jimi například *krizová centra* zaměřená na poskytování psychosociální pomoci lidem (dospělým, mládeži i dětem), kteří se ocitli v tíživé životní situaci, *linky důvěry*, přičemž novinkou, jejíž efektivita se ukazuje v posledních letech v zahraničí (např. v Holandsku) i u nás, je *krizová online pomoc prostřednictvím internetu* (Baštecká a kol., 2005, s. 211).

Dalšími možnostmi v ČR je poradenství církevních institucí, *charitních poraden* – např. České katolické charity, dále Terénní krizové služby Diecézní charity Plzeň a dalších (Arnoldová II, 2004, s. 177-178).

6.3 Základní zásady provázení a poradenství obětem DN a pozůstalým

Odpověď na otázku, jak je možné člověka po DN podpořit, není snadná. *Záleží na celé řadě okolností a faktorů, které ovlivňují možný typ podpory*. Mezi tyto okolnosti a faktory lze zařadit:

- osobnostní výbavu zasaženého, jeho životní zkušenosti, typ jeho postižení (zasažení) či psychické projevy po prodělaném traumatu, jeho potřebu být podpořen druhými nebo si pomoci sám,
- významným činitelem je též osobnost potencionálního pomáhajícího, jeho životní a profesní zkušenosti, zralost, citlivost, vnímavost a informovanost,
- okolnosti nehody a následného chování ostatních účastníků nehody, dále blízkých lidí zasaženého, organizací, úředníků, odborníků apod.,
- časové období, které uplynulo od události aj.

Vzhledem k tomu, že obecné zásady krizové intervence jsou v literatuře popsány dostatečně,⁷⁶ v této části se lze zaměřit na doporučení, která se týkají pomoci lidem po DN a pozůstalým. Tato doporučení lze považovat za velmi orientační vodítka pro laickou i profesionální psychosociální pomoc obětem DN a pozůstalým.

Obecnou a jednou z nejdůležitějších zásad krizové intervence je *prožitky oběti alespoň nezhoršovat*. Setkáme-li se s člověkem po DN, není možné jistě říci, že je mu určitě možné pomoci. Platí ale zásada, že když není možné zasaženého člověka podpořit, je nutné se maximálně snažit mu alespoň neublížit (druhotně ho nepoškodit).

Pozůstalé, ale ani účastníky DN nebývá vhodné nechávat po nehodě o samotě. Jedním z nejrozšířenějších společenských omylů je právě domněnka, že člověk v této situaci touží být sám a nepřeje si o ničem mluvit. Existují sice určité výjimky, kdy se člověk může po nějakou dobu s traumatem vyrovnávat i o samotě (např. u starších lidí by tento předpoklad spíše platil nebo u postiženého člověka s vážnou újmou na zdraví v určité fázi zpracovávání traumatu), ovšem podle zkušeností řady odborníků platí opak: čím více lidí je kolem zasaženého, tím lépe a týká se to zejména pozůstalých (Lucká, Školení ČSODN, březen 2004). Roli zde tedy hraje nejen rodina, ale i přátelé a kamarádi, známí, ke kterým má postižený dobrý a otevřený vztah. Vyjádřením empatie a zájmu o zasaženého člověka je možné ho vytáhnout z jeho izolace a osamění.

Je třeba *počítat s nestandardními, nezvyklými až abnormálními projevy zasaženého*, z nichž některé byly zmíněny v předchozí kapitole. *Jsou přirozenou reakcí lidské psychiky na traumatizující zážitek*. Je třeba přistupovat k zasaženému člověku se značnou *tolerancí a snahou o porozumění jeho bolesti* – tedy se spoluúčastí, neboť na zvláštní, nezvyklé chování má v této situaci právo.

⁷⁶ blíže Vodáčková a kol., 2002

Dále je velmi důležité volit *individuální přístup*, protože každý člověk je jedinečný také ve způsobech reagování na tragédii.

Podporovat projevy emocí zasaženého: ventilovat strach, vztek, slzy, rozporuplné pocity a myšlenky, obavy, to vše k smutku, truchlení nad ztrátou člověka či zdraví patří. Jeden ze způsobů je lidsky formulované zrcadlení emocí: „Vidím (vnímám), jak moc se zlobíte...“ a potvrzování normality toho, co a jak člověk prožívá: „Je naprosto přirozené, že to takto cítíte“, poradci s praxí mohou dodávat: „Od mnoha lidí (s podobnou zkušeností) vím/e, že trvá velmi dlouho, než se to změní“, čímž dáváme člověku najevo nejen svou účast, ale i naději, že za nějaký čas jeho pocity nebudou tak beznadějně jako nyní (Lucká, Školení ČSODN, březen 2004).

Aktivní naslouchání je dalším způsobem, jak hovořit se zasaženým. Parafrázováním a opakováním jeho slov, jen trochu odlišně vyřčených, dochází k vyjádření jeho bolesti a žalu („Říkal jste, že ...“), čímž člověk dává najevo, že zasaženému naslouchá, že ho vnímá a že ho jeho situace zajímá.

Jiný problém nastává, když pomáhající (spoluobčan, pracovník atd.) neví, co říci (je například sám zaskočen tím, co se blízkému či klientovi stalo). Pak bývá vhodnější místo společenských frází projevit upřímný a otevřený postoj, např.: „Neumím si asi vůbec představit, co všechno prožíváte“ (Kubíčková, 2001, s. 189).

Jednou z nejdůležitějších zásad je na postiženého *nespěchat*, svou pomoc *nevnucovat*, když vidíme, že o ni nestojí. Někdy totiž člověk pomoc potřebuje, ale z nejrůznějších důvodů ji nepřijímá (záleží na něm samotném, jak svou situaci prožívá a hodnotí, v jaké fázi zpracovávání traumatického zážitku se právě nachází), a to je nutné akceptovat. Nabídku upřímně míněné pomoci je však vhodné přiměřeným způsobem opakovat.⁷⁷

Nejčastější důvody, proč postižený člověk pomoc odmítá nejčastěji, jsou následující: někdo považuje přijetí pomoci za projev slabošství, *a to je v rozporu s pojetím jeho sebeúcty* (člověk nechce být tlačěn do role oběti, chce si poradit sám, což je kulturní vzorec častý u mužů, je třeba ho vnímat a respektovat). Jiný *člověk může*

⁷⁷ V této souvislosti zde přichází v úvahu také problematika pomáhajících osob, které se nacházejí v blízkosti postiženého člověka (a není řeč jen o laicích, ale i o pomáhajících profesionálech). Narážíme zde na tzv. *syndrom pomahače*, přičemž pomahačem se myslí osoba, která pomáhá tak říkajíc za každou cenu, aniž by o to druhý stál (prvotním motivem u něj není touha pomoci, ale touha po moci, což je nutné rozlišovat). Taková osoba pak s postiženým spíše manipuluje (někdy i nevědomě) a zhoršuje tak jeho psychický stav (Baštecká a kol. 2002, s. 74, podrobněji též Schmidbauer, 2000), protože ho uvrhne do role závislého dítěte. Klasickým příkladem vědomé manipulace s člověkem, který se ocitl v životní krizi, je tzv. „pomoc“ některých nových náboženských hnutí.

soustředit veškerou energii na své blízké a na sebe sama mu nezbyvá čas a energie (časté u žen). Někdo *na pomoc není připraven*, protože se primárně potřebuje sám vnitřně vyrovnat s traumatickým zážitkem. I zde je možné nabídnout možnost pomoci někdy v budoucnu: např. „Až budeš/budete chtít, jsem tu pro tebe (vás)“.

Rovněž se stává, že člověk přestane jevit zájem o *činnosti, které měl dříve rád*, ale teď už o ně nejeví zájem. Obecně platí, že nemáme spěchat a nutit ho k těmto činnostem, ale spíše jej k nim *zvat, a to i opakovaně* (Praško a kol., 2003, s.165).

Další zásadou je vnímat individualitu zasaženého, což znamená *neposuzovat ho vlastními měřítky a nezlehčovat jeho pocity a prožitky*. Fráze typu: „Už nebreč, to bude dobré, Zapomeň na to, Život jde dál, Vzpamatuj se, Uklidni se, Já na tvém místě bych...“ apod. jsou v takovýchto krizových situacích nevhodné a dá se říci, že člověka druhotně poškozují.

Hrubou chybou, které se často rodina a blízcí zasaženého mnohdy nevědomě dopouštějí, je *neskrývané zděšení* (z toho, co člověk prožívá, říká nebo jak se chová), charakteristické jsou například výroky: „Jsi blázen?“, „Co to říkáš za nesmysly“, „Co to děláš?“ apod.) a *obviňování zasaženého* („Je to stejně tvoje chyba, kdybys tam nejela, nestalo by se to...“atd.).

Z vhodných formulací lze uvést tyto příklady: „Je mi to líto“, „Cítím s vámi“, „Jak to všechno zvládáte?“ „Nevím, proč se to stalo.“ „Jsem tu s vámi.“ „Ne, není to spravedlivé“. „Musí to být pro vás těžké, co je pro vás nejtěžší?“ (Špatenková, 2008, s. 70–71).

Jednou z nejdůležitějších zásad je tedy *tolerantní přístup k člověku* (tzn. nenapomínat, nementorovat, nekritizovat blízkého), ale být otevřený a vstřícný, být nablízku. Tato zásada se využívá i v profesionálním postupu k obětem trpícím PTSP a jinými psychickými poruchami (Lange et al., 2000, s. 1036–1039). V opačném případě hrozí, že pomáhající zasaženého raní, čímž by se zasažený člověk přesvědčil o svém nepochopení a upadl by do ještě větší izolace.

Je tedy vhodné dát člověku čas *na zhojení a provázet ho v jeho žalu či bolesti*. Někdy stačí pouze lidská přítomnost – mlčky naslouchat druhému, obejmout jej či pohlédit na ruce (což samozřejmě záleží na tom, do jaké míry je vztah se zasaženým člověkem intimní – zda se jedná o blízkého, kamaráda nebo o klienta apod.).

Velmi důležitá bývá *podpora a pomoc s praktickými záležitostmi* (například s organizací pohřbu, ale i s nákupy, administrativními záležitostmi, s placením složenek, zasláním pošty, s vařením, s chodem domácnosti, doprovod na úřad, k advokátovi, do pojišťovny na jednání apod.) nebo alespoň návštěva doma (Kubíčková, 2001, s. 189). Neméně podstatná bývá *pomoc s vyhledáváním informací* (o zdrojích pomoci, o nárocích a právech zasaženého v jeho konkrétní situaci, o organizacích, které nabízejí užitečné služby, o terapii a svépomocných skupinách, za určitý čas také o projektech a programech, které mohou být prospěšné k začlenění jeho zkušenosti do života).

Zájem o zasaženého v různých podobách, včetně domluvy nejrůznějších služeb – relaxačních koupelí, masáží, uvolňujících cvičení atd. také může být vhodným způsobem, jak člověku vyjádřit v dané situaci účast (Tisovská, Běhanová, 2006, s. 34–35).

Všechna uvedená doporučení je ovšem možné považovat pouze za orientační. Velmi důležité je volit *individuální přístup*, protože každý člověk je jedinečný také ve způsobech reagování na prožitou zkušenost.

V roli pomáhajícího však nelze očekávat vděčnost za vykonané projevy. Je třeba člověka podpořit, ale i vyrovnat se s vlastními pocity nevděku, sebelítosti, dotčenosti při netrpělivosti zasaženého, jeho obviněních, odmítnutí pomoci, zdůrazňování nekompetence pomoci (svou bolest totiž člověk často pociťuje jako obrovskou, ostatním lidem nepřístupnou, a tedy i nepochopitelnou komunikoli z okolí).

Z tohoto je patrné, že pomoc člověku po události tohoto druhu je obtížná, dlouhodobá, mnohdy i vyčerpávající. I rodinný pomáhající má právo na konzultaci s odborníkem, jaký má zvolit další postup, zkonzultovat jednotlivé projevy zasaženého a eventuálně probrat, jak svou pomoc pozvolna omezovat, aby nedošlo k vytvoření přílišné závislosti na pomáhajícím ze strany zasaženého. Užitečná také bývá podpora komunity, kolegů a různých společenství, na které je zasažený člověk zvyklý a ke kterým má dobrý vztah.

Tímto tématem se otevírá i *otázka odpovědnosti či spoluzodpovědnosti poradce za volbu poradenského postupu*. Jak vyplývá z definice poradenství (viz klíčové pojmy) poradce je tu od toho, aby pro člověka vytvořil bezpečné prostředí, určitou dobu ho provázel, informoval ho o možnostech v jeho situaci, společně o nich s klientem přemýšlel a pobavil se s ním o všem, co se ke zmíněným možnostem váže – možná

pozitiva či negativa, obavy, různé varianty postupu. Poradce by ovšem neměl nikdy rozhodovat za zasaženého. Jeho úkolem je primárně to, na čem se domluví společně se zasaženým, zejména aby zasažený objevil své silné a slabé stránky a byl schopen se rozhodovat sám. Jednou z velice důležitých zásad je totiž *podporovat člověka v samostatném řešení jeho problémů, a to především zdůrazňováním a posilováním jeho vlastních kompetencí*, v čemž spočívá hlavní smysl a cíl poradenství či podpory (na profesionální i občanské bázi). Poradce z tohoto úhlu pohledu může vyjadřovat svůj názor na situaci či na volbu postupu klienta teprve ve chvíli, kdy o jeho názor klient výslovně požádá.

Pomáhající by měl také pečovat sám o sebe v podobě pravidelné psychohygieny, protože *syndrom vyhoření* (tzv. *burn out syndrom*, emoční vyšeptalost, vyprahlost) *hrozí nejen profesionálům v pomáhajících profesích, ale též dalším lidem, kteří jsou v intenzivním kontaktu se zasaženými*, jak již bylo popsáno v 5. kapitole.

7 Silniční dopravní nehody z hlediska právní problematiky – práva obětí dopravních nehod, pozůstalých a jejich uplatňování v praxi

Vážné DN mívají u zúčastněných lidí vliv nejen na jejich psychiku či zdraví, ale zasahují také do mnoha právních oblastí, což pro zúčastněné strany zpravidla znamená další novou situaci. DN se týkají oblasti správního, trestního, občanského, pracovního práva i sociálního zabezpečení. Z těchto oblastí potom vyplývají i konkrétní práva a povinnosti pro obviněné z trestného činu i poškozené. Vzhledem ke skutečnosti, že právě poškození a pozůstalí mívají v praxi s uplatňováním svých práv problémy, bude tato kapitola zaměřena převážně na informace o jejich vybraných právech a nárocích a na jejich současnou právní situaci v ČR.

Tento okruh zároveň poukazuje na problematičnost současných postupů v trestním řízení, nesoulad právně zakotveného a faktického stavu, pokud se jedná o možnosti uplatňování práv poškozených a pozůstalých v praxi. Podkapitola je průběžně v textu doplňována komentářem a v závěru též možnostmi a návrhy, které by mohly přispět k řešení této situace.

7.1 Statut obětí DN a obviněných v trestním řízení a jejich práva a povinnosti

Postavení poškozených, resp. obětí DN a obviněných v trestním řízení upravuje v českém právním řádu zejména zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád⁷⁸.

Jak se lze dočíst v § 55 odst. 2 a v § 158 odst. 2 TR, „oznámení o skutečnostech nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin, je povinen přijímat státní zástupce a policejní orgán. Přitom je povinen oznamovatele poučit o odpovědnosti za vědomě nepravdivé údaje, a pokud o to oznamovatel požádá, do jednoho měsíce od oznámení jej vyrozumět o učiněných opatřeních.“

Tento princip oficiality, kdy za soukromou osobu poškozeného podává návrh k zahájení řízení státní zástupce, se historicky prosadil až nástupem feudálního absolutismu. Paradoxně tak měl v předcházejícím historickém období, tj. ve středověku, poškozený silnější postavení, než je tomu dnes, protože tehdy popud zahajoval on jako soukromý žalobce (LLP, 2008, s. 8). Nyní již jeho podnětu není třeba. Řízení je

⁷⁸ dále jen TR

zahájeno ex offio, což má pro poškozené i pozůstalé často velmi problematické důsledky, jak bude ostatně ještě rozvedeno v následujícím textu.

I přestože § 12 odst. 6 TŘ procesně přiznává obětem postavení strany, když stanoví, že stranou se rozumí: „*ten, proti němuž se vede trestní řízení, zúčastněná osoba a poškozený a v řízení před soudem též státní zástupce a společenský zástupce; stejné postavení jako strana má i jiná osoba, na jejíž návrh nebo žádost se řízení vede nebo která podala opravný prostředek*“, poškozený zůstává stranou zcela samostatnou a nezávislou na ostatních stranách řízení (LLP, 2008, s. 8).

S tím jsou spjata jejich zákonná práva v řízení tak, jak je to upraveno v § 43 odst. 1 a 3, tj. „*Ten, komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková, morální nebo jiná škoda, má právo činit návrhy na doplnění dokazování, nahlížet do spisů (§ 65 TŘ), zúčastnit se hlavního líčení a veřejného zasedání konaného o odvolání a před skončením řízení se k věci vyjádřit.*“

Poškozený, který má podle zákona proti obviněnému nárok na náhradu škody, jež mu byla trestným činem způsobena, je oprávněn navrhnout, aby soud v odsuzujícím rozsudku uložil obžalovanému povinnost tuto škodu nahradit. Návrh je třeba učinit nejpozději u hlavního líčení před zahájením dokazování (podle § 206 odst. 2 TŘ). Z návrhu musí být patrné, z jakých důvodů (resp. z jakého statutu) a v jaké výši poškozený svůj nárok na náhradu škody uplatňuje. Orgány činné v trestním řízení (zejména policie) mají povinnost poškozeného o jeho právech poučit a poskytnout mu plnou možnost k jejich uplatnění (což, jak bude patrné z kazuistiky paní P.T., někdy také bývá v praxi problém, protože deklarované právo ještě nezaručuje jeho uskutečnění v praxi).

Dále mají poškození, resp. oběti DN *právo na to být během řízení vyslechnuti a mají možnost podávat důkazy.*⁷⁹ Obviněný má však podle § 33 TŘ *právo výslech kdykoliv odmítnout, pokud není přítomen jeho obhájce.* Oproti tomu poškozený toto právo ve vztahu ke zmocněnci nemá, a může odmítnout v roli svědka jen z důvodů uvedených v § 100 TŘ. Navíc vypovídá pod hrozbou trestného činu křivé výpovědi, na rozdíl od obviněného (což lze zaznamenat z kazuistiky pana Hořického). Oběť trestného činu dále nemůže výpověď odmítnout ani v případě, že se jedná o citlivé otázky, které

⁷⁹ (což je zakotveno v § 43 odst. 1 – viz výše. Tohoto se týkají dále následující ustanovení TŘ: § 59 odst.5, § 101, 102, § 211, § 215 odst. 1. Rozhodnutí jsou vydávána v českém jazyce, pro cizince je zde možnost používat před orgány činnými v trestním řízení mateřského jazyka nebo jiného jazyka, který osoba ovládá (§ 46 – viz výše a § 2 odst. 14 TŘ).

se dotýkají její intimity, na rozdíl od některých zemí EU, například vyspělého Švýcarska (LLP, 2008, s. 12).

Ve srovnání práv obviněného a poškozeného má obviněný a jeho obhájce dále podle § 164 a 165 TŘ *právo klást otázky vyslychaným svědkům a účastnit se vyšetřovacích úkonů*. Také o toto právo je poškozený ovšem ochuzen.

Problematické jsou také DN, jejichž účastníci jsou cizinci nebo DN, které se staly v zahraničí. *Ani tlumočnické služby nejsou pro obviněného a poškozeného ustanoveny jednotně*. Poškozenému je tlumočnické služby zajištěny pouze tehdy, je-li třeba přetlumočit jeho svědeckou výpověď. Oproti tomu má obviněný právo mimo tlumočení i na písemný překlad rozhodnutí (vyjmenovaných v § 28 odst. 2 TŘ). Poškozený, který neovládá dobře český jazyk, je tak oproti obviněnému ve značné nevýhodě, neboť nemůže uplatňovat svá práva v trestním řízení, protože nerozumí projednávané problematice. Poškozený nebo pozůstalý, který se účastní soudního líčení v zahraničí, zase nemusí rozumět tomu, co se v soudní síni projednává, čímž opět ztrácí možnost se do věci aktivně zapojit a stává se jen pasivním účastníkem jednání. Obě varianty jsou pro poškozené i pozůstalé velmi nevyhovující a obtížné.

Dále podle § 43 odst. 1 a § 65 odst. 1 TŘ mají *obviněný, poškozený a zúčastněná osoba, jejich obhájci a zmocněnci právo nahlížet do spisů, s výjimkou protokolu o hlasování a osobních údajů svědka podle § 55 odst. 2, činit si z nich výpisky a poznámky a pořizovat si na své náklady kopie spisů a jejich částí. Totéž právo mají zákonní zástupci obviněného, poškozeného nebo zúčastněné osoby, jestliže tyto osoby jsou zbaveny způsobilosti k právním úkonům nebo je-li jejich způsobilost k právním úkonům omezena. Jiné osoby tak mohou činit se souhlasem předsedy senátu a v přípravném řízení se souhlasem státního zástupce nebo policejního orgánu, jen pokud je toho třeba k uplatnění jejich práv*. Toto právo však může policejní orgán nebo státní zástupce poškozenému ze závažných důvodů odepřít, zatímco obviněnému a jeho obhájci tato práva odepřít nelze poté, co byli upozorněni na možnost prostudovat spisy (§ 65 odst. 2 TŘ).

I když má poškozený (nebo jeho zmocněnec) právo se k věci vyjádřit a pronést závěrečnou řeč, *obviněný má naproti tomu právo pronést poslední slovo a repliku, zatímco poškozený nikoliv* (§ 216 a 217 TŘ).

Výrazně se projevuje nerovnost mezi právy obviněného a poškozeného v možnostech podání odvolání. *Obviněný se může odvolat ke kterémukoli výroku, který se ho přímo týká* (§ 246, odst. 1, písm. b) TŘ), zatímco *poškozený se může odvolat jen proti výroku týkající se náhrady škody* (tamtéž, písm.d).

V přípravném řízení je nejpodstatnějším nárokem poškozeného *podávat stížnosti proti některým rozhodnutím policie nebo státního zástupce*. Na podání stížnosti však byla zákonem určena lhůta pouhých 3 dnů, které fakticky znemožňují spis prostudovat a tedy stížnost relevantně a kvalitně podat. Přezkoumatelnost rozhodnutí je tak v současnosti možná jen stěží, a přitom dopad na poškozeného může být velmi významný (LLP, 2008, s. 12).

V TŘ se účastníci DN nebo pozůstalí mohou setkat také s rozhodováním *samosoudce*, který koná řízení o trestných činech, na které zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje 5 let, tedy i trestné činy způsobené v dopravě. V praxi to znamená, že *samosoudce může podle § 314e bez projednání věci v hlavním líčení vydat trestní příkaz*, jestliže je skutkový stav podle zákona spolehlivě prokázán opatřenými důkazy, a to i ve zjednodušeném řízení konaném po zkráceném přípravném řízení. *Trestní příkaz je tak zkrácená verze trestního řízení*, která je další, pro poškozené a pozůstalé, velmi problematickou součástí našeho právního řádu. Je komplikovaný zejména z toho důvodu, že fakticky znemožňuje poškozenému se jakýmkoli způsobem vzepřít. Naproti tomu vzepřít se může obviněný, dále osoby, které jsou oprávněny podat ve prospěch obžalovaného odvolání a státní zástupce. *Právo na odpor je tak paradoxně pro poškozené vyloučeno právě ve zjednodušeném řízení* (LLP, 2008, s. 14), přičemž u trestných činů v dopravě rozhoduje *samosoudce* v naprosté většině případů řešených v prvním stupni.

Mezi další nároky poškozeného patří podle TŘ také *nárok na náhradu nákladů řízení*. Dle ustanovení § 51a odst. 1 a násl., osvědčí-li poškozený, který uplatnil v souladu se zákonem nárok na náhradu škody, že nemá dostatek prostředků, aby si hradil náklady vzniklé s přibráním zmocněnce, rozhodne na jeho návrh předseda senátu soudu, který koná řízení v prvním stupni, a v přípravném řízení soudce, že má nárok na právní pomoc poskytovanou zmocněncem bezplatně nebo za sníženou odměnu. To ovšem neplatí, pokud vzhledem k povaze uplatňované náhrady škody nebo její výši by zastoupení zmocněncem bylo zřejmě nadbytečné.

Návrh na rozhodnutí podle odstavce 1 včetně příloh, jimiž má být prokázána jeho důvodnost, podává poškozený v přípravném řízení prostřednictvím státního zástupce, který k němu připojí své vyjádření. Za podmínek uvedených v odstavci 1 ustanoví předseda senátu a v přípravném řízení soudce zmocněnce poškozeného.

Náklady vzniklé s přibráním takového zmocněnce hradí stát. Pominou-li důvody, které vedly k ustanovení zmocněnce poškozeného, nebo nemůže-li z důležitých důvodů zmocněnec poškozeného nadále zastupovat, rozhodne předseda senátu a v přípravném řízení soudce i bez návrhu o zproštění povinnosti zastupovat poškozeného. Dle § 154 odst. 1: *„Byl-li poškozenému alespoň zčásti přiznán nárok na náhradu škody, je odsouzený, jemuž byla povinnost k náhradě škody uložena, povinen nahradit mu náklady potřebné k účelnému uplatnění jeho nároku na náhradu škody v trestním řízení, včetně nákladů vzniklých přibráním zmocněnce.“*

O povinnosti odsouzeného nahradit poškozenému náklady potřebné k účelnému uplatnění nároku na náhradu škody v trestním řízení nebo jiné náklady související s účastí poškozeného v trestním řízení a o jejich výši rozhodne po právní moci rozsudku na návrh poškozeného předseda senátu soudu prvního stupně; nárok je třeba uplatnit do jednoho roku od právní moci odsuzujícího rozsudku, jinak zaniká. O povinnosti odsouzeného hradit státu náklady vzniklé ustanovením zmocněnce poškozenému a o jejich výši rozhodne po právní moci rozsudku předseda senátu soudu prvního stupně i bez návrhu (§ 155 odst. 2 a 3).

Stěžejním právem oběti DN je právo na odškodnění. To je v rámci trestního řízení upraveno v § 43 odst. 3 viz výše, a dále v § 121: *„Do rozsudku, jímž se rozhoduje otázka viny, pojme soud také výrok o náhradě škody, jestliže byl nárok na její náhradu včas uplatněn (§ 43 odst. 3) či výrok o ochranném opatření, jestliže o něm bylo v hlavním líčení nebo ve veřejném zasedání konaném o odvolání rozhodnuto. V § 206 odst. 2 je zakotvena povinnost předsedy senátu se po přednesení obžaloby dotázat poškozeného, zda navrhuje, aby obžalovanému byla uložena povinnost k náhradě škody způsobené trestným činem a v jakém rozsahu.*

TŘ dále hovoří o tom, *že odsuzuje-li soud obžalovaného pro trestný čin, kterým způsobil jinému majetkovou škodu, uloží mu zpravidla v rozsudku, aby ji poškozenému nahradil, jestliže byl nárok včas uplatněn.* Podle § 43 odst. 3 soud uloží obžalovanému vždy povinnost k náhradě škody, nebrání-li tomu jiná zákonná překážka, jestliže je výše

škody součástí popisu skutku uvedeného ve výroku rozsudku, jímž se obžalovaný uznává vinným, a škoda v této výši nebyla dosud uhrazena (§ 228 odst.1 TŘ).

Zákon pokračuje ustanovením, že není-li však podle výsledků dokazování pro vyslovení povinnosti k náhradě škody podklad nebo bylo-li by pro rozhodnutí o povinnosti k náhradě škody třeba provádět další dokazování, jež přesahuje potřeby trestního stíhání a podstatně by je protáhlo, soud odkáže poškozeného na řízení ve věcech občanskoprávních, popřípadě na řízení před jiným příslušným orgánem. Na řízení ve věcech občanskoprávních, popřípadě na řízení před jiným příslušným orgánem, odkáže soud poškozeného také se zbytkem jeho nároku, jestliže mu nárok z jakéhokoli důvodu přizná jen zčásti.

Jestliže soud obžalovaného obžaloby zproští, odkáže poškozeného s jeho nárokem na náhradu škody vždy na řízení ve věcech občanskoprávních, popřípadě na řízení před jiným příslušným orgánem (podle § 229 TŘ), přičemž svůj nárok na náhradu škody musí poškozený řádně uplatnit⁸⁰

Uplatnění nároku na náhradu škody poškozených by však mohlo být v některých případech menší měrou odkazováno na civilní (tj. občanskoprávní) řízení, jsou-li splněny zákonné podmínky k rozhodnutí již v řízení trestním (resp. v adhezním řízení, které probíhá synchronně s trestním řízením). V některých případech totiž může docházet k průtahům, které bývají pro poškozené zpravidla psychicky a emočně náročné.

„Všechny tyto odlišnosti v procesních právech svědčí o tom, že ačkoli je poškozený v trestním řízení stranou, jeho postavení je v mnoha ohledech slabší, nežli je tomu u obviněného nebo státního zástupce. Tyto nerovnosti pak výrazně oslabují možnost poškozeného hájit v trestním řízení své oprávněné zájmy. *Je třeba si uvědomit, že zájmem poškozeného není pouze náhrada vzniklé škody, jak to chápe platná právní úprava...*“ (což je patrné i z příložených kazuistik). „V mnoha případech je trestní právo jediným prostředkem ochrany poškozeného před jeho další viktimizací...“ (LLP, 2008, s. 15).

⁸⁰ Řádným uplatněním se míní, že i nárok poškozeného na náhradu škody musí obsahovat všechny formální náležitosti, včetně vyúčtování zničených věcí následkem DN apod. V opačném případě je poškozenému vyplacena jen určitá, správně specifikovaná částka nebo může být vyzván k doplnění. Bez právního zástupce je poškozený v nevýhodě, protože zpravidla nezná právní a soudní postupy a tudíž je pro něho obtížné se v probírané problematice orientovat (což je zřetelné i z kazuistiky paní P.T.).

K výše uvedené konstataci lze tedy připojit právní úvahu o *posílení procesního postavení poškozených a pozůstalých po obětech DN a jejich právních zástupců*. Dále je podle Palase třeba apelovat na soudy, aby dodržovaly informační povinnost vůči poškozeným a aby nevznikal rozdíl v postavení de facto a de iure, se kterým se lze v praxi tak často setkat. Také trestní příkaz nelze v případě vážných DN považovat za relevantní a spravedlivý postup (Kořán a kol., 2007, s. 34–37), protože i poškozený (resp. pozůstalý) by měl mít nárok se proti rozhodnutí v trestním příkazu vzepřít.

7.2 Právní možnosti poškozených a pozůstalých v občanskoprávním řízení včetně jednání s pojišťovny

V občanskoprávním řízení, jak bylo řečeno, může poškozený a pozůstalý uplatnit svůj nárok na náhradu škody. Vzhledem k tomu, že v praxi se často poškozeným ani pozůstalým nedostává kompletních informací o nárocích, které mají ze zákona právo uplatňovat (ani od policie, ani pojišťoven), níže je uveden jejich kompletní přehled. Podle občanského zákoníku má poškozený právo na náhradu:

- *věcné škody* – zničené věci při DN,
- *účelně vynaložených nákladů spojených s léčením* – výdaje, které poškozený vynaložil na to, aby dosáhl zlepšení zdravotního stavu, náklady na vydatnější stravu, náklady na ošetřovatelku, výpomoc třetí osoby v domácnosti, cesty rodinných příslušníků do zdravotnického zařízení, výdaje na léky, zdravotní pomůcky, bezbariérovou přestavbu, výdaje za regulační poplatky apod.,
- *nákladů spojených s pohřbem a nákladů na výživu pozůstalých* – zde se jedná o nároky pozůstalých, kteří přišli o svého blízkého při DN,
- *ztráta na výdělků po dobu pracovní neschopnosti* – rozdíl mezi průměrným výdělkem před poškozením a nemocenskými dávkami,
- *ztrátu na výdělků po ukončení pracovní neschopnosti* – rozdíl mezi průměrným výdělkem před vznikem škody a příjmem po poškození,
- *bolestné* – finanční odškodnění za bolesti způsobené poškozením na zdraví, jeho léčením a odstraňováním jeho následků. Lékař či znalec může hodnocení zvýšit o 50 % či 100 % s ohledem na náročnost léčení,
- *dalším důležitým nárokem je ztížení společenského uplatnění* – jedná se o nepříznivé důsledky úrazu pro životní úkony poškozeného v praxi, ztížení

společenského uplatnění se zjišťuje zhruba jeden rok od úrazu. Jedná se o omezení nebo ztrátu možnosti výkonu povolání, účasti na společenském a životním uplatnění (Arnoldová a kol., 2009, s. 3–5).⁸¹

V této souvislosti je třeba dále zmínit důležité ustanovení, kterým byly pro pozůstalé po obětech DN stanoveny pevné částky jednorázového odškodnění. Za škodu usmrcením člověka, který nebyl v pracovním poměru nebo jiném obdobném vztahu, náleží pozůstalým podle § 444 novelizovaného zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, *jednorázové odškodnění*, a sice:

- a) manželovi nebo manželce 240 000 Kč,
- b) každému dítěti 240 000 Kč,
- c) každému rodiči 240 000 Kč,
- d) každému rodiči při ztrátě dosud nenarozeného počatého dítěte 85 000 Kč,
- e) každému sourozenci zesnulého 175 000 Kč,
- f) každé blízké osobě žijící ve společné domácnosti s usmrceným v době vzniku události, která byla příčinou škody na zdraví s následkem smrti, 240 000 Kč.

Náhradu škody, včetně jednorázového odškodnění pozůstalých, je povinen vždy uhradit ten, kdo za škodu odpovídá. V oblasti občanského práva je to provozovatel vozidla a v případě trestní odpovědnosti většinou řidič – viník nehody.

Podle ustanovení § 9 odst. 1) zákona č. 168/1999 Sb., o pojištění odpovědnosti z provozu vozidla, má poškozený právo uplatnit svůj nárok u příslušného pojistitele vozidla nebo u České kanceláře pojistitelů, jde-li o nárok z garančního fondu (tj. v případě, že vozidlo nebylo pojištěné).

Z hlediska tohoto zákona je třeba dále zmínit také ustanovení § 6, odst. 2, písm. d), který umožňuje pojištěnci (viníkovi DN), aby za něho pojistitel (příslušná pojišťovna) uhradil poškozenému i *účelně vynaložené náklady spojené s právním zastoupením* (a to při uplatňování nároků v souvislosti se způsobenou škodou na zdraví nebo usmrcením, nebo způsobenou škodou vzniklou poškozením, zničením nebo ztrátou věci, případně ušlým ziskem).

⁸¹ Zde je důležité, pokud dojde k ochrnutí, aby toto poranění nebylo ošetřujícím lékařem hodnoceno pouze jako paraplegie či kvadruplegie, jak se mnohdy stává, ale je zde na místě vedle těchto základních položek hodnotit též přinejmenším inkontinenci stolice a moči, dočasný zánět močových cest, ztráta sexuálních funkcí, omezení hybnosti páteře a navíc je též třeba hodnotit položky v rámci psychických následků (Špitálská, 2009, s. 6).

V oblasti pracovně-právních vztahů, pokud je úraz při dopravní nehodě zároveň pracovním úrazem, odpovídá za škodu také zaměstnavatel, který je povinen odškodnění uhradit. Vzhledem k zákonnému pojištění odpovědnosti za škodu způsobenou pracovním úrazem nebo nemocí z povolání má zaměstnavatel nárok na to, aby za něj škodu uhradila pojišťovna (Arnoldová a kol., 2009, s. 48).

Částky se ovšem v případě, že byl zaměstnanec usmrčen při DN následkem pracovního úrazu, nevztahují na všechny vyjmenované skupiny osob jako je tomu výše u ustanovení občanského zákoníku, ale pouze na *manžela/manželku* a *děti ve výši 240 000,- Kč* podle zákona č. 262/2006 Sb., zákoníku práce, ve znění pozdějších předpisů, což bude dále rozvedeno v podkapitole 7.4.

7.3 Právní možnosti poškozených a pozůstalých ve speciální formě občanskoprávního řízení

Kromě uplatňování náhrady škody v trestním, popřípadě civilním řízení, se lze též samostatnou *žalobou* domáhat *ochrany osobnosti* podle § 13 občanského zákoníku, jak k tomu také v praxi dochází.⁸² V takovém případě je žalující stranou poškozený, a tedy důkazní břemeno spočívá na něm (je třeba, aby svou újmu a zásah do soukromí, zdraví apod. prokazoval, což znamená podstupovat výslechy, dokládat zhoršení stavu lékařskými vyšetřeními, znaleckými posudky apod.).

Jak si je možné povšimnout z předcházejícího pojednání, práva poškozených a pozůstalých v současnosti nedosahují úrovně, která by měla být běžná v zemích EU⁸³, ovšem situace se začíná pomalu zlepšovat, zejména pokud se jedná o pozůstalé po zemřelých obětech DN (například novelizací zákona č. 40/1961 Sb., občanského zákoníku, konkrétně v § 444 tohoto zákona).

V praxi se lze setkat i s případy, kde by bylo vhodnější zprostředkování občanského kontaktu mezi obviněným (viníkem) DN a obětí, tj. poškozeným (resp. snaha o občanský smír mezi oběma stranami, včetně vzájemné dohody o náhradě škody). Tuto úlohu by mohla intenzivněji plnit zmiňovaná Probační a mediační služba ČR.⁸⁴ V reakci na nedostatky stávajícího právního systému v ČR by prvky restorativní

⁸² jedná se o tzv. *žalobu na ochranu osobnosti*

⁸³ více v příslušné odborné literatuře, například LLP, 2008

⁸⁴ dále jen PMS ČR

spravedlnosti tak měly mít v současné právní úpravě významnější úlohu, než jakou zaujímají v současnosti (LLP, 2008, s. 7).

7.4 Nároky a náhrady škody z hlediska systému sociálního zabezpečení ČR

Tato část práce je úvodem do nároků vyplývajících ze systému sociálního zabezpečení, které mohou oběti DN a pozůstalí v ČR uplatnit. Nutno podotknout, že podkapitola je silně redukována vzhledem k tomu, že na podrobnější pojednání není v této práci prostor. Bez nadsázky lze říci, že nároky vyplývající ze systému sociálního zabezpečení by mohly být zpracovány do samostatné publikace. S detailními informacemi je proto odkázáno na relevantní odborné zdroje a příslušné právní předpisy.

V případech vážných DN, kdy měla DN za následek zranění účastníka DN nebo jeho smrt, se téma týká bezprostředně všech tří pilířů stávajícího systému sociálního zabezpečení v ČR, tedy *sociálního pojištění*, konkrétně nemocenského pojištění, důchodového pojištění a zdravotního pojištění, dále *sociální pomoci a sociální péče* a také *státní sociální podpory*.

V této souvislosti bude pojednáno nejdříve o prvním pilíři sociálního zabezpečení, a tím je sociální pojištění, týkající se třech sociálních událostí: nemoci, úrazu a stáří, přičemž pozornost bude v první části této podkapitoly věnována zejména úrazům.

7.4.1 Nemocenské pojištění

System nemocenského pojištění je určen pro výdělečně činné osoby, které v případech tzv. krátkodobých sociálních událostí jakými jsou dočasná pracovní neschopnost z důvodu nemoci nebo úrazu, ošetřování člena rodiny apod., zabezpečuje peněžitými dávkami nemocenského pojištění.⁸⁵

Od 1. 1. 2009 vstoupil v platnost nový zákon o nemocenském pojištění č. 187/2006 Sb., ve znění pozdějších předpisů⁸⁶, který upravuje nemocenské pojištění *zaměstnanců* (tedy těch občanů, kteří jsou v pracovním poměru či obdobném pracovním vztahu), *osob samostatně výdělečně činných* (tj. podnikatelů, advokátů, živnostníků), *Policie ČR*,

⁸⁵ dále jen NP

⁸⁶ dále jen Z 187/06

Hasičského záchranného sboru, Celní správy, Vězeňské služby, Bezpečnostní informační služby, Úřadu pro zahraniční styky a informace a vojáků z povolání.

V souvislosti s přijetím nového zákona se mění některé aspekty posuzování zdravotního stavu pro účely NP, které provádějí ošetřující lékaři i lékaři orgánu nemocenského pojištění (posudkoví lékaři). Zákon také upravuje povinnosti jednotlivých subjektů působících v systému NP a stanoví i sankce, které je orgán NP oprávněn uplatnit při porušení povinností.

Podstatný je z hlediska nemocenského pojištění též zákon č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů, který zahrnuje pod pojmem pojistné na sociální zabezpečení pojistné na důchodové a nemocenské pojištění a příspěvek na státní politiku zaměstnanosti.

Z pojistného na NP se hradí dávky nemocenského pojištění, přičemž toto pojistné platí velká část obyvatelstva České republiky.

Pojištění provádějí příslušné orgány NP, kterými jsou: okresní správa sociálního zabezpečení,⁸⁷ případně Česká správa sociálního zabezpečení,⁸⁸ služební orgány, kterými jsou Ministerstvo obrany, Ministerstvo vnitra, Vězeňská služba ČR, Generální ředitelství cel, Bezpečnostní informační služba, Úřad pro zahraniční styky a informace, Ministerstvo práce a sociálních věcí.⁸⁹

V novém systému NP jsou dvě základní změny. V prvních 14 dnech zaměstnavatel vyplácí náhradu mzdy a teprve 15. dnem nastupuje klasická nemocenská, druhou změnou je, že NP pro všechny pojištěnce (s výjimkou příslušníků, osob ve vazbě a odsouzených) provádí pouze okresní správy sociálního zabezpečení, kterým zaměstnavatelé předávají veškeré podklady pro nárok na dávky. Povinná účast na NP vzniká u zaměstnance, pokud splňuje podmínky stanovené Z 187/06⁹⁰.

⁸⁷ dále jen OSSZ

⁸⁸ dále jen ČSSZ

⁸⁹ dále jen MPSV

⁹⁰ Jsou jimi:

- *výkon práce* na území ČR v zaměstnání vykonávaném v pracovněprávním či *pracovním vztahu*, který může účast na NP založit,
- *rozsah zaměstnání*, který je určen minimálním počtem dnů (zaměstnání trvalo nebo mělo trvat *aspoň 15 kalendářních dnů*),
- *minimální výši sjednaného příjmu* (jedná se o tzv. rozhodný příjem, jehož hranice je stanovena na 2 000 Kč a bude zvyšována podle vývoje průměrné mzdy).

Účast na pojištění je nadále povinná pro zaměstnance a dobrovolná pro zahraniční zaměstnance a pro osoby samostatně výdělečně činné⁹¹. OSVČ si pojistné na NP platit nemusejí, ale v případě, že se samy k účasti na NP přihlásí, vzniká jim povinnost hradit pojistné.

V praxi to znamená, že pokud se OSVČ nepřihlásí k NP, nemá nárok na žádnou dávku vyplývající z nemocenského pojištění. OSVČ se často k NP nepřihlašují, i přestože platby za NP nejsou tak vysoké, jak bývaly v minulosti, což může mít problematické důsledky na osobní život zasažené OSVČ po DN (protože nárok na dávky NP jim z uvedených důvodů nevzniká).

Ve srovnání s dosavadní úpravou se z okruhu nemocensky pojištěných osob od 1. ledna 2009 vypouštějí společníci a jednatelé společností s ručením omezeným a komanditisté komanditních společností, členové družstev, v nichž podmínkou členství není pracovní vztah k družstvu, dále studenti a žáci.

Jak vyplývá z předcházejícího textu, do okruhu NP nepatří ani studenti a žáci, neboť toto pojištění je určeno pouze pro výdělečně činné osoby. Studenti a žáci nejsou z titulu studia poplatníky pojistného. V případě jejich nehody tak samozřejmě nemají nárok ani na dávky NP, stejně jako ostatní uvedené skupiny.

Pojištění vzniká zpravidla dnem vstupu do zaměstnání. U zaměstnance vzniká dnem vzniku pracovně-právního vztahu. Za den vstupu do zaměstnání se u zaměstnanců v pracovním poměru nyní považuje též den před vstupem do zaměstnání, za který příslušela náhrada mzdy nebo platu. Pokud zaměstnanec vykonává více zaměstnání, z nichž každé zakládá účast na pojištění, je pojištěn z každého z těchto zaměstnání, ale dávka se vyplácí jen jedna (ve srovnání s předešlou právní úpravou).

Dále pojištění vzniká u OSVČ dnem zahájení činnosti a u dohody o pracovní činnosti dnem vstupu do zaměstnání. Jestliže OSVČ vykonává souběžně několik samostatných výdělečných činností⁹², je z nich pojištěna jen jednou. Také jim pojištění končí ihned, pokud nezaplatí pojistné v daném měsíci (ne až po 3 měsících jako tomu bylo v předcházejícím roce 2008), čímž se podmínky částečně zpřísnily.

Pojištěncem není osoba při krátkodobém zaměstnání, tj. kratší než 15 kalendářních dnů po sobě jdoucích, pokud je jednorázovým nahodilým zaměstnáním. Pokud by se ale zaměstnání (i kratší než 15 kalendářních dnů) mělo

⁹¹ dále jen OSVČ

⁹² dále jen SVČ

opakovat do 6 měsíců, pak toto další zaměstnání již účast založí, pokud bude splněna podmínka rozhodného příjmu – 2 000 Kč (u OSVČ 4 000 Kč).

V Z 187/06 jsou některé důležité pojmy, které jsou přiblíženy v poznámkách pod čarou⁹³.

Nárok na dávku vzniká, jestliže podmínky pro vznik nároku na dávku byly splněny v době pojištění nebo v rámci ochranné lhůty. Má-li občan nárok na tutéž dávku současně z více pojištění (kromě vyrovnávacího příspěvku v těhotenství a mateřství), náleží dávka ze *všech pojištění pouze jednou*. Denní vyměřovací základy⁹⁴ se sečtou a vypočte se dávka. Dávky NP náleží za *kalendářní dny*. Nárok na dávku vzniká, jestliže podmínky pro vznik nároku na dávku byly splněny v době pojištění. V případě souběhu pojištění se podmínky pro vznik nároku na dávku posuzují samostatně. Vždy se posuzuje zdravotní stav ve vztahu k vykonávané práci (§ 14 Z 187/06, Arnoldová a kol., 2009, s. 12).

V souvislosti s novým zákonem o NP byla zaměstnavatelům uložena povinnost vyplácet zaměstnancům po dobu prvních 14 kalendářních dnů dočasné pracovní neschopnosti náhradu mzdy. Zaměstnavatelům je tato povinnost kompenzována snížením jejich sazby pojistného na nemocenské pojištění.

⁹³ „*Podpůrcí dobou je doba, po kterou má být vyplácena dávka. Podpůrcí doba u nemocenského začíná 15. kalendářním dnem trvání dočasné pracovní neschopnosti/karantény a končí dnem, jímž končí dočasná pracovní neschopnost/karanténa, pokud nárok na nemocenské trvá až do tohoto dne; podpůrcí doba však trvá nejdéle 380 kalendářních dnů ode dne vzniku dočasné pracovní neschopnosti. Vznikl-li nárok na nemocenské z důvodu dočasné pracovní neschopnosti, započítávají se do podpůrcí doby předchozích dočasných pracovních neschopností, pokud spadají do období 380 kalendářních dnů před vznikem dočasné pracovní neschopnosti. Předchozí období dočasné pracovní se započítávají do podpůrcí doby, i když při nich nemocenské nenáleželo. Zápočet se nepoužije v případě, kdy pojištěná činnost (např. zaměstnání) trvala aspoň 190 kalendářních dnů od skončení poslední dočasné pracovní neschopnosti“ (Arnoldová, 2009, s. 12).*

Ochranná lhůta: nemocenské náleží též, jestliže ke vzniku DPN/karantény došlo po zániku pojištění v *ochranné lhůtě*, která činí 7 kalendářních dnů ode dne zániku pojištění, u žen, jejichž pojištění zaniklo v době těhotenství, 180 kalendářních dnů ode dne zániku pojištění; pokud však pojištění trvalo kratší dobu, činí ochranná lhůta jen tolik kalendářních dnů, kolik dnů pojištění trvalo. Ochranná lhůta *neplatí* pro ošetřovné a vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství, platí tedy jen pro nemocenské a peněžitou pomoc v mateřství (PPM).

Ochranná lhůta také *neplyne* např. z pojištěné činnosti poživitele starobního důchodu nebo invalidního důchodu, z dalšího zaměstnání sjednaného jen na dobu dovolené v jiném zaměstnání, ze zaměstnání malého rozsahu.

Ošetřujícím lékařem se rozumí zdravotnické zařízení (ZZ), které svými lékaři poskytuje pojištěnci nebo jiné posuzované osobě ambulantní, ústavní nebo lázeňskou péči, s výjimkou zařízení záchranné služby a pohotovostní služby, a zařízení závodní preventivní péče při ošetřování pojištěnce v rámci první pomoci, pokud má oprávnění k léčebné péči. Lékař, který provádí posuzování zdravotního stavu je oprávněn tuto činnost vykonávat *jen v rozsahu své odbornosti*, takže např. neurolog nemůže rozhodnout o pracovní neschopnost pro jinou diagnosu než neurologickou“ (Arnoldová, 2009, s. 12–13).

⁹⁴ dále jen DVZ

Výše pojistného je stanovena procentní sazbou z vyměřovacího základu zjištěného za rozhodné období. Zaměstnavatel je povinen vypočítat si pojistné a odvádět ho, spolu s pojistným na důchodové pojištění a příspěvkem na státní politiku zaměstnanosti, a to jednou částkou na účet příslušné OSSZ ve lhůtě od 1. do 20. dne následujícího kalendářního měsíce. Pojistné odvedené za zaměstnance srazí zaměstnavatel z jeho příjmů, které mu zúčtoval.

Rozhodným obdobím je období 12 kalendářních měsíců před kalendářním měsícem, ve kterém vznikla sociální událost. U OSVČ je rozhodným obdobím kalendářní rok předcházející roku, v němž došlo k některé z uvedených událostí (tamtéž, s. 13).

Účast na nemocenském pojištění u OSVČ zůstává stále dobrovolná. Od 1. 1. 2009 se nově pojistné na nemocenské pojištění již neplatí spolu se zálohou na důchodové pojištění a na výši pojistného nemá vliv příjem dosažený v předcházejícím kalendářním roce. U OSVČ a zahraničního zaměstnance je vyměřovacím základem pro placení pojistného na NP tzv. měsíční základ, jehož výši si určují tyto osoby. Měsíční základ však nemůže být nižší než dvojnásobek částky rozhodné pro účast zaměstnanců na nemocenském pojištění, tj. částka do 4 000 Kč.⁹⁵

Za období nároku na výplatu nemocenského se považuje rovněž doba prvních 14 kalendářních dnů trvání dočasné pracovní neschopnosti,⁹⁶ za které se nemocenské nevyplácí. OSVČ může po projednání s OSSZ platit pojistné na delší než měsíční období, ovšem nikoli zpětně, tedy vždy jen do budoucna a nejdéle do konce kalendářního roku. Další změnou je, že od ledna 2008 již pojistné nepatří mezi částky snižující daňový základ (a podobně je to s vyměřovacím základem pro odvod pojistného na zdravotní pojištění), což znamená, že OSVČ nemohou uhrazené pojistné uplatnit jako výdaj. Podrobnosti lze nalézt v uvedeném zákoně.

Nově se od 1. 1. 2009 mění také pojištění osob, které vykonávají uměleckou nebo jinou tvůrčí činnost na základě autorskoprávních vztahů a pojištění osob vykonávajících činnost vlastním jménem a na vlastní odpovědnost za účelem dosažení příjmu. Tato činnost se bude považovat vždy za výkon SVČ, aniž by podmínkou bylo prohlášení o soustavnosti výkonu této činnosti tak jako donedávna. Osoby, které před

⁹⁵ Pojistné na nemocenské pojištění OSVČ je stanoveno z měsíčního základu procentní sazbou ve výši 1,4 %, tj. pro rok 2009 činí minimální platba pojistného 56 Kč.

⁹⁶ dále jen DPN

1. lednem 2009 nevykonávaly uvedenou činnost dle svého prohlášení soustavně, jsou považovány za OSVČ nejdříve od 1. 1. 2009. Pokud vykonávaly SVČ před 31. 12. 2008 a konají ji dále po 1. 1. 2009, jsou povinny splnit povinnosti spojené se zahájením SVČ (Arnoldová, 2009, s. 14).⁹⁷

Pokud dojde k úrazu, přechází od 1. 1. 2009 na zaměstnavatele povinnost zabezpečit své zaměstnance v období prvních 14. kalendářních dní trvání jejich DPN nebo karantény náhradou mzdy nebo platu a jedná se o §§ 192 až 194 zákona č. 262/2006 Sb., zákoníku práce, ve znění pozdějších předpisů.⁹⁸ Pro náhradu mzdy neplatí ochranná lhůta.

Náhrada mzdy náleží zaměstnancům v pracovním poměru nebo zaměstnancům činným na základě dohody o pracovní činnosti, a to v době prvních 14 kalendářních dní trvání DPN (nebo karantény). V mezích uvedeného období však náhrada mzdy přísluší pouze za dny, které jsou pro zaměstnance pracovními dny (respektive za směny) a za svátky, za které zaměstnanci jinak přísluší náhrada mzdy.

Výše náhrady mzdy se stanoví z průměrného výdělku zaměstnance, zjištěného pro pracovní právní účely podle § 351 až 353 zákoníku práce.

Zákonnou základní náhradu mzdy může zaměstnavatel zvýšit nebo náhradu při DPN může zaměstnanci poskytnout i za první 3 pracovní dny (směny), kdy jinak ze zákona nenáleží, a to smlouvou nebo vnitřním předpisem.

Právo na náhradu mzdy/platu má zaměstnanec jen tehdy, jestliže ke dni vzniku DPN splňuje podmínky jeho nároku na nemocenské, tedy uznání DPN (nebo karantény), vznik DPN a zaměstnanec si nepřivodil DPN úmyslně.

Za první 3 pracovní dny náhrada *nepřísluší*, od 4. pracovního dne do konce druhého týdne pracovní neschopnosti pak 60 % průměrného redukovaného výdělku. Náhrada mzdy není zdaněna a ani se z ní neplatí pojistné na sociální a zdravotní pojištění.

Pokud zaměstnanci v průběhu pracovní směny vznikne nárok na DPN, náleží mu odpracovaná část mzdy nebo platu.

Obecně může zaměstnanec i zaměstnavatel *ve zkušební době zrušit pracovní poměr* z jakéhokoliv důvodu nebo i bez uvedení důvodu. Od 1. 1. 2009 to však neplatí

⁹⁷ Nejpozději do 8. února 2009 oznámí správě sociálního zabezpečení, příslušné podle místa trvalého bydliště, zahájení činnosti na předepsaném tiskopisu „*Oznámení o zahájení samostatné výdělečné činnosti*“. Tiskopis je k dispozici na místně příslušných správách sociálního zabezpečení nebo na internetových stránkách ČSSZ na adrese: <http://www.cssz.cz/cz/tiskopisy/osvc.htm> (Arnoldová, 2009, s 14).

⁹⁸ dále jen Z 262/06

pro případ prvních 14 kalendářních dnů DPN. V této době nemůže zaměstnavatel pracovní poměr se zaměstnancem rozvázat. Takový zaměstnanec by totiž v případě nemoci nebyl v tomto období finančně zabezpečen. To ovšem neznamená, že by v době poskytování náhrady mzdy nemohlo být zaměstnanci doručeno oznámení o zrušení pracovního poměru ve zkušební době. Takový pracovní poměr skončí po uplynutí čtrnáctidenního období. Od 15. dne bude propuštěný zaměstnanec zabezpečen nemocenským od OSSZ. Písemné oznámení o zrušení pracovního poměru by mělo být zaměstnanci doručeno alespoň 3 dny přede dnem skončení pracovního poměru.

Naopak, pokud ve zkušební době podá výpověď sám zaměstnanec, náhradu mzdy v době nemoci od zaměstnavatele neobdrží. Stejně je tomu při rozvázání řádného pracovního poměru dohodou, okamžitým zrušením nebo uplynutím sjednané lhůty. *Náhrada mzdy od zaměstnavatele totiž náleží jen za dobu trvání pracovního poměru*, proto nemůže být v době prvních 14 dnů nemoci v ochranné lhůtě poskytnuta.

Zaměstnavatel je oprávněn kontrolovat, zda zaměstnanec dodržuje v prvních 14 kalendářních dnech DPN stanovený režim pojištěnce, tedy zdržovat se v místě pobytu a dodržovat dobu a rozsah povolených vycházek. Může zmocnit i jinou právnickou osobu, nebo požádat OSSZ o její provedení (do 7 dnů). Porušil-li zaměstnanec v prvních 14. dnech svoje povinnosti, může zaměstnavatel se zřetelem na závažnost porušení těchto povinností náhradu mzdy *snížit nebo neposkytnout*, toto porušení ale nemůže být důvodem k rozvázání pracovního poměru.

Druhy dávek nemocenského pojištění související s výše uvedenou tematikou jsou zejména nemocenské a ošetřovné.

Nemocenské

Nemocenské je jedna z nejdůležitějších dávek nemocenského pojištění. Nárok na ni má pojištěnec, který byl uznán dočasně práce neschopným (nebo kterému byla nařízena karanténa), trvá-li DPN (nebo karanténa) *déle než 14 kalendářních dní* (§ 23 Z 187/06). Vznikla-li DPN dnem, v němž má zaměstnanec směnu již odpracovanou, vzniká až následující kalendářní den.

O dávku je nutné písemně požádat (je to jeden z formulářů pracovní neschopnosti).

Podmínkou nároku na nemocenské u OSVČ je účast na pojištění alespoň *po dobu 3 měsíců bezprostředně předcházející dni vzniku DPN* (nebo karantény); to ovšem neplatí, pokud se k NP přihlásí do 8 dnů od zahájení své činnosti. U čekací doby jde

o určitou dobu trvání účasti na NP před vznikem sociální události. Tato čekací doba má zabránit zneužití systému NP ze strany OSVČ, a právě proto je stanovena jako podmínka nároku na některé dlouhodobé dávky.⁹⁹

Nemocenské náleží zaměstnanci (trvá-li DPN/karanténa déle než 14 kalendářních dní), který je uznán dočasně neschopným k výkonu svého *dosavadního zaměstnání* (rozumí se činnost zakládající účast na NP, eventuálně činnost, z níž plyne ochranná lhůta) a poskytuje se za kalendářní dny. Vykonává-li zaměstnanec více činností zakládajících účast na nemocenském pojištění, pracovní neschopnost posuzuje lékař pro každou činnost samostatně (Arnoldová uvádí jako příklad zlomený prst, který je důvodem pracovní neschopnosti u houslového virtuosa, při administrativní práci v kanceláři však nikoli (2009, s. 16).

Po uplynutí podpůrní doby (380 dnů) pak lékař orgánu NP znovu posuzuje, na základě *žádosti pojištěnce* podané orgánu NP (OSSZ), zda lze očekávat, že tento pojištěnec po uplynutí podpůrní doby nabude v krátké době pracovní schopnost, a to i k jiné než dosavadní pojištěné činnosti.

O dalším poskytování nemocenského a jeho podmínkách se lze informovat v §§ 66, 54 Z 187/06.

Výše nemocenského za kalendářní den činí 60 % DVZ do 30. kalendářního dne trvání DPN (karantény), 66 % DVZ od 31. do 60. kalendářního dne, 72 % DVZ od 61. kalendářního dne trvání DPN (karantény), 100 % DVZ po celou dobu trvání DPN (karantény) v případech, kdy byl pojištěnec uznán v důsledku toho, že se prokazatelně podílel ve veřejném zájmu na provádění záchranných nebo likvidačních prací při požáru, ekologické nebo průmyslové havárii, při povodni, vichřici nebo vyšším stupni větrné pohromy nebo při jiných mimořádných událostech jako člen jednotky Sboru dobrovolných hasičů obce povoláné operačním střediskem Hasičského záchranného sboru ČR.

Za kalendářní den činí jen 50 %, jestliže si pojištěnec přivodil DPN zaviněnou účastí ve rvačce, jako bezprostřední následek své opilosti nebo zneužití omamných prostředků

⁹⁹ Podle §§ 23–25 Z 187/06 nemá pojištěnec nárok na nemocenské, pokud: a) si *úmyslně* přivodil DPN (jde o úmyslné poškození zdraví úrazem nebo přivozením si nemoci), b) kterému v době DPN/karantény vznikl nárok na *výplatu starobního důchodu*, c) u něhož vznikla DPN/karanténa v době útěku z místa vazby nebo v době útěku odsouzeného z místa výkonu trestu odnětí svobody.

nebo psychotropních látek, při spáchání úmyslného trestného činu nebo úmyslně zaviněného přestupku (podle § 29 Z 187/06).

Pojištěnci, který porušil režim DPN pojištěnce, může být nemocenské dočasně kráceno nebo odňato, což lze blíže dohledat v § 125 Z 187/06.

V této souvislosti je třeba znovu uvést zmiňovanou DPN, kterou upravuje a definuje § 55 Z 187/06. DPN se míní stav, který pro poruchu zdraví nebo jiné v tomto zákoně uvedené důvody neumožňuje pojištěnci:

- a) vykonávat dosavadní pojištěnou činnost a trvá-li porucha zdraví déle než 180 kalendářních dní, i jinou než dosavadní pojištěnou činnost;
- b) plnit povinnosti uchazeče o zaměstnání, vznikla-li DPN v ochranné lhůtě nebo trvá-li DPN po skončení dosavadní pojištěné činnosti, a to i když pojištěnec není uchazečem o zaměstnání.

DPN má jasně dané podmínky zahájení, průběhu i přesně dané podmínky ukončení. Podrobnosti je možné dohledat v § 56 a 57 uvedeného Z 187/06, přičemž je třeba ještě zmínit, že od 1. ledna 2009 pojištěncům, zaměstnavatelům i ošetřujícím lékařům vznikly nové povinnosti.

Podle § 61 Z 187/06 je povinen *ošetřující lékař například*: rozhodnout o vzniku DPN v den, kdy ji zjistil; vést evidenci DPN pojištěnců v evidenčním deníku; stanovit režim DPN pojištěnce a také ho o tomto režimu informovat; stanovit podle požadavku lékaře příslušného orgánu NP termín kontroly a pojištěnce k ní předvolat; rozhodnout na žádost pojištěnce o povolení vycházek a změně jejich rozsahu nebo doby nebo o povolení změny místa pobytu v době DPN; posuzovat v průběhu DPN, zda u pojištěnce došlo k obnovení pracovní schopnosti, a po uplynutí 180 kalendářních dnů DPN posoudit, zda je zdravotní stav pojištěnce stabilizovaný; potvrdit pojištěnci na předepsaném tiskopisu pro účely výplaty dávek nebo poskytování náhrady mzdy trvání DPN; trvá-li DPN déle než 14 kalendářních dnů, je povinen potvrdit pojištěnci její trvání vždy ke 14. kalendářnímu dni ode dne jejího vzniku (tzv. lístek na peníze); rozhodnout o ukončení DPN pokud netrvaly důvody DPN; oznámit příslušnému orgánu NP a zaměstnavateli porušení režimu dočasně práce neschopného pojištěnce, a to nejpozději v následující pracovní den po dni, kdy se dozvěděl o tomto porušení; vést zdravotnickou dokumentaci o průběhu DPN včetně záznamů o výsledku vlastních

vyšetření a lékařských zpráv pořízených jinými lékaři a vyplňovat potřebné údaje na předepsaných tiskopisech apod.

Povinností ošetřujícího lékaře je také poskytnout lékařům orgánu NP potřebnou součinnost při kontrole, zejména umožnit vstup na své pracoviště a předložit potřebnou zdravotnickou dokumentaci. Za nesplnění povinnosti součinnosti při kontrole může orgán NP uložit ošetřujícímu lékaři pořádkovou pokutu až do výše 10 000 Kč.

Dále mezi povinnosti pojištěnce v rámci NP patří: dodržovat režim dočasně práce neschopného pojištěnce; umožnit příslušnému orgánu NP a též zaměstnavateli kontrolu dodržování režimu dočasně práce neschopného pojištěnce (při této kontrole je pojištěnec povinen prokázat svou totožnost a předložit rozhodnutí o vzniku DPN); dostavit se v určeném termínu k ošetřujícímu lékaři nebo k lékaři příslušného orgánu NP ke kontrole posouzení zdravotního stavu a DPN; podrobit se na výzvu orgánu NP vyšetření zdravotního stavu lékařem orgánu NP a vyšetření ve zdravotnickém zařízení, které určí orgán NP; oznámit příslušnému orgánu NP, popřípadě zaměstnavateli, důvody své nepřítomnosti v místě pobytu v době kontroly dodržování režimu DPN pojištěnce, a to nejpozději v pracovní den následující po dni této kontroly, popřípadě po dni, kdy se o ní dozvěděl; dostavit se do určeného termínu po ukončení ústavní péče nebo komplexní lázeňské péče k ošetřujícímu lékaři ke kontrole DPN, eventuálně projednat jiný termín; doložit ošetřujícímu lékaři dobu, po kterou bude trvat oprava nebo pořízení nové ortopedické nebo kompenzační pomůcky; sdělit ošetřujícímu lékaři, kdo je jeho zaměstnavatelem nebo zda je OSVČ anebo zda je zahraničním zaměstnancem; má-li pojištěnec více zaměstnavatelů, sděluje všechny své zaměstnavatele. Dále je pojištěnec povinen předat neprodleně zaměstnavateli rozhodnutí o vzniku DPN (karantény), potvrzení o době jejího trvání a rozhodnutí o změně režimu DPN pojištěnce a informovat zaměstnavatele předem o změně místa pobytu v době období prvních 14 kalendářních dnů DPN (podle § 64 Z 187/06).

Konečně mezi povinnosti zaměstnavatele je možné zařadit: povinnost sdělit na vyžádání neprodleně příslušnému orgánu NP a ošetřujícímu lékaři informace o pracovním zařazení, náplni práce a pracovních podmínkách DPN zaměstnance apod. Zaměstnavatel má ovšem také svá práva: například dát příslušnému orgánu NP podnět ke kontrole důvodnosti trvání DPN jeho zaměstnance a ke kontrole dodržování režimu DPN; dále požadovat od ošetřujícího lékaře informaci o místě pobytu zaměstnance

v době DPN a o rozsahu a době povolených vycházek, provést kontrolu, zda zaměstnanec v období prvních 14 kalendářních dnů DPN dodržuje své povinnosti (zdržovat se v době DPN v místě pobytu a dodržovat rozsah a dobu povolených vycházek), jak vyplývá z § 65 Z 187/06.

Ošetřovné

DN se týká i *ošetřovné*. V případě, že se přihodí DN, která má za následek poranění, může se občan ocitnout v situaci, kdy je závislý na svém okolí a vyžaduje péči jiného člověka. Podobných případů se týká právě druhý bod, kdy má práce schopný zaměstnanec/zaměstnankyně nárok na pobírání dávky, neboť musí například: a) *ošetřovat nemocné dítě mladší 10 ti let;* b) *ošetřovat jiného nemocného člena rodiny, jestliže jeho zdravotní stav vyžaduje nezbytně ošetřování druhou osobou.*

Z hlediska vyplácení této dávky musí být splněna podmínka, aby nemocný člen rodiny žil spolu se zaměstnancem ve společné domácnosti. To neplatí v případě ošetřování nebo péče o dítě mladší 10 let rodičem. V případě rozvodu manželství a svěřeni dítěte soudem do společné nebo do střídavé výchovy obou rodičů se za domácnost považuje domácnost každého z těchto rodičů.

Na OSVČ, ani příslušníky se tato dávka nevztahuje, tzn. neposkytuje se jim, stejně jako například zaměstnancům činným na základně dohody o provedení práce, zaměstnancům na nepravděpodobnou výpomoc, domácími zaměstnancům apod.

Výše této dávky činí na kalendářní den 60 % z DVZ a podpůrní doba v tomto případě trvá 9 kalendářních dnů (popř. 16 dnů, jde-li o osamělého zaměstnance, který pečuje o dítě do skončení povinné školní docházky).

Okolnosti, za kterých zaměstnanec nemá nárok na ošetřovné, jsou uvedeny v § 39 a dále v Z 187/06.

Ošetřující lékař vydává na předepsaných tiskopisech rozhodnutí o vzniku potřeby ošetřování, rozhodnutí o ukončení potřeby ošetřování, potvrzení o potřebě péče a potvrzení o trvání potřeby ošetřování. Část těchto tiskopisů, která je určena pro zaměstnavatele, nesmí obsahovat statistickou značku diagnózy nebo jiný údaj, z něhož lze diagnózu dovodit (§ 68 Z 187/06).

I v případě ošetřovného je v kompetenci zaměstnavatele dát příslušnému orgánu NP podnět ke kontrole důvodnosti potřeby ošetřování.

Kontrolu dodržování režimu DPN pojištěnce provádí příslušný orgán NP pověřenými zaměstnanci z vlastního podnětu nebo z podnětu ošetřujícího lékaře pojištěnce anebo zaměstnavatele. Za nesplnění povinností součinnosti při kontrole může orgán NP uložit pojištěnci pořádkovou pokutu do výše 10 000 Kč.

Dávky vyplácejí: OSSZ, jde-li o zaměstnané osoby, zahraniční zaměstnance a OSVČ; příslušné služební útvary, jde-li o příslušníky; věznice a ústavy pro výkon zabezpečovací detence, jde-li o odsouzené osoby, a to i těm osobám, kterým vznikl nárok na dávku v ochranné lhůtě (§ 108 Z 187/06).

Zemřel-li pojištěnec po vzniku nároku na dávku, přechází nárok na výplatu částek dávky, které nebyly pojištěnci vyplaceny, postupně na manžela/manželku, děti a rodiče, jestliže žili s pojištěncem v době jeho smrti ve společné domácnosti, pokud pojištěnec splňoval podmínky nároku na výplatu dávky; tyto osoby vstupují též do řízení o dávce. Pokud pojištěnec neuplatnil nárok na výplatu dávky, mohou tento nárok uplatnit osoby uvedené ve větě první. Nároky přecházející na osoby nejsou předmětem dědictví; předmětem dědictví se stávají, není-li těchto osob (§ 51 Z 187/06).

Na rozdíl od právní úpravy účinné do 31. 12. 2008 již nemocenské pojištění svých zaměstnanců neprovádí zaměstnavatelé, ale příslušná OSSZ a příslušné služební útvary. Zaměstnavatelé však mají také důležité úkoly (přebírat od pojištěnců veškeré doklady a podklady a předávat je na OSSZ – orgánu NP, eventuálně rezortnímu orgánu NP).

OSSZ nárok na dávku posoudí a v případě splnění všech podmínek dávku přizná a následně vyplatí. V opačném případě vydá rozhodnutí o zamítnutí dávky z důvodu nesplnění podmínek. OSSZ vyplatí dávku ve lhůtě jednoho měsíce následujícího po dni, v němž byla žádost této správě doručena. Zaměstnanec má možnost si zvolit způsob výplaty dávky (na účet vedený u peněžního ústavu v ČR nebo v *hotovosti* poštovní poukázkou).

O druhu vyplacené dávky, denní výši dávky, výši denního vyměřovacího základu a době, za kterou byla dávka vyplacena, vydá OSSZ zaměstnanci písemné oznámení. Nebude-li zaměstnanec s výší dávky souhlasit, zahájí OSSZ řízení o dávce, jehož výsledkem bude správní rozhodnutí, proti němuž má možnost podat odvolání.

Dávka se vyplácí na základě písemné žádosti podepsané fyzickou osobou, která uplatňuje nárok na dávku a její výplatu, a to nejpozději do 1 měsíce následujícího po

dni, v němž jí byl stanovený doklad pro nárok na výplatu dávky včetně příslušných podkladů doručen. Je-li předepsán pro žádost tiskopis, musí být žádost podána na tomto tiskopisu.

Výčet subjektů a organizací, u nichž se žádost o výplatu dávky podává lze najít v § 109 Z 187/06.

7.4.2 Úraz a pracovní úraz

V této pasáži je třeba také definovat úraz. Úrazem obecně se rozumí „*takové poškození zdraví, které nastalo nezávisle na vůli postiženého násilným, náhlým, resp. krátkodobým působením zevní příčiny, ať je tato příčina jakékoli povahy (fyzikální, mechanická, termická, chemická, psychogenní, popř. biologická)*“ (Arnoldová, I., 2004, s. 157).

Má-li být tedy uznáno, že jde o úraz, musí být splněny následující podmínky:

- 1) *zevní příčina* (tzv. úrazový děj),
- 2) *náhlý vznik* (tzn. neočekávanost a náhlost situace),
- 3) *nezávislost na vůli postiženého* (tj. nechtěnost ze strany postiženého),
- 4) *porušení zdraví* (jakékoli závažnosti),

přičemž rozhodujícím kritériem je *úrazový děj*, s jehož prokázáním jsou v praxi často velké obtíže, jak upozorňuje Arnoldová (I., 2004, s. 162). Tento úrazový děj však musí mít za *následek poškození zdraví*, buď bezprostředně po úrazu nebo až v době pozdější, přičemž mezi úrazovým dějem a poškozením zdraví musí vždy existovat *příčinná souvislost*. Jde o to, že musí být prokázána v dané události buď absolutní jistota jejich vztahu nebo alespoň vysoká míra pravděpodobnosti.

Mezinárodní klasifikace nemocí obsahuje rozdělení jednotlivých poranění, které zde nebudou uvedeny, ale je možné je shlédnout v jiných zdrojích (Mezinárodní klasifikace nemocí 10. revize, tamtéž, s. 157–158).

Ty úrazy, které nevznikly při plnění pracovních úkolů nebo v přímé souvislosti s nimi se považují za mimopracovní úrazy. Mimopracovní úrazy tak nejsou předmětem řešení ze strany zaměstnavatelů a občan je tak z hlediska nároků odkázán na své vlastní úrazové pojištění sjednané u některého z pojišťovacích subjektů, má-li takové pojištění sjednáno.

Pracovní úraz

Definici pracovního úrazu se lze dočíst v § 380 zákoníku práce, kdy je za pracovní úraz považováno *poškození zdraví zaměstnance, k němuž došlo nezávisle na jeho vůli krátkodobým, náhlým a násilným působením zevních vlivů.*

Kvalifikace úrazu jakožto pracovního úrazu je z hlediska tématu stěžejní z hlediska případných nároků zaměstnanců a jejich rodinných příslušníků pro účely náhrady jejich škody, jak již bylo naznačeno v předcházející podkapitole.

Podle zákoníku práce¹⁰⁰, je úraz kvalifikován jako pracovní, pakliže se přihodí:

a) *při plnění pracovních úkolů* či

b) *v přímé souvislosti s plněním pracovních úkolů* (§ 366 zákoníku práce).

Plněním pracovních úkolů se míní:

- *výkon pracovních povinností* vyplývající z pracovního poměru (např. řidič z povolání a podobné profese) a z dohod o pracích konaných mimo pracovní poměr (například dohoda o provedení práce),
- *jiná činnost vykonávaná na příkaz zaměstnavatele a činnost, která je předmětem pracovní cesty,*
- *činnost konaná pro zaměstnavatele* na podnět odborové organizace, rady zaměstnanců, popřípadě zástupce pro oblast bezpečnosti a ochrany zdraví při práci nebo ostatních zaměstnanců, *popřípadě činnost konaná pro zaměstnavatele z vlastní iniciativy*, pokud k ní zaměstnanec nepotřebuje zvláštní oprávnění nebo ji nevykonává proti výslovnému zákazu zaměstnavatele, stejně tak i *dobrovolná výpomoc organizovaná zaměstnavatelem.*

Jestliže je zaměstnanec vyslán svým zaměstnavatelem ve výše uvedených případech do silničního provozu (například jako řidič nebo jako spolujezdec ve služebním voze se řidičem) a přihodí se mu DN s újmou na zdraví, bude toto zranění považováno za pracovní úraz a zaměstnanec má tudíž *nárok na finanční odškodnění*, které mu *vyplatí zaměstnavatel.*

Úkony, které jsou v přímé souvislosti s plněním pracovních úkolů jsou uvedené v poznámkách pod čarou.¹⁰¹ Cesta do zaměstnání a zpět, včetně stravování, ošetření,

¹⁰⁰ Nová verze zákona má č. 262/2006 Sb., v textu je však dále pro přehlednost uváděn pouze pojem zákoník práce.

¹⁰¹ V přímé souvislosti s plněním pracovních úkolů jsou:

- úkony potřebné k výkonu práce a úkony obvyklé během práce obvyklé nebo nutné před počátkem práce nebo po jejím skončení a úkony v době přestávky v práci na jídlo a oddech konaný v objektu

vyšetření ve zdravotnickém zařízení, ani cesta k nim a zpět (pokud není konána v objektu zaměstnavatele) ovšem v přímé souvislosti s plněním pracovních úkolů *není* (§ 274 zákoníku práce)

Definice pracovního úrazu je pro všechny zaměstnavatele stejná, tedy i pro podnikatele (v tomto směru tedy neexistují pro OSVČ žádné výjimky).

Za škodu na zdraví vzniklou zaměstnanci při pracovním úrazu odpovídá podle § 366 zákoníku práce *zaměstnavatel*, u něhož byl zaměstnanec v pracovním poměru nebo jiném obdobném vztahu.

I když sám zaměstnavatel neporušil žádnou právní povinnost nebo předpis, předpokládá se u pracovního úrazu tzv. „*objektivní odpovědnost*“ zaměstnavatele, při níž právě on zodpovídá za škodnou událost a její následek. Jen v některých případech však může být tato odpovědnost částečně nebo úplně vyloučena, zejména porušil-li zaměstnanec bezpečnostní předpis nebo si úraz přivodil svou opilostí (Arnoldová, I., 2004, 162–163). O tom, zda je úraz úrazem pracovním či nikoli rozhoduje zaměstnavatel.

V praxi s posuzováním pracovních úrazů bývají problémy, obzvláště pokud se staly při činnosti, která plně nespadá do náplně práce zaměstnance. V takových případech se úraz bude považovat za pracovní, pokud se nestal při činnosti, kterou zaměstnanec *není schopen* či *oprávněn dělat* nebo pokud *mu taková činnost nebyla zakázána* (tamtéž).

Zaměstnavatel je povinen v případě pracovního úrazu sepsat *záznam o pracovním úrazu*, a to nejpozději do 5ti pracovních dnů od oznámení pracovního úrazu. Kopii pak odesílá zdravotní pojišťovně a Inspektorátu bezpečnosti práce.¹⁰²

Nejpodstatnější jsou z hlediska tématu nároky, resp. náhrady škody, které náležejí pracovníkovi při pracovním úrazu.

zaměstnavatele, dále:

- lékařské vyšetření ve zdravotnickém zařízení prováděné na příkaz zaměstnavatele, vyšetření v souvislosti s noční prací, ošetření při první pomoci a cesta k nim a zpět, jakož i
- školení zaměstnanců organizované zaměstnavatelem nebo odborovou organizací či orgánem nadřízeným zaměstnavateli, kterým se sleduje zvyšování jejich odborné kvalifikace (§ 274 zákoníku práce).

Cesta do zaměstnání a zpět, stejně tak stravování, ošetření, vyšetření ve zdravotnickém zařízení, ani cesta k nim a zpět (pokud není konána v objektu zaměstnavatele) však v přímé souvislosti s plněním pracovních úkolů *není* (§ 274 zákoníku práce).

¹⁰² Takovýto záznam je pro zaměstnance důkazem, že se mu pracovní úraz přihodil. Organizace jsou totiž povinny vést evidenci v knize pracovních úrazů, které podléhají *registraci* (a to jsou pracovní úrazy, jimiž byla způsobena smrt nebo nejméně jednodenní pracovní neschopnost), ale i těch, kterými pracovní neschopnost způsobena nebyla (pro případ, že by se následky pracovního úrazu projevíly později – u DN to mohou být např. úrazy hlavy).

Podle § 369 odst. 1, zákoníku práce je zaměstnavatel povinen uhradit zaměstnanci:

- a) ztrátu na výdělků,
- b) bolest a ztížení společenského uplatnění,
- c) účelně vynaložené náklady spojené s léčením,
- d) věcnou škodu.

Způsob a výši náhrady škody je zaměstnavatel povinen projednat bez zbytečného odkladu s odborovou organizací a se zaměstnancem.

Každý z níže uvedených nároků, týkající se ztráty na výdělků, je samostatný (což znamená, že při pracovním úrazu tyto nároky nepřisluží vedle sebe).

1) *Náhrada za ztrátu na výdělků po dobu PN (tzv. ušlá mzda)*. Tato náhrada se poskytuje podle § 370 od vzniku nároku poškozenému v takové výši, která tvoří rozdíl mezi průměrným výdělkem poškozeného před vznikem škody na zdraví následkem pracovního úrazu a plnou výši náhrady mzdy nebo platu podle § 192 a plnou výši nemocenského.

2) *Náhrada za ztrátu na výdělků po skončení PN nebo při uznání invalidity nebo částečné invalidity*. Nárok na náhradu za ztrátu na výdělků zůstává i po ukončení PN, pokud i nadále trvá náhrada, a příčina této ztráty spočívá v utrpění pracovním úrazem. Tato náhrada přísluší podle § 371 zaměstnanci *ve výši rozdílu mezi průměrným výdělkem před vznikem škody a výdělkem dosahovaným po pracovním úrazu s připočtením případného invalidního nebo částečného invalidního důchodu pobíraného z téhož důvodu*. Tato náhrada přísluší poškozenému zaměstnanci nejdéle do konce kalendářního měsíce, ve kterém dovrší 65 let věku.

3) *Náhrada za bolest a ztížení společenského uplatnění*, vzniklá poškozenému jako následek pracovního úrazu, představuje náhradu nemateriální újmy a je *poskytnuta jednorázově* podle § 372. Náhrada za bolest se poskytuje po skončení léčení, náhrada za ztížení společenského uplatnění potom vychází ze stávající situace, tedy z předpokládaných následků pracovního úrazu do budoucna (viz. 1. kapitola materiálu).

V této souvislosti jsou stěžejní 2 vyhlášky, které ještě budou zmíněny v následujícím pojednání, v nichž je míra zdravotní újmy lékaři ohodnocována příslušným počtem bodů. Ošetřující lékař uvede v lékařské zprávě poškozeného počet bodů vážící se k úrazu. Při odškodňování se vychází ze základního ohodnocení ztížení společenského uplatnění lékařem (tedy z příslušného počtu bodů udaného v lékařském

posudku), ale ten se může, v závislosti na věku i pohlaví poškozeného a podle očekávaného ztížení společenského uplatnění do budoucna, zvýšit až o dvojnásobek. Ve zcela mimořádných případech může soud přiměřeně zvýšit odškodnění poškozeného nad stanovené nejvyšší výměry odškodnění (Arnoldová, I., 2004, s. 168).

Dále mezi tyto nároky patří:

4) *náhrada za účelně vynaložené náklady spojené s léčením*, která přísluší tomu, kdo tyto náklady vynaložil (§ 373 zákoníku práce) a

5) *náhrada věcné škody*.

Podle § 265 zákoníku práce však *zaměstnavatel neodpovídá* zaměstnanci za škodu na dopravním prostředku, kterého zaměstnanec použil při plnění pracovních úkolů nebo v souvislosti s ním *bez jeho souhlasu*. Což znamená, že použije-li zaměstnanec např. svůj soukromý vůz místo služebního vozu, aniž by to jeho zaměstnavatel věděl, nemá zaměstnanec nárok na náhradu škody, která byla způsobena na jeho soukromém vozidle při DN.

Škodou podle tohoto zákona není případná ztráta na důchodu (podle § 374 zákoníku práce). V pracovním vztahu sjednaném na dobu určitou nebo při výkonu práce sjednaném na základě dohody o provedení pracovní činnosti uzavřené na dobu určitou náleží zaměstnanci náhrada za ztrátu na výdělků pouze do doby, kdy měl tento pracovněprávní vztah skončit (§ 386 zákoníku práce).

Nároky z hlediska pracovněprávních vztahů

V této části budou uvedeny nároky týkající se pozůstalých po zaměstnanci, kterému byl způsoben pracovní úraz s následkem smrti. Na adresu zaměstnavatele mohou pozůstalí uplatňovat podle §§ 369-374 zákoníku práce následující nároky.

Zaměstnanci, který utrpěl pracovní úraz nebo u něhož byla zjištěna nemoc z povolání, je zaměstnavatel v rozsahu, ve kterém za škodu odpovídá, povinen poskytnout náhradu za:

- a) ztrátu na výdělků po dobu pracovní neschopnosti a po skončení pracovní neschopnosti (například když bude přiznán plný invalidní důchod a zaměstnanec nebude moci pracovat),
- b) bolest a ztížení společenského uplatnění,
- c) účelně vynaložené náklady spojené s léčením,

d) věcnou škodu; ustanovení § 265 odst. 3 platí i zde, tj. zaměstnavatel neodpovídá zaměstnanci za škodu na dopravním prostředku, kterého použil při plnění pracovních úkolů nebo v přímé souvislosti s ním *bez jeho souhlasu*. Rovněž neodpovídá za škodu, která vznikne na náradí, zařízeních a předmětech zaměstnance potřebných pro výkon práce, které použil bez jeho souhlasu.

Dalšími druhy náhrad, které se poskytují při úmrtí zaměstnance, jsou:

- *náhrada za účelně vynaložené náklady spojené s léčením zemřelého zaměstnance*,
 - *náhrada přiměřených nákladů spojených s pohřbem*: hradí se osobě, která tyto náklady vynaložila (nejčastěji se jedná o rodinného příslušníka zemřelého zaměstnance)¹⁰³. Od nákladů spojených s pohřbem se odečte případné pohřebné;
 - *náhrada nákladů na výživu pozůstalých* přísluší pozůstalým, kterým zemřelý poskytoval nebo byl povinen poskytovat výživu, přičemž výpočet této náhrady vychází z průměrného výdělku zemřelého (Arnoldová a kol., 2009, s. 55);
 - dále je to *jednorázové odškodnění pozůstalých*, které přísluší manželu a nezaopatřenému dítěti, oběma zvlášť ve výši 240 000 Kč, podobně jako v § 444 občanského zákoníku (v občanském zákoníku je ovšem uvedeno více skupin, které mají na tuto pevnou částku nárok, viz podkapitola 7.2), jak ostatně již zaznělo.
- V některých případech lze tuto náhradu škody poskytnout také rodičům zemřelého zaměstnance, *pokud s nimi žil zaměstnanec ve společné domácnosti*, v úhrnné výši opět 240 000 Kč, ale oběma dohromady na rozdíl od občanského zákoníku, kde má každý rodič zvlášť nárok odškodnění ve výši 240 000 Kč;
- *náhrada věcné škody* pak přísluší *dědicům zaměstnance*, přičemž za věcnou škodu se považuje taková škoda, která se projevila na majetku poškozeného zaměstnance v době jeho smrti (zde platí také ustanovení § 265, odst. 3; §§ 375–379 zákoníku práce).

Úrazové pojištění

Pro případ těchto událostí je v ČR možnost uzavřít dobrovolné úrazové pojištění, tedy uzavřít pojistnou smlouvu, kde jsou uvedeny i druhy a podmínky pojištění. Jeho smyslem je zmírňovat nebo odstraňovat následky pojistných událostí v životě pojištěnce

¹⁰³ Náhradu přiměřených nákladů spojených s pohřbem tvoří podle § 376, odst. 2 výdaje účtované za: pohřeb, hřbitovní poplatky, výdaje na zřízení pomníku nebo desky do výše 20 000 Kč, výdaje na úpravu pomníku nebo desky, cestovní výlohy, a jedna třetina obvyklých výdajů na smuteční ošacení osobám blízkým podle § 116 občanského zákoníku.

(příčemž *pojistnou událostí* je *úraz*, který pojištěnec utrpěl *za trvání pojištění*)¹⁰⁴. Podle Arnoldové (I., 2004, s. 159) se pojišťovny tímto způsobem snaží zabezpečovat dosaženou životní úroveň obyvatelstva, objevují se však i další názory odborníků z praxe, které upozorňují spíše na tendenci pojišťoven zvýšit si své zisky (Biňovec, konzultace, 2009). Zároveň je ale faktem, že angažovanost pojišťoven k prevenci DN je obecně velmi nízká.

V současné době rozlišujeme 2 hlavní skupiny pojištění:

1) *životní pojištění* a 2) *úrazové pojištění* (v jehož rámci je nejčastěji sjednáno plnění za dobu nezbytného léčení tělesných poškození úrazem, za trvalé následky úrazu a za smrt následkem úrazu), k němuž je možné přiřadit ještě *důchodové pojištění*. Existuje tedy možnost úrazové pojištění sjednávat samostatně nebo jako připojištění k životnímu pojištění, eventuálně ve smlouvách o sdružených pojištěních. Pojistnými událostmi jsou potom: *smrt* nebo *dožití pojištěné osoby*, *úraz a invalidita* (tamtéž, s. 160).

7.4.3 Důchodové pojištění

Důchodové pojištění, jako jedna z částí sociálního pojištění, je v ČR koncipováno jako *pojištění povinné pro všechny výdělečně činné osoby*. Jeho financování je průběžné, „výdaje na dávky v daném období jsou“ tedy „hrazeny z příjmů z pojistného vybraného v tomto období“ (Arnoldová, I., 2004, s. 176). Pojistné na důchodové pojištění platí zaměstnanci, zaměstnavatelé, OSVČ a osoby dobrovolně účastné důchodového pojištění. Ve všech čtyřech skupinách účastníků sociálního pojištění tvoří důchodové pojištění procentuálně nejvyšší podíl sazeb.

Výběr tohoto pojistného a jeho kontrolu zajišťují orgány OSSZ. Procentní sazby pojistného jsou stanoveny z *nezdaněných příjmů* plátců pojistného¹⁰⁵.

¹⁰⁴ Od 1.1. 2002 se při odškodňování postupuje podle vyhlášky č. 440/2001 Sb., *o odškodnění bolesti a ztížení společenského uplatnění*, ve znění pozdějších předpisů, ale škody na zdraví vzniklé před tímto datem se posuzují ještě podle původní vyhlášky č. 32/1965 Sb., *o odškodňování bolesti a ztížení společenského uplatnění*, ve znění pozdějších předpisů. Odškodnění bolestného a ztížení společenského uplatnění se stanovuje v *bodech*. V případě prvně jmenované vyhlášky (440/2001) činí hodnota jednoho bodu 120 Kč, v případě druhé 30 Kč (Arnoldová, I., 2004, s. 159).

¹⁰⁵ Důležité právní předpisy, které upravují důchodové pojištění jsou tyto: zákon č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů (dále jen Z 582/91), zákon č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů (dále jen Z 589/92), zákon č. 42/1994 Sb. o penzijním připojištění se státním příspěvkem, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů (dále jen Z 155/95), vyhláška č. 284/1995 Sb., kterou se provádí zákon o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů (dále jen V 284/95).

Dávky důchodového pojištění

Podle § 4 Z 155/95 se z důchodového pojištění poskytuje celkem 5 druhů důchodů. Jsou jimi:

1) starobní důchod, 2) *plný invalidní* důchod, 3) *částečný invalidní* důchod, 4) *vdovský a vdovecký* důchod, 5) *sirotčí* důchod.

Vzhledem ke zkoumané problematice DN se zraněním v této části podkapitoly bude věnována pozornost především plnému invalidnímu a částečnému invalidnímu důchodu.

Pojem *invalidita* je interdisciplinárního charakteru a jedná se o sociální událost. Invalidní důchod je nároková dávka důchodového pojištění určená k vyrovnání příjmu občana, jehož schopnost soustavné výdělečné činnosti je snížena *dlouhodobě nepříznivým zdravotním stavem*¹⁰⁶, což je stav, který podle poznatků lékařské vědy *potrvá déle než 1 rok*. Podle tíhy postižení se rozeznává invalidita plná a částečná. Základem posuzování invalidity je zjištění zbývajících pracovního potenciálu.

Při posuzování invalidity se postupuje podle prováděcí vyhlášky Z 155/95, č. 284/1995 Sb., která svými přílohami (zejména přílohou č. 2) určuje přesná posudková kritéria. Uvádí nejrůznější typy diagnóz, tedy postižení a udává ke každému z nich míru poklesu soustavné výdělečné činnosti v procentech, přičemž rozhodující jsou *funkční postižení* z těchto diagnóz vyplývající (Arnoldová, I., 2004, s. 188).

Lékaři OSSZ posuzují plnou či částečnou invaliditu již jen na základě řízení zahájeném *na vlastní žádost občana* o plný nebo částečný invalidní důchod.

Plná invalidita

Pojištěnec je plně invalidní,¹⁰⁷ jestliže z důvodu DNZS: a) poklesla jeho schopnost soustavné výdělečné činnosti nejméně o 66 % (jde o typ tzv. *obecné* invalidity) nebo b) je schopen pro zdravotní postižení soustavné výdělečné činnosti jen za zcela mimořádných podmínek (jde o typ tzv. *fyzické* invalidity, kde se odškodňuje samotné zdravotní postižení – § 39 Z 155/95).

Při určování poklesu schopnosti soustavné výdělečné činnosti pojištěnce se vychází z jeho: *zdravotního stavu* doloženého výsledky funkčních vyšetření, schopnosti vykonávat práce odpovídající zachovaným tělesným, smyslovým a duševním

¹⁰⁶ dále jen DNZS

¹⁰⁷ dále jen PID

schopnostem, s přihlédnutím k výdělečným činnostem, které vykonával předtím, než k takovému poklesu došlo, dosaženého vzdělání, zkušeností a znalostí.

Přitom se bere v úvahu: zda jde o zdravotní postižení *trvale ovlivňující schopnost výdělečné činnosti pojištěnce*, zda a jak je pojištěnec na své zdravotní postižení *adaptován*, a schopnost *rekvalifikace* pojištěnce na jiný druh výdělečné činnosti, než dosud vykonával.

Pojištěnec má nárok na plný invalidní důchod, jestliže se stal:

- a) plně invalidním a získal *potřebnou dobu pojištění*, pokud nesplnil ke dni vzniku plné invalidity podmínky nároku na starobní důchod, popřípadě, byl-li přiznán starobní důchod podle § 31 Z 155/95 (tzn. předčasný starobní důchod),
- b) plně invalidním následkem *pracovního úrazu* (§ 38 Z 155/95).

Potřebná doba pojištění pro nárok na PID i částečný invalidní důchod činí u pojištěnce ve věku: a) do 20 let méně než jeden rok, b) od 20 let do 22 let jeden rok, c) od 22 let do 24 let dva roky, d) od 24 let do 26 let tři roky, e) od 26 let do 28 let čtyři roky a f) nad 28 let pět roků, a to v posledních deseti letech.

Potřebná doba pojištění pro nárok na PID se zjišťuje z období před vznikem plné invalidity, a jde-li o pojištěnce ve věku nad 28 let, z posledních deseti roků před vznikem plné invalidity.

Pokud však nebyl občan pojištěn po stanovenou dobu, nelze mu PID přiznat. Tento případ může nastat u OSVČ, pokud si neplatí pojistné na důchodové pojištění. Výplata PID náleží občanovi vedle příjmu z výdělečné činnosti bez jakéhokoliv omezení.

Výše základní výměry PID činí 2 170 Kč měsíčně od 1. 1. 2008.

Každý pojištěnec, který byl uznán plně invalidním podle § 39 odst. 1 písm. a) Z 155/95, může využít svůj zbylý pracovní potenciál (34 %). Samotné zahájení výdělečné činnosti není důvodem ke změně stupně jeho invalidity. Schopnost výkonu konkrétního zaměstnání nebo SVČ plně invalidní osoby posuzuje lékař závodní preventivní péče nebo ošetřující lékař, pokud má se zaměstnavatelem k této činnosti uzavřenou smlouvu. Zároveň je nutné připomenout, že OSSZ uskuteční kontrolní lékařskou prohlídku, zjistí-li posudkově významné skutečnosti, které odůvodňují její provedení. Ke změně výroku při posouzení PID může být právě posudkově významné zlepšení (zhoršení) zdravotního stavu posuzovaného občana. Pokud tedy invalidní

občan prokazuje výkonem soustavné výdělečné činnosti, že je bez vážného zhoršení zdravotního stavu schopen vykonávat tuto činnost, dochází ve většině případů k oduznání plné invalidity a přiznání částečné, nebo žádné invalidity.

Poživatel PID tedy není současnými právními předpisy omezován k výkonu soustavné výdělečné činnosti. Navíc je v pracovněprávní oblasti považován za osobu s těžším zdravotním postižením, které je ve smyslu ustanovení zákona o zaměstnanosti poskytována zvýšená ochrana na trhu práce. Před zahájením výdělečné činnosti není povinen se obracet na lékaře orgánu sociálního zabezpečení, ale k posouzení schopnosti např. rekvalifikace na jiný druh práce, náleží do kompetence úřadů práce.

Z hlediska tématu DN s následkem smrti je třeba též pojednat o *vdovském a vdoveckém důchodu a sirotčím důchodu*, které náležejí pozůstalému manželovi/manželce či dítěti po zemřelém účastníkovi DN, který byl v den, kdy se mu nehoda přihodila, pojištěn a splňoval níže uvedené podmínky.

Vdovský a vdovecký důchod

Jde o důchod poskytovaný z důchodového pojištění, na něj má nárok vdova po manželovi, který ke dni své smrti splnil podmínku potřebné doby pojištění pro nárok na plný invalidní důchod nebo podmínky nároku na starobní důchod nebo byl poživatелеm starobního důchodu, plného či částečného invalidního důchodu anebo zemřel následkem pracovního úrazu (podle Z 155/95, § 49, odst. 1).

Na vdovecký důchod po manželce má nárok i vdovec, pakliže splňuje ty samé podmínky uvedené výše (dle § 49 odst. 2 Z 155/95).

Vdovský důchod se pak vyplácí vdově či vdovci po dobu jednoho roku ode dne smrti manžela/ky. Vdovský důchod se vyplácí i nadále (tj. po uplynutí jednoho roku), pakliže vdova splňuje jednu z následujících podmínek:

- a) pečuje o nezaopatřené dítě,
- b) pečuje o dítě, které je závislé na péči jiné osoby ve stupni II., III. nebo IV.
- c) pečuje o svého rodiče nebo rodiče zemřelého manžela, s nímž žije ve společné domácnosti a který je závislý na péči jiné osoby ve stupni II., III., IV.,
- d) je plně invalidní,
- e) dosáhla-li vdova věku 55 let, popř. důchodového věku, je-li její věk nižší (§ 50 odst. 2, Z 155/95).

Nárok na vdovský důchod podle § 50 odst. 4 Z 155/95 vzniká znovu, pokud se splní některá z výše uvedených podmínek do 5 let po zániku dřívějšího nároku na vdovský důchod¹⁰⁸.

Nárok na důchod vdovecký náleží za stejných podmínek, co vdovský důchod (až na věkovou hranici, která je u mužů stanovena na 58 let) a je i stejně vyměřován (§ 50 odst. 7, téhož zákona).

Výše vdovského a vdoveckého důchodu činí 2 170 Kč měsíčně (základní výměra). K tomu se vypočítává ještě procentní výměra vdovského a vdoveckého důchodu, jejíž výše činí 50 % procentní výměry starobního nebo plného invalidního důchodu, na který měl nebo by měl nárok manžel/manželka v době své smrti nebo 50 % procentní výměry částečného invalidního po poživateli/poživatelce tohoto důchodu, který ke dni smrti nesplňoval podmínku potřebné doby pojištění (ať už pro nárok na plný invalidní důchod, tak pro starobní důchod); (§ 51 odst.1 a 2, Z 155/95).

Sirotčí důchod

Na sirotčí důchod má nárok nezaopatřené dítě, kterému zemřel rodič či osvojitel nebo osoba, jež převzala dítě do péče nahrazující péči rodičů. Nárok je vázán na předpoklad, že zemřelá osoba splňovala ke dni své smrti podmínku potřebné doby pojištění pro nárok na starobní či plný invalidní důchod nebo zemřela následkem pracovního úrazu anebo byla poživatelem starobního, plného či částečného invalidního důchodu (§ 52 odst. 1, Z 155/95).

Důchody pozůstalých nejsou nijak omezovány jejich výdělečnou činností, vyplácejí se tedy nezávisle na tom, kolik činí jejich příjem.

Podle § 52 odst. 2 Z 155/95 má nárok na sirotčí důchod osiřelé nezaopatřené dítě za splnění daných podmínek *po každém z rodičů*.

Výše základní výměry sirotčího důchodu činí též 2 170 Kč měsíčně a výše procentní výměry potom 40 % (viz vdovský a vdovecký důchod) (§ 53 odst. 1 a 2, Z 155/95).

¹⁰⁸ Nárok na vdovský důchod *zaniká uzavřením nového manželství* (vdově však náleží částka ve výši 12ti měsíčních splátek vdovského důchodu, na něž měla vdova nárok ke dni zániku nároku na vdovský důchod) nebo *prokáže-li se, že se vdova podílela na smrti svého manžela* jako pachatelka, spolupachatelka nebo účastnice trestného činu, přičemž jí nárok zaniká dnem právní moci rozhodnutí soudu (§ 50 odst. 6, téhož zákona).

Výplata důchodů (starobního, invalidního, vdovského i sirotčího) se provádí prostřednictvím pošty anebo na účet.

Problematičtější situace nastává, pokud některá z výše uvedených podmínek není splněna a pozůstali tak nemají nárok ani na vdovský, ani na sirotčí důchod. Pakliže se navíc jednalo o OSVČ, které mají povinné pouze důchodové pojištění (a přitom se k němu nepřihlásí a neplatí pojistné), zdravotní pojištění a příspěvek na státní politiku zaměstnanosti a která navíc nebyla pojištěna (nemocenské pojištění je dobrovolné, jak bylo řečeno), bude se sice úraz považovat za pracovní, ale při úmrtí nebude mít pozůstalý nárok na uvedené dávky. Jedinou výjimkou je potom zmiňované ustanovení vyplývající z občanského zákoníku, podle kterého mají rodinní příslušníci nárok na jednorázové odškodnění.

V každém případě je ovšem vhodné, aby měl občan pro tyto případy uzavřeno životní či úrazové pojištění. V případě úmrtí by tak došlo alespoň k částečné eliminaci případné finanční krize pro rodinu občana (například manželku a děti).

7.4.4 Státní sociální podpora

Ve vztahu k tématu je možné uvést dále krátké pojednání o *státní sociální podpoře*. Státní sociální podpora je jedním z pilířů sociálního zabezpečení. Je upravená zákonem č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů¹⁰⁹.

Podstatnou dávkou státní sociální podpory je z hlediska nároku pozůstalých pro případ smrti jejich blízkého po DN pohřebné.

Pohřebné náleží od 1. 1. 2008 jednorázově osobě, která vypravila pohřeb *nezaopatřenému dítěti* nebo osobě, která byla *rodičem* nezaopatřeného dítěte, a to za podmínky, že zemřelá osoba měla ke dni úmrtí trvalý pobyt na území ČR. Výše pohřebného je stanovena pevnou částkou ve výši 5 000 Kč (§ 47 Z 117/95).

7.4.5 Sociální péče o občany zdravotně postižené

Další oblastí a pilířem sociálního zabezpečení je sociální péče. S platnou právní úpravou k dané problematice je možné seznámit se níže v uvedených poznámkách.¹¹⁰

¹⁰⁹ dále jen Z 117/95

¹¹⁰ zákon č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů, vyhláška č. 182/1991 Sb., kterou se provádí zákon o sociálním zabezpečení a zákon o působnosti orgánů ČR v sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů (dále jen V 182/91), zákon č. 108/ 2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů (dále jen Z 108/06),

- zákon č. 109/2006 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím zákona o sociálních službách,

Příspěvek na péči

Do 31. 12. 2006 se osobám se zdravotním postižením vyplácelo *zvýšení důchodu pro bezmocnost*, které umožňoval § 70 zákona č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů a § 2 prováděcí vyhlášky k důchodovému pojištění.

Bezmocnost představovala posudkovou kategorii, u níž byla právně relevantním *důsledkem zdravotního postižení míra soběstačnosti* (sebeobsluhy) osoby, resp. *míra omezení této soběstačnosti*. Bezmocnost měla právní význam v důchodovém zabezpečení, v důchodovém pojištění a v sociální péči. Zvýšení důchodu pro bezmocnost bylo důvodem k poskytnutí dávek a služeb sociální péče, a to zejména formou příspěvku při péči o blízkou nebo jinou osobu, či pečovatelské služby. Pobíral-li bezmocný občan dávku důchodového pojištění, jeho důchod se zvyšoval v závislosti na stupni bezmocnosti.

Uznání bezmocnosti přinášelo občanovi určité zákonem definované zvýšení důchodu, protože u nesoběstačné osoby se předpokládaly zvýšené životní náklady. Zvýšení důchodu pro bezmocnost přinášelo tedy finanční užitek, neřešilo však jeho sociální důsledky, tj. zejména potřebu posílení soběstačnosti zdravotně postiženého člověka a jeho integraci do společnosti.

Účelem současného příspěvku na péči je tedy přispět osobám, které jsou pro svou nepříznivou sociální situaci závislé na pomoci jiné osoby, na zajištění potřebné pomoci zejména prostřednictvím služeb sociální péče. Náklady na příspěvek se hradí ze státního rozpočtu.

Nárok na příspěvek je založen na systému individuálního posuzování schopnosti osob zvládat úkony péče o vlastní osobu a úkony soběstačnosti. Výše příspěvku je stanovena různě podle věku posuzované osoby a dále podle míry závislosti osoby v nepříznivé sociální situaci na pomoci jiné osoby.

Nárok na příspěvek má osoba, která z důvodu DNZS vyžaduje pomoc jiné osoby při péči o vlastní osobu a při zajištění soběstačnosti. DNZS se přitom rozumí nepříznivý

-
- vyhláška č. 505/2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů (dále jen V 505/06),
 - zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu (dále jen Z 110/06),
 - zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů (dále jen Z 111/06),
 - vyhláška č. 504/2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o pomoci v hmotné nouzi (dále jen V 504/06).

zdravotní stav, který má podle poznatků lékařské vědy trvat déle než 1 rok a který omezuje duševní, smyslové nebo fyzické schopnosti a má vliv na péči o vlastní osobu a soběstačnost.

Příspěvek je státní dávkou, o které rozhoduje a vyplácí ji obecní úřad obce s rozšířenou působností, v Praze 22 městských částí. Zdravotní stav a stupeň závislosti posuzuje OSSZ svým lékařem.

Nárok na příspěvek vzniká osobám od jednoho roku věku, tedy nenáleží dětem mladším 1 roku. Tato věková hranice odpovídá bývalé právní úpravě v případě poskytování příspěvku při péči o blízkou nebo jinou osobu při péči o dítě, které je dlouhodobě těžce zdravotně postižené vyžadující mimořádnou péči.

Příspěvek na péči náleží osobě, o kterou má být pečováno, nikoliv osobě, která péči zajišťuje.

Ta si sama rozhodne, kterou péči si koupí a od koho. Příspěvek je tedy využit jako úhrada za péči, kterou zajišťuje poskytovatel sociální služby (např. pečovatelská služba), nebo jako výdaj rodinnému příslušníkovi či jiné osobě. Oba způsoby je možné kombinovat. Počet osob není omezen. Použit ho lze jen na ty výdaje, které souvisejí se zabezpečením pomoci a podpory osobě, která je závislá na péči jiné osoby.

Novelizací Z 108/06 je od 1. 1. 2008 odstraněno zdvojení výplaty dávek. Po dobu hospitalizace nebo pobytu v zařízení určeném pro výkon trestu či nařízené ústavní léčby, který trvá celý kalendářní měsíc, je výplata příspěvku na péči logicky zastavena, neboť příspěvek by v takových případech nemohl plnit svůj účel (Arnoldová a kol., 2009, s. 36–37).

Smlouva o poskytování sociálních služeb

Poskytování sociálních služeb podle Z 108/06 je nově založeno na *smluvním principu*. Občané si sami vyberou a sjednají rozsah služeb. Poskytovatele to zavazuje k bezpečnému a profesionálnímu poskytování služby. Smlouva musí být uzavřena v písemné formě s výjimkou případů, kdy to není možné (například telefonická krizová pomoc). Obecně platí, že poskytovatel je povinen smlouvu se zájemcem o službu uzavřít. Charakter smlouvy je soukromoprávní a řídí se příslušnými ustanoveními občanského zákoníku. Smlouva musí vždy obsahovat určité náležitosti (například označení smluvních stran, druh sociální služby, pro kterou je uzavírána, rozsah činností

a úkonů v rámci poskytování sociální služby, místo a čas poskytování sociální služby, výpovědní důvody a výpovědní lhůty, dobu platnosti smlouvy).

Sociální služby jsou členěny podle místa jejich poskytování:

- *terénní služby* jsou poskytovány v prostředí, kde občan žije, tj. především v domácnosti, v místě, kde pracuje, vzdělává se nebo tráví volný čas (např. pečovatelská služba, osobní asistence, terénní programy pro ohroženou mládež),
- za *ambulantními službami* občan dochází nebo je doprovázen do specializovaných zařízení, jako jsou např. poradny, denní stacionáře, kontaktní centra,
- *pobytové služby* jsou poskytovány v zařízeních, kde občan v určitém období svého života celodenně, eventuálně celoročně žije (např. domovy pro seniory, domovy pro občany se zdravotním postižením, chráněná bydlení, azylové domy). V těchto zařízeních je jim poskytována z důvodu zdravotního stavu také zdravotní péče.

Při posuzování soběstačnosti pro účely stanovení stupně závislosti se hodnotí schopnost zvládat například komunikaci (slovní, písemnou, neverbální), orientace vůči jiným fyzickým osobám, v čase a mimo přirozené prostředí, nakládání s penězi nebo jinými cennostmi, obstarávání osobních záležitostí, uspořádání času, plánování života, zapojení se do sociálních aktivit odpovídajících věku apod.

Při hodnocení úkonů pro účely stanovení stupně závislosti se hodnotí funkční dopad DNZS na schopnost zvládat popisované úkony a ty se v obou odstavcích *sčítají*. Vzhledem k tomu, že za jeden úkon se v některých případech považuje více rovnocenných činností (např. oblékání, svlékání, obouvání, zouvání), již nezvládnutí jedné z uvedených činností bude hodnoceno jako úkon, který není osoba schopna zvládnout (tamtéž, s. 39–40).

Stupeň závislosti na pomoci jiné osoby se stanovuje ve čtyřech stupních oproti třem stupňům zvýšení důchodu pro bezmocnost. Toto odstupňování umožňuje dostatečně zhodnotit potřeby osob, jejichž DNZS vyžaduje poskytování péče a následně poskytování potřebné sociální služby. Vazba na DNZS je zárukou toho, že systém bude sloužit těm osobám, u nichž nepříznivé důsledky zdravotního postižení jsou dlouhodobé a sociálně významné. Při hodnocení schopnosti osoby zvládat úkony péče o vlastní osobu a úkony soběstačnosti se posuzuje, zda je osoba schopna dlouhodobě,

samostatně, spolehlivě a opakovaně rozpoznat potřebu úkonu, úkon fyzicky provádět obvyklým způsobem a kontrolovat správnost provádění úkonu.

Výše příspěvku pro osoby do 18 let věku činí za kalendářní měsíc: a) 3 000 Kč, jde-li o stupeň I (lehká závislost); b) 5 000 Kč, jde-li o stupeň II (středně těžká závislost); c) 9 000 Kč, jde-li o stupeň III (těžká závislost), d) 11 000 Kč, jde-li o stupeň IV (úplná závislost).

Výše příspěvku pro osoby starší 18 let činí za kalendářní měsíc: a) 2 000 Kč, jde-li o stupeň I (lehká závislost); b) 4 000 Kč, jde-li o stupeň II (středně těžká závislost); c) 8 000 Kč, jde-li o stupeň III (těžká závislost); d) 11 000 Kč, jde-li o stupeň IV (úplná závislost).

Výše příspěvku je stanovena diferencovaně jednak na základě věku posuzované osoby (u osob do 18 let věku je příspěvek vyšší než u osob nad 18 let věku), a dále z hlediska míry závislosti osoby v nepříznivé sociální situaci na pomoci jiné osoby. Vyšší finanční podpora osob do 18 let věku vychází ze skutečnosti, že náklady na zajištění služeb pro děti jsou objektivně vyšší. Péče o děti je totiž nákladnější než o péče o dospělé osoby. Také nedostatečný podíl úhrady nákladů za pobyt dětí v ústavních zařízeních sociální péče od sociálně slabších rodičů má značný dopad na možné finanční zdroje zařízení poskytující služby osobám do 18 let věku. Dalším důvodem pro vyšší částku příspěvku pro osoby mladší 18 let je skutečnost, že zpravidla nemají vlastní příjem.

Výše příspěvku je nastavena ve prospěch osob tak, aby nebyla nižší ve srovnání s odpovídajícím stupněm bezmocnosti a výší zvýšení důchodu pro bezmocnost a stejně tak příspěvku při péči o blízkou nebo jinou osobu podle současné právní úpravy (tamtéž, s. 43).

Částky příspěvku vláda zvyšuje nařízením v pravidelném nebo v mimořádném termínu.

Řízení na základě písemné žádosti podané na tiskopisu předepsaném MPSV, pokud není osoba schopna jednat samostatně a nemá zástupce, zahajuje se řízení o příspěvku z úřední moci. Využívá-li nezletilá osoba bytové služby, vyzve obecní úřad obce s rozšířenou působností¹¹¹ osobu nebo zákonného zástupce, aby požádali o příspěvek nejpozději do 2 měsíců ode dne doručení výzvy.

¹¹¹ dále jen OÚORP

Žádost o příspěvek musí kromě náležitostí stanovených správním řádem dále obsahovat: *označení osoby blízké nebo jiné fyzické osoby anebo právnické osoby, která osobě poskytuje nebo bude poskytovat péči, pokud je tato skutečnost známa při podání žádosti, určení, jakým způsobem má být příspěvek vyplácen.*

Jsou tak řešeny situace, kdy je objektivní pochybnost o správném využití příspěvku na péči (například v případě, že oprávněná osoba ani po opakované výzvě neuvede, jakým způsobem příspěvek využívá).

OÚORP provádí prostřednictvím sociálního pracovníka pro účely rozhodování o příspěvku *sociální šetření*, při kterém se zjišťuje schopnost samostatného života osoby v přirozeném sociálním prostředí z hlediska péče o vlastní osobu a soběstačnosti. OÚORP poté zašle příslušné OSSZ *žádost o posouzení* stupně závislosti osoby, jejíž součástí je písemný záznam *o sociálním šetření a kopie žádosti osoby o příspěvek*. Žádost musí obsahovat jméno ošetřujícího lékaře, datum, ke kterému má být provedeno posouzení zdrav. stavu (uplatnění žádosti, event. datum jiné), informace z posledního sociálního šetření. OÚORP přeruší řízení o příspěvku na dobu, po kterou OSSZ svým lékařem posuzuje stupeň závislosti osoby.

Zdravotní postižení je definováno jako *tělesné, mentální, duševní, smyslové nebo kombinované postižení, jehož dopady činí nebo mohou činit člověka závislým na pomoci jiné osoby*, tedy mohou nastat případy, kdy je člověk očividně zdravotně postižený, ale dopady tohoto postižení nejsou tak závažné, aby se neobešel bez pomoci někoho jiného.

Pokud žadatel nedá písemné svolení nebo neumožní provedení sociálního či zdravotního posouzení, pak ztrácí možnost získat příspěvek na péči (tamtéž, s. 44).

Úřad práce svým lékařem posoudí zdravotní stav a sdělí příslušnému OÚORP stanovený stupeň závislosti osoby, odůvodnění a dobu platnosti posouzení. Posouzení stupně závislosti vychází ze sociálního šetření a zdravotního stavu osoby. *Sociální pracovník zjistí, jaké úkony či činnosti osoba zvládne a lékař pak stanoví, jestli tato neschopnost je způsobena DNZS.*

Sociální pracovník provede zjištění v přirozeném prostředí člověka, lékař provede šetření na základě příslušné dokumentace (sociální šetření a posudkový spis), v případě nesrovnalostí kontaktuje sociálního pracovníka, eventuálně navštíví osobu v přirozeném prostředí.

Poskytuje-li oprávněné osobě pomoc osoba blízká nebo jiná fyzická osoba, která s oprávněnou osobou žije v domácnosti, OÚORP vydá těmto osobám na jejich žádost bezplatně písemné potvrzení prokazující dobu této péče pro účely zdravotního pojištění a důchodového pojištění; v tomto *potvrzení o péči* vždy uvede stupeň závislosti osoby, které je péče poskytována.

Příjemce příspěvku je povinen pro *účely kontroly* využívání příspěvku písemně ohlásit, kdo osobě poskytuje pomoc, a jakým způsobem, jaké služby se budou nakupovat, a to ve lhůtě 15 dnů ode dne právní moci rozhodnutí o příspěvku. V této lhůtě je příjemce příspěvku povinen písemně ohlásit i změny ve způsobu zajištění pomoci.

Příjemce příspěvku je povinen:

- a) písemně ohlásit příslušnému OÚORP do 8 dnů změny ve skutečnostech rozhodných pro nárok na příspěvek, jeho výši nebo výplatu,
- b) na výzvu příslušného OÚORP osvědčit skutečnosti rozhodné pro nárok na příspěvek, jeho výši nebo výplatu, a to ve lhůtě do 8 dnů ode dne doručení výzvy, neurčil-li OÚORP lhůtu delší,
- c) využívat příspěvek na zajištění potřebné pomoci.

Výplata příspěvku může být po předchozím písemném upozornění zastavena, příspěvek může být odňat nebo nepřiznán, jestliže žadatel o příspěvek, oprávněná osoba nebo jiný příjemce příspěvku nesplní některou z uvedených povinností. Příjemce příspěvku je povinen využívat příspěvek k zajištění péče o svou osobu. Tato péče může být zajišťována prostřednictvím rodinných příslušníků nebo jiných fyzických osob anebo prostřednictvím sociálních služeb.

Nárok na příspěvek vzniká dnem splnění stanovených podmínek a nárok na výplatu příspěvku vzniká podáním žádosti o přiznání příspěvku, není-li řízení o jeho přiznání zahájeno z moci úřední (na návrh OÚORP). Příspěvek může být přiznán a vyplácen nejdříve od počátku kalendářního měsíce, ve kterém bylo zahájeno řízení o přiznání příspěvku.

Příspěvek vyplácí měsíčně OÚORP, a to v kalendářním měsíci, za který náleží. Vyplácí se v hotovosti nebo se poukazuje na účet u banky nebo u spořitelního nebo úvěrního družstva určený příjemcem příspěvku.

Příjemcem příspěvku je oprávněná osoba. Místo oprávněné osoby je příjemcem příspěvku také: zákonný zástupce, nebo jiná fyzická osoba, které byla nezletilá oprávněná osoba svěřena do péče na základě rozhodnutí příslušného orgánu.

OÚORP ustanoví *zvláštního příjemce* příspěvku, jestliže oprávněná osoba, popřípadě jiný příjemce příspěvku: nemůže příspěvek přijímat, nebo nevyužívá příspěvek k zajištění potřebné pomoci.

S ustanovením zvláštního příjemce musí oprávněná osoba, popřípadě jiný příjemce příspěvku, souhlasit.

Žadatel o příspěvek a oprávněná osoba, jejichž zdravotní stav je třeba posoudit pro stanovení stupně závislosti, *jsou povinni*: podrobit se sociálnímu šetření; podrobit se vyšetření zdravotního stavu lékařem určeným OSSZ nebo vyšetření zdravotního stavu ve zdravotnickém zařízení určeném úřadem práce nebo jinému odbornému vyšetření, je-li k tomu úřadem práce vyzván, a to ve lhůtě, kterou OSSZ určí; osvědčit skutečnosti rozhodné pro nárok na příspěvek, jeho výši nebo výplatu a dát písemný souhlas k ověření těchto skutečností.

Je-li žadatelem o příspěvek občan členského státu EU (rodinný příslušník), který je hlášen na území ČR k pobytu podle zákona č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území ČR, ve znění pozdějších předpisů, je povinen dát písemný souhlas s tím, aby OÚORP zjišťoval údaje rozhodné pro posouzení, zda je/není neodůvodnitelnou zátěží systému příspěvku (to neplatí, jde-li o žadatele, který je na území ČR hlášen k trvalému pobytu).

OÚORP provádí pro účely rozhodování o příspěvku *sociální šetření*, které provádí opět sociální pracovník. Při něm se zjišťuje schopnost samostatného života osoby v přirozeném sociálním prostředí z hlediska péče o vlastní osobu a soběstačnosti, zašle příslušnému OSSZ žádost o posouzení stupně závislosti osoby; součástí této žádosti je písemný záznam o sociálním šetření a kopie žádosti osoby o příspěvek (tamtéž, s. 46).

Při posuzování stupně závislosti osoby vychází OSSZ ze zdravotního stavu osoby doloženého nálezem ošetřujícího lékaře, z výsledku sociálního šetření a zjištění potřeb osoby, popřípadě z výsledků funkčních vyšetření a z výsledku vlastního vyšetření posuzujícího. OSSZ sděluje příslušnému OÚORP výsledek posouzení stupně závislosti dané osoby. O odvolání proti rozhodnutí OÚORP rozhoduje krajský úřad. Stupeň

závislosti pro účely odvolacího řízení posuzuje na žádost krajského úřadu MPSV svými posudkovými komisemi (tamtéž, s. 46 - 47).

OÚORP kontroluje, zda příspěvek byl využit na zajištění pomoci a zda je osobě, které byl příspěvek přiznán, poskytována pomoc odpovídající stanovenému stupni závislosti.

Mimořádné výhody pro těžce zdravotně postižené občany

Osobám s těžkým zdravotním postižením český právní řád umožňuje získat mimořádné výhody I., II. a III. stupně, a to podle závažnosti zdravotního postižení.

V Z 100/88 (konkrétně § 86, odst. 2) je institut mimořádných výhod pro těžce zdravotně postižené občany zařazen mezi dávky a služby sociální péče, neboť na ně má úzkou vazbu. Institut mimořádných výhod má u nás dlouholetou tradici (od 50. let 20. stol.). Poskytování mimořádných výhod prvního stupně náleželo (a stále náleží) *osobám těžce zdravotně postiženým na zdraví (s průkazkou TP), druhého stupně potom osobám zvláště těžce postiženým na zdraví (s průkazkou ZTP) a třetího stupně osobám zvláště těžce postiženým, potřebujícím pomoc průvodce (průkaz ZTP/P).*

Podle vyhlášky č. 182/1991 Sb.¹¹² se občanům starším jednoho roku s těžkým zdravotním postižením (uvedeným v příloze č. 2 této vyhlášky), které podstatně omezuje jejich pohybovou nebo orientační schopnost poskytují mimořádné výhody I., II., III. stupně, podle přílohy č. 3 této vyhlášky (§ 31 V 182/91).

Žádost o přiznání mimořádných výhod se podává u příslušného obecního úřadu, na sociálním odboru. Zdravotní stav osoby je potom posuzován lékaři OSSZ a v případě, že jsou jedinci mimořádné výhody (I., II. nebo III. stupně) přiznány, OÚORP mu vydá průkaz, který ho opravňuje k mimořádným výhodám (s vyznačením o jaký stupeň jde, podle přílohy č. 3 této vyhlášky).

Mimořádné výhody I. stupně se vztahují na těžce postižené občany, které jsou držiteli průkazu TP. Mezi tyto výhody patří: a) nárok na vyhrazené místo k sezení ve veřejných dopravních prostředcích pro pravidelnou hromadnou dopravu osob kromě autobusů a vlaků, v nichž je místo k sezení vázáno na zakoupení místenky, b) nárok na přednost při osobním projednávání jejich záležitostí, vyžaduje-li toto jednání delší čekání, zejména stání (přičemž za osobní projednávání záležitostí se nepovažuje nákup

¹¹² dále jen V 182/91

v obchodech ani obstarávání placených služeb ani ošetření a vyšetření ve zdravotnických zařízeních - příloha č. 3, odst. 1 V 182/91).

Zdravotní postižení, která podle přílohy č. 2 V 182/91 odůvodňují poskytování mimořádných výhod I. stupně je možné shlédnout v této vyhlášce. Mimořádné výhody, které se přiznávají v případech postižení uvedených odst. 1. 1. přílohy č. 2. V 182/91.

Mimořádné výhody II. stupně se vztahují na zvlášť těžce postižené občany (držiteli průkazu ZTP) a jsou to: a) výhody uvedené v I. stupni, k nimž se řadí ještě b) nárok na bezplatnou dopravu pravidelnými spoji místní veřejné hromadné dopravy osob (tramvajemi, trolejbusy, autobusy, metrem), c) slevu 75 % jízdného ve druhé vozové třídě osobního vlaku a rychlíku ve vnitrostátní přepravě a 75 % slevu v pravidelných vnitrostátních spojích autobusové dopravy. Dále může být poskytnuta sleva poloviny vstupného na divadelní a filmová představení, koncerty a jiné kulturní a sportovní podniky (příloha č. 3, odst. 2, V 182/91).

Zdravotní postižení odůvodňující poskytování mimořádných výhod II. stupně se přiznávají zejména v těchto případech postižení podle odst. 2 přílohy č. 2 V 182/91.

Mimořádné výhody III. stupně pro zvlášť těžce zdravotně postižené občany, kteří potřebují průvodce a jsou držiteli průkazu ZTP/P jsou následující: a) výhody uvedené v I. a II. stupni, b) nárok na bezplatnou přepravu průvodce veřejnými hromadnými dopravními prostředky v pravidelné vnitrostátní osobní hromadné dopravě, c) u úplně nebo prakticky nevidomých nárok na bezplatnou přepravu vodícího psa, pokud je nedoprovází průvodce, d) dále může být držiteli průkazu ZTP/P poskytnuta sleva poloviny vstupného na divadelní a filmová představení, koncerty a jiné kulturní a sportovní podniky, přičemž při poskytování slevy se poskytne sleva poloviny vstupného i jeho průvodci (příloha č. 3, odst. 4 V 182/91).

Zdravotně postižení občané obdrží *průkazy mimořádných výhod* (I. stupeň TP světle modré barvy, II. stupně ZTP světle zelené barvy, III. stupně ZTP/P světle oranžové barvy).

Jednorázové peněžité a věcné dávky pro zdravotně postižené občany

Jednorázové příspěvky na opatření zvláštních pomůcek

OÚORP mohou občanům těžce zdravotně postiženým poskytnout peněžité příspěvky na opatření pomůcek, které potřebují ke zmírnění, překonání nebo odstranění následků svých postižení. Platí zde však ta podmínka, aby tyto pomůcky nebyly hrazeny

nebo propůjčovány zdravotní pojišťovnou (§ 33 V 182/91). Pokud danou pomůcku platí pojišťovna alespoň částečně, přihlédne se při stanovení výše příspěvku k této skutečnosti. (Je třeba také říci, že pokud pojišťovna hradí pomůcku či prostředek zdravotnické techniky plně, pak se jedná vždy o *prostředek* v základním provedení, *nejméně ekonomicky nákladný* – tedy nejlevnější). Prostředky zdravotnické techniky a léčebné pomůcky si osoby tělesně postižené mohou zapůjčit dočasně, ale i trvale, každopádně na dobu nezbytně nutnou nebo na celou užitnou dobu pomůcky. Po uplynutí zápujčnické doby je tato osoba povinna zapůjčený předmět vrátit.

Jde o *pomůcky umožňující sebeobsluhu, samostatný pohyb nebo zachování zdravotního stavu, eventuálně pomůcky na přípravu a realizaci pracovního uplatnění tělesně postiženým osobám*, jichž se dané téma týká bezprostředně, dále zrakově postiženým a sluchově postiženým osobám. Příspěvky (v procentuální úhradě) na pořízení rehabilitačních a kompenzačních pomůcek pro tělesně postižené osoby lze dohledat v příloze č. 4 V 182/91.

Žadatel o pomůcku či prostředek zdravotnické techniky se předem písemně zavazuje, že pokud *do 6ti měsíců* ode dne vyplacení *nepoužije příspěvek* k opatření pomůcky, *nebo použije jen část* tohoto *příspěvku*, musí příspěvek (nebo jeho poměrnou část) vrátit. Stejně tak se zavazuje, že příspěvek vrátí v případě, že se pomůcka stane, *před uplynutím 5ti let od poskytnutí příspěvku*, vlastnictvím jiného občana (Arnoldová, II., 2004, s. 277).

(Přehled rehabilitačních a kompenzačních pomůcek pro tyto občany je možné nalézt v příloze č. 4 V 182/91).

Dalším možným příspěvkem pro občany s těžkými vadami nosného nebo pohybového ústrojí, značně omezující jejich pohyblivost (a též občanům prakticky nebo úplně nevidomým), je *příspěvek na úpravu bytu* podle § 34 V 182/91.

Úpravou bytu se rozumí hlavně: úprava přístupu do domu, garáže, k výtahu včetně schodů, k oknům a na balkón; úprava povrchu podlahy; ovládacích prvků domovní a bytové elektroinstalace, kuchyňské linky, popř. dalšího nábytku; rozšíření a úprava dveří, odstranění prahů; přizpůsobení koupelny a záchodu včetně vybavení vhodným sanitárním zařízením a lehce ovladatelnými bateriemi; vybudování telefonního vedení atd. (a dále v § 34 odst. 3 V 182/91).

Příspěvek na úpravu bytu poskytují opět OÚORP, přičemž rozsah úprav bytu se posuzuje *se zřetelem na závažnost a druh zdravotního postižení občana* (zdravotní postižení vážící se k tomuto příspěvku jsou uvedena v příloze č. 5 V 182/91 písmenech a) až g).

Výše příspěvku se potom určuje podle majetkových poměrů občana a jeho rodiny (včetně příjmů), a to až do 70 % prokázaných nákladů za materiál a práce spojené s nezbytnými výdaji, nejvýše však *50 000 Kč*, nebo *100 000 Kč* u příspěvku na stavební úpravy spojené s instalací výtahu (pokud nelze použít šikmou schodišťovou plošinu). Příspěvek může být poskytnut i formou zálohy, nejvýše však ve výši 50 % předpokládané výše příspěvku (blíže § 34 odst. 4,5 V 182/91).

Důležité je vědět, že v příloze č. 2 jsou uvedena zdravotní postižení odůvodňující přiznání mimořádných výhod. Nicméně mimořádné výhody lze přiznat také v případech nemocí a vad neuvedených v této příloze, pokud podstatně omezují pohybovou nebo orientační schopnost, a to podle rozsahu a tíže funkčních důsledků srovnatelných s indikacemi uvedenými v této příloze. Oproti tomu příloha č. 5 (která pojednává o zdravotních postiženích odůvodňujících poskytnutí příspěvků na úpravu bytu, úhradu za užívání bezbariérového bytu a garáže, zakoupení, celkovou opravu a úpravu motorového vozidla) je taxativní. To znamená, že nemá-li žadatel přesně diagnostikováno vyjmenované onemocnění, nemá nárok na tyto dávky, i když je držitelem průkazu mimořádných výhod. Z tohoto výčtu je patrné, že jiné zdravotní podmínky jsou dány pro nárok na vydání průkazky mimořádných výhod, jiné – taxativně stanovené – jsou dány pro jednotlivé dávky.

Příspěvek na zakoupení, celkovou opravu a zvláštní úpravu motorového vozidla

Tento příspěvek mohou pověřené obecní úřady poskytovat občanu s těžkou vadou nosného nebo pohybového ústrojí, který motorové vozidlo užívá pro svou dopravu. Aby však občan mohl příspěvek dostat, nesmí být umístěn k celoročnímu pobytu v ústavu sociální péče (popř. ve zdravotnickém nebo obdobném zařízení) a musí být odkázán na individuální dopravu.

Žije-li v domácnosti více občanů výše uvedeného zdravotního postižení, poskytne se příspěvek *každému z nich*.

Příspěvek na zakoupení nebo celkovou opravu motorového vozidla se také poskytne *rodiči nezaopatřeného dítěte*, jde-li o dítě starší tří let: s těžkou vadou nosného nebo

pohybového ústrojí (specifikováno v příloze č. 5 V 182/91, písmenech a) až g), úplně nebo prakticky nevidomé či mentálně postižené (kterému mentální defekt odůvodňuje přiznání mimořádných výhod III. stupně), přičemž rodič bude vozidlo používat pro dopravu dítěte. Tento příspěvek může být poskytnut *jen jedné* oprávněné osobě.

Výše příspěvku se opět určuje s ohledem na majetkové poměry žadatele a osob jemu blízkých, žijících s ním ve společné domácnosti (což jsou manželé a příbuzní v přímé řadě) a na zakoupení motorového vozidla může činit max. 100 000 Kč a na celkovou opravu motorového vozidla max. 60 000 Kč (blíže § 35 V 182/91).

Mezi další jednorázové příspěvky udělované OÚORP nebo příslušnými obecními úřady patří zejména:

- *příspěvek na zvláštní úpravu motorového vozidla* (poskytující se osobám s těžkou vadou nosného či pohybového ústrojí, pro rodiče nezaopatřeného dítěte do 3 let věku s tímtéž postižením, uvedeným konkrétně v příloze č. 5 V 182/91 a dalším skupinám osob, za splnění daných podmínek se uděluje v plné výši ceny takové úpravy).

Ovšem součet příspěvků na zakoupení, celkovou opravu a též zvláštní úpravu motorového vozidla nesmí činit v období po sobě jdoucích deseti let více jak 200 000 Kč (§ 35, odst. 8 V 182/91).

Dále je třeba jmenovat *příspěvek na provoz motorového vozidla* (poskytující se zdravotně postiženým držitelům motorového vozidla na dobu jednoho kalendářního roku, dle § 36 V 182/91). Výše příspěvku činí pro občany, jejichž zdravotní stav odůvodňuje přiznání MV III. stupně 4 200 Kč u jednostopého vozidla a 9 900 Kč u ostatních vozidel. U občanů oprávněných k přiznání MV II. stupně je to 2 300 Kč u jednostopého vozidla a 6 000 Kč u ostatních vozidel.

A konečně *příspěvek na individuální dopravu* (se poskytuje zdravotně postiženým osobám na jeden kalendářní rok ve výši 6 500 Kč, více v § 37 V 182/91).

Opakující se peněžité dávky

Kromě jednorázových dávek mají zdravotně postižení občané také nárok na opakující peněžité dávky. Mezi ně patří:

- *příspěvek na úhradu za užívání bezbariérového bytu a garáže* – poskytují pověřené obecní úřady opakující se peněžitý příspěvek ve výši 400 Kč měsíčně za užívání bezbariérového bytu a 200 Kč na úhradu za užívání garáže (dle § 45 V 182/91);

- *příspěvek úplně nebo prakticky nevidomým občanům*, kteří vlastní vodícího psa může pověřený obecní úřad poskytnout příspěvek na jeho krmivo ve výši 800 Kč měsíčně (dle § 46 V 182/91).

Dále může být těžce zdravotně postiženým občanům, kterým byl přiznán příspěvek na zakoupení motorového vozidla, poskytnuta *bezúročná půjčka* podle § 57 V 182/91 až do výše 40 000 Kč za podmínky, že se zaváže splatit půjčku nejpozději do 5ti let od jejího poskytnutí.

Důležitou informací a upozorněním zároveň je, že od 1. 7. 2009 přešli posudkoví lékaři se svou agendou z úřadů práce na OSSZ, takže o všechny dávky sociální péče, státní sociální podpory apod. je třeba žádat jen na OSSZ.

Služby sociální péče

Předposlední pojednání představuje ve stručnosti služby sociální péče. Ty pomáhají zdravotně postiženým lidem zajistit jejich fyzickou i psychickou soběstačnost tak, aby jim umožnily zapojit se do běžného života společnosti a v případě jejich nesoběstačného stavu jim zajistit důstojné prostředí a jednání.

Mezi tyto služby podle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, patří například osobní asistence.

Osobní asistence (§ 39) je terénní služba poskytovaná osobám, které mají sníženou soběstačnost z důvodu, jejichž situace vyžaduje pomoc jiného člověka. Služba se poskytuje bez časového omezení, v přirozeném sociálním prostředí postižených lidí a při činnostech, které potřebují.

Jedná se zejména o činnosti, jakými jsou: pomoc při zvládnutí běžných úkonů péče o vlastní osobu, pomoc při osobní hygieně, pomoc při zajištění stravy, pomoc při zajištění chodu domácnosti, výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti, zprostředkování kontaktu se společenským prostředím apod.

Dalšími službami sociální péče jsou: *pečovatelská služba, tísňová péče, průvodcovské a předčitatelské služby, podpora samostatného bydlení a další služby sociální péče*, s tím, že některé z nich mohou být poskytovány nejen terénní, ale též ambulantní formou (jako je to u pečovatelské služby a průvodcovské a předčitatelské služby aj.).

Poskytovateli jsou v tomto případě kraje, OÚORP, obecní úřady, fyzické osoby, nejrůznější zařízení sociálních služeb (například centra denních služeb, centra sociálně

rehabilitačních služeb, domovy pro osoby se zdravotním postižením) apod. (Arnoldová a kol., 2009, s. 53).

7.4.6 Problematika zaměstnanosti

V souvislosti se zaměstnáváním zdravotně postižených je ještě důležité zmínit skutečnost, že zákonem o zaměstnanosti, který vstoupil v platnost 1. října 2004 (dále jen Z 435/04) byla uvedena nová kategorie *osoby se zdravotním postižením*, a to z toho důvodu, aby se české názvosloví přibližovalo co nejvíce názvosloví užívanému v zemích EU.¹¹³ V EU totiž neznají institut „změněná pracovní schopnost nebo změněná pracovní schopnost s těžkým zdravotním postižením (ZPS, ZPS/TZP), který se v tuzemsku dříve užíval.

Osoby plně a částečně invalidní se nově považují za tzv. *automatický okruh osob se zdravotním postižením, kterým je na trhu práce věnována zvýšená pozornost*. Proto byl do okruhu osob se zdravotním postižením přibyl ještě třetí statut: *osoby zdravotně znevýhodněné*. „Za zdravotně znevýhodněnou osobu se považuje fyzická osoba, která má takovou funkční poruchu zdravotního stavu, při které má zachování schopnost vykonávat soustavné zaměstnání nebo jinou výdělečnou činnost, ale její možnosti být nebo zůstat pracovním začleněna, vykonávat dosavadní povolání nebo využít dosavadní kvalifikaci nebo kvalifikaci získat jsou podstatně omezeny z důvodu jejího dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu“ (§ 67 odst. 3 písm. c) Z 435/04). Rozhodné skutečnosti pro získání potvrzení nebo rozhodnutí orgánu sociálního zabezpečení o tom, že je člověk osobou zdravotně znevýhodněnou jsou tedy: *dlouhodobě nepříznivý zdravotní stav a funkční omezení z něho vyplývající, které podstatně omezuje i možnost pracovního uplatnění*. Pro účely zaměstnanosti je blíže specifikován nepříznivý zdravotní stav jako *stav, který podstatně omezuje psychické, fyzické nebo smyslové schopnosti* (tímto jsou eliminovány lehčí funkční poruchy, které uvedené schopnosti neomezují jako např. porucha barvocitu, porucha čichových funkcí atd.).

¹¹³ *Základními právními předpisy k problematice zaměstnanosti jsou:*

- zmiňovaný zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů,
- nařízení vlády č. 515/2004 Sb., o hmotné podpoře na vytváření nových pracovních míst a hmotné podpoře rekvalifikace nebo školení zaměstnanců v rámci investičních pobídek, ve znění pozdějších předpisů,
- vyhláška č. 518/2004 Sb., kterou se provádí zákon o zaměstnanosti, vyhláška č. 519/2004 Sb., o rekvalifikaci uchazečů o zaměstnání a zájemců o zaměstnání a o rekvalifikaci zaměstnanců.

O statutu osoby zdravotně znevýhodněné rozhodují úřady práce, zdravotní stav posuzují lékaři OSSZ.

Na zdravotně postižené osoby se podle zákona o zaměstnanosti vztahují též určité *výhody* v souvislosti s jejich pracovním uplatněním. Těmto osobám se ze zákona poskytuje *zvýšená ochrana na trhu práce*. Úřad práce vede evidenci osob se zdravotním postižením pro účely začlenění a setrvání těchto osob na trhu práce, *zdravotně postižený člověk má právo na pracovní rehabilitaci*, na základě dohody s úřadem práce může *zaměstnavatel vytvořit pro zdravotně postiženého člověka chráněné pracovní místo, chráněnou pracovní dílnu* atd. (Arnoldová a kol., 2009, s. 54).¹¹⁴

¹¹⁴ Údaje jsou platné ke dni 31. 8. 2009. Blíže Arnoldová a kol., 2009, s. 7-55.

8 Formy dalšího vzdělávání v oblasti prevence, intervence a přípravy na dopravní nehodovost

Název kapitoly napovídá a bylo též naznačeno v úvodu, že pozornost si mj. zaslouží další vzdělávání, do kterého lze téma včlenit, a zejména osvětové a vzdělávací akce, projekty a metody užívané v zainteresovaných organizacích pro odbornou i laickou veřejnost. Kapitulu v dalším textu doplňuje popis a výsledky kvalitativního šetření se standardizovanými prvky zpracované pro účely zmapování situace vzdělávání a osvěty ve vybraných organizacích.

V této souvislosti lze zmínit jeden z poznatků, který byl zjištěn autorkou na základě zkušeností práce v neziskovém sektoru, ve spolupráci se státními institucemi a organizacemi a ziskovými subjekty i z dílčích výsledků průzkumu z roku 2005/2006 realizovaného pro účely magisterské diplomové práce (Běhanová, 2006, s. 127–129), tj., že *laická veřejnost prozatím systematicky nevyhledává informace o dopravní nehodovosti, která by je mohla obohatit, a tak i případně připravit na událost DN a zmírnění jejích následků. Z toho vyplývá, že veřejnost prozatím neprojevuje přílišný zájem vzdělávat se v oblasti prevence a intervence v rámci dopravní nehodovosti. K těmto informacím přicházejí občané zpravidla náhodně (například prostřednictvím známé či blízké osoby, která se tímto tématem zabývá), případně ve chvíli, kdy se s daným jevem či životní situací osobně setkala (přímo, resp. osobně nebo nepřímo, ve svém nejbližším okolí, komunitě, obci apod.).*¹¹⁵

Výše řečené pak přirozeně souvisí s účastí lidí na vzdělávacích, osvětových či poradenských akcích různých subjektů, které vzdělávají veřejnost. Ukazuje se, že tento postoj veřejnosti může být z hlediska jejího vzdělávání problematický. Na druhou stranu se též otevírá otázka, jak zmiňované organizace prezentují informace pro účely osvěty veřejnosti v této oblasti, jak při těchto činnostech postupují, v jakých podmínkách a jakými faktory jsou ovlivněny a podmíněny jejich postupy.

Podobně jako některé organizace státního sektoru mají i některé nestátní neziskové organizace za cíl informovat občany o tématu dopravní nehodovosti a jejích následcích. Mohou znamenat pro veřejnost zajímavý zdroj informací, které pomáhají k pochopení různých sociálně problematických jevů včetně dopravní nehodovosti.

¹¹⁵ Tuto hypotézu potvrdil i průzkum zrealizovaný autorkou v roce 2005/2006 v magisterské diplomové práci (Běhanová, 2006, s. 127–129).

K řešení těchto fenoménů přispívají prostřednictvím prevence, intervence, případně i připraveností na událost DN.

Nejedná se jen o dílčí část dalšího vzdělávání, tedy o zmiňované občanské vzdělávání, které zde má svou úlohu, ale uplatnění zde může mít i vzdělávání zájmové a profesní. Příkladem, kde může být informovanost v rámci dopravní nehodovosti předmětem zájmu pro profesní vzdělávání, jsou zejména autoškoly, které fungují na ziskové úrovni (resp. jedná se o firmy), dále to mohou být pojišťovny. Může to však být též Hasičský záchranný sbor České republiky, Zdravotnická záchranná služba ČR, Policie ČR – tj. zmiňované složky IZS, které se také vzdělávají v této oblasti a další organizace, jejichž přehled bude ještě uveden. Dále se může jednat o pracovníky ministerstev, zejména MD, Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, Ministerstva vnitra apod.

Z neziskových organizací se pak jedná o pracovníky občanských sdružení, nadací, krizových center, občanských poraden atd.

Míra vzdělávacího zájmu jednotlivých organizací záleží na propracovanosti vzdělávacího systému, jenž v konkrétní organizaci či instituci funguje a zejména na vůli daných subjektů věnovat uvedené problematice, jak bude patrné z šetření v kapitole 9.

Pokud jde o uplatnění tématu v rámci zájmového vzdělávání, z praxe se ukazuje, že o téma má zvýšený zájem ta část populace, která má s dopravní nehodovostí přímou nebo nepřímou zkušenost (resp. je určitou měrou zainteresovaná například v rámci dobrovolných aktivit ve volném čase, ale též může nepřímo souviset s profesí). Pro tuto skupinu obyvatelstva může být prevence dopravní nehodovosti, intervence či připravenost předmětem zájmového vzdělávání.

8.1 Vzdělávací akce, programy, metody a jejich náplň – státní a nestátní (neziskové) organizace

V našich podmínkách je u státního sektoru i neziskových organizací celkem běžné informování občanů prostřednictvím letáků, brožur, besed, školení (též pro konkrétní cílové skupiny různých věkových kategorií apod.), oblíbenou vzdělávací akcí je konference. Setkáme se též s workshopy, výcviky a neopomeňme ani mediální působení – například televizní šoty, dokumenty (Konzultace, Vymětal, 2008). Všechny

tyto prostředky předávání informací a jejich sdílení jsou také popsány v příloze k proběhlému kvalitativnímu šetření se standardizovanými prvky.

E-learning¹¹⁶ bývá používán například ve státním a neziskovém sektoru jen minimálně.

Z vyjmenovaného přehledu metod a vzdělávacích akcí můžeme uvést několik vybraných příkladů různých typů organizací.

Státní instituce jako ministerstva, volí různé metody k posilování informovanosti a osvěty populace v oblasti dopravní nehodovosti.

Pokud se jedná o osvětu a vzdělávání v rámci *prevence dopravní nehodovosti*, v tomto směru je aktivní především *Oddělení BESIP Ministerstva dopravy České republiky*¹¹⁷ věnující svou pozornost bezpečnosti silničního provozu. K tomuto účelu využívá přednášek (například na konferencích pro odbornou veřejnost), webové prezentace, televizních šotů a dokumentů, billboardů k jednotlivým kampaním a soutěží s dětmi na základních školách (Sunkovská, 2008, s. 1). Hlavní cílovou skupinou jsou v současné době tedy děti předškolního či školního věku a mladí řidiči ve věku 18–30 let, ale též lektori dětských dopravních hřišť, učitelé základních škol, případně dospělí účastníci silničního provozu (rodiče, řidiči apod. – tamtéž, viz výše). Pro mladé řidiče se jedná o kampaně zaměřené na prevenci řízení pod vlivem alkoholu a dalších omamných látek (například *Alkolok*, tamtéž, viz výše), různé akce obecnějšího zaměření – například *The Action* s účastí zástupců IZS, matky oběti DN a trvale postiženého člověka následkem úrazu z DN.¹¹⁸ Do terénu jezdí i tzv. BESIP team, který má za cíl prezentovat problematiku dopravní nehodovosti ve městech a obcích, a tak osvětově působit na českou populaci (tamtéž, s. 5).

Mimo aktivity Oddělení BESIP je ovšem v současné době aktivní samostatně i MD ČR, a to zejména dvěma projekty: *Nemysliš-zaplatis*, který je znám zejména drastickými televizními šoty, ale rozšířenou verzi kampaně je možné shlédnout také na speciálně vytvořeném webu: www.nemysliss-zaplatis.cz, kde jsou kromě spotů k nahlédnutí také výpovědi účastníků DN a pozůstalých, konsorcium odborníků, informace pro veřejnost apod. Kampaň je kromě své tendence působit drastičtěji, než tomu v českých podmínkách dosud bylo, také známa svou finanční nákladností (150 milionů Kč na 2,5

¹¹⁶ Moderní způsob vzdělávání (častější v podnikovém vzdělávání) využívající k didaktickým účelům informační technologie. Lze ho charakterizovat „jako kombinaci výukové a výcvikové činnosti ve firmě a moderních informačních a komunikačních technologiích (Mužík, 2005, s. 151).

¹¹⁷ dále jen MD ČR

¹¹⁸ BESIP již pořádá 4. ročník této osvětové akce, která má působit především na emoce zúčastněných lidí.

roku realizace). Druhým současným projektem je osvětová akce: *Nezvrtné osudy*, která je zaměřena na prevenci DN u mladých, začínajících řidičů. Lidé po DN nebo pozůstalí hovoří o své zkušenosti při besedách v kruhu studentů středních škol. Každá beseda je po realizaci vyhodnocena účastníky formou dotazníků.

Prevenci dopravní nehodovosti a připravenosti obyvatelstva na dopravní nehody se dílčí měrou v současné době věnuje i *Ministerstvo vnitra České republiky*.¹¹⁹ MV ČR věnuje v této oblasti svůj zájem vzdělávání dopravních a kriminálních policistů a hasičů v oblasti prevence a intervence dopravní nehodovosti, psychosociální pomoci obětem dopravních neštěstí a psychologii v krizovém řízení. Ze vzdělávacích, informačních a osvětových akcí realizovaných k tomuto účelu můžeme jmenovat zejména webové prezentace, letáky, brožury a příručky, ze vzdělávací akcí jsou to přednášky a besedy pro širokou i odbornou veřejnost, dále konference, workshopy a výcviky (též pro odbornou veřejnost). Tyto vzdělávací akce realizuje především *psychologické pracoviště MV ČR a oddělení ochrany obyvatelstva HZS MV ČR* (Konzultace, Vymětal, 8. 5. 2008).¹²⁰ Zaměřuje se na osvětové působení k tématu připravenosti na dopravní nehody s ohledem na již proběhlé konkrétní dopravních nehody, ke kterým již prakticky došlo. Zde dochází k analýze postupu psychosociální krizové pomoci, propojenosti spolupráce jednotlivých složek IZS a neziskových či dobrovolnických organizací (tamtéž, viz. výše), včetně zpětného vyhodnocování takových postupů. Z toho je patrné, že součástí širšího kontextu prevence má být i intervence (analyzující postup zásahu při dopravních nehodách, spolupráci zasahujících organizací apod.) a následná připravenost na událost tohoto typu do budoucna.

Centrum dopravní prevence Ministerstva vnitra a Policie ČR při Muzeu Policie ČR se věnuje především dopravní výchově dětí a za tímto účelem pořádá podobné akce jako MD ČR – oddělení BESIP, neboť jeho hlavním cílem je „vytvořit základnu pro získávání a další rozšiřování informací o osvědčených postupech prevence dopravních nehod, provádět dopravní výchovu formou blízkou cílovým skupinám a v neposlední řadě nabídnout své prostory k pořádání seminářů a školení k problematice dopravní prevence“ (Ministerstvo vnitra – Muzeum Policie ČR, online) [cit.30.5.2009].“ Cílovou skupinou jsou tedy děti, které jsou vyučovány prostřednictvím

¹¹⁹ dále jen MV ČR

¹²⁰ též k nahlédnutí na WWW: http://www.mvcr.cz/rs_atlantic/project/article.php?id=24042 [cit. 20. 5. 2008]

videonahrávek, testů a počítačových her, jenž je seznamují s platnými pravidly silničního provozu. Zde se tedy jedná zejména o primární prevenci.

Z dalších organizací je vhodné uvést CDV, které realizovalo kromě dalších osvětových akcí zaměřených na prevenci dopravní nehodovosti také projekt s názvem CLOSE TO. Základní myšlenka projektu CLOSE TO je převzata z jiných preventivních programů (AIDS, drogy) a je známá jako metoda výuky vrstevníky – tzv. *peer program*. Projekt CLOSE TO si klade za cíl využít novou metodu výuky vrstevníky v autoškolách a následně ověřit její účinnost. Na projektu se podílejí mladí lidé, kteří sami prožili závažnou DN a jsou připravováni k samostatnému vystoupení před skupinou vrstevníků (mladých uchazečů o řidičské oprávnění). Vyškolení účastníci dopravní nehody, tzv. *peer mentoři*, se účastní hodiny výuky přímo v autoškole a popisují průběh DN, kterých byli sami účastníky. Návštěvníci autoškol takto získávají za pomoci vrstevníka intenzivní emotivní vjem prostřednictvím popisu všech faktorů a následků nehodového děje. Projekt si klade za cíl vést k pozitivní změně postojů a jednání ve skupině mladých začínajících řidičů a poskytnout metodický návrh, jak využít strategií v předcházení DN. Projekt je realizován kromě ČR také v dalších zemích Evropy, včetně zemí jako je Švédsko, Francie, Velká Británie, Španělsko a další (CDV – projekt Close to, online) [cit. 1.12.2008].

V této souvislosti je třeba zmínit ještě další významný, byť pilotní a prozatím jednorázový projekt, který v nedávné době realizovalo CDV ve spolupráci s Psychologickým pracovištěm GŘ Vězeňské služby ČR pod názvem *Edukačně-rehabilitační program pro pachatele DN*. Program je v ČR zatím ojedinělý, pokud jde o práci s odsouzenými viníky DN. Jeho hlavním cílem bylo snížit riziko recidivy u viníků DN, dílčími cíli bylo dále určení hlavní příčiny rizikovosti v jejich chování, získat adekvátní náhled odsouzeného na spáchanou trestnou činnost a změnit postoje související s pácháním trestné činnosti. Zúčastnit se mohli odsouzení z věznice v Pardubicích, kde projekt probíhal, ale i z jiných věznic, nejvýše však v počtu 12 lidí. Program měl 2 fáze, obnášel nejdříve skupinovou a později i individuální práci s vězni v průběhu 7 pracovních dní. Motivovaný viník nehody s kladnými výsledky z programu má možnost po propuštění z věznice lektorovat jako peer-mentor ve spolupráci s CDV (GŘ Vězeňské služby ČR, Zpráva, 2008 s. 1–3). Na základě relativně úspěšného vyhodnocení programu bude zřejmě program opakován nebo rozšířen.

Z nestátních neziskových organizací, které věnují svůj zájem problematice dopravní nehodovosti, můžeme jmenovat: *Ústřední automotoklub České republiky*¹²¹, *ČSODN*, *Dětskou dopravní nadaci* a *Nadaci Truck help*.

Občanské sdružení ÚAMK sdružuje více než 500 samostatných klubů a cca 200 000 členů automotoklubů. Základní aktivity směřuje mj. též do bezpečnosti silničního provozu, přičemž cílovou skupinou jsou dospělí i děti.¹²² Jedním z důležitých kroků v oblasti osvěty bezpečnosti provozu, zejména používání bezpečnostních pásů, učinil ÚAMK stavbou simulátorů nárazu. Simulátor představuje kabinu osobního automobilu a simuluje náraz ve skutečném automobilu do pevné překážky rychlostí 30km/hod. Účastníci simulace si názorně vyzkoušejí, proč by měli být v jedoucím automobilu připoutáni (Ústřední automotoklub, online), [cit. 31. 5. 08].

ČSODN se věnuje intervenci v případě konkrétních dopravních nehod – poskytování psychosociální a právní pomoci obětem dopravních nehod, ale jeho záměrem je též snižování počtu vážných DN, tj. prevence dopravní nehodovosti, jak již bylo zmíněno v 6. kapitole (ČSODN, online) [cit. 20. 5. 08]. Vzdělávacími aktivitami tohoto sdružení je *poskytování informací z oblasti řešení následků dopravních nehod na webových stránkách, odborných i svépomocných besedách, účast na různých konferencích spolupracujících partnerů v roli hostů*. Dále se jedná o *vydávání informačních letáků, brožur, koncepčních i užitkových materiálů pro občany z řad široké i odborné veřejnosti, veřejné rozpravy v terénu související s konkrétními DN* (přičemž cílovou skupinou jsou v tomto případě hlavně oběti dopravních nehod – ať už se jedná o pozůstalé či zraněné oběti, ale též rodiny a osoby z nejbližších řad takto zasažených lidí, včetně místních komunit). Do těchto aktivit můžeme zařadit též *příspěvky do odborných časopisů či spolupráci na vytváření osvětových televizních dokumentů*. Organizace v současné době funguje na dobrovolné bázi.

Dětská dopravní nadace a Nadace Truck help se věnují především finančnímu jištění sirotků či polosirotků – nezaopatřených dětí, jejichž rodič zemřel při DN (ať se jedná o zemřelé rodiče sirotků a polosirotků po obětech DN jako je tomu v případě Dětské dopravní nadace, tak o zemřelé profesionální řidiče kamionů v případě druhé jmenované nadace apod.). Osvětové působení těchto nadací se omezuje pouze na

¹²¹ dále jen ÚAMK

¹²² pro pomoc motoristům v nouzi úzce spolupracuje s komerční společností ÚAMK a.s., která provozuje síť tzv. „Žlutých andělů“

prezentace činnosti na webových stránkách, občasné prezentace činností na odborných rozpravách zainteresovaných subjektů či dopravně-bezpečnostních akcích, kterých ovšem nebývá realizováno mnoho.¹²³

Dalším subjektem z řad NNO je *Psychosociální intervenční tým* – PIT, který v současné době funguje spíše na bázi dobrovolného hnutí¹²⁴. Věnuje se *psychosociální pomoci obětem různých neštěstí* (nejen DN) – tj. intervenci a připravenosti na událost včetně podpory místní komunity, obcí a pomáhajících organizací v lokalitě, kde došlo k události (PIT ČR, online) [cit. 30. 5. 08]. Členové PIT se dnes ocitají nejen v roli pracovníků přímé pomoci, ale postupně se propracovávají do pozice lektorů se specifickými zkušenostmi z neštěstí. *Vzdělávací akce jsou podobné akcím zmiňovaným u ČSODN*, přičemž členové PIT jsou častými organizátory uvedených terénních akcí, včetně vzpomínkových rituálů (například ekumenických bohoslužeb, veřejných rozprav s odborníky, členy IZS, občanů).

Pro shrnutí tedy můžeme říci, že státní či neziskové organizace vzdělávají laickou či odbornou veřejnost v oblasti prevence či intervence dopravní nehodovosti nejčastěji *výrobou různých informačních materiálů pro širokou veřejnost, webovými prezentacemi, přednáškami, besedami pro širokou i odbornou veřejnost, pro odbornou veřejnost nejčastěji konferencemi*. Modernější vzdělávací metody jako e-learning se až na dílčí přenos informací mezi spolupracovníky elektronickou cestou, direct-emailing apod. nevyužívají ve vztahu k veřejnosti příliš často.

8.2 Vzdělávací akce, programy, metody a jejich náplň – autoškoly, pojišťovny, firmy

Autoškoly

Orientačním odhadem odborníků lze říci, že u nás existuje zhruba 15–20 % autoškol, které jsou většího rozsahu, mají ve svém působení tradici, tedy i větší počet klientů a mají i větší finanční potenciál a ochotu investovat do vzdělávání. Autoškoly tohoto typu využívají pro vzdělávání řidičů nejčastěji *výcviky*, v menší míře *přednášky*

¹²³ blíže na <http://www.ddn.cz> a <http://www.nadacetruckhelp.cz/>

¹²⁴ *Dobrovolnictví* – „je neplacená a nekariérní činnost, kterou lidé provádějí proto, aby pomohli svým bližním, komunitě nebo společnosti“ (Matoušek, 2003, s. 55). Lze jej rozlišit na vzájemně prospěšné a veřejně prospěšné dobrovolnictví. Dobrovolník je potom „člověk, který bez nároku na finanční odměnu poskytuje svůj čas, energii, vědomosti a dovednosti ve prospěch ostatních lidí či společnosti“ (Tošner a Sozanská, 2002, s. 35).

a *video prezentace* (kde jsou posluchačům prezentovány různé modelové situace). Vzdělávací metody jako je e-learning jsou užívány jen minimálně. V tomto směru lze říci, že posluchači si mohou ve větších autoškolách vyzkoušet internetové testy, které sice poskytnou zájemci výsledný počet bodů, ovšem bez další zpětné vazby. Například e-learning není příliš využíván, ani velké autoškoly na to nemají časové, personální a finanční možnosti (Konzultace, Rimešová, 28. 5. 08).

U menších autoškol, které většinou vede jeden soukromník, není výjimkou velmi skromné vybavení (křída, tabule, bez PC) a setkáme se i s tím, že jedinou didaktickou metodou (mimo teoretických testů a praktických výcvikových kurzů) jsou přednášky (Konzultace, Horázný, 21. 5. 2008).

Pokud jde o obsah přednášek a prezentací v oblasti dopravní nehodovosti, autoškoly vzdělávají jen na bázi I. zdravotnické pomoci při DN, téměř nikdy se nejedná o vzdělávání v oblasti následné podpory či osvěty po nehodě (Konzultace, Rimešová, 28. 5. 2008). Nabídka informací velkých autoškol v oblasti dopravní nehodovosti je sice větší, funguje však na bázi služeb, nikoli na bázi vzdělávání pro běžné účastníky silničního provozu (tedy i řidiče, kteří jsou hlavní cílovou skupinou autoškol).¹²⁵

Pojišťovny

Pojišťovny centrálně příliš nespolupracují na dopravně bezpečnostních projektech, ale dílčí členové České asociace pojišťoven vyvíjejí určité preventivní aktivity či akce.

Z pojišťovacích subjektů je u nás prozatím zřejmě nejaktivnější *Česká pojišťovna*. Realizuje ve spolupráci s dalšími subjekty 4 projekty pro posílení bezpečnosti silničního provozu, v dubnu roku 2009 se také zapsala pod Evropskou chartu bezpečnosti silničního provozu.

Mezi tyto projekty patří:

Gentleman silnic – v jehož rámci ČP ve spolupráci s Policií ČR oceňuje občany za nezištnou pomoc lidem, kteří byli účastníky DN, další projekt nese název *Jezdíme s úsměvem*, kdy policisté se žáky základních škol oblečených v reflexních vestách

¹²⁵ Větší autoškoly nabízejí kromě standardní nabídky autoškol vycházející ze zákona č. 247/2000 Sb., o získávání a zdokonalování odborné způsobilosti k řízení motorových vozidel, ve znění pozdějších předpisů, také další služby, které do vzdělávání v rámci dopravní nehodovosti můžeme též zařadit. Kromě vzdělávání formou teoretických a praktických kurzů, autoškoly s vybudovanou tradicí a finančním zázemím nabízejí též využití vzdělávacího a výcvikového centra polygon, známého spíše pod názvem škola smyku (Kofán a kol., 2007, s. 39) nebo i právní poradenství v případě dopravní nehody (například Autoškola Kříž, online [cit. 23. 5. 2008]).

České pojišťovny od května a října roku 2009 hodnotí chování řidičů vozidel kresbou rozesmátého nebo zamračeného autíčka, přičemž je v tom podporují často i známé osobnosti z řad českých závodníků (Česká pojišťovna, online, 2009) [cit.10.9. 2009].

Z dalších je možné jmenovat *Všeobecnou zdravotní pojišťovnu s projektem dopravního hřiště pro děti a rodiče* (Všeobecná zdravotní pojišťovna, online, 2009) [cit. 10.9.2009], dále pojišťovnu AXA Česká republika ve spolupráci s Nadací Partnerství s projektem *Na Zelenou – podpora bezpečných cest do školy* (AXA pojišťovna, a.s., online, 2009) [cit.10.9. 2009] apod.

Z firem věnující zájem dopravní nehodovosti a jejím následkům můžeme jmenovat *společnost TopoGraf s.r.o.*, která se v současnosti mj. zaměřuje na prevenci dopravní nehodovosti. V současné době realizuje ve spolupráci s řadou dalších organizací¹²⁶ nový projekt s názvem Virtuální pamětník obětí DN. Pamětník má za úkol seznámit účastníky silničního provozu s příběhy lidí, kteří ztratili své blízké při DN z celé republiky (TopoGraf s.r.o, Průvodce silnicemi a dálnicemi, online) [cit. 29. 5. 08], působit na návštěvníky uvedeného internetové portálu¹²⁷, a přispívat tak k prevenci dopravní nehodovosti. Jedná se o ojedinělý projekt, který není znám v žádném členském státě EU (Konzultace, Haltmar (17. 5. 2008)).¹²⁸

Projekt monitorující a popisující místa nehod již zveřejnilo též zmiňované CDV s Policií ČR, který je již dva roky průběžně realizován. „Policisté pomocí satelitní navigace s přesností na 10 metrů označí místo nehody a CDV ho zanesou do virtuální mapy spolu s podrobnostmi o nehodě“ (Sehnoutka, 6. 3. 2008, s. 4).

Informační technologie mohou být vhodným prostředkem k získávání nových informací a šíření osvěty. Zájem o ně se stále zvyšuje, a tak i projekty monitorující místa DN či rizikové chování na silnicích mohou být novou metodou, jak posilovat celospolečenskou citlivost na dopravní nehodovost a její následky.

¹²⁶ Pamětník je vytvářen společností Topograf ve spolupráci s ČSODN, za účasti pozůstalých a s podporou Ředitelství služby dopravní policie, Ministerstva dopravy – oddělení BESIP a Ředitelství silnic a dálnic ČR.

¹²⁷ <http://www.pruvocesilnicemi.cz>

¹²⁸ Virtuální pamětník nabízí možnost tyto památníky prostřednictvím internetu navštěvovat, případně interaktivně vytvářet z domova. Umožňuje pozůstalým svými slovy popsat, co se při tragické události stalo, doplnit fotografií blízkého člověka, samotné nehody apod., a přitom nezacházet do bolestivých detailů. Slouží tak nejen k osobní výpovědi pozůstalých, které pro ně může mít, a často i má, expoziční a katarzní účinek, jímž odžívají svou bolest, ale též preventivní dosah, jenž je dán právě onou osobní, citově zabarvenou formou jejich výpovědi. Jedná se o cílené upozornění ostatních účastníků silničního provozu, že na konkrétních místech v ČR došlo k nehodám, při nichž zemřeli nebo byli vážně zraněni lidé. Každý návštěvník Virtuálního pamětníku tak může kliknutím na symbol křížku umístěném na mapě, kde se nehoda stala, tyto skutečnosti zjistit a zamyslet se nad nimi.

Z podnikové sféry lze uvést různé automobilové výrobce, kteří se věnují prevenci dopravní nehodovosti nejen posilováním a inovací aktivních¹²⁹ nebo pasivních¹³⁰ bezpečnostních prvků ve svých vozech, ale též podporou projektů zaměřených na osvětu veřejnosti, pokud jde o zvyšování bezpečnosti silničního provozu. Zde je možné uvést některé dílčí projekty. Firemní subjekty si začínají postupně uvědomovat rostoucí problémy vyplývající z přemíry DN a začínají sdílet odpovědnost za snižování jejich počtu.

Auto Škoda, a.s.

V současnosti nejvýznamnějším projektem Auto Škoda a.s. je projekt *Výzkum dopravní bezpečnosti*. Projekt má za cíl na základě konkrétních reálných DN zkoumat jejich příčiny pro účely inovace automobilů Auto Škoda ve smyslu zvýšení jejich bezpečnosti. Má tři části, technickou (zkoumá konkrétní poškození vozu a jeho chování při nehodě), zdravotnickou (medicínskou – zkoumá zranění osob a možnosti jejich minimalizace) a psychologickou (zkoumající příčiny nehody). Ve zdravotnicko-psychologické části se odborníci ptají na základě dotazníku účastníků silničního provozu, jak k nehodě došlo, co jí předcházelo, jaké vlivy mohly nehodový děj ovlivnit (vnější vlivy – povětrnostní podmínky, povrch vozovky, typ oblečení a doplňků – včetně slunečních brýlí apod., vnitřní vlivy – psychická stabilita, nálada atd.). Auto Škoda spolupracuje na základě memoranda s Policií ČR, dále s HZS ČR, lékaři ze zdravotnických zařízení, účastníky DN, s kraji a obcemi. Projekt zpočátku začínal na Mladoboleslavsku, postupně se rozšiřoval do dalších krajů, v současné době již začíná fungovat celorepublikově (Škoda Auto, a.s. online) [cit. 30. 3. 2009].

Toyota Motor Europe (TME)

TME se též snaží o zvyšování povědomí o silniční bezpečnosti podporou Evropské charty bezpečnosti silničního provozu a realizuje a podporuje řadu projektů. Lze vyjmenovat některé další: *Evropská kampaň Červeného kříže* – realizovaná od roku

¹²⁹ Aktivní bezpečnostní prvky jsou vytvářeny pro účely odvrácení hrozící nehody. Zahrnují různé asistenční systémy jako je inteligentní parkovací asistent, adaptivní tempovat – Adaptive Cruise Control, sledování slepých úhlů – Blind-Corner Monitor, asistent proti vybočení z vlastního pruhu – Lane keeping Assist, včetně systémů ABS – Anti-lock Brake System, protiprokluzového systému, brzdového asistenta, stabilizačního systému VSC – Vehicle Stability Control napomáhajících řidiči vyhnout se nehodě v různých kritických situacích (Prezentace, Toyota a bezpečnost, červen 2007, s. 6, 10–12)

¹³⁰ Mezi pasivně bezpečnostní prvky lze zařadit zejména bezpečnostní pásy a dětské autosedačky, airbagy, vyměkčení strategických míst při nárazu, speciální konstrukci rámu opěradel – WIL – Whiplash Injury Lessening snižující riziko hyperextenze krku při nárazu (tamtéž), které jsou známy též u jiných automobilových výrobců.

2003 s cílem zvýšení obecného povědomí o bezpečnosti silničního provozu a výukou zásad první pomoci prozatím ve 24 zemích. Dále je třeba zmínit TOP-25 – TME jako hlavní sponzor tohoto projektu má za cíl podpořit pokles počtu DN pod vlivem alkoholu za pomoci motokáry vybavené palubním počítačem, který dokáže napodobit jízdu pod vlivem alkoholu – pomalejší reakce, nepřiměřené reakce, opožděné brzdění apod., aniž by účastník požil alkohol.

Nabízí dále pro národní dovozce školení *Customer Servis Training* se zaměřením na bezpečnost v silničním provozu a na získání dovedností potřebných ke zprostředkování znalostí o moderních bezpečných technologiích zákazníkům. Ve svém kodexu chování zařadila bezpečnost mezi základní principy chování (TME, 2007, s. 4–5).

Některé komerční subjekty, které vyrábějí například pořady jako je *Auto moto revue*, *Auto moto style*, *Auto show* a další podobné, se snaží do těchto pořadů, které vyrábějí ve spolupráci s televizními stanicemi, občasně také zařazovat dopravně-bezpečnostní tematiku.

Ze ziskových subjektů je možné dále zmínit firmu *Regionservis*, která věnuje svůj zájem vzdělávání veřejné správy. Jedná se o podnikový subjekt, jehož klienty jsou hlavně zástupci obcí, měst a krajů – zhruba 3000 samospráv (měst, obcí, krajů). Ze spektra služeb, které nabízí samosprávám, se věnuje též tématu prevence dopravní nehodovosti. Veřejnost, resp. svou cílovou skupinu, informuje především prostřednictvím *konferencí, seminářů a přednášek*. *Regionservis* vždy přizve na tyto akce odborníky na dopravní infrastrukturu, zástupce státních institucí a dalších subjektů, které se zabývají prevencí dopravní nehodovosti.

Pro účely posílení informovanosti veřejnosti se však začínají postupně aktivizovat také další organizace, pokud jde o tvorbu nových akcí a projektů.¹³¹ Na poli bezpečnosti silničního provozu ovšem působí kromě organizací také řada nezávislých odborníků.

¹³¹ Do této práce je možné zařadit také projekt Preventivní vlak, organizovaný Českými drahami, ČD Cargo, Drážní inspekcí, Policií ČR a Oddělením BESIP. Projekt prostřednictvím preventivních filmů a přednášek odborníků seznamuje mládež ve věku 12–19 let s riziky na železnici jako je nebezpečí sežehnutí trolejí při výlezu na vlaky, úrazů při nepovoleném přecházení přes koleje, při naskakování a vyskakování z vlaku, včetně rizik, které hrozí na železničních přejezdech. V dubnu 2009 byl Preventivní vlak nově rozšířen o nácvik prvních pomoci se zdravotníky a psychosociálně zaměřenými lektory pro účely posílení odvahy pomoci druhému člověku v případě zranění při DN. Projekt má tak dvě náplně – sekundárně-preventivní kombinovanou s přípravou na DN a její následky.

8.3 Návrhy dělení osvětových a vzdělávacích akcí, metod a programů v rámci problematiky DN

Vzhledem k nedostatečné utříděnosti a dělení metod, akcí a programů lze pracovně rozdělit tyto akce:

1) *z hlediska cílových skupin* – 1a) *akce určené pro laickou veřejnost* (obecné, primárně preventivní; dále sekundárně preventivní, pokud se jedná o osvětu či vzdělávání rizikových skupin; intervenční akce po konkrétních DN – viz dělení níže v textu atd.), 1b) *akce určené pro odbornou veřejnost nebo profesionály z povolání* (sem se dají zařadit nejružnější mezioborové konference, přednášky, výcviky hasičů, policistů, zdravotníků, lektorů autoškol, zainteresovaných psychologů, krizových interventů, sociálních pracovníků apod.).

2) *z hlediska cílů a náplně* lze potom pracovně rozdělit tyto akce na:

- *primárně a sekundárně preventivní* (zaměřené na předcházení DN a jejich následkům; zde je možné uvést jako příklad akce různých organizací ke Dni IZS, Dni bezpečnosti, Dni dětí, Dni bez úrazu, případně se zaměřením na konkrétní rizikové cílové skupiny), dále

- *intervenční* (zaměřené na zásah ve chvíli, kdy k DN již došlo, zpravidla směřující k připravenosti na nehodu a řešení jejích následků – příkladem mohou být ad hoc akce pořádané neziskovými organizacemi PIT, ČSODN a dalšími ke konkrétním událostem nebo pravidelně ke Světovému dni obětí DN),

- *kombinované* (primárně, resp. sekundárně preventivní s intervenčními prvky – například projekt Close to, intervenční s primárně preventivními, resp. sekundárně preventivními prvky – například Edukačně-rehabilitační program pro pachatele DN, primárně či sekundárně preventivní kombinované s přípravou na DN – například nový ročník projektu Preventivní vlak ad.). Toto dělení lze dále rozdělit na akce, metody a programy, které: 2a) *přímo reagují na konkrétní reálné události* (což v praxi bývají častěji akce intervenční) a 2b) *akce obecně informační* bez bližší specifikace ke konkrétní události (což bývají častěji akce primárně či sekundárně preventivní),

3) *podle místa či prostoru*, kde jsou realizovány na: *outdoorové* (preventivní akce na veřejných prostranstvích nebo při příležitosti dalších akcí probíhajících v exteriéru – koncertech apod., příkladem může být akce Oddělení BESIP MD ČR a jeho spolupracovníků – *Domluvme se*) a *indoorové* (přednášky, besedy; z konkrétních

projektů lze uvést kampaň MD ČR a ČSODN – *Nezvrtné osudy*, kampaň Oddělení BESIP MD ČR – *The Action*, projekt *Preventivní vlak* atd.).

Text pojednal zejména o příkladech konkrétních osvětových a vzdělávacích akcích státních, neziskových i podnikových organizací zabývajících se problematikou prevence, intervence při DN a připraveností na DN.

Vzhledem k zaměření tohoto pojednání je třeba dodat, že o účinnosti řady jmenovaných akcí, projektů či metod, která je stěžejní pro zvýšení citlivosti populace na téma dopravní nehodovosti a jejích následků, je samozřejmě možné pouze spekulovat. Výčet různých vzdělávacích a osvětových akcí nehovoří o jejich kvalitě, systematickém přístupu, většinou ani o vyhodnocování, které má zkoumat jejich efektivitu. Zpětné vyhodnocování efektivity vzdělávacích metod nebývá tak časté s ohledem na to, že v organizacích se k této analytické práci z časových, personálních a dalších důvodů téměř nedostává, což vyplývá i z následujícího výzkumného šetření uvedeného praktické části práce. Adekvátní vyhodnocení ovšem může být též ukazatelem kvality (nebo opaku) těchto metod, teprve následně je možné zkoumat efektivitu. Bez zpětné vazby účastníků není možné hodnotit, zda byla akce úspěšná a naplnila stanovené cíle a zda má význam ji opakovat (případně v jaké podobě). Navíc spoluprací se účastníci těchto akcí, metod a programů stávají aktivními aktéry, kteří mohou ovlivnit svým hodnocením další průběh akce do budoucna nebo dokonce navázat další spolupráci, což může mít též pozitivní integrační efekt.

Následující šetření přináší kromě informací o organizacích, podmínkách a okolnostech osvěty a vzdělávání v rámci problematiky silničních DN také návrhy a doporučení, včetně možných kritérií kvality osvětových a vzdělávacích akcí, které budou dále rozvedeny v závěru práce.

9 Výzkumné šetření

Jak již bylo řečeno v úvodu dizertační práce, počet úmrtí v případech vážných DN sice klesl v roce 2008 pod hranici 1 000 lidí, ovšem ze západoevropského měřítka se stále držíme na úrovni průměrné až podprůměrné země, pokud se jedná o silniční bezpečnost. Zatímco u nás dochází k pozvolnému zlepšování, v rozvinutých státech EU dochází synchronně k dalšímu zlepšování již původně příznivého vývoje silniční bezpečnosti. Dopravní nehodovost je tak v ČR stále vysoká, a tak se nabízí otázka, *jak občany ČR ochránit před vzrůstajícím počtem nehod*. Další otázkou je, *jak se na nehody připravit, když k nim již dojde a jak předejít možným negativním dopadům DN*. Na tuto otázku se snaží odpovídat řada organizací popsaných v teoretické části práce zabývajících se osvětou a vzděláváním v rámci této problematiky s cílem vyhnout se vážné dopravní nehodovosti, účinně řešit následky DN (v celé šíři problémů) nebo se připravit na DN a na její následky do budoucna. To je hlavní důvod, proč se autorka rozhodla praktickou část práce věnovat právě zkoumání organizací, které jsou častými nositeli učení v této oblasti.

9.1 Zkoumaný problém, cíl šetření

Zkoumaným problémem je *osvěta a vzdělávání v rámci problematiky silničních dopravních nehod*, přičemž tento problém má též svůj *konceptuální rámec*, viz úvod k výzkumu – příčinnou podmínkou zkoumaného problému je *vznik DN a jejich následků*.

Je možno vycházet ze vstupní hypotézy (či předpokladu):

Vzdělávací a osvětové aktivity nemají větší dosah, a to kromě řady komplikovaných společenských procesů a souvislostí též vzhledem k roztržitosti jednotlivých vzdělávacích a osvětových aktivit bez koordinace a systematického uchopení. Vzdělávací a osvětové aktivity sice probíhají, ale většinou nekoordinovaně, bez zapojení a spolupráce většího množství zainteresovaných organizací a odborníků z různých sfér, bez kontroly a hodnocení centrálního subjektu, čímž se tříští i možnost většího zásahu veřejnosti takového typu osvěty (vzdělávání) a bez větší participace občanské veřejnosti. Navíc spolupráci blokují některé důležité související faktory (například netransparentní politika a častá neochota k otevřené komunikaci a intenzivní

*spolupráci s jinými subjekty nebo se zástupci veřejnosti)*¹³². Pokud se organizace zapojují do spolupráce s ostatními, je omezena často jen na určitý systém spolupráce, který nepouští nové subjekty (na úrovni organizací je patrná nedůvěra, mezirezortně i mezioborově).

Vzhledem k tomu, že toto téma dosud nebylo systematicky a uceleně zkoumáno, bylo zapotřebí zvolit techniku, která by zmapovala popisovaný problém, což ovšem nešlo učinit standardizovaným způsobem, neboť problematika je příliš různorodá a vstupuje do ní mnoho faktorů a souvislostí. Při analýze jednotlivých aspektů problematiky a při spolupráci s organizacemi autorka dospěla k závěru, že zkoumaný problém má mimo jiné institucionální, resp. organizační aspekty, čímž jasně vystoupily do popředí tohoto problému.

Intervenujícími podmínkami zkoumaného problému je tak mimo jiné fungování státních, neziskových, firemních a dalších subjektů a jejich spolupráce, dále celospolečenské klima ovlivňující ne/zájem médií o tuto oblast, společenská poptávka k tématu prevence, intervence a připravenosti na DN.

Proto se do okruhu zájmu dostali vybraní experti, kteří se tématu osvěty a vzdělávání v uvedené oblasti věnují v rámci své profese jakožto zástupci zainteresovaných organizací (na státní, resp. příspěvkové nebo firemní úrovni) nebo tyto aktivity patří do sféry jejich dobrovolného zájmu (zde se jedná zejména o zástupce NNO). Jde o tzv. *reprezentativitu problémového pole*¹³³.

9.2 Etapy realizace šetření, výběr respondentů, technika sběru dat

Respondenti byli vybráni autorkou na doporučení odborníků nebo vlastním výběrem vzhledem k osobní praktické zkušenosti v daném oboru.

Místem uskutečnění rozhovorů byla dvě česká města, v převážné míře hl. m. Praha, kde sídlí většina oslovených organizací a Brno.

Šetření se uskutečnilo v období 7. 5. 2008 – 27. 3. 2009. Celkem bylo uskutečněno 15 rozhovorů ve složení: 3 zástupci NN0, 5 zástupců státních subjektů či

¹³² (např.: různé sekulární zájmy organizací z důvodu obhajování vlastní činnosti a potřeb, organizace často potřebují mimo preventivního či jiného působení vyzdvihnout své vlastní aktivity a vytvořit si tak úspěšné promotion a stabilní image, ovšem tyto zájmy nezveřejňují, jedná se též o vliv osobních zájmů jednotlivých vedoucích, případně dalších pracovníků v organizaci apod.)

¹³³ Zajímavou skutečností bylo, že někteří experti spolupracovali pouze v případě osobní zkušenosti s autorkou a její prací v NNO. V opačném případě neodpovídali na opakované výzvy ke spolupráci. Sem vstupuje i otázka *potřeby ověřených kontaktů pro účely spolupráce*, viz vstupní hypotéza.

příspěvkových organizací a 7 podnikových (ziskových) subjektů.¹³⁴ Přehled vybraných organizací je uveden v přílohách práce.

Vzhledem k tomu, že téma z tohoto úhlu pohledu dosud nebylo zkoumáno, autorka nejdříve v průběhu května 2008 formulovala 16 otázek pro účely rozhovoru a ověřovala jejich srozumitelnost pilotně v rámci rozhovorů u třech státních organizací. Na základě podnětů vyšlých z pilotního průzkumu pak doplnila či upřesnila další otázky a některé zcela vypustila, protože jejich význam se v průběhu průzkumu ukázal jako marginální. Dotazník průběžně upravovala o dílčí detaily pro co největší srozumitelnost a transparentnost textu.¹³⁵

Vzhledem k absenci teoretických opor v tomto oboru zkoumání bylo zvoleno z výše uvedených důvodů *kvalitativní šetření, které obsahuje standardizované prvky*. Má nejbliže k technice *ex-post facto*, jejímž cílem je *přispět k prohloubení znalostí o dané problematice, popsat současný stav vztahující se k osvětě a vzdělávání v organizacích, které se věnují prevenci, řešení následků DN či přípravě na DN*. Následně je též cílem navrhnout opatření pro posílení bezpečnosti v silničním provozu, přípravu na DN a hledání cest přispívajících ke kvalitě a s tím související účinnosti probíhajících osvětových či vzdělávacích programů, akcí a metod. *Kontextem* pak může být vztah k tématu (pracovní, resp. profesní, zájmový a občanský – často spolu související), ne/prožití DN v blízkém sociálním okolí jedince či komunitě apod.

9.3 Výzkumné otázky

Výzkumných otázek a hypotéz by mohla být k tomuto tématu formulována řada. V podstatě každá otázka zmíněného dotazování generuje zároveň i výzkumnou otázku a určitou hypotézu. Je ovšem možné formulovat zobecňující otázky. Jsou jimi tyto:

¹³⁴ dále jen ZS

¹³⁵ V průběhu výzkumného šetření byly provedeny dílčí úpravy připravených otázek. Například kognitivní rozdílnosti vzdělávajících se skupin jsou odborníkům jasné, totéž platí pro rozdílnosti motivačních faktorů. Není tak třeba zdůrazňovat toto téma při stanovování otázek – tato otázka byla vyškrtnuta po 5. rozhovoru, tj. ve třetině šetření, bylo třeba ústně doladovat a detailněji popisovat otázky, např. cílových skupin, stejně tak doplňovat další varianty odpovědí, např. u otázky č. 7 – existovalo více způsobů zveřejňování osvětových a vzdělávacích akcí, metod a programů, které autorka doplnila ve 2. třetině šetření.

- 1) Je současný postup práce v organizacích zaměřujících se na osvětu a vzdělávání věnujících zájem prevenci, intervenci a přípravu na DN systematicky a koncepčně uchopen?
- 2) Má osvěta co nejširší dosah na veřejnost a umožňuje zároveň její intenzivní zapojení?
- 3) Je považována oblast prevence, intervence a přípravy na DN ve vybraných organizacích ČR za prioritu, nebo se jedná spíše o vedlejší sféru zájmu?
- 4) Liší se významně postupy a metodologie jednotlivých typů organizací nebo jsou v podstatě podobné bez ohledu na typ organizace? Pokud se liší, jakým způsobem a z jakých důvodů?

9.4 Výsledky šetření

Na základě šetření lze formulovat závěry, které vyplynuly z rozhovorů s odborníky. Kromě možných kritérií kvality realizovaných osvětových a vzdělávacích metod a akcí, která jsou v této podkapitole také uvedena jako nejvýraznější výstupy, lze zmínit ještě následující postřehy.

- ⇒ Z odpovědí je patrné, že *kombinace jednotlivých oblastí* (prevence DN, intervence a přípravy na DN) je *častější, než preference jedné oblasti zájmu v rámci problematiky DN. Jistou výjimkou je oblast prevence (primární nebo sekundární), která bývá pojímána při realizaci různých osvětových a vzdělávacích programů i samostatně.*
- ⇒ Státní subjekty, NNO i ziskové organizace (firmy) mívají řadu limitů, které determinují míru jejich působnosti a angažovanosti ve vztahu k tématu. Roli hrají vnitřní či zákonná pravidla organizace, vnitřní motivace či osobní zájmy vedoucích pracovníků i zaměstnanců organizace, názorová orientace, tj. hodnotová i postojová (jaký mají názor na osvětu a vzdělávání a jak ji v organizacích ne/rozvíjejí), přičemž organizace jsou determinovány nejen finančními možnostmi, ale i poptávkou po tématu, firmy i marketingovou politikou). Z toho vyplývá, že je třeba *posílení personálních a dalších podmínek organizací na státní, ziskové i neziskové úrovni, pokud jde o přípravu a realizaci osvětových a vzdělávacích akcí, metod či programů v uvedených oblastech.*
- ⇒ Bez ohledu na typ organizace se často objevují *personální nedostatky*, chybějí experti a metodologové, často i finanční prostředky – *je třeba zdůrazňovat*

potřebnost vyhodnocování akcí (jak od účastníků, tak mezi realizátory) a posílit tuto oblast personálně, případně finančně. V případě finančního posílení je potřebná kontrola čerpání těchto prostředků.

⇒ Téma odpovědnosti za osvětu a vzdělávání vedoucí k účinné prevenci, intervenci při DN či přípravě na DN a s tím související kritika spolupracovníků a hledání viníka za současnou situaci je relativně výrazným jevem. Při rozhovorech ovšem vyplývaly na povrch i vlastní nezodpovězené otázky odborníků. (Půtky o kompetence vnáší ovšem spíše svár, než motivaci ke spolupráci – roli mohou hrát obavy z problémů, možná též ze sankcionace z přestoupení pravidel, která jsou v současné době v této oblasti ovšem nejasná, nepřehledná, zákonná úprava je nedostatečná). Z toho vyplývá i *rozšířit a doplnit právní úpravu vztahující se k tématu.*

⇒ Jako důležitá se ukázala problematika *vzdělávání a osvěty již ve školách* – od základních škol, přes střední školy až po dospělost – naznačena je tak potřebnost vytvoření koncepce celoživotního vzdělávání, resp. učení v této oblasti.

⇒ Z šetření vyplývají možná *kritéria kvality osvětových, vzdělávacích akcí, programů či metod:*

- *je vhodné kombinovat prevenci, intervenci a přípravu na událost* – jsou to různé fáze téhož děje, bezprostředně související s nehodovým dějem (cyklus) a kombinace těchto fází umožní větší porozumění tématu a vzhled do problematiky oběma cílových skupinám (odborníkům i laikům). Záleží však i na typu osvětové či vzdělávací akce a na formě zpracování;

- *dále kombinovat předávání informací veřejnosti se snahou o vedení k zamyšlení a následné aktivitě* (nejen vést občany k reflexi o problematice, ale též k jednání v reálné praxi), klást důraz na pozitivní předávání informací, které uschopňuje občana k samostatnosti - co občan má dělat (poukazovat na správný postup, nikoli na chyby, vyhýbat se mentorování apod.¹³⁶);

- *kombinovat různý typ akcí, programů a metod* (v případě potřeby je též třeba zvolit příslušný typ metod podle cílové skupiny);

¹³⁶ což je jedna z hlavních zásad, která je popsána v pokynech pro tvorbu osvětových materiálů, letáků apod. vedoucích k větší informovanosti občanů po mimořádných událostech (bližší Pracovní skupina standardů psychosociální krizové pomoci při GŘ HZS MV ČR, Příloha Vodítka pro tvorbu letáků, září 2008).

- *využívat různých příležitostí k pořádání akcí – preventivní dny, Den bez úrazu, Den dětí, Den IZS, výročí či významná období ke konkrétním DN, Světový den obětí dopravních nehod apod., kombinovat s dalšími veřejně navštěvovanými akcemi;*
- *pro účinnou prezentaci a zveřejňování osvětových a vzdělávacích akcí je třeba kombinace různých způsobů zveřejňování (minimálně tři skupin způsobů, viz polostandardizovaný rozhovor);*
- *pro laickou veřejnost je vhodné realizovat kampaně zdarma, pro odbornou veřejnost za platbu,*
- *jedním z nejdůležitějších kritérií kvality vzdělávacích nebo osvětových akcí je intenzivní spolupráce na všech úrovních, včetně zapojení veřejnosti, bez ohledu na cílové skupiny; transparentnost komunikace a inspirace z týmové práce se totiž ukazuje při přípravě i realizaci vzdělávacích a osvětových akcí jako nezbytná.*

Dále je třeba odpovědět na stanovené výzkumné otázky:

1) *Je současný postup práce v organizacích zaměřujících se na osvětu a vzdělávání věnujících zájem prevenci, intervenci a přípravu na DN systematicky a koncepčně uchopen?*

Z rozhovorů jednoznačně vyplývá, že současný postup práce v organizacích zaměřených na vyjmenované oblasti systematicky ani koncepčně uchopen na národní úrovni není. Sami odborníci si stěžují na roztříštěnost osvětových a vzdělávacích akcí, situaci komplikuje kromě jiného též skutečnost neexistující právní úpravy k tomuto tématu.

2) *Má osvěta co nejširší dosah na veřejnost a umožňuje zároveň její intenzivní zapojení?*

Osvěta má na veřejnost z výše uvedených důvodů spíše dílčí dosah, byť jsou experti uvedených organizací přesvědčeni o maximu svých aktivit realizovaných v popisovaných oblastech.

Dá se říci, že veřejnost je pozvolna zapojována do osvětových aktivit organizací. Organizace si pomalu začínají uvědomovat význam participace občanů na osvětovém působení, pokud jde o problematiku DN a jejích následků. Intenzivní spolupráce by ovšem vyžadovala větší medializaci – masivní zapojení novinářů a hlavně koordinovanost uvedených aktivit.

3) Je považována oblast prevence, intervence a přípravy na DN ve vybraných organizacích ČR za prioritu, nebo se jedná spíše o vedlejší sféru zájmu?

I když jsou uvedené organizace přesvědčeny o svém maximálním nasazení, zvláště oblast prevence zaujímá spíše vedlejší sféru zájmu. Některé organizace mají zákonem nebo interními předpisy stanovenou svou činnost (například členové HZS mají intervenci při DN uvedenou ve svém bojovém řádu, velitelem zásahu je zpravidla při mimořádných událostech včetně DN hasič, také vystřihování účastníků DN z vozů je jejich povinná náplň práce, u oblasti prevence DN pak může být řeč o oddělení BESIP MD ČR, které má prevenci též ve své náplni práce stanovenou zákonem, takže je uvedeným oblastem povinna se věnovat apod.), většina vybraných organizací ovšem prevenci, intervenci či připravenosti na DN věnuje svůj zájem dobrovolně, jako bonus navíc k jiné pracovní činnosti apod. (tedy zpravidla omezeně).

Obecně vzato ovšem do celospolečenských zájmů, jakými jsou zde posílení bezpečnosti silničního provozu, připravenosti na DN apod., vstupují ještě další aspekty – jiné zájmy organizací atd. – viz hypotéza.

4) Liší se významně postupy a metodologie jednotlivých typů organizací nebo jsou v podstatě podobné bez ohledu na typ organizace? Pokud se liší, jakým způsobem a z jakých důvodů?

Postupy a metodologie se liší výrazně pouze pokud jde o dostupnost materiálních prostředků, výbavy a financí. Výrazněji se organizace neliší v tom, jaké realizují akce (samozřejmě s ohledem na svou náplň a cíle), spíše v tom, jaké postavení mají u případných partnerů a spolupracovníků a jak jsou do akcí těchto partnerů zapojovány. Roli zde tedy hraje též image a tradice organizace, mocenský vliv, osobní zkušenost - ověřený/neověřený, doporučený/nedoporučený kontakt.

Vybrané NNO realizují v porovnání s vybranými státními a ziskovými subjekty více besed a dialogu s občany a začleňují je do svých aktivit a programů zcela automaticky jako partnery. Ostatní subjekty se zapojováním občanů do těchto aktivit začínají také.

Pokud jde o vstupní předpoklad (hypotézu) a jeho naplnění, dá se říci, že byl ve větší míře potvrzen.

Vzdělávací a osvětové aktivity probíhají, ale většinou nekoordinovaně bez kontroly a hodnocení centrálního subjektu. Zapojení a spolupráce většího množství zainteresovaných organizací a odborníků z různých sfér se ovšem začíná postupně

realizovat. *Netransparentní politika a komunikace se tak potvrdila jen u některých organizací.* Je dána především ochranou zájmů organizace a jejich zaměstnanců, na což upozorňoval již v 50. letech 20. století R. K. Merton (odlišnost mezi manifestními cíli organizace, které jsou často iluzorní – například posílit bezpečnost na našich silnicích, a latentními cíli organizace, které fakticky ovlivňují chod a jednání organizace – například vyzdvihnout promotion organizace, posílit osobní pozici vedoucího či člena organizace atd. je někdy znatelná (blíže Keller, 2001, s. 76).

Zároveň je třeba doplnit, že komunikace s ostatními subjekty však začíná patřit k důležitým aspektům spolupráce mezi organizacemi, napříč rezorty a obory. Nedůvěra je sice přítomným a relativně stále významným jevem, ale zároveň se již lze setkat s akcemi a programy, kde výše uvedený typ spolupráce začíná fungovat. Důležitá je též otázka osobních vztahů a vazeb, ověřených kontaktů, jak již bylo poznamenáno.

Skutečný dosah vzdělávací a osvětových aktivit lze však seriózně z proběhlého výzkumu hodnotit jen stěží. Na základě závěru, že osvětové akce jsou roztržité, však lze usuzovat, že dosah na veřejnost není příliš výrazný, protože neexistuje systematicky uchopená koordinace. Jednou z důležitých skutečností je, že *některým realizovaným akcím chybí v současnosti závěrečné vyhodnocování, což lze považovat za největší slabinu* – odborníci nemají k dispozici metodology, sami nad vyhodnocováním příliš nepřemýšlejí, akce jsou realizovány nezřídka formou pokusů.

9.5 Další návrhy

Z šetření vyplývají některé další návrhy, které lze formulovat již nyní, i když bližší rozvedení bude následovat ještě v celkových závěrech dizertační práce.

- Stane-li se toto téma celospolečenskou poptávkou, což se prozatím úspěšně nedaří, vznikne i zájem ze strany médií, firem a celé veřejnosti – firmy naplní společenskou představu o podpoře dobrých cílů prospěšných veřejnosti, čímž si zvýší své promotion, totéž se týká státních subjektů, v některých případech též NNO,
- cestou je otevřeně zmiňovat i další cíle organizací či odborníků a pracovat s nimi tak, aby byla politika týkající se bezpečnosti, intervence i přípravy na DN co nejvíce transparentní – vzniknou pak větší šance docílit společenské změny.

- Intenzivní týmová mezioborová a mezirezortní spolupráce na všech úrovních se ukazuje jako velmi důležité kritérium kvality, nejlépe s koordinací jednoho hlavního subjektu.
- Změna hodnotové orientace, postojů a následná změna chování bývá vždy ta nejtěžší změna, což se ukázalo též ve vývoji strategie dopravní bezpečnosti u nás. Je třeba uvážit, že vliv má i politická veřejnost, političtí představitelé země. Jakýkoli příklad špatné praxe též zhorší i disciplinovanost účastníků silničního provozu a ubírá na motivaci k žádoucímu chování v provozu – i to může být jeden z důvodů našich národních specifíků (nedůsledné vzory produkují nedůsledné občany). Je třeba apelovat na politiky, informovat je o situaci DN u nás, zdůrazňovat důležitost postoje *social responsibility* – sociální zodpovědnost za situaci, kterou má celá společnost a zároveň akcentovat možnosti situaci konstruktivně řešit.
- Je třeba citlivého, přiměřeného a přitom partnerského chování vůči lidem, kteří mají zkušenost DN za sebou, hovořit o tématu veřejně pro zvýšení společenské citlivosti vůči tématu, uvědomění dosahu události, využívat jejich lektorského potenciálu, zvat je k přípravě a realizaci osvětových akcí, pokud souhlasí, učit se i od nich – vzájemně si vyměňovat informace.

Výsledky šetření by bylo vhodné za určité časové období verifikovat.

10 Kazuistiky – výsledky

Vzhledem k tomu, že objektem zkoumání předložené dizertační práce jsou také účastníci DN a pozůstalí, je jim věnována v práci pozornost ve formě kazuistik, které autorka analyzovala a z jejichž rozboru se snaží vyvodit určité závěry. Tyto závěry mohou být cenné pro organizace, které se zasaženými lidmi po DN pracují anebo využívají jejich zkušeností při osvětových a vzdělávacích aktivitách v rámci dalšího vzdělávání.

Z rozhovorů je patrné, že všichni tři respondenti jsou událostí DN doživotně ovlivněni.

Zejména ztráta blízkého člověka patří k největším ztrátám v životě, obzvláště jedná-li se o náhlou smrt dítěte, závažná je však i zkušenost s vážnou újmou na zdraví a se zaviněním DN. Zvláště náročná je kombinovaná zkušenost (například pozůstalá/ý s vlastními následky na zdraví apod.). *Každá DN má tak jiné následky a často se situace, ve kterých se lidé po nehodě ocitají, velmi různí.*

Příběh rodiny Štáfkovy je příkladem toho, jak různorodé mohou být následky, které zanechala nejen DN, ale i všechny okolnosti, které s ní souvisely a které následovaly.

U manželů Štáfkových nastal (kromě bolesti nad ztrátou syna) velký problém při zásahu médií. Společnost Vltava-Labe-Press, která vlastní Deník Šíp, popisuje DN a zveřejnění uhořelého těla Petra Štáfka jako preventivní aktivitu, která měla za účel veřejný zájem, protože řidič byl pod vlivem alkoholu a jel nepřiměřenou rychlostí. Paní Štáfková opakovaně poukazuje na to, že její syn vůz neřídil, takže preventivní důvody nejsou na místě, dále na porušení Listiny základních práv a svobod (čl. 7 odst. 1, čl. 10, odst. 1 a 2), některých částí Etického kodexu Syndikátu novinářů, zajistila si vyjádření ombudsmana a institucí, které se vyjádřily v její prospěch.

Napětí mezi odvoláváním se na prevenci a veřejný zájem ze strany uvedeného bulvárního média a porušením Listiny základních práv a svobod pozůstalých manželů Štáfkových je zde velmi výrazné a významné.

Z psychologického hlediska došlo k tzv. *sekundární viktimizaci zasaženého člověka* – oběti, resp. druhotnému poškození, které nastalo necitlivým zveřejněním inkriminovaných fotografií. Odborníci poukazují na to, že sekundární rány (v tomto

případě zveřejnění fotografií uhořelého těla Petra Štáfka) bývají vnímány hůře, než rány primární (smrt dítěte při DN) (Čírtková, 1998, s. 112).¹³⁷

Největším výsledkem a úspěchem zároveň je pro manželé Štáfkovi rozsudek Nejvyššího soudu, který jasně hovoří v jejich prospěch poté, co podali společně žalobu na ochranu osobnosti (podle § 13 občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů). Výhodou jsou pro celou rodinu *pevné rodinné vazby a otevřená, partnerská komunikace mezi rodinnými příslušníky i přáteli, dále aktivní pracovní život obou manželů, které jim umožňují životní tragédii zvládnout*. Velký podíl na zvládnutí celé situace má ovšem *aktivní přístup celé rodiny, hlavně paní Štáfkové, a to, že se o celou věc zajímají, zjišťují si od různých organizací, které by je podpořily, další informace a spor soudně řeší, dokud nebude u konce*. Dochází tak tomu, že pozůstalí coby naši spoluobčané významným způsobem zasáhli výše uvedeným způsobem do české judikatury¹³⁸.

Narozdíl od příběhu paní Štáfkové je druhý příběh paní P.T. rozšířen o vlastní zkušenost DN, při které byla zraněna a také tím, že přišla o své jediné dvě děti, dospělé syny.

S první kazuistikou se liší zejména v tom, že paní P.T. nemá stabilní rodinné zázemí, dá se říci, že je na situaci sama (až na pomoc kamarádek a pomáhajících organizací) a nemá finanční zajištění, což je výrazná nevýhoda. Zároveň má ovšem vysokou frustrační toleranci (velkou odolnost vůči zátěži) a silné osobnostní zdroje, jak sama popsala.

Oběma nehodami je také doživotně ovlivněna, obě události ji změnily (což je patrné z věty paní P.T.: „*Už to nejsem já*“). *Následkem první DN zažila těžké trauma, přišla o jediné dvě děti, utrpěla výraznou emoční a psychickou újmu, která se dodnes projevuje i tělesně v podobě psychosomatických obtíží* (nespavost, zhoršující se cukrovka, vysoký tlak) *a následkem druhé byla zasažena též fyzicky* (zlomená pánev, kyčel, zlomené koleno), což se projevuje zhoršenou pohyblivostí a bolestivostí těla a končetin.

První popisovanou nehodou přišla o smysl života, jak sama popisuje, byť důležitou skutečností je též to, že po obou synech zůstaly děti (15letý chlapec po synu Pavlovi a 4letá dívka, která se narodila jako pohrobek po synovi Antonínovi). Vnučku

¹³⁷ U paní Štáfkové došlo na základě popsaných fotografií dokonce k projevům PTSP (při snaze vybavit si syna vždy vidí nejdříve jeho uhořelé tělo, než si ho vybaví v původní podobě). Od počátku zveřejnění fotografií je v péči psychiatra.

¹³⁸ Uvedený judikát totiž může případně sloužit pro podobné kauzy jako precedent do budoucna.

a vnuka paní P.T. pravidelně navštěvuje a cítí naplnění alespoň v tom, že život synů pokračuje v životě vnuka a vnučky, i když jejich matky mají dnes již jiné partnery. Partnerky obou zemřelých synů byly vystaveny s bezprostředními následky nehody také velkému psychickému, emočnímu, ale též sociálnímu tlaku nejen vzhledem k tomu, že přišly o své snoubence, ale také o živitele rodiny a otce svých dětí.

Druhou nehodou byla významně omezena pohyblivost paní P.T., a tak i některé oblíbené činnosti (např. turistiku, cvičení) již nemůže realizovat, obává se též ztížení možnosti najít si partnera vzhledem ke zdravotním následkům nehody.

Výrazná je též *ekonomicky nepříznivá situace paní P.T., protože výše jejího důchodu je nízká. Finanční satisfakce tak hraje v případě paní P.T. důležitou úlohu, aby alespoň částečně mohla zkvalitnit svůj život (například možnost zajet si na rehabilitace, ozdravný pobyt do lázní a podobné aktivity, na které v současné době nemá finanční prostředky) a mohla uhradit některé výdaje související s právními výlohami, fotokopii spisů, zdravotními následky nehody (útraty za léky, regulační poplatky, různá vyšetření atd.).*

Na popisu obou událostí paní P.T. je plasticky patrné, jak je pro zasaženého člověka (ať už pro pozůstalého nebo účastníka nehody) důležité nejen, jak se postaví k události jeho sociální okolí a jak reaguje (naslouchání, uznání dopadů a závažnosti situace, které by paní P.T. potřebovala ze strany kamarádek, zdá se chybí¹³⁹, i když v kolektivu je paní P.T. dobře), ale též jaký postoj zaujímá samotný viník nehody – pan Novák. Situace je komplikována tím, že paní P.T. vidá pana Nováka v sousedství a vnímá nezájem z jeho strany i ze strany jeho matky potom, co přišla o obě děti. Rozhovor naznačuje, že složité soudní jednání, komplikované průběžnou liknavostí soudů může být náhradním řešením neproběhlého aktu usmíření, o který by paní P.T. podle své výpovědi stála (formulace: „Když víte, že to udělal a on vám tvrdí do očí, že ne a neprojevil žádnou lítost, nepřišel a neřekl, takhle a takhle se věci mají nebo tak, víte úplně by to bylo o něčem jiném a soud by se neprotahoval a bylo by to všechno v pořádku...“ nebo „Kdyby byl jinej, možná by to bylo v pořádku, ale snaha z jejich strany žádná není. Ten druhý kluk, co mě srazil, byl vůči mě slušnej, byl vyděšeněj, omlouval se...“). Paní P.T. se ale brání soudní cestou také proto, aby hájila (byť již po smrti) své syny. K tomu *potřeboje a též v minulosti potřebovala řadu nezbytných*

¹³⁹ Formulace typu: „No prosím tě, dyť už je to 6 let“; „Ono už Ti to ty kluky nevrátí“; „Musíš se přes to přenést a jít dál“ paní P.T. spíše viktimizovaly – tedy poškozovaly, než aby jí ulehčovaly situaci.

informací (jak může u soudu postupovat, jaká má práva, což jí ovšem po události nikdo nesdělil, vše si zjišťovala sama, i když na to má ze zákona nárok podle § 46 zákona č. 141/1961 Sb., trestního řádu, ve znění pozdějších předpisů). I zde se tedy výrazně ukazuje jako důležitá otázka ochrany práv a zájmů nejen pozůstalých, ale také samotného zemřelého/zemřelých, kteří se již bránit nemohou.

Z rozhovoru dále vyplývá, že paní P.T. se při vyrovnávání s událostí kromě výše zmíněného opírala a nadále opírá o své vnitřní síly. Po nehodě zrekapitulovala svůj život, výchovu dětí, přehodnotila. Vystoupily též duchovní přesahy související podle paní P.T. s úmrtím obou synů (příkladem může být popis vykvetlé sedmikrásky uprostřed zimy na znamení budoucího pohřbu – paní P.T. začala vidět skryté souvislosti tam, kde je běžně člověk nevidí, významy, kde zdánlivě žádné nejsou).

Výraznou podporou jsou hlavně vnitřní zdroje osobnosti paní P.T. – *svépomoc*, komunikace sama se sebou a k sobě, osobní přístup k oběma událostem. Bezprostředně po nehodě využila i *zdrojů pomoci od druhých* (pomoc bratra, který jí odvezl do nemocnice, možnost zatelefonovat si, finanční jištění ze strany švagrové a bývalého manžela se projevila v danou situaci jako důležitá) a také dále využívá (schází se s dalšími lidmi ze sousedství a nejbližšího okolí).

Ve vztahu k soudům však paní P.T. přehodnotila svůj svépomocný postoj, když postup soudkyně sama vyhodnotila jako nepřijatelný, a tak *vyhledala i vnější zdroje pomoci* (spolupracuje s uvedenými organizacemi, přičemž jí pomáhá také vědomí, že není v podobné situaci sama a setkává se s lidmi s podobnou zkušeností). Paní P.T. se prostřednictvím viníka nehody a soudu setkala také se sekundární viktimizací. Navíc si přála, aby již celý soudní spor skončil, paní P.T. intenzivně zvažovala též možnost obrátit se se stížností pro liknavost soudů na Ministerstvo spravedlnosti. V této souvislosti je třeba zmínit nové souvislosti, které nebyly zaznamenány v rozhovoru s paní P.T.

Soudní jednání, které nakonec bylo nařízeno a proběhlo v únoru 2009 podle popisu advokáta paní P.T. i podle ní samotné probíhalo bizarně. Nerenomovaným ústavem byl vypracován nový znalecký posudek, na jehož základě byla stažena obžaloba z pana Nováka a v rozsudku je řečeno, že čin nelze označit ani za trestný čin, ani za přestupek. Návrh právního zástupce paní P.T. na vypracování nového revizního posudku od renomovaného znaleckého ústavu, který by rozsoudil dva zcela protichůdné

znalecké posudky, byl soudem zamítnut. Paní P.T. zvážila možnost podnětu nejvyšší státní zástupkyni na dovolání k Nejvyššímu soudu ČR do Brna s upozorněním na liknavost a také podjatost soudu (sama se totiž jako pozůstalá matka v tomto případě dovolávat nemůže, protože to neumožňuje český právní řád), což si ovšem nakonec z finančních i osobních důvodů rozmyslela. Věc je tak rozhodnutím krajského soudu v podstatě uzavřena. Paní P.T. zvažuje kromě pomoci organizací též podporu ze strany médií, cítí se vyčerpaná a zdravotně ve špatném stavu.

Poslední kazuistika pana Hořického je kvalitativně odlišná od dvou předchozích, protože uvádí do dalšího významného momentu problematiky DN. Kazuistika pojednává o muži, který se podílel na vzniku DN. Z rozhovoru je patrné, že *otázka obviněných z trestného činu má oproti předcházejícím kazuistikám jinou výraznou rovinu – otázku viny a trestu, tedy osobního vyrovnávání se zaviněním události a rozsudkem soudu*. V případě pana Hořického rozsudek dopadl pro něho osobně relativně příznivě, nicméně přesto ho tato zkušenost výrazně ovlivnila v jeho dalším životě. *Pro pana H.*, jak vyplývá z rozhovoru i popsaných souvislostí, *je nehoda dodnes v důležitých detailech nedořešenou událostí o sledu mnoha nepříznivých okolností a faktorů, které zapříčinily vznik nehody*. Z rozhovoru vyplynulo, že podle jeho názoru nebyla vina jen na jeho straně, i když svůj díl odpovědnosti za vznik DN připouští.

Zpracovávání viny bylo u pana Hořického ulehčeno podporou nejbližšího sociálního okolí (zejména rodiny – manželky a dětí, také ze strany rodičů jeho ženy – klíčovou úlohu hrála důvěra a naslouchání, projevy zájmu i v praktickém životě – například odvoz z nemocnice, ohleduplnost, citlivé vyjadřování) *a jeho vlastní svépomocí* (soustředění na běžné denní povinnosti a péči o rodinu).

Výrazným momentem u pana H. bylo osobní vyjádření lítosti pozůstalému synovi po zemřelých účastnících popisované DN. I když se původně nezdařilo navázat písemný kontakt s oběma syny, skutečnost, že jeden z pozůstalých synů, přítomný při soudním líčení, opětoval panu H. podání ruky, pro něho mělo po lidské i psychologické stránce velký význam. *Co naopak negativně zasahovalo pana H. po události, bylo zdlouhavé čekání* (například na řešení pojistné události), *projevy nezájmu či averze ze strany okolí* (pojišťovna, vyšetřovatel), *nedůvěra, necitlivost* (zejména ze strany nejbližších, což bylo zdůrazňováno zejména v případě reakce rodičů pana H., patrné bylo také zklamání při jeho výpovědi o chování a reakcích faráře). *Negativním zážitkem bylo také podle*

pana H. nespravedlivé mínění ostatních, odsuzování, předsudky (lokální zaujatost policistů, kteří participovali na vyšetřování případu, dále reakce lékaře v nemocnici byly znejistující a panem H. vnímány jako diskriminační a zkratkovité bez objektivního zohlednění všech souvislostí).

I zde se ukázala jako důležitá *otázka korektního a profesionálního vystupování osob z týmu orgánů a organizací, které vstupují do jednání s účastníky nehody.*

Dalším důležitým momentem v této kazuistice byla vlastní zkušenost pana H., když jeho dcera byla sražena řidičem autobusu a její zdravotní stav byl vážný.

V případě kazuistik je samozřejmě obtížné vytvářet závěry, které by bylo možné zobecnit, nicméně o určité z nich se autorka přesto pokusí v následujícím textu.

Obě matky přišly, jak popisují, o smysl života – u paní P.T. je to více patrné, protože to tak pojmenovala – nemá další děti a žije sama. Paní Štáfková má silnou podporu rodiny, přesto uvažovala o sebevraždě (sebevražedné myšlenky patří po úmrtí dítěte k normálním průvodním jevům, jak se dočteme i v odborné literatuře, nicméně jsou také důkazem závažnosti situace¹⁴⁰). Obě matky hledají nový smysl života, který ovšem nemůže plně nahradit jejich zemřelé děti. Učí se žít s novou zkušeností, která definitivně ovlivnila jejich život.

U obou matek je stěžejní pokračování rodu – u paní Štáfkové vlastními dětmi (a vnoučaty), u paní P.T. též díky vnoučatům a možnostmi je vidat.

Výrazně se ukazuje jako důležitá otázka ochrany práv a zájmů nejen samotných pozůstalých, ale také samotného zemřelého/zemřelých, kteří se již bránit nemohou – v tomto má paní P.T. velmi podobnou potřebu s paní Štáfkovou.

Z příběhu paní Štáfkové kromě zmíněného vyplývá důležitá informace pro organizace, které mají záměr spolupracovat se zasaženými lidmi po DN – *preventivní akce nebo program, který by stál na osobních realitách zasažených lidí po DN bez jejich výslovného souhlasu, nemůže být považován za legitimní.*

Obě matky dále potřebovaly informace o svých právech a právech svých zemřelých dětí.

Je třeba mít dále na paměti, že pomáhající zdroje, které mohou být v nové situaci užitečné, mohou též velmi poškodit či zraňovat (což jsou nejen média, ale též rodina, přátelé a další sociální opory), jak z kazuistik nepřímo vyplynulo.

¹⁴⁰ Silné pouto s dítětem i po jeho úmrtí dále ukazuje přítomnost urny na zahradě rodiny Štáfkovy.

Dalším shodným rysem obou žen je jejich spolupráce s pomáhajícími organizacemi, přičemž jim pomáhá vědomí, že nejsou v podobné situaci samy.

Obě matky se také setkaly se sekundární viktimizací – paní Štáfková hlavně ze strany médií, částečně též soudu, paní P.T. zejména ze strany okresního a následně krajského soudu.

Z toho je patrné, že nejen nehoda a okolnosti smrti blízkého, ale též následné chování institucí, novinářů, lidí z okolí pozůstalého včetně rodiny a blízkých, mají klíčový vliv na následné zpracovávání ztráty blízkého člověka, čímž byla potvrzena jedna z hlavních hypotéz práce.

Ukazuje se, že u některých lidí se daří transformovat zkušenost s nehodou v obecně prospěšné aktivity: v případě pana H. je to osvětová činnost pro veřejnost, školy, občany, která úzce souvisí s opakovaným vyprávěním o události (zpracovávání zkušenosti má tedy často narativní charakter). Platí tak důležitý poznatek odborníků, který je podpořen i předloženými kazuistikami, že zvládat se člověk učí samotným zvládáním a že krize může znamenat jednu z velmi výrazných životních příležitostí k učení (Baštecká a kol., 2005, s. 82).

Výpověď pana Hoříckého dále naznačuje, že osobní zkušenost s prožíváním viny může u některých lidí zvyšovat toleranci vůči vině druhého člověka (viz výpověď pana H. o ohrožení života jeho dcery sražené řidičem autobusu).

Z kazuistik i odborné literatury tak vyplývá, že i člověk se zkušeností jakou je závažná DN může být cenným zdrojem učení pro ostatní (profesionály i laiky) a není jen pouhým objektem pomoci, za něhož bývá často považován.

Za úspěšné zvládání traumatizující zkušenosti pak bývá považován pocit osobní hodnoty, schopnost fungovat v běžném životě včetně kontaktu s dalšími lidmi, pocit úlevy, včetně znovunabyté schopnosti umět se těšit z příjemných či hezkých věcí či aktivit, odreagovat se, zaradovat, zasmát, vystoupit z truchlení či trudnomyslnosti.

Na závěr kazuistik tak lze uvést šestici hlavních copingových strategií, které byly shromážděny Hodgkinsonem a Stewartem v roce 1998 po zkušenostech s komunitami v zátěži. Lidem při/po zátěži podle těchto výstupů obvykle ulevuje:

- *upnout se na přesvědčení a víry/u* (patrné u všech tří respondentů, v případě pana Hoříckého znatelné jeho důrazem na pravdu),

- *vyjadřovat a sdílet s ostatními své pocity* – nejlépe s důvěryhodnými lidmi (patrně hlavně u paní P.T. a pana Hořického),
- *opřít se o společenství a svoji roli v něm* (paní Štáfková, pan Hořický),
- *odvést pozornost jinam prostřednictvím denních snů a fantazií,*
- *zaměřit se na získávání informací a na hledání řešení* (výrazně paní Štáfková, paní P.T., i pan Hořický),
- *setřást zátěž pomocí tělesné činnosti* (paní Štáfková – brusle, paní P.T. v době před vlastní nehodou – turistika) (Baštecká, 2005, s. 82).

V další fázi je možné také k uvedeným strategiím přidat aktivní a prospěšné chování směřující například k prevenci či k dalšímu zvládnutí podobné události druhými – tj. *předávání osobní zkušenosti a podpora dalších lidí* (srovnej tamtéž viz výše), případně orientace na pracovní výkon.

Nicméně všechny copingové strategie prostupují neodmyslitelně *hodnoty a životní postoje zasažených*.

Závěr

Dizertační práce měla za úkol a zároveň cíl nejen popsat zásadní aspekty ovlivňující dopravní nehodovost, ale také rozšířit celospolečenské povědomí o této problematice, dovést k zamyšlení, poukázat na význam osvětové činnosti, poradenství či jiné formy vzdělávání a také jasně poukázat na skutečnost, že právě osvěta, poradenství a vzdělávání skýtá potenciál popisovaný jev prakticky řešit.

Za přínos práce mohou být považovány, kromě kompilace a sumarizace hůře dostupných informací, výsledky šetření, které přineslo nové poznatky z oblasti fungování různých typů organizací zainteresovaných v rámci problematiky silničních DN, došlo k pojmenování okolností a jevů, které se v praxi objevují, ale nebyly dosud jasně pojmenovány, systematicky uchopeny a rozvedeny. Přínosem mohou být také *dílčí návrhy kritérií kvality pořádání osvětových a vzdělávacích akcí.* Nezanedbatelným přínosem jsou *výstupy z kazuistik, které tématu dodaly lidský rozměr, jenž bývá opomíjenou oblastí zkoumání.*

Při návratu k celkovému objektu zkoumání – tj. osvětě, vzdělávání a po analýze dizertační práce je možné shrnout některé důležité závěry, výstupy a doporučení.

Na základě proběhlého šetření lze říci, že osvěta v rámci problematiky silničních DN dosud není v organizacích systematicky, koncepčně ani koordinačně propracována tak, aby došlo k vyvolání většího zájmu o téma ze strany veřejnosti, a tedy i k většímu navýšení informovanosti v této oblasti zkoumání. Za správnou tak může být považována stejně definovaná hypotéza.

Vzhledem k výše uvedenému závěru je užitečné uvést některá doporučení a také kritéria kvality přípravy a realizace osvětových akcí, projektů či programů, včetně podnětů vyšlých z kazuistik.

Ze zkušeností odborníků ze zahraničí, ale též z realizovaného šetření dizertační práce, je důležitý (a zároveň jeden z významných ukazatelů kvality) tzv. *integrováný přístup spolupráce všech subjektů na neziskové, státní i podnikatelské úrovni věnující se větší či menší měrou tematice DN a jejímu předcházení, včetně spolupráce s médii a intenzivní participace veřejnosti* (Pastoor, 2009).

Vzájemné poskytování zpětné vazby může být vhodným postupem a také doporučením pro rozvíjení učení jednotlivých organizací působících v této oblasti a zároveň může

sloužit jako kontrola naplňování cílů vzdělávacích a osvětových aktivit, které jsou v tomto oboru zkoumány organizacemi realizovány.

*Ideálním řešením je osvětové a vzdělávací akce realizovat společně a průběžně kooperovat při jejich vytváření (nejlépe pod koordinací hlavního organizátora s rozdělením dílčích koordinačních úkolů dalším spolupracovníkům). Podstatná je však i spolupráce při průběhu a následném vyhodnocování akce, které je v současné době nejproblematictější etapou těchto činností (v některých případech zcela chybí). Z praxe však vyplývá, že k takové spolupráci již začíná v poslední době i v ČR postupně docházet, což lze považovat za společensky žádoucí. Nicméně oproti zahraničí máme stále určité rezervy. Vhodným doporučením může být též právě *inspirace ze zahraničních zkušeností*, přičemž je třeba brát v úvahu národní specifika země.*

Dále z šetření vyplynulo, že *je vhodné při přípravě a následné realizaci osvětových aktivit kombinovat prevenci, resp. intervenci a připravenost na DN* – jsou to různé fáze téhož děje. Bezprostředně totiž souvisejí s nehodovým dějem (jedná se o cyklus) a kombinace těchto fází umožní větší porozumění tématu a vzhled do problematiky oběma cílových skupinám (odborníkům i laikům). Záleží však i na typu osvětové či vzdělávací akce, finančních prostředcích a na formě zpracování.

Dalším kritériem kvality s přihlédnutím k variaci různých faktorů, které se podílejí na vzniku DN, potom může být *stanovení náročného (ambiciozního), přitom reálného a co nejkonkrétnějšího cíle směřujícího k redukci DN a formulace srozumitelné a jasné (transparentní) bezpečnostní politiky, programu a prostředků k dosažení tohoto cíle, včetně pečlivého rozdělení zdrojů a vyhodnocení pro co nejefektivnější inovaci opatření vedoucích k posílení silniční bezpečnosti (Shinar, 2007, p. 735)*. Totéž platí také pro realizaci osvětových programů pro účely včasné a účinné intervence či připravenosti na DN.

Zároveň je třeba *formulovat a rozlišovat primární a sekundární cíle a možnosti jejich naplnění* (přičemž primárními cíli by mělo stále zůstat zlepšení bezpečnosti v silničním provozu, snižování těžkých zranění a úmrtí na silnicích, zvyšování připravenosti na DN a rozvíjení dovedností potřebných k účinné intervenci při DN – profesionálních i občanských, nikoli vlastní zájmy organizací).

Bez ohledu na typ organizace se v ČR často objevují personální nedostatky, chybějí experti a metodologové, často i finanční prostředky – *je třeba zdůrazňovat*

potřebnost vyhodnocování akcí (jak od účastníků, tak mezi realizátory) a posílit tuto oblast personálně, konzultačně či vhodným poradenstvím, případně finančně. V případě finančního posílení je ovšem potřebná důsledná kontrola čerpání těchto prostředků. V neposlední řadě by byla vhodná spolupráce zainteresovaných organizací se zástupci obcí – tj. komunálními politiky, také s metodology z českých (případně i zahraničních) univerzit – například z dopravních fakult a s dalšími experty, podle typu akce.

Při návratu k hypotézám a předpokladům práce je třeba uvést opět jejich znění a následně zhodnotit, zda byly či nebyly potvrzeny a v jaké míře.

Základní hypotézou práce bylo, že *v případech vážných DN je závažně ohrožena integrita, mnohdy i identita jedince (oběti DN či pozůstalého), a DN tak ve svém důsledku významně zasahuje do psychického, sociálního, případně ekonomického života člověka, jeho sociálního prostředí – rodiny, okruhu přátel, známých, kolegů.* Nejen z rozboru teoretických poznatků z 5. kapitoly, ale též z analýzy kazuistik vyplývá, že tuto základní hypotézu lze považovat za správnou (byť se každá DN a tedy i její následky liší).

Zúčastnění lidé mají nepatrnou možnost svoji zkušenost předat například v konzultační, případně lektorské činnosti pro účely širší osvěty veřejnosti.

Tuto hypotézu nelze zcela potvrdit či vyvrátit. Jisté je, že nové projekty, které využívají potenciálu lidí s vlastní zkušeností, již existují a postupně se realizují (jako příklad je možné uvést zmíněný projekt Výzkum dopravní bezpečnosti, Nezvratné osudy, The Action, Close to). O markantním zapojení zúčastněných se ovšem prozatím nedá hovořit. Intenzivní zapojení občanů s vlastní zkušeností s DN (zejména k příležitostem vztahujícím se ke konkrétním reálným nehodám) popisovali v průběhu šetření hlavně zástupci NNO a také tři zástupci dalších organizací, pokud šlo o výše jmenované osvětové projekty (Škoda Auto, a.s., MD ČR, MD ČR – BESIP, CDV).

Z kazuistik však vyplynulo, že *preventivní akce nebo program, který by stál na osobních a zcela konkrétních reáliích zasažených lidí po DN bez jejich výslovného souhlasu, nemůže být považován za legitimní.* Totéž platí pro jejich spolupráci s médii.

Další hypotézou práce bylo, že sociální okolí zasaženého člověka si často nebývá dostatečně vědomo závažnosti následků DN na jeho osobní život, a tak se může snadno ocitnout v izolaci, přičemž může být v krajním případě ohrožen i sociální exkluzí (vyloučením).

Jak vyplývá z rozboru 5. kapitoly a z příložené kazuistiky paní P.T., je možné říci, že stanovená hypotéza se opírá o správný základ. Zároveň je však třeba podotknout, že *vždy záleží na řadě faktorů a zejména na typu sociálního okolí, který je zasaženému nablízku.*

Důležitým závěrem také je, že *nehoda, okolnosti smrti blízkého, ale též následné chování institucí, novinářů, lidí z okolí pozůstalého včetně rodiny a blízkých, mají klíčový vliv na následné zpracovávání této zkušenosti.* Lidem po DN nebo pozůstalým (stejně jako jinak postiženým lidem) *pomáhá vědomí, že podobnou zkušenost zažil a zvládl také někdo jiný,* čímž vystupuje do popředí důležitost vzájemné pomoci.

Jako významná se ukázala také *potřeba ochrany práv a zájmů nejen samotných pozůstalých, ale také samotného zemřelého/zemřelých, kteří mají i po smrti svá práva,* na což se často zapomíná.

K výše uvedenému lze připojit právní podnět k *posílení procesního postavení poškozených a pozůstalých po obětech DN a jejich právních zástupců.* Je třeba soustavně apelovat na soudy, aby dodržovaly informační povinnost vůči poškozeným, přistupovaly k problematice s citlivostí a vnímavostí vůči právům (i potřebám) všech zúčastněných stran a aby nevznikal rozdíl v postavení de facto a de iure, se kterým se lze v praxi tak často setkat.

V případě zájmu zasažených je vhodné *integrovat je do osvětových programů, akcí a projektů,* aby mohli svou zkušenost snáze začlenit do života. O těchto možnostech pro zasažené DN mohou informovat nejen pracovníci zainteresovaných organizací, ale také zdravotníci, právníci, policisté, soudci, kteří s nimi přicházejí do intenzivního kontaktu nebo i pracovníci vězeňské služby.

Je-li řeč o osvětě, pak je potřebné hovořit i o její dostupnosti a šíření. Proto *je třeba stále zdůrazňovat otevřenou spolupráci s médii, má-li dojít ke zlepšení současného stavu dopravní bezpečnosti, intervence nebo připravenosti na DN.* Bylo by vhodné vytipovat novináře zainteresované touto tematikou, a to z oblasti odborných časopisů (například Silniční obzor apod.), zejména pak redaktory z televizního zpravodajství a publicistiky pro co největší zásah veřejnosti.

V neposlední řadě by byla vhodná spolupráce zainteresovaných organizací s metodology z českých univerzit – například z dopravních fakult a dalšími experty.

Občany ČR je třeba uschopňovat a povzbuzovat k zapojení se do obecně prospěšných aktivit – posilovat společenskou spoluzodpovědnost za situaci dopravní nehodovosti, resp. princip *social responsibility* by měl fungovat nejen u organizací, ale všeobecně.

Dále je třeba *vyučovat specifické dovednosti užitečné pro prevenci DN, účinnou intervenci a s ní spojenou připravenost na DN* – napomáhat ke zvýšení celospolečenské citlivosti pro tuto oblast medializací a také zvyšovat připravenost na DN. To by mělo platit nejen u subjektů, které se k takovému závazku dobrovolně přihlásí, ale též v rámci systému autoškolení (nejlépe centrálně – tj. pod záštitou instituce, například Asociací autoškol ve spolupráci s dílčími autoškoleními) a též u českých pojišťoven (přičemž centrální úlohu by mohla plnit například Česká Asociace pojišťoven, opět ve spolupráci s dílčími pojišťovnami). Takové opatření by ovšem v ideálním případě vyžadovalo také právní úpravu příslušných předpisů.

Tato forma vzdělávání a osvěty by tak měla mít svou úlohu ve všech oblastech dalšího vzdělávání, včetně škol na různých stupních a školských zařízeních.

Přestože je některými autory model celoživotního učení (vzdělávání) spatřován jako příliš konfuzní (například Jarvisem, 2004), nabízí se otázka, jak lze této neohraničenosti, kde se kombinuje individuální vzdělávání (učení) s institucionalizovaným, využít. Jako vhodné se může jevit prolnutí těchto oblastí a komplexní zavedení tématu do osnov a řádů s příslušným počtem hodin, nastavit a dodržovat přiměřenou pravidelnost výuky tak, aby školská výuka dětí a mládeže plynule navázala vzděláváním (učením) organizací různých typů, ve kterých se mládež ocitne v dospělosti (ať už v rámci profesního rozvoje, zájmového vzdělávání nebo občanského, které se mohou vzájemně prolínat). To by opět vyžadovalo intenzivní spolupráci škol a školských zařízení s dalšími poskytovateli vzdělávání na výše uvedených úrovních.

K tomuto tématu je třeba dodat, že zvláště otázka občanské připravenosti na DN je velmi aktuální. Statistické údaje za období 2004–2007 vyplývající z revidované Národní strategie ukazují, že poskytování první pomoci v ČR není samozřejmostí (i přestože neposkytnutí první pomoci je trestným činem podle § 207 či § 208 trestního zákona). Už „v roce 2002 došlo v ČR k 1 220 případům, kdy nebyla poskytnuta první

pomoc, i když byla zapotřebí“, v roce 2006 nebyla poskytnuta 804 účastníkům nehod a v roce 2007 celkem 860 účastníkům nehod (BESIP, 2008, s. 41).

Užitečným podnětem může být dále realizovat *osvětu represe* coby jedné z podpůrných preventivních aktivit. Informování účastníků silničního provozu o skutečnosti, že represe není jen prostředek uplatňování moci státu, ale forma upozornění na přestupování stávajících předpisů a vysvětlování důležitosti takových opatření. *Represivní opatření* by i z toho důvodu měly být *doplňovány například osvětovými materiály* – informačními letáky a příručkami (příčemž je třeba nezapomínat na atraktivitu formálního zpracování, čitelnost textu apod., srozumitelnost a možnost zpětné vazby – předání kontaktu pro účely pochvaly či stížnosti – viz příloha D).

Konečnou fází by mělo být *vytvoření otevřené pracovní skupiny – kolegia* (případně rozšíření některé ze stávajících skupin), která by se scházela v pravidelných intervalech a neopomíjela ani jednu z uvedených oblastí v rámci problematiky silničních DN a zajišťovala by nové partnery a konzultanty k probírané tématice. Užitečné by mohly být výstupy stávajících pracovních skupin (například Pracovní skupiny v rámci RAP při MV, Pracovní skupiny pro tvorbu standardů psychosociální krizové pomoci při GŘ HZS MV nebo jiných existujících skupin apod.), interdisciplinární dialog, výměna informací, zkušeností a názorů pro vzájemnou informovanost a propojenost realizované práce. Toto opatření by zamezilo tříštění úsilí na stranách organizací i finančních prostředků, které jsou vždy omezené.

Před-fází by mohla být vhodná *schůzka zaměřená na vzájemné porozumění, vyladění hodnot, postojů a důrazů, jakož i prezentaci současných aktivit daných organizací, s jasnou a transparentní politikou* – formulace vlastních cílů daných organizací a možností jejich naplnění při realizaci daných projektů (zájmy organizací či lidí v nich pracujících, jak se ukázalo i z výzkumného šetření, jsou totiž jednou z důležitých oblastí – je třeba je pojmenovávat, je-li to možné a pracovat s nimi, totéž platí o případných konfliktech). Neopomenutelnou součástí této spolupráce by mělo být seznámení se s aktuálními právními předpisy.

Pracovní skupina by také měla mít *precizní přehled o všech organizacích, které se v ČR pohybují na poli bezpečnosti silničního provozu, intervence a přípravy na dopravní nehodovost* a které organizují osvětové a vzdělávací programy, projekty a další akce, dále participovat prostřednictvím svých členů na jejich přípravě, vyhodnocení apod.,

vypracovávat metodické pokyny a rozšiřovat standardy konkrétních typů osvětových a vzdělávacích aktivit mezi zainteresované odborníky a organizace. Pracovní skupina by také měla *plošně informovat veřejnost* prostřednictvím tiskových konferencí a tiskových zpráv o výsledcích své práce.

Na základě zahraničních zkušeností se jeví jako praktické *začít s realizací konkrétních opatření nejdříve na místní úrovni* (Jost, 2009). Vytipování konkrétního kraje (například s tradičně vysokou úmrtností a mírou nehodovosti) při zapojení komunálních politiků, odborníků, zástupců veřejnosti včetně novinářů, zástupců firem, univerzit apod. do spolupráce na systematickém řešení situace by mohlo být vhodnou cestou k postupnému zlepšování situace na silnicích v celé ČR. Koordinační a komentátorskou funkci by mělo mít MD ČR, ve spolupráci s dalšími partnery (například s MŠMT, Ministerstvem zdravotnictví apod.).

Ve vztahu k tématu se otevírá i významná *otázka účinnosti* (resp. efektivity) osvěty v tomto okruhu zkoumání. Tuto otázku je těžké hodnotit už vzhledem k různorodosti akcí, multifaktorialitě okolností a souvislostí, které ji ovlivňují. Dané téma by si zasloužilo samostatný rozbor v podobě studie nebo jiné odborné práce, která by se jím zabývala z větších detailů a přiblížila ho na příkladech konkrétních programů, akcí, projektů a dalších metod. O účinnosti osvětového působení tak je možné říci jen to, že seriózní data k tomuto problému nejsou dostupná (Šucha, 2009). Jisté ovšem je, že účinnost osvětové akce si nelze dobře představit bez její kvalitní přípravy a realizace (včetně vyhodnocení). V této souvislosti je třeba říci, že akce, programy, projekty a další vzdělávací metody probíhají v interakci s účastníky, bez kterých jejich průběh a úspěšná realizace není možná. Nejdůležitější etapa osvětového procesu tak závisí na samotném účastníkovi (jeho hodnotách, postojích, životních zkušenostech, názorech, osobní motivaci k tomu učit se novému atd.), který ovlivní, do jaké míry nové znalosti a dovednosti bude schopen užívat v realitě, uchová si je, bude je rozvíjet, průběžně reflektovat a zároveň posilovat chování, které může být považováno za společensky žádoucí. Proto je třeba osvětové akce připravovat vždy s ohledem na cílovou skupinu, které jsou určeny.

Z praxe se ukazuje také to, že z hlediska většiny oslovených odborníků mohou být každou osvětovou metodou naplňovány kromě jejich dílčích cílů ještě další cíle,

které považují za vyšší, například *vyhnout se rizikům v dopravě, vzbudit zájem o téma, zvýšit vnímavost vůči pomoci druhým lidem, kteří jsou v nouzi.*

Problematiku osvěty a vzdělávání v rámci problematiky silničních DN by bylo proto vhodné včlenit nejen do konceptu dalšího vzdělávání, ale ukázalo se, že také do celé vzdělávací soustavy – tj. do konceptu celoživotního učení (vzdělávání), v celospolečenském kontextu – tj. učící se společnosti, a samozřejmě také ve fungování dílčích organizací – státních (příspěvkových), nestátních, ziskových, univerzit a dalších – čímž by byl rozvíjen princip učících se organizací. Na občanské bázi je potom třeba pamatovat na učícího se jedince – občana. Došlo by tak k navázání na celoevropský kontext, kde má osvěta a vzdělávání v rámci problematiky silničních DN své čestné místo.

Závěrem je možné říci, že pro vzdělávání dospělých by měla být snaha o řešení nebo prevenci současných významných společenských problémů obecně novou výzvou ve 21. století.

Seznam nejvíce užívaných zkratek

BESIP MD ČR – Oddělení BESIP Ministerstva dopravy České republiky,
BKB – Bílý kruh bezpečí ČSODN,
CDV – Centrum dopravního výzkumu,
ČR – Česká republika,
ČSSZ – Česká správa sociálního zabezpečení,
ČSODN – České sdružení obětí dopravních nehod,
DN – dopravní nehoda/y,
EU – Evropská unie,
FEVR – Fédération Européen des Victimes de la Route (Evropská federace obětí dopravních nehod),
HZS – Hasičský záchranný sbor,
LLP – Liga lidských práv,
MD ČR – Ministerstvo dopravy ČR,
MPSV – Ministerstvo práce a sociálních věcí,
MŠMT – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy,
MV ČR – Ministerstvo vnitra ČR,
Národní strategie – Národní strategie bezpečnosti silničního provozu,
NNO – Nestátní neziskové organizace,
OSSZ – Okresní správa sociálního zabezpečení,
OSVČ – osoba samostatně výdělečně činná,
OÚORP – Obecní úřad obce s rozšířenou působností,
PILA – Public Interest Lawyers Association,
PIT – Psychosociální intervenční tým,
PS – příspěvková organizace,
PMS ČR – Probační a mediační služba České republiky,
SO – státní organizace,
RAP – Resortní akční plán,
ZS – ziskový subjekt,
MACR – Motocyklová asociace České republiky,
TŘ – trestní řád,
ZZS – Zdravotnická záchranná služba.

Seznam příloh

- Příloha A: Přehled signatářů Evropské charty bezpečnosti silničního provozu z České republiky
- Příloha B: Vymezení PsKP, Povaha a cíle PsKP, Souřadnice, podoby, trvání a poskytovatelé PsKP, Zásady a hodnoty PsKP
- Příloha C: První občanské pomoci (POP) – základ psychosociální krizové pomoci
- Příloha D: Vodítka pro tvorbu letáků
- Příloha E: Kontakty na vybrané organizace poskytující poradenství účastníkům dopravních nehod
- Příloha F: Polostandardizovaný rozhovor s odborníky z organizací/institucí věnující pozornost bezpečnosti dopravy a intervenci v rámci dopravní nehodovosti (příp. přípravě na událost)
- Příloha G: Rozbor výzkumného šetření
- Příloha H: Kazuistika – paní Štáfková
- Příloha I: Kazuistika – paní P. T.
- Příloha J: Kazuistika – pan Hořický
- Příloha J: Kazuistika – pan Hořický
- Příloha K: Evidenční list knihovny

Příloha A: Přehled signatářů Evropské charty bezpečnosti silničního provozu z České republiky

V přehledu je uvedeno celkem 36 signatářů, z toho 12 sdružení, 14 podniků a 10 místních veřejných institucí.

1. Autoklub Czech Assistance, a.s.
2. Autoklub České republiky (AČR)
3. Sdružení automobilového průmyslu
4. Bezpečné silnice každému, o.p.s.
5. Magistrát města Brna
6. CE Solutions, s.r.o
7. Centrum dopravní prevence při Muzeu české policie
8. Česká pojišťovna, a.s.
9. Česká rafinérská, a.s.
10. Česká silniční společnost
11. Česká spořitelna, a.s.
12. ČESMAD Bohemia
13. Město České Budějovice
14. Sdružení obrany spotřebitelů (SOS)
15. Cyklo Klub Kučera Znojmo
16. Český svaz pivovarů a sladoven
17. Czech Radar, a.s.
18. České dráhy, a.s.
19. EuroNet.CZ, spol.s.r.o
20. Fórum PSR
21. Všeobecná zdravotní pojišťovna České republiky
22. Kotila, a.s.
23. Liberecký kraj
24. LIBROS Ostrava
25. Magazín Flotila / IPM Sp. Z. o. o.
26. Mobility Club
27. Motocyklová asociace České republiky
28. Nadace Partnerství
29. Nadační fond Kolečko
30. Magistrát města Ostravy
31. Služba dopravní policie v rámci Policie České republiky
32. Renault Trucks ČR, s.r.o
33. Shell Czech Republic, a.s.
34. Statutární město Zlín
35. Ústřední automotoklub ČR (ÚAMK)

Zdroj: Příloha k setkání českých chartistů Evropské charty bezpečnosti silničního provozu, Praha: 30.4.2009 (dostupné také z WWW: <http://www.erscharter.eu>)

Příloha B: Vymezení PsKP, Povaha a cíle PsKP, Souřadnice, podoby, trvání a poskytovatelé PsKP, Zásady a hodnoty PsKP

Vymezení PsKP

„Psychosociální krizová pomoc /PsKP/ neboli Psychosociální pomoc lidem, obcím a organizacím zasaženým mimořádnou událostí anebo krizovou situací:

- ❖ je souborem reakcí, činností a služeb, které navozují v době trvání mimořádné události a v době zvládnání jejích důsledků v zasažených lidech, obcích a organizacích přesvědčení „**nejsme na to sami**“, „**i my můžeme pomoci druhým**“ a „**společně to zvládneme**“;
- ❖ vychází z předpokládaných a vyjádřených **potřeb a hodnot**¹⁴¹ zasažených lidí, obcí a organizací v oblastech **sociální, psychické, duchovní a tělesné** a aktivně povzbuzuje zacházení s **vlastními silami a zdroji**¹⁴² se zdůrazněním **primárních** (= neformálních) **zdrojů sociální opory**.

Postavení PsKP mezi ostatními typy pomoci není doposud ujasněno a není dosaženo jednoznačného celosvětového souhlasu ani v názvosloví.

Někteří tvrdí, že psychosociální krizová pomoc je podmnožinou pomoci humanitární (jak části krizové, tak rozvojové); jiní naopak řadí ostatní typy pomoci (časnou a krizovou intervenci, humanitární pomoc) pod pomoc psychosociální krizovou.

Naše současná **krizová právní úprava** (zákony o integrovaném záchranném systému a o krizovém řízení v gesci Ministerstva vnitra) zná pouze pomoc humanitární, psychologickou a duchovní, nikoli pomoc psychosociální.“

...

„Při pomáhání nejde jen o to, **co** je poskytováno, ale též **jak** je to poskytováno. V teorii humanitární pomoci najdeme hlasy, které tvrdí, že humanitární jsou na pomoci pouze **zásady** jejího **poskytování**: nezaujatost, nestrannost, nezávislost. Podobně někteří teoretici PsKP prosazují, že tím psychosociálním je na informacích a na podpoře obecních rituálů především slušné (uctivé a uznalé) chování, navozující klid, řád, solidarizující ohleduplnost a naději.

Humanitární a psychosociální krizová pomoc jsou historicky dvě odděleně vzniklé soustavy pomoci; přesto se pravděpodobně u některých událostí téměř kryjí. Jejich společným základem je dobrá **sociální práce**, která umožňuje, aby humanitární pomoc nesklouzla do pouhého krátkodobého rozdávaní potravin a léků a psychosociální krizová práce do pouhého krátkodobého psychologizujícího naslouchání.“

Povaha a cíle PsKP

Psychosociální krizová pomoc je svou **povahou**:

✓ **mezioborová a týmová;**

mezioborové týmy jsou jednak stálé, jednak vytvářené ad hoc podle typů událostí; základními členy týmů jsou kromě sociálních pracovníků, duchovních, psychologů

¹⁴¹ **Zjišťování a analýza potřeb a hodnot** jsou základními pilíři PsKP. Zjišťujeme je převážně pozorováním chování a řeči zasažených, méně už přímými dotazy na potřeby a hodnoty. Přímé dotazy na potřeby mohou podsouvat vytváření nových potřeb a navozují dojem bezmocných odkázaných na pomoc druhých. Přímé dotazy na hodnoty bývají nesrozumitelné.

¹⁴² Zjišťování sil (= spíše vnitřních možností člověka) a zdrojů (= možností vycházejících spíše z jeho okolí) tvoří další pilíř PsKP. Pamatujme, že člověk i obec se zvládnáním zátěže posiluje (jen výjimečně zátěží a jejím zvládnáním roste zranitelnost) a že anticipovaná (očekávaná) sociální opora je pro zvládnání přínosnější než sociální opora reálně získaná. Více pomáhá víra v to, že ostatní mi pomohou, než nutnost si nechat skutečně pomoci.

a zdravotníků také novináři, právníci, psychiatři, tlumočníci, učitelé a zástupci dalších profesí (nebo též bez profesí);

týmovost umožňuje poskytovat účinnou pomoc zasaženým a účinnou podporu pomáhajícím: v týmu jsou připravováni na akci, v týmu jsou podporováni při akci, v týmu ukončují úkol a učí se z něho po akci;

- ✓ **terénní**, případně podpořená nepřetržitou koordinační telefonickou linkou;
- ✓ zaměřená na **společenství** (rodiny, sousedství, obce) a dle společenství utvářená;
- ✓ **cyklická**: zdůrazňuje kruh „připravenost – zvládnání bezprostřední a krátkodobé, střednědobé a dlouhodobé – připravenost“.

PsKP naplňuje čtyři základní cíle:

- ✓ **začlenění** lidí do společenství při co nejvíce zachované **soběstačnosti**;
- ✓ **otevření se budoucnosti** včetně obnovy života prospěšných iluzí ve vztahu k sobě, druhým a světu, posílení odvahy k životu a pocitu životního smyslu;
- ✓ individuální, rodinné a obecní **uznání** události a výsledné **posílení** (jedince, rodiny, obce), **připravenost** na další událost (přechod od „utrpěli jsme“ k „zvládli jsme a zvládneme zase“);
- ✓ **zvládnání** sebe a nároků života: obnovení řádu a struktury (včetně infrastruktury).

Souřadnice, podoby, trvání a poskytovatelé PsKP

PsKP je poskytována v **souřadnicích**:

❖ typ události

Připomínáme vymezení dvou základních typů neštěstí:

- ✓ zcela nepředvídaná událost, většinou způsobená člověkem, se zohavenými mrtvými či zraněnými, doprovázená zmatkem a vnímaným ohrožením života, viditelné následky jsou brzy odstraněny a na událost se i mediálně zapomíná (dopravní nehoda, teroristický útok);
- ✓ někdy i předvídaná událost, většinou způsobená přírodou, doprovázená bezmocí, viditelné následky jsou dlouhodobé (povodeň).

❖ čas po události (0 minut až 18 měsíců po události) a **situace zasažených** v daném čase po události

PAMATUJ: určující je **situace zasažené(ho)**. Je třeba mít na paměti, že např. lidé, kteří se vracejí po tříměsíční hospitalizaci vyvolané neštěstím domů, často nemají nic z opory, kterou média i okolní lidé vyjadřovali zasaženým v době, kdy událost nastala.

❖ skupiny zasažených (lidí a obcí) a jejich **potřeby**

Základní skupiny zasažených jsou:

- ✓ přímo zasažení (oběti přímé) = při události viděli, slyšeli, hmatali, cítili – a utrpěli újmu;
- ✓ příbuzní a blízcí (kolegové, kamarádi) atp. obětí přímých, případně pozůstalí po nich;
- ✓ svědci a přihlížející (včetně viníků, pokud nespadají do jiných skupin);
- ✓ záchranáři a další pracovníci (zdravotní sestry v nemocnicích, sociální pracovníci na úřadech atd.) včetně např. novinářů!;
- ✓ obyvatelé místa.

PsKp často spočívá v dodání informací a sdílení zkušeností. Poskytována je jako:

- ❖ **pomoc přímá** v reakci na (praktické i vztahové) potřeby zasažených, v rozhovorech s nimi a v souladu s jejich hodnotami;
- ❖ **pomoc koordinační** při propojování a využívání zdrojů rodiny, sousedství a společenství obce (networking – síťování se zaměřením na klíčové osoby komunity –

např. učitele, duchovní, praktické lékaře a další; propojování lidí, kteří neštěstí čerstvě prožili, s těmi, kteří ho považují za již zvládnuté); při řízení a vyhodnocování pomoci; při vytváření návrhů pomoci a návrhů, jak podpořit v důsledku události připravenost obyvatelstva; při zácviku, podpoře a zakončení práce u pracovníků přímých.

Součástí pomoci je její vyhodnocování a následné budování a posilování připravenosti.

Pomoc přímou poskytují běžně občané. Vzdělávání potřebují lidé spíše na pozicích koordinátorských. Přímá a koordinační pomoc do sebe mnohdy přecházejí (např. člověk, který přihlíží nehodě a chce pomoci, začne organizovat nezraněné lidi, aby pomohli zraněným).

Podoby a trvání PsKP:

- ❖ **Pomoc bezprostřední a krátkodobá** (při a bezprostředně po události, do tří až pěti dnů po události): **první občanské pomoci** = první pomoc tělesná (zdravotní), psychická, právní, sociální a duchovní.
- ❖ **Pomoc střednědobá** (od tří až pěti dnů po události do měsíce až šesti týdnů po události): koordinace zdrojů; (právní apod.) poradenství, podpora práv a zájmů zasažených; osvěta pro místní síť; krátkodobá praktická pomoc; podpora rituálů.
- ❖ **Pomoc dlouhodobá** (od šesti týdnů po události do roka až osmnácti měsíců po události): pořádání veřejných shromáždění vzpomínkových a děkovačích; podle typu události zřízení kontaktního centra; podpora svépomocných aktivit a skupin; dokumentace události (např. vytvoření dokumentárního filmu, sbírání vzpomínek); vytváření příležitostí pro uctění památky, poskytování opory při výročích a svátcích; vyhledávání navazujících odborných služeb.
- ❖ **Příprava** (průběžně od prvních dnů do konce pomáhání): pomoc se v pomáhajících týmech zakončuje a vyhodnocuje; zároveň se spolu s přecházením pomoci středně a dlouhodobé na komunitu a s pořádáním veřejných shromáždění využívá citlivého období pro připravenost na podobné události a veřejnost se cíleně vzdělává; příprava předchází i včasnému vyhlášení konce poskytovaných služeb.

Psychosociální krizovou pomoc **poskytují**:

- ✓ **občané**: první pomoc je na všech úrovních občanská; např. zásady první psychické pomoci by měl ovládat každý občan stejně jako by měl (a ze zákona má) ovládat poskytování první pomoci tělesné;
- ✓ **koordinátoři** ze všech možných oborů činnosti: jejich dovednosti jsou kromě jiných organizační a řídicí; na nich často záleží výsledná kvalita, účelnost a účinnost pomoci;
- ✓ zacvičení, organizování, podporování a hodnocení **pracovníci a dobrovolníci** na všech úrovních pomoci přímé; při prvotní pomoci přímé jsou případné odbornosti podřazeny pod sjednocující typ činnosti „terénní krizový pracovník“;
- ✓ navazující **odborníci** (duchovní, psychologové, sociální pracovníci, zdravotníci, novináři atp.).

Zdroj: Pracovní skupina pro tvorbu standardů psychosociální krizové pomoci při Generálním ředitelství HZS MV ČR. Praha. 2008. (Manuál Standardy psychosociální krizové pomoci. Pracovní materiál před připomínkovým řízením – verze k 23.9.08, s. 15–17)

Zásady a hodnoty PsKP

V oblasti psychosociální krizové pomoci je důležité si uvědomovat, co nás k pomáhání motivuje a jaká přesvědčení a hodnoty zastáváme. To je samozřejmě důležité ve všech

pomáhajících profesích, neboť ve všech je nejčastějším zdrojem problémů hodnotový konflikt mezi pomáhajícím a tím, komu se pomáhá.

Při pomoci v situaci neštěstí musíme tyto věci zvědomovat o to více, že pomoc zasaženým představuje jednu z psychologických obran: odděluje pomáhající od těch, kterým se pomáhá (oběťmi jsou „ti druzí, ne já“), a vytváří dojem moci v situaci reálné bezmoci (pomáháním sice nenapravím, co se stalo, ale udržuji si dojem, že je možné něco dělat).

Jsme přesvědčeni, že:

- ❖ **Neštěstí potkávalo lidi od nepaměti a oni je od nepaměti umějí zvládat.** Vycházíme z toho, co neštěstím zasažený člověk (rodina, obec) sám pro zvládnutí dělá a umí udělat.
- ❖ **Pomáhání pomáhá.** Je třeba podpořit i přímé zasažené, aby mohli pomáhat druhým.
- ❖ **Člověk si obvykle dokáže pomoci sám, zvláště pokud ho ostatní podpoří.**
- ❖ **Neštěstí má společenskou povahu. Oporu při neštěstí představuje společenství a jeho zdroje včetně rituálů.** Individualizovat a psychologizovat pomáhání je chybné.
- ❖ Pomoc po neštěstí je terénní, proaktivní, včasná a dlouhodobá a jejím výsledkem je **lepší připravenost** na příští událost.
- ❖ Pomáhat znamená spolupracovat v týmu a s ostatními.
- ❖ Pomáhající mají do situace vnášet klid, řád, uznání, zájem a vnímání rozdílných potřeb a hodnot, aby podpořili totéž u ostatních při zvládnutí situace a jejích následků.

Pomoc:

- ✓ vychází aktivně za lidmi, je svou povahou terénní, lidi ze všech skupin zasažených aktivně vyhledává;
- ✓ je dostupná všem bez rozdílu, neboť každá lidská bytost má představu o své důstojnosti;
- ✓ je poskytována včas a dostatečně dlouho a přechodu z krátkodobé na střednědobou a dlouhodobou pomoc je věnována dostatečná pozornost;
- ✓ předpokládá vyvíjející se a proměňující potřeby v oblasti tělesné, duševní, společenské a duchovní a reaguje na ně;
- ✓ je poskytována s úctou k hodnotám lidí, rodin a společenství, kterým se poskytuje; znamená to mj., že je třeba myslet na vzájemnost pomoci (reciprocitu) a také na to, že každému může pomoci něco jiného;
- ✓ podporuje především primární zdroje sociální opory (rodiny, přátele, kolegy, spolužáky, sousedství, společenství obce), svépomoc a vzájemnou pomoc; vzájemnou pomoc v přirozených společenstvích a citlivost k neštěstí povzbuzuje i preventivně;
- ✓ se děje ve spolupráci a součinnosti s ostatními (organizacemi nebo jednotlivci), vychází z komunity a posiluje komunitu; otevírá se a udržuje domluvou a koordinačními schůzkami, končí zakončovací schůzkou;
- ✓ podporuje místní organizace a místní psychosociální síť i v případě, že je poskytována organizacemi, které nejsou místní;
- ✓ zplnomocňuje člověka a jeho společenství, což mj. znamená, že člověk anebo jeho společenství může pomáhání odmítnout anebo ukončit a že je aktivně podporována jeho možnost si stěžovat;
- ✓ cílí k návratu na předkrizovou úroveň fungování zvláště v oblasti materiální; v oblasti duševní, duchovní a mezilidské předpokládá růst;
- ✓ navozuje v zasažených lidech a obcích dojem „nejsme na to sami“, „i my můžeme pomoci druhým“ a „zvládneme to“;
- ✓ ústí v připravenost na další mimořádnou událost.

Zdroj: Pracovní skupina pro tvorbu standardů psychosociální krizové pomoci při Generálním ředitelství HZS MV ČR. Praha. 2008. (Manuál Standardy psychosociální krizové pomoci. Pracovní materiál před připomínkovým řízením – verze k 23.9.08, s. 19).

Příloha C: První občanské pomoci (POP) – základ psychosociální krizové pomoci

Název materiálu	<i>PRVNÍ OBČANSKÉ POMOCI</i>
Vypracovala	výcviková skupina PIT speciál 2006/2007
Datum	verze k 30. listopadu 2007
Určení	pro běžné občany a poskytovatele psychosociální krizové pomoci a první zdravotní pomoci v ČR

První občanské pomoci

Vážení spoluobčané, studenti, učitelé,

chceme Vás seznámit s možnostmi, které každý z nás jako občan má ve chvíli, kdy se stane nešťastí a druhý člověk je v nouzi a tísní, je ohrožen

jeho život anebo

jeho vztah k sobě (sebepojetí), k druhým a k tomu, co nás přesahuje

jeho majetek.

V tu chvíli můžeme pomoci, neboť první pomoc může a má poskytnout každý (např. § 9 zákona č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu ve znění pozdějších předpisů stanoví v odstavci 4b: „V zájmu svého zdraví a zdraví spoluobčanů je každý povinen poskytnout nebo zprostředkovat nezbytnou pomoc osobě, která je v nebezpečí smrti nebo jeví známky závažné poruchy zdraví.“) Je-li druhý člověk v nouzi a ohrožení, předpokládáme, že zhruba víme, co v takové chvíli potřebuje. Potřeby máme my lidé společné, hodnotami se lišíme.

Měli bychom se chovat podle hodnot člověka, kterému pomáháme (mít na paměti zvláštnosti stravování, ošetřování, pohřbívání u etnických, náboženských a jiných skupin obyvatel).

Možná je první pomoc jen jedna a jde o přirozené, pozitivní a věcné chování člověka, který chce druhého člověka zachránit anebo ochránit v situaci nouze, tísně, ohrožení a dbá přitom o jeho důstojnost.

Předkládáme členění pomoci proto, abychom na jejich jednotlivé složky bio-psychosociálně-spirituální jednoty nezapomínali: pamatujme proto na první pomoc zdravotní, psychickou, sociální a právní, duchovní.

Psychosociální intervenční týmy ČR – lektorský speciál

Skupina pro vytváření a ověřování standardů psychosociální pomoci při GŘ HZS MV ČR

Vyňato z přípravné verze Manuálu Standardy psychosociální krizové pomoci lidem, obcím a organizacím zasaženým mimořádnou událostí anebo krizovou situací ke dni 23.9.08.

➤ Zdravotní první pomoc

Dbej o důstojnost záchraňovaných.

Dbej na bezpečnost svou i zasaženého.

Pomoz jakýmkoli způsobem: vše je dobře. Jediné špatně je neudělat nic.

Použij, co máš po ruce.

Spolupracuj s druhými – ať volají 155.

✓ **Zastav velké krvácení**

Silně krvácí? Čímkoli to zastav.

✓ **Obnov dech**

Poslechni, jestli dýchá. Nedýchá?

Vyndež z úst, co tam nepatří, a zakloň mu hlavu.

Stále nedýchá? Zacpi mu nos a dvakrát do něj dýchni.

Stále nedýchá?

✓ **Volej 155**

Řekni dispečerovi: kde jsi, co se stalo, kdo jsi.

Zeptej se, co máš dělat dál.

Nezavěšuj, dokud dispečer neřekne.

✓ **Je v bezvědomí a stále nedýchá?**

Začni oživovat (masáž srdce): napni ruce a silně mu stlačuj hrudník. Do hloubky a rytmicky. Stlač třeba 30x.

Občas do něj dvakrát dýchni.

Opakuj a vydrž.

Nemůžeš nic zkazit. Bez tvé pomoci by zemřel jistě.

Dej se do toho. Mnoho zvládneš i sám a bez telefonu.

➤ **Psychická první pomoc**

✓ **Dbej na důstojnost**

Chraň zasaženého před zvědavci, případně před médii.

✓ **Informuj, co se děje, a vnímej**

Podávej reálné informace. Vyslechni.

Vyhni se frázím.

Mluv jednoduše.

✓ **Kontaktuj blízké**

nebo je pomoz kontaktovat (nabídní telefon)

✓ **Pečuj jak o dítě, a vnímej, že je dospělý** (= pět T: teplo, ticho, tekutiny, transport, tišící prostředky)

Chovej se tiše a klidně.

Pil? Byl na záchodě? Chce se mu?

Má odřeniny a modřiny? – ošetři!

Je mu dost teplo? Nabídní deku či svetr.

Je někdo s ním? Má se o co opřít? Nabídní oporu.

Má se kde umýt? Zajisti.

✓ **Hlídej bezpečí**

Odveď ho, je-li mu místo nebezpečné nebo nepříjemné.

Znemožni pohyb, je-li pro něj nebezpečný. Jinak se můžeš pohybovat s ním.

Spolupracuj s druhými na místě.

Pomoz zajistit ubytování.

Ochraňuj jeho věci.

✓ **Pamatuj na zdravotní, sociální, právní a duchovní první pomoc**

➤ **Sociální první pomoc**

✓ **Informuj podobně jako u psychické pomoci**

✓ **Podpoř známé kontakty podobně jako u psychické pomoci.**

Umožni zatelefonovat domů atp. – pomoz člověku zachytit se u svých lidí.

✓ **Mysli na základní potřeby podobně jako u psychické první pomoci**

Mysli na to, že třeba nejedl a nepil. Pití vody či čaje je důležité.

Má kde spát? Pomoz zařídit nocleh.

✓ **Pomoz přímo – tady a teď**

Můžou pomoci tvoje peníze.

- ✓ Může pomoci odvoz – udělej nebo zprostředkuj.
- ✓ **Chraň majetek**
Zabraň rabování, chraň to, co je pro zasaženého hodnotou.
- ✓ **Dodej naději a doprovázej**

Přesvědčuj, že ho někdo podpoří a poradí mu i bezplatně.
Doprovod' ho na obecní úřad.

➤ **Právní první pomoc**

- ✓ Dokumentuj
Pořizuj dokumentaci poškozených věcí.
Uchovej zničené věci pro jednání a prokazování škody.
- ✓ **Podpoř a najdi lidi, kteří podpoří**

Přesvědčuj, že poškozeného někdo podpoří.
A že ho podpoří i bezplatně.

➤ **Duchovní první pomoc (např. umírajícím)**

- ✓ **Pečuj o důstojnost**
- ✓ **Vnímej a buď po boku**

Zůstaň s člověkem, i když pro něj nemůžeš nic udělat. Neuteč a neútoč.
Soustřed' se.

Můžeš držet za ruku, pohladit – pokud ti to dovolí.

Můžeš vydržet jeho nadávky a křik. Vnímat je, slyšet za nimi význam.

Měj na paměti, co vše (osobního, vztahového, duchovního) člověk ztrácí ve zničených věcech.
Přijmi a sdílej obavy a pochybnosti.

Umírající propouštěj, neopouštěj: pokud někdo chce být sám, poodstup.

- ✓ **Buď tichý**

Mlč, když je třeba. Neboj se ticha. Sdílej tichem.

Dej prostor pro vnitřní rozjímání.

Vnímej, jestli nemluvíš víc, než mlčíš.

- ✓ **Uznej tajemství a buď s ním v kontaktu**

Nechávej otázky, na které není odpověď, nezodpovězené.

Přiznej si spolu s druhým, že stojíme před tajemstvím.

Sdílej strach a otázky, co bude tam a jak tam blízkým je. (I u věřícího je jeho věcí, jestli chce mluvit o vztahu s Bohem a naději na věčný život. I věřící má strach a otázky.) Otázky kolem smrti a zajištění štěstí jsou základními kameny jakékoli duchovnosti.

- ✓ **Modli se**

Modli se, když můžeš a druhý chce.

Umožni modlitbu.

- ✓ **Žehnej a pros**

Přej druhému dobro i gestem (např. křížek na čelo).

Pros o dobro pro něj.

A někdy spolu s ním pros, aby se dobrem stal.

- ✓ **Mysli na smysl**

Vnímej smysl nebo potřebu smyslu (otázky Proč?).

Hledej cesty ke smíření.

Příloha D: Vodítka pro tvorbu letáků

Název materiálu:	VODÍTKA PRO TVORBU LETÁKŮ V PŘÍPRAVĚ NA MIMOŘÁDNÉ UDÁLOSTI A PRO JEJICH ZVLÁDÁNÍ
Vypracovali:	pracovní skupina pro vytváření procedurálních standardů psychosociální krizové pomoci pod MV-GŘ HZS
Datum:	31. prosince 2006
Určeno:	doporučení jsou určena pro poskytovatele psychosociální krizové pomoci v ČR
I. VÝCHODISKA (postoj, optika)	
<ul style="list-style-type: none"> • Události, kterými se zabýváme, jsou v životě člověka mimořádné, zároveň však mohou být časté. Lidé jim říkají „neštěstí“. • Psychosociální krizová pomoc podporuje zájmy zasažených lidí a obcí, aktivizuje je, zaměřuje se na naplňování jejich sociálních, duševních, duchovních a tělesných potřeb a hodnot, uznává (registruje, oceňuje) dopad události a zvládání dopadů. • Zvládání podporujeme zdůrazněním zdatnosti = dáváme najevo předpoklad, že se lze na situaci připravit a že ji lze zvládnout. • Nepsychologizujeme, nepatologizujeme, nezdůrazňujeme příznaky. Máme naději, že člověk situaci zvládne a doufáme v jeho růst. • Chování a prožívání lidí při neštěstí je individuální. Jedná se však o běžné reakce člověka na nenormální situaci. • Podporujeme lidi zasažené neštěstím v samostatném řešení problémů v první řadě v rámci přírozených sociálních opor (rodina, sousedství, obec). • Klíčové je dodávání informací před, při a po mimořádné události. • Důležité je nejen zvládání následků, ale také přípravenost (budování odolnosti). • Cílem letáku je mj. sdělit: „nejsme na to sami“, „i my můžeme pomoci druhým“ a „zvládneme to“ 	
II. OBSAH	
Na začátku je nutné si uvědomit	
➤ kdo komu co sděluje ; ke komu mluvíme a jak vnímáme jeho okolí (rodina, svépomoc, vzájemná sousedská pomoc);	
➤ časovou perspektivu (na jak dlouho leták vydávám, zda je praktická pomoc zaměřena na zvládání krátkodobé a dlouhodobé atp.).	
Obojí je nutné v letáku vyjádřit.	
Typy letáků: Základní typy jsou připravovány pro události typu povodeň, požár, dopravní nehoda, teroristický útok, náhlé úmrtí ve dvou rovinách: příprava na událost a zvládání jejích důsledků .	
Specifické zaměření letáku: Způsob podání i obsah se mění podle typu situace a cílové skupiny . Odráží také fázi po události (vycházíme ze situace zasaženého, nikoli jen z času).	
Je důležité vytvářet letáky, případně jiné informační formy, také pro smyslově handicapované lidi (nevidomí, lidé se sluchovým postižením), menšiny a cizince (v cizích jazycích). Informace aktualizovat.	
Vhodný sled informací: Po jasném, stručném a srozumitelném názvu následuje část, která se zaměřuje na praktické potřeby zasažených , dále části, které se týkají prožívání, možností pomoci a svépomoci a v závěru jsou uvedeny kontakty , kam je možné se obrátit pro další informace a pomoc. Důležitá je dosažitelnost regionálních opor (poradenská linka, občanská poradna). Na konci je uvedeno, kdo leták vydává, a žádost o zpětnou reakci včetně kontaktu, kam je možné se s odezvou (včetně stížnosti) obrátit.	
Normalizace reakcí: Co se obvykle děje a proč tomu tak je (důraz na logiku příznaků, nikoli jen jejich výčet), informujeme o individuálnosti reakcí, nepodáváme sugestivně, ale vysvětlujeme, že se jedná o normální reakce na mimořádnou událost a že po čase odezní.	
Individuálnost: lidí, potřeb a hodnot, reakcí, zvládacích strategií.	
Svépomoc, pomoc druhým: Uvádíme, co lidem může pomoci; a že obvykle pomůže to, s čím mají jednotlivci již zkušenost, co jim pomohlo v jiných situacích. Informace ve smyslu: „Vaše poznatky mohou pomoci druhým.“ „Pomoc druhým pomáhá.“	
Rodina pojímána jako systém: Událost má vliv na celou rodinu (mění rodinné vzorce, vztahy, zaběhané postupy) a na okolí; je třeba podpořit obě strany (zasaženého jedince a rodinu; zasaženou rodinu a její okolí), aby udržovaly komunikaci a nevyhýbaly se navzájem.	
Naděje, že dojde ke zlepšení a v budoucnu možná i ke ziskům.	
Duchovní potřeby: prožitá událost může měnit žebříčky hodnot, „vztah k blízkému smrti nekončí“.	
Informace pro poskytovatele pomoci: Na konci letáku dát kontakt, kam se může člověk obrátit se zpětnou informací poskytovatelům pomoci (včetně stížnosti).	

III. FORMA
Název: stručný, jasný, zřetelný, jasné komu určeno.
Grafika: velikost písma textu: 14, typ písma: Arial, Bold, nepoužívat Times New Roman, hlavní kontakt velkým písmem na viditelném místě, nejdůležitější tučným písmem. Možnost barevných odlišení a grafického členění částí.
Rozsah: optimálně list A4, s oboustranným textem, složený na třetiny, nebo jedna karta nebo přeložený dvojlíst. První strana název, druhá text, třetí kontakty. Je možné mít tuto „harmoniku“ obecnou a vkládat do ní aktualizované listy podle konkrétní události.
Informace pro úroveň chápání 12 let věku: vynechat cizí slova, odborné termíny, složitá souvětí, vyhýbat se abstrakci.
<p>Způsob podání:</p> <ul style="list-style-type: none"> • krátké jasné věty, konkrétnost • partnerský tón sdělení • formulovat věty pozitivně („<i>dělejte</i>“, nikoli „<i>NEdělejte...</i>“) • inspirace u svépomocných příruček • vhodný je 1. pád množného čísla (<i>zažijeme, děláme, cítíme, prožíváme...</i>) • vhodné je oslovení např. „<i>Vážení spoluobčané</i>“ • maximálně 10 čitelných odrážek na stránku • datum vydání – pro případnou aktualizaci • informace, kdo vydal leták, a kontakt na něj • přehlednost a zvýraznění nejdůležitějších částí textu pro rychlé čtení • lidské formulace • nabízet možnosti (nikoli sugerovat) • přitažlivý design • nepoužívat zkratky • možno nechat místo na vlastní poznámky/kontakty

Výňatek z přílohy 2, Manuálu Standardy psychosociální krizové pomoci. Pracovní materiál před připomínkovým řízením – verze k 23.9.08.

Zdroj: Pracovní skupina pro tvorbu standardů psychosociální krizové pomoci při GŘ HZS MV ČR. Praha. 2008. s. 59–60.

Příloha E: Kontakty na vybrané organizace poskytující poradenství účastníkům dopravních nehod

(Služby či konzultace uvedených organizací jsou poskytovány občanům bezplatně.)

Asociace občanských poraden (AOP)

Adresa: Tachovské náměstí 3, 130 00, Praha 3,
kontakt: (+ 420) 222 780 599,
mob.: (+ 420) 774 529 966,
e-mail: aop@obcanskeporadny.cz,
<http://www.obcanskeporadny.cz>

Asociace poškozených, s.r.o.

Adresa: Švabinského 1719, Sokolov,
mob.: (+ 420) 775 113 801 (nonstop linka),
e-mail: info@asociace-poskozenych.cz,
<http://www.asociace-poskozenych.cz>.

Bílý kruh bezpečí (BKB)

Adresa centrály: U Trojice 2, 150 00, Praha 5,
kontakt.: (+ 420) 257 317 110,
e-mail: bkb@bkb.cz,
<http://www.bkb.cz>.

České sdružení obětí dopravních nehod (ČSODN)

Sídlo: Počátecká 2/1020, 140 00, Praha 4,
poradenská kancelář : Točitá 12/1719, 140 00, Praha 4,
tel./fax: (+ 420) 222 363 535, 739 983 321, 773 618 420, 737 859 819,
e-mail: CSODN-poradna@centrum.cz, miluse.vondruskova@seznam.cz,
<http://www.csodn.cz>.

Liga lidských práv (LLP)

Sídlo: Burešova 6, 602 00, Brno,
tel.: (+ 420) 545 210 446,
fax: (+ 420) 545 240 012,
e-mail: brno@llp.cz,
<http://www.llp.cz>.

Psychosociální intervenční tým (PIT)

Národní koordinátor: Mgr. Karel Šimr
mob.: (+ 420) 739 244 774,
e-mail: koordinator@pit-cr.info, rada@pit-cr.info,
<http://info@pit-cr.info>.

Probační a mediační služba ČR

Adresa ředitelství: Hybernská 18, 110 00, Praha 1,
tel.: (+ 420) 224 424 414, fax: 224 424 492,
mob.: (+ 420) 737 247 519,
e-mail: posta@pms.justice.cz,
<http://www.pmscr.cz>.

Public Interest Lawyers Association (PILA)

Pro bono centrum – Mgr. Veronika Kristková,
mob.: (+ 420) 777 668 710,
e-mail: probono@pilaw.cz,
<http://www.proboncentrum.cz>.

Bezplatná právní pomoc – Theodor Klán,
mob.: (+ 420) 774 651 728,
e-mail: pravnipomoc@pilaw.cz,
<http://www.pilaw.cz>.

Veřejný ochránce práv

Sídlo: Údolní 39, 602 00, Brno.
e-mail: podatelna@ochrance.cz,
tel.: (+420) 542 542 888/111, fax: (+420) 542 542 112,
<http://www.ochrance.cz>.

Kontakty jsou aktualizované ke dni 1. 7. 2009

**Příloha F: Polostandardizovaný rozhovor s odborníky z organizací/institucí
věnující pozornost bezpečnosti dopravy a intervencí v rámci dopravní nehodovosti
(příp. přípravě na událost)**

Tento rozhovor slouží pro účely dizertační práce s názvem: **Poradenství a osvěta v rámci problematiky silničních dopravních nehod.**

Cílem tohoto dotazování je *zmapovat oblast osvěty a vzdělávání v organizacích* (státních, neziskových či ziskových, resp. podnikových), *které věnují svou pozornost prevenci silniční dopravní nehodovosti a intervencí při dopravní nehodovosti* (včetně přípravy na událost, pokud k nehodě již došlo) *pro zainteresované skupiny (zaměstnance, profesionály, dobrovolníky apod.). a též pro laickou veřejnost, včetně zasažených lidí.*

Vzhledem k absenci teoretických opor v tomto oboru zkoumání mě zajímají *názory odborníků, pokud jde o propracovanost vzdělávacích metod a akcí v organizaci, kterou zastupujete, dále mě zajímají souvislosti, za jakých okolností se tak děje a metody, které používáte k vyhodnocování a ověřování efektivity takových metod a akcí (resp. pokud se efektivitou vzdělávacích metod a akcí ve vaší organizaci zabýváte).*

Získané údaje budou sloužit pro účely dizertační práce a nebude postoupen třetím osobám.

Název organizace, případně další specifikace (rezort, oddělení, pracoviště):

.....

Typ organizace (státní instituce, nezisková či podniková aj.):

.....

Pozice pracovníka/pracovnice, profese:

.....

⁽¹⁴³⁾ **Jméno, příjmení, kontakt:**

1) V oblasti silničních dopravních nehod se vzdělávání či osvěta vaší organizace vztahuje především na:

- A) prevenci – ve smyslu primární prevence
- B) řešení následků dopravních nehod (tj. intervencí)
- C) přípravě na podobnou událost
- D) vše zmíněné v kombinované formě

2) Na jaké cílové skupiny se osvěta či vzdělávání vztahuje?

- A) laická veřejnost
(uved'te prosím specifikaci skupin: např. děti, dospělí, senioři;
účastníci silničního provozu – řidiči, chodci, cyklisti, motocyklisti;
účastníci dopravních nehod – přímo zasažení, svědci, pozůstalí,
všechny skupiny):
.....
.....

- B) odborná veřejnost či profesionálové z povolání (specifikujte prosím – psychologové, hasiči, policisté, sociální pracovníci, krizoví intervenenti, lektori autoškol apod.):
.....

¹⁴³ dobrovolný údaj

C) obě skupiny

3) Za jakým účelem jsou vzdělávací a osvětové metody pro tento typ vzdělávání ve vaší organizaci užívány?

Zde mám na mysli, zda:

A) pouze předáte informace a záleží již na posluchači/čtenáři apod., jak s nimi naloží:

.....
B) vedete k zamyšlení:.....

C) vedete k aktivitě:

D) jedná se o kombinaci všech výše uvedených prvků.....

4) Jaké volíte metody/akce pro účely osvěty v oblasti prevence a řešení následků silničních dopravních neštěstí (příp. přípravě na událost)?

Několik je uvedeno v nabídce, je možné doplnit o další možnosti:

A) informačních materiály – letáky, brožury, příručky, webová prezentace,

B) přednášky, konference, rozpravy, besedy (příp. přiblížte)

C) workshopy, semináře, výcviky, cvičení, mentoring aj.:

D) e-learningové metody (elektronické kurzy, kurzy ve formě CD či DVD)

5) Jste příznivcem placení vzdělávacích a osvětových akcí tohoto typu (s přihlédnutím k možné různorodosti cílových skupin)? Z jakých důvodů?

6) Hodnotíte zpětně účinnost osvětových a vzdělávacích akcí vaší organizace na cílové skupiny? Jak?

7) Jakým způsobem zveřejňujete vaše osvětové a vzdělávací akce?

A) prostřednictvím informačních materiálů – letáků, brožur, plakátů a dalších interních materiálů organizace,

B) zveřejněním na webových stránkách organizace,

C) prostřednictvím médií – novinových článků, článků v odborných časopisech, TV šoty a dokumenty vytvořené ve spolupráci s TV apod., pořádáním tiskových konferencí,

D) osobním sdělením a pozváním zainteresovaných lidí a organizací,

E) direct e-mailingem/ výměnou informací prostřednictvím vybraného mezioborového e-mailing listu či jiným způsobem pomocí internetu a intranetu,

F) jiné:.....

8) Využívá vaše organizace při osvětě či vzdělávání spolupráce s jinými subjekty?

V případě, že se spolupráce týká jen vybraných akcí, uveďte prosím jakých a proč:

.....
.....
.....

9) Jak byste hodnotil/a účast lidí na osvětových a vzdělávacích akcích vaší organizace, pokud jde o laickou veřejnost (samozřejmě s ohledem na velikost a charakter vaší organizace)?

10) Domníváte se, že vaše organizace volí vhodné metody ke vzdělávání veřejnosti (pro účely informovanosti o prevenci silničních dopravních nehod a řešení jejich následků)?

11) Napadá vás, jak lépe vést prostřednictvím vzdělávání a osvěty občany České republiky k účinné prevenci i nápravě následků dopravních nehod?

12) Chtěl/a byste ještě něco doplnit?

Děkuji Vám za Váš čas i odpovědi. Pokud budete mít zájem, ráda Vás s výsledky tohoto šetření seznámím.

Příloha F: Rozbor výzkumného šetření

Jednotlivé odpovědi na stanovené otázky v rámci rozhovoru lze analyzovat kvantitativně a některé otázky kvalitativně. Ke každé otázce je uveden okruh zkoumání (v některých případech je stanoven formou otázky) a následně je uvedena analýza odpovědí zástupců vybraných organizací. Z etických důvodů není zveřejněna totožnost při uvádění jednotlivých odpovědí, pro účely dizertace postačí uvedení typu organizace, kterou daný respondent zastupuje (zastupoval).

1. Jakým oblastem se dotazované organizace při osvětě a vzdělávání věnují (prevenci, ve smyslu primární prevence, řešení následků DN, přípravě na DN nebo na vše zmíněné v kombinované formě)?

Z analýzy je patrné, že nejčastější oblastí při realizaci vzdělávacích a osvětových akcí je *oblast prevence* (tato odpověď se vyskytla samostatně celkem 5krát, z toho 1krát SO, 1krát SO + PS, 3krát ZS, v některých případech byla ještě kombinována další oblastí) a *kombinace uvedených oblastí* (7krát, z toho 1krát SO, 1krát PS, 3krát ZS, 2krát NNO). Řešení následků nehod se vyskytlo pouze v kombinaci s přípravou na DN (celkem 2krát, z toho 1krát SO, 1krát NNO), 1krát se také objevila odpověď A) v kombinaci s C, tj. prevence v kombinaci s přípravou na DN (u jednoho ZS).

Z odpovědí je patrné, že kombinace jednotlivých oblastí je častější, než preference jedné oblasti zájmu v rámci problematiky DN. Výjimkou je oblast prevence (primární nebo sekundární), která bývá pojímána samostatně.

Tabulka k otázce č. 1

OBLASTI ZÁJMU DOTÁZANÝCH ORGANIZACÍ

PREFERENČNÍ	OBLAST	ORGANIZACÍ	
<i>Oblast prevence DN</i>	<i>Intervence s připraveností na DN</i>	<i>Prevence s připraveností na DN</i>	<i>Kombinace všech oblastí</i>
SO – BESIP MD ČR	SO – MV ČR	SO + ZS – CDV	SO (PS) – Policie ČR
ZS - Regionservis	NNO – PIT		SO (PS) – ZS podle cílových skupin
ZS – ÚAMK			SO + ZS – CDV
ZS – ŠKODA Auto, a. s. + TÜF, SÜD, Czech s.r.o.			ZS – Spol. Topograf, s r.o.
ZS – Mini media Services			ZS – Nezávislý odborník
			NNO – MACR
			NNO – ČSODN

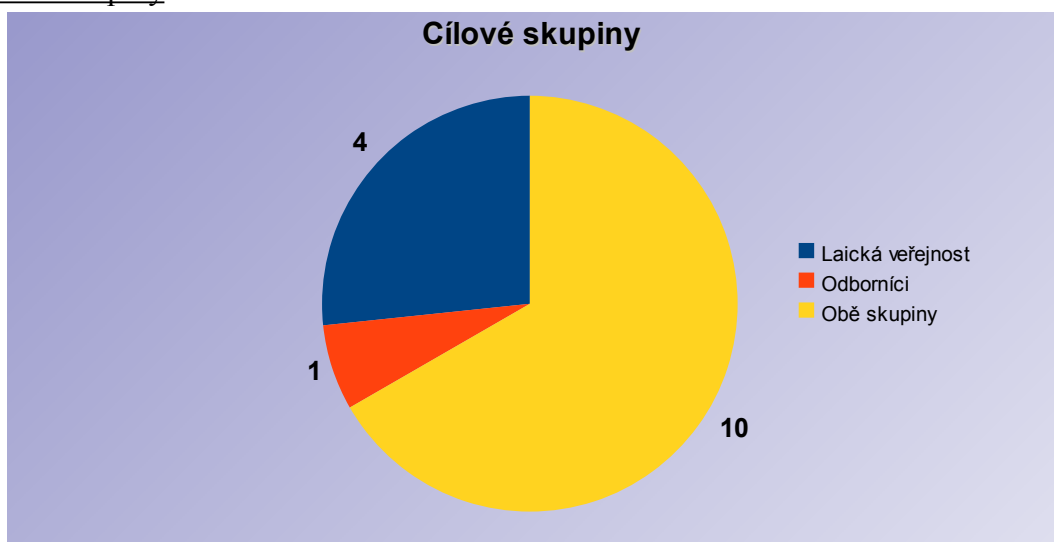
2. Cílové skupiny, kterým je osvěta a vzdělávání v oblasti dopravních nehod v daných organizacích určena

Ukázalo se, že většina organizací je zaměřená na obě skupiny, laickou i odbornou veřejnost (celkem 10 organizací). Zbytek organizací se zaměřoval převážně na laiky (4krát, z toho 1krát zástupce SO, 2krát ZS, 1krát NNO), pouze na profesionály se zaměřoval jen jeden odborník.

Poznámka: bylo problematické pojmenovat, kdo ještě je a kdo už není odborníkem v oboru, resp. koho ještě lze považovat za odbornou veřejnost a koho už nikoli – například policista sice může být na jednu stranu považován za odborníka, profesionála, ovšem policistou je i kriminolog, který ovšem není specialistou v dopravě – v tom je spíše laik. V příštím výzkumu by bylo vhodné blíže specifikovat jednotlivé cílové skupiny.

Graf k otázce č. 2

Cílové skupiny

3. Cíle osvětových a vzdělávacích akcí (k čemu organizace vedou účastníky vzdělávacích a osvětových metod v rámci problematiky DN?)

Většina organizací uvedla, že se snaží o kombinaci předání informací, vedení účastníků k zamyšlení a následné aktivitě, tj. realizaci sdíleného v praxi (celkem 12krát, bez ohledu na typ organizace), v mnohem menším měřítku se objevila samostatná odpověď pouhého předání informací (2krát). Někteří zástupci organizací poznamenali *úzkou závislost na cílové skupině*, které je akce, metoda nebo program určena (u některých cílových skupin se organizace snaží vést k aktivitě – např. u profesionálů, jinde jen k předání informací a zamyšlení nad tématem – např. u laiků, apod.).

Z toho vyplývá možné kritérium kvality osvětové nebo vzdělávací akce, programu, metody – kombinovat předávání informací se snahou o vedení k zamyšlení a následné aktivitě (s přihlédnutím k cílové skupině).

4. Konkrétní metody, akce, programy, které jednotlivé organizace či odborníci realizují v praxi

U SO a PS se ukázalo, že metody jsou různorodější, než u ZS a NNO, resp. zastoupení různých typů akcí, metod a programů je početnější. Pravděpodobným důvodem může být dostatek finančních prostředků, všichni zástupci realizují v praxi 3–4 skupiny metod, A, B), C), někdy D). Ze ZS jen 1krát A), B), C) dohromady v celé nabídnuté šíři, jinak zastoupeny dílčím způsobem všechny 3 skupiny, kombinace metod funguje až na výjimky ve všech organizacích.

Z toho vyplývá další možné kritérium kvality těchto metod – kombinace různých typů akcí, programů a metod se jeví jako nejúčinnější (v případě potřeby je též třeba zvolit příslušný typ metod podle cílové skupiny).

5. Názor odborníků na placení vzdělávacích a osvětových akcí

U této otázky se ukázala jako prokazatelná opětná závislost na cílových skupinách, kterým je vzdělávání nebo osvěta určena a hodnoty respondentů při uvažování nad touto otázkou.

Nejčastěji zaznělo, že placení v tomto okruhu zkoumání je v pořádku, ale jen pro profesionály, tj. pro odbornou veřejnost, nikoli pro laiky – tato odpověď se vyskytla celkem 13krát bez závislosti na typu organizace. Často bylo vysvětlení této odpovědi spojováno s neetičností placení těchto metod, akcí a programů pro laickou veřejnost, 4 zástupci z různých organizací uvedli, že je to ovšem věcí další diskuse.

(1krát se vyskytlo „Nevím, nejsem schopen odpovědět“; jen 1krát se vyskytla souhlasná odpověď: „Ano, placení je v pořádku pro obě cílové skupiny“).

Platba těchto typů akcí, metod a programů se pro laiky jeví jako nepřijatelná, pro odborníky je však nahlížena jako oprávněná vzhledem k jejich zájmu, zájmu organizace, kterou zastupují nebo osobnímu růstu.

Graf k otázce č. 5

Názor na placení osvětových a vzdělávacích akcí

6. Způsob hodnocení vzdělávacích a osvětových akcí v závislosti na typu akce

Objevovaly se 2 typy odpovědí:

- a) není znám způsob hodnocení akcí, nástroj neexistuje – 10krát (bez závislosti na typu organizace, z toho 2 respondenti připustili diskusi k této otázce),
- b) respondenti v 5 případech uvedli určité typy hodnocení, jednalo se o:
statistiky nehod (tuzemské měřítko v rámci zemí EU, SO - policie) 1krát,
zpětnou vazbou – evaluačním dotazníkem - 1krát (ZS),
zpětnou vazbou – osobním sdělením, rozhovorem (přímo na místě s účastníky) – 2krát (z toho 1krát NNO, 1krát ZS),
u odborné veřejnosti a profesionálů z povolání pracovní hodnocení, zpětná vazba prostřednictvím diplomových a jiných odborných prací ve spolupráci s univerzitou (1krát zástupce SO),
kvalitativní zkoumání vývoje dopravních nehodovosti u konkrétních zaměstnanců v pásmu rizika – 1krát,
průzkum veřejného mínění u plošných preventivních akcí – 2krát (2krát SO).

Objevuje se zde též *závislost na typu vzdělávacích/osvětových akcí*.
Důležité jsou různé příležitosti k pořádání akcí – preventivní dny, Den bez úrazu, Den dětí, Den IZS, Týden mobility, Světový den obětí dopravních nehod apod.

Graf k otázce č. 6

Typ hodnocení osvětových a vzdělávacích akcí

7. Způsob zveřejňování vzdělávacích a osvětových akcí

U této otázky se objevovalo také několik typů odpovědí.

Všech 5 skupin odpovědí (tj. prostřednictvím informačních materiálů, zveřejněním na webových stránkách organizace, prostřednictvím médií, osobním sdělením a pozváním zainteresovaných lidí a organizací, direct e-mailingem/výměnou informací prostřednictvím vybraného mezioborového e-mail listu) uváděly SO a PS (celkem v 5ti

případech), 4 skupiny metod uvedli také zástupci SO a PS, 3 skupiny byly uvedeny ve 3 případech, (2 skupiny – 2krát, 1 skupina – 1krát, žádným způsobem – 1krát).

Pokud jde o nejčastější způsoby zveřejňování vzdělávacích a osvětových akcí z hlediska pořadí, resp. četnosti, byly jimi jednotlivě:

1. zveřejnění prostřednictvím webových stránek organizace (14krát),
2. zveřejnění prostřednictvím různých informačních materiálů (letáků, brožur, plakátů atd.), a to 13krát bez ohledu na typ organizace, stejnou četnost mělo i informování prostřednictvím médií (novinových článků, článků v odborných časopisech, TV šoty, reportáže, dokumenty vytvořené ve spolupráci s TV apod.),
3. osobní sdělení a pozvání zainteresovaných lidí a organizací bylo uvedeno 9krát (z toho 2krát SO, 1krát PS, 1krát PS kombinovaná se SO, 3krát NNO, 2krát ZS), z čehož je patrné, že osobní sdělení je stále poměrně užívaný způsob zveřejňování, bez ohledu na typ organizace (nicméně z výzkumu vyplynulo, že tento způsob zveřejnění je užíván ve všech dotázaných NNO a ve většině případů také ve SO a PS, ZS tento tradiční způsob zveřejňování uvedly minimálně, zdá se, že tento způsob je u ZS spíše opouštěn).

Poznámka: u této otázky došlo k připsání možností v odpovědích navrhovaných při dotazování, a to: *osobním sdělením, direct e-mailingem/ výměnou informací prostřednictvím vybraného mezioborového e-mailing listu*, které nebyly v původní nabídce zmíněny (změny byly provedeny v průběhu výzkumu, dne 27.1.09).

Z rozboru odpovědí k této otázce vyplývá, že pro účinnou prezentaci a zveřejnění osvětových a vzdělávacích akcí je třeba kombinace různých způsobů zveřejňování, (minimálně 3 skupin způsobů, v ideálním případě 5, jak uváděly SO a PS).

8. Spolupráce při přípravě a realizaci osvětových a vzdělávacích metod, akcí či programů

Spolupráci potvrdilo 14 organizací z 15. Zajímavé byly drobné rozdílnosti v odpovědích a metakomunikace v rozhovorech (proklamovaná spolupráce s reálnou spoluprací). Kladné odpovědi se dají rozlišit do následujících kategorií (vyhodnoceno z kontextu jednotlivých rozhovorů).

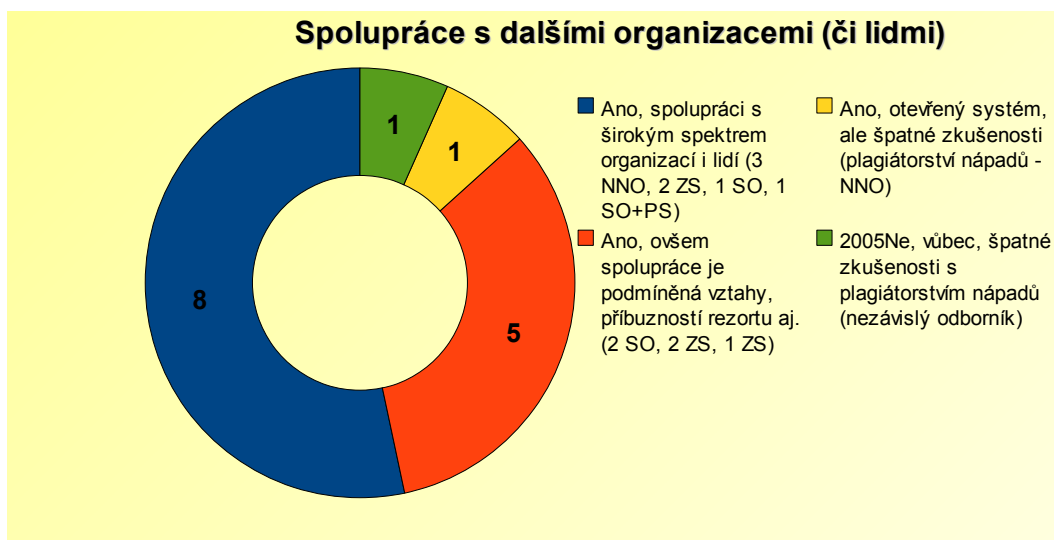
a) Ano, spolupráce s velkým spektrem organizací různých typů (ze zákona nebo podle ověřených či doporučených kontaktů, otevřený systém spolupráce s řadou organizací na různých úrovních) – 8krát (z toho 3krát NNO – NNO prokázaly spolupráci s nejčetnějším spektrem organizací společně se zástupci 1 SO a 1 PS kombinovaného se SS, také 2 ZS se dají považovat za organizace intenzivně spolupracující s ostatními,

b) Ano, spolupráce, ale jen s některými organizacemi, na základě osobních vazeb nebo výběru z rezortu a podle typu akce – 5krát, někdy též spolupráce proběhla jednorázově pro účely konkrétního typu akce (z toho 2krát SO, 1krát PS, 2krát ZS),

c) Ano, intenzivně, volba otevřeného systému spolupráce, ale s negativními zkušenostmi, resp. zkušenost s plagiátorstvím nápadů - 1krát (uvedl zástupce NNO),

d) Ne, vůbec, špatné zkušenosti ze spolupráce, obavy z plagiátorstvím nápadů ze strany spolupracovníků – 1krát (uvedl nezávislý odborník, představitel ZS).

Graf k otázce č. 8
Spolupráce s dalšími organizacemi (či lidmi)

Poznámka: Někteří odborníci sdělovali, že se o spolupráci snaží, ale z různých důvodů se nedaří (například se při oslovování případných partnerů setkávají s odmítnutím, to bylo uvedeno u 2 NNO ze 3, zatímco SS, ani PS nemají s tímto jevem problém). Z rozhovorů vyplynulo, že volba případného partnerství ke spolupráci souvisí se jménem, tradicí a promotion organizace a také jejím mocenským působením (například s Policií ČR a MD ČR chce spolupracovat apriori řada organizací, zatímco NNO mají v tomto směru ztížené podmínky). Také se objevila závislost na typu akce (některé akce jsou svou charakteristikou vhodné pro zapojení určitého typu organizace podle jejích cílů, jiné nikoli).

Intenzivní spolupráci lze považovat za důležité kritérium kvality vzdělávacích nebo osvětových akcí, bez ohledu na cílové skupiny (mezioborová a mezirezortní spolupráce rozšiřuje vzájemně úhly pohledu, dostatek zpětné vazby umožňuje intenzivní učení na všech stranách zúčastněných organizací či zainteresovaných osob. Transparentnost komunikace a inspirace z týmové práce, nikoli kopírování nápadů, se ukazuje při přípravě i realizace vzdělávacích a osvětových akcí jako nezbytná).

9. Účast lidí na osvětových a vzdělávacích akcích

Hodnocení účasti se ukázalo v úzké souvislosti s typem akce. Z odpovědí vyplynulo, že účast bývá stabilní u akcí pro odborníky a v případě laiků je vyšší spíše v obcích a menších městech, kde není k dispozici tolik podnětů jako ve velkoměstech (z toho vystoupila závislost na místě realizace), dalším důležitým zjištěním byly příležitosti konání akcí (Den IZS, Den bez úrazu, Den dětí apod.), doprovodná atraktivní show – osvětová či vzdělávací akce jako doplnění k volno časovému zábavnému programu – tyto odpovědi se vyskytly celkem 8krát, bez závislosti na typu organizace).

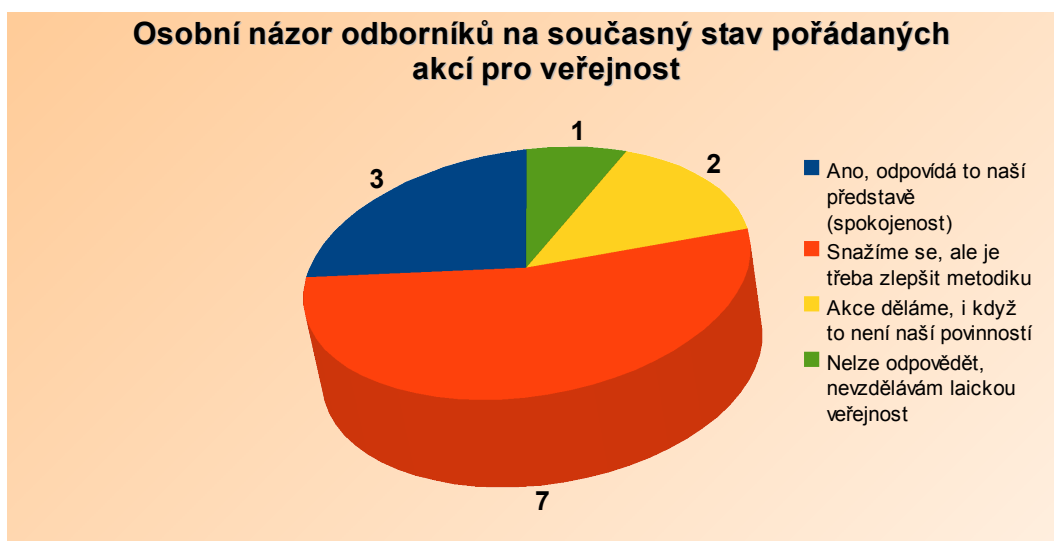
10. Osobní názor odborníků na současný stav pořádaných akcí pro veřejnost – hodnocení spokojenosti

Tato otázka zkoumá osobní názor odborníků na současný stav přípravy a realizace osvětových a vzdělávacích akcí v oblasti prevence, intervence či přípravě na DN v organizaci, kterou zastupují. Odpovědi lze rozdělit do následujících kategorií.

- a) *Ano, odpovídá to naší představě* – 3krát (1krát SS, 1krát ZS, 1krát NNO),
 b) *Spíše snaha o maximum za stávajících podmínek, ale dalo by se dělat víc a metodiku zlepšit* – 7krát, (3krát SS, 1krát SS v kombinaci s PS, 2krát ZS, 2krát NNO),
 c) *Akce děláme, i když nám to zákon neukládá anebo to není naším úkolem* (z této odpovědi byl znatelný ambivalentní postoj – realizace akcí, programů a metod je třeba, zároveň se objevují obavy z problémů, z neoprávněného zásahu do cizích kompetencí apod.) – 4krát (z toho 1krát SS, 1krát SS v kombinaci s PS, 1krát PS, 1krát ZS), 1krát se objevila odpověď: *nelze odpovědět, nevzdělávám veřejnost* (nezávislý odborník, zástupce ZS).

Graf k otázce č. 10

Osobní názor odborníků na současný stav pořádaných akcí pro veřejnost

Z odpovědí je patrné, že *stávající osvěta a vzdělávání je samotnými odborníky hodnocena jako ne zcela dostatečná, byť jsou přesvědčeni o plném nasazení své organizace*. Zapojení do osvětových a vzdělávacích akcí se projevilo z rozhovorů jako bonusová, nikoli prioritní aktivita odslovených odborníků, kteří mají vlastní pracovní povinnosti a intenzivní náplň práce. *Aktivity tohoto typu, zejména pak preventivní programy, dělají odborníci ve svém volném čase nebo pracují přesčas. Nemají k dispozici zkušené methodology, kteří by jim pomohli při přípravě a realizaci akcí, metod či programů a ukázali jim nové cesty, jak oslovovat cílové skupiny, jak zlepšovat metodiku*. U některých respondentů z odpovědí vyplynulo, že je vedení v realizaci akcí příliš nepodporuje, nevytváří podmínky pro úspěšnou realizaci preventivních, intervenčních či přípravných vzdělávacích a osvětových programů. Personální omezení pak omezuje větší nasazení ve vyjmenovaných oblastech (případ nejčastěji SO nebo PS), u NNO si šlo povšimnout podobných důrazů, kombinovaných s nedostatkem finančních prostředků pro účely realizace akcí.

Poznámka: z rozboru této otázky vyplynula potřeba posílení personálních a dalších podmínek organizací na státní, ziskové i neziskové úrovni, pokud jde o přípravu

a realizaci osvětových a vzdělávacích akcí, metod či programů v uvedených oblastech, včetně metodologií.

Jednou z významných souvislostí je též hodnocení priorit organizace ze strany jejího vedení, to platí zejména pro oblast prevence DN, která fakticky nebývá považována u organizací různých typů za společenskou prioritu.

11. Návrhy, jak lépe vést občany k účinné prevenci, intervenci, přípravě na událost

Tyto odpovědi jsou zachovány v podobě, v jaké byly při rozhovorech s odborníky formulovány. Místa jsou pouze upraveny autorkou pro větší srozumitelnost. V závorce je vždy uveden typ organizace, kterou odborník/ci zastupoval/i. Doporučení se někdy opakovala nebo jich odborník uváděl řadu, takže odpovědi jsou rozděleny tematicky, nikoli podle počtu odborníků.

- a) udělat výzkum potřeb obyvatelstva, pokud jde o potřebnost prevence DN, intervence, přípravu na DN a vybrat a platit experty na propagaci a na psychologii zaměřenou na public relations v tomto okruhu zkoumání (SO),*
- b) seznamovat s následky DN, zažít si vlastní nehodu, dělat rozhovory s oběťmi DN k prohloubení vhledu, co DN a hlavně jejich následky obnášejí (SO, NNO),*
- c) více informací pro veřejnost ve školství - hl. základním, autoškolství, zdravotnictví, pojišťovnách – postavit na prevenci (zástupce ZS),*
- d) více příkladů dobré praxe (opřena o kritiku současného chování a přístupu vládních a politických představitelů ČR) (zástupce ZS, 2krát NNO), to, co učí organizace či jednotlivec by měl/a též v praxi dělat – důležitost zvnitřnění popisovaných hodnot a pravidel,*
- e) upravit a doplnit stávající právní úpravu vztahující se k tématu (PS, ZS),*
- f) více restrikce ze strany policie, ukazuje se i téma policie a její autority (která se jeví jako nedostatečná), individuální přístup k řešení nehod a jejím sankcím (jinak trestat recidivisty – rychlá jízda, nesprávný způsob jízdy a jinak občany, kteří udělali poprvé bezvýznamný přestupek) (ZS, NNO),*
- g) vytrvalá mediální masáž veřejnosti, s cílem posílit citlivost vůči tématu, jediná cesta je připomínat, zveřejňovat materiály, zjednodušovat je do zobecnění, doporučení, důležitá je nejen prevence a výchova, ale také intervence, kontroly, pokuty - mají vliv, přítomnost policie na silnicích, to je cesta a eliminace těch, kteří jsou skutečně nebezpeční. Je třeba, aby to byl celý komplex; bodový systém je také dobrá myšlenka (ZS);*
- h) znovu vytvořit výchovný a vzdělávací systém v úzké spolupráci odborníků Ministerstva školství mládeže a tělovýchovy¹⁴⁴ a zástupci MD ČR, pravidelně ověřovat kvality a kompetentnost odborníků uvedených organizací (ZS),*
- i) stát by měl objevovat a využívat nové cesty ke vzdělávání v této oblasti – např. vzdělávání pomocí intranetových a internetových sítí, kde si každý studuje individuálně – e-learning (ZS),*
- j) vytvoření pracovní skupiny z různých rezortů (položených na mezioborové bázi) položené na bázi celoživotního vzdělávání v této oblasti s přihlédnutím k vyhodnocování akcí a metodiky (SO),*
- k) využít nehody k připravenosti na nehodu, je třeba aby vznikl zainteresovaný okruh lidí, který bude rozvíjet dosavadní zkušenosti a nabírat další, mezirezortní*

¹⁴⁴ dále jen MŠMT

a mezioborové zkušenosti. Důrazy metod by měly být zaměřené spíše na principy: „udělej to a to, zvládneš to, pomůžeš druhým“, než na odstrašování. Ideální by bylo vytvořit grémium lidí a odborníků – všichni, kdo vytvářejí informační letáky, politikové, lidé, kteří nehodu zažili, naučit se dělat akce, které mají učit, jak DN zvládat, je potřeba větší míry „amerikanismu“ a nadšení v postojích ke vzdělávání veřejnosti, rozvíjení andragogických dovedností, které ještě nemáme příliš rozvinuté (NNO),

- l) posílit, resp. zahájit intenzivní vzdělávání v autoškolách (zejména v oblasti přípravy na DN) a pojišťovnách (ve všech oblastech) pro účely osvěty veřejnosti a opřít ho o nově vytvořenou právní úpravu, která dosud neexistuje (ZS, SO, NNO). Zaměřit se též na osvětu a vzdělávání ve školství, napříč všemi stupni školství, začlenit do školních osnov (nejen v základních školách, ale též středních),*
- m) zpružnit systém v ČR, aby se daly potřebné změny dělat rychle (také na infrastrukturní úrovni) a netrvaly několik měsíců či let (NNO),*
- n) učit prevenci DN i připravenost na DN od útlého věku – mělo by to být ve školních osnovách v rámci různých předmětů, znovu celostátně obnovit dopravní hřiště, toto téma s konkrétními pokyny by mělo být zařazeno do konceptu celoživotního vzdělávání, do výchovy zapojit i rodiče, kteří by měli spolupracovat s dětmi (2krát SO, NNO).*

Celkem 8 odborníků ze všech typů organizací (3 z firem, 1 z NNO, 4 ze SO) uvedlo jako jednu z klíčových oblastí *vzdělávání ve školách*, coby počátek dobré výchovy v oblasti dopravního vzdělávání a bezpečnosti silničního provozu. Na vypracovaný výchovný a vzdělávací systém byl tedy kladen velký důraz.

Jako výrazný se také podle odborníků ukázal *mediální vliv a intenzivní seznamování veřejnosti s osvětovými akcemi, materiály* apod., stejně jako *hledání nových cest a metodiky* k vylepšení situace DN u nás.

Dalším výrazným doporučením bylo *vytvoření mezirezortní a mezioborové spolupráce v rámci pracovní skupiny nebo jiného uskupení (grémia).*

12. Doplnění k otázkám

Doplnění uvedli zástupci 4 organizací (2 SO, 1 ZS, 1 NNO).

V jednom případě se jednalo o *poukázání na česká národní specifika, která komplikují situaci osvěty a vzdělávání* – Češi jsou podle jednoho z odborníků nedisciplinovaní, hledají cesty, jak obcházet pravidla, zákony, vyhlášky, proto není možné rychle a účinně jednat. V řadě případů vědí o tom, že přestupují zákon, jedná se vědomé porušování předpisů (jako příklad bylo uvedeno řízení pod vlivem alkoholu).

Poznámka: na otázku národních specifíků upozornili ještě zástupci dvou organizací (ZS a SS).

Další doplnění se týkalo *hledání viníka za vzniklou situaci a obhajování vlastní organizace a jejích aktivit* – zodpovědnost za současný stav dopravní nehodovosti byla přesměrována na další subjekty (zejména MŠMT, autoškoly).

Třetím doplněním bylo *zvýšení prestiže policie, zároveň poukázání na její problémy s korupcí, stát by si měl vzít dopravní bezpečnost za svou prioritu, podporovat NNO.* Posledním doplněním bylo *zdůrazňování bezpečnosti dětí, ohleduplnosti a slušnosti za volantem i v provozu.*

Příloha G: Kazuistika – paní Štáfková

Úvod

Manželům Štáfkovým zemřel při DN před dvěma lety syn Petr, který pocházel z trojčat, byl úspěšný sportovec, „chomutovská legenda ve snow-bordingu“, jak o něm mluví jeho rodina i přátelé. Matka Petra Štáfka – paní Štáfková je klientkou ČSODN, na které se obrátila přes psycholožku Hasičského záchranného sboru Zlínského kraje. Jako psychosociální poradkyně zmíněné organizace je autorka s touto paní od roku 2006 až do současnosti v kontaktu.

Tato kazuistika je postavena na řízeném rozhovoru, přičemž autorka připravené otázky doplňovala ještě dalšími, upřesňujícími otázkami. Rozhovorem se snaží zjistit, jakým způsobem dopravní nehoda a její následné okolnosti zasáhly do života celé rodiny a širšího okruhu přátel či známých jejího syna. Rozhovor je nejen o tom, co se konkrétně stalo, ale také, jak situaci paní Štáfková vnímá po dvou letech od události a jak ji jako pozůstalou matku změnila.

Datum a místo rozhovoru: 8. 12. 2008, Praha

Věk: 50 let

Požádám Vás o popis toho, co se u Vás v rodině přihodilo.

Všechno se stalo 31. ledna roku 2006. Můj syn Petr se společně s dalšími chlapci vraceli ze zábavy, řidič auta nezvládl jízdu ve velké rychlosti a došlo k nehodě. Péťa i všichni ostatní v autě zemřeli. Auto navíc začalo hořet.

Můžu se zeptat, kdo nehodu zavinil a jaké byly okolnosti nehody?

Řidiči bylo asi 38 let, nic víc o něm nevím, s Péťou se skoro neznali, jen, že se s ním bavil na té zábavě celý večer. Co bylo ale ještě horší, bylo to, že na místo nehody dorazili reportéři z Deníku Šíp a z iDnes a uveřejnili fotky mého syna, tedy jeho uhořelého těla. Zveřejnili i čas a místo nehody, neuvedli jména, ale fotografie dokumentovaly hlavně uhořelé tělo Petra, prý z preventivních důvodů, jak se pak začali hájit, když jsme na ně podali žalobu.

K těm médiím se určitě dostaneme ještě v další otázce, ale ještě bych se doptala, jestli tam byli ještě nějakí další účastníci nebo jen jedno auto, ve kterém byl i Váš syn s ostatními chlapci?

V autě seděl ještě kamarád Péťi, na zadním sedadle, no a ještě tam byla nějaká dodávka, ale to si už nepamatuju přesně.

Jak jste se o události dozvěděla?

Přišla nám to oznámit policie, večer v 18:30.

Na co jste myslěla, když jste se dozvěděla o nehodě a smrti Vašeho syna?

Bylo to jak ve špatném filmu. Přišli dva pánové v tmavém oblečení (odmlčení)... jediný, kdo chyběl, byl Péťa.

Jak na Vás působilo jednání hasičů, policie a zdravotníků?

S hasiči ani zdravotníky jsme nepřišli vůbec do styku. Policie nám nehodu přišla oznámit domů a jejich chování bylo profesionální.

Co dělali, že jste měla pocit profesionality?

Řekli nám to velice šetrně a byli ohleduplní. Snažili se nám říct, že netrpěl, co měl na sobě, dali nám jeho věci, které nebyly spálené, peněženku a tak, protože je měl v kapse. Taky vzali vzorky DNA.

Kvůli identifikaci?

Hmm (paní Štáfková se odmlčuje a bere si kapesník).

Pamatujete si, jak dlouho se u Vás zdrželi?

To už si nepamatuju, deset minut, čtvrt hodiny, neměli jsme vůbec pojem o čase.

Obdržela jste nějaké informace týkající se možné podpory Vašich práv a zájmů?

Nevzpomínám si. Nepředali mi kontakt na nikoho, snad jen vizitku na policejní ředitelství v Praze, tam se řešila ta nehoda. Řekli nám, že si tam máme zajet pro osobní věci.

Jak s Vámi bylo jednáno na úřadech, v pohřební službě, u soudu nebo v jiných institucích?

S úřady jsme nepřišli do styku, jen poštou nám přišlo psaní.

Na pohřební službě byli profesionálové.

Ovšem pan soudce na krajském soudě neměl vůbec citlivý přístup. Nechtěl vůbec vnímat, že to zveřejnění Pétových fotek byl pro nás obrovský zásah do života. Částečně sice uznal náš nárok na nemajetkovou újmu, ale celkově se choval necitlivě a přikláněl se na stranu Vltava-Labe-Press, že je to v rámci prevence. Nebral vůbec v potaz ani porušení Listiny základních práv a svobod. Když jsme mu předložili petici, kde bylo podepsáno asi 350 známých a kamarádů Péti s tím, že nesouhlasí s tímto způsobem uveřejnění jeho těla, pan soudce řekl, že ho žádná petice nezajímá.

Ve Vašem případě nastal velký problém s médii, přibližte prosím, co se stalo a jak jste s manželem jednali?

Proti Vltava-Labe-Press jsme s manželem podali žalobu na ochranu osobnosti, své i Péti. Bylo to řešeno nejdřív na krajském soudě v Českých Budějovicích, kde nám byla částečně přiznána částka 100 tisíc pro úhradu nemajetkové újmy, ale naše žádost na omluvu nebyla přijata. Proti tomuto rozsudku jsme se neodvolali, ale protistrana ano. To způsobilo, že dnes se o omluvě už vůbec nehovoří, pouze o výši částky, kterou máme být odškodněni. Vrchní soud v Praze vynesl rozsudek v náš neprospěch, a tak jsme podali dovolání k Nejvyššímu soudu do Brna, který vynesl 31. ledna roku 2008 významný rozsudek, který uznává naše právo na uskutečnění piety vůči synovi a označil jednání novinářů za samoučelné¹⁴⁵. Celou věc tak vrátil Vrchnímu soudu v Praze, který nám teď (v roce 2008) v červenci přiznal určitou částku. Protistrana podala dovolání a neustále se odvolává na preventivní působení a veřejný zájem. Ale doufáme, že to bude zamítnuto, jejich argumenty se dají myslím velice dobře rozbít. Navíc mám CD,

¹⁴⁵ Číslo jednací: 30 Cdo 3361/2007-138 (původní číslo jednací: č.j. 11 C 14/2006-87).

kde Pěťa leží na zemi a je detailně zabrán ze všech stran. To CD na soud zašlu, aby viděli, jak to vypadalo. Ty fotky jsou strašné.

Moc děkuji. S tím souvisí i další otázka.

Co Vám pomáhalo či naopak ubližovalo po smrti Vašeho syna?

Práce, zaměstnat hlavu. Řekla jsem si, že nejsme ani první ani poslední. Známi mají třeba nemocného syna.

U nás nastala rána do života, Pěťa byl mladý a spokojený, dali jsme mu všechno, co jsme mohli, nastala pro nás jeho smrtí velká rána, ale netrápil se. Zlomil se mu vaz ještě předtím, než auto začalo hořet a tou smrtí to skončilo. Ale lidé, kteří se starají o handicapované, to je velká oběť a před těmi lidmi se skláním. Proto by se i těmto lidem mělo věnovat více pozornosti.

Pomáhalo Vám tedy i to vědomí, že v tom nejste sami?

To jistě. Ted jsem si vzpomněla na tu matku, která taky přišla o dítě, jejíž jméno si už nevybavuju, se kterou jsem měla kontakt minulý rok a psala jí, jak pečů každý rok cukroví i pro Pěťu...¹⁴⁶

A co ubližovalo?

Nebyla jsem schopná zpočátku nakupovat, (hluboký nádech) ty pohledy lidí, byly plné soucitu.

Zatěžovaly Vás?

Ano, zatěžovaly, spousta lidí k nám nešla, protože nevěděli, jak se mají chovat.

A řekli jste si to mezi sebou, jak jste to vnímali?

To ano, řekli, byli jsme k sobě otevření.

Asi po tři čtvrtě roce někteří známí přišli a řekli nám, že je jim to líto, upřímně nám vyjádřili účast a svůj postoj. Snažili jsme se už tu bolest skrývat v sobě. Ale nemáme žádnou negativní zkušenost s lidmi. Když třeba starší člověk řekne, „já vím, vám umřel syn“, tak hned převádím řeč na něco jiného, vždycky se to dotkne.

No a potom ty fotky to všechno hodně znásobily.

Pomoc přicházela jenom z rodiny a od přátel nebo jste cítila podporu i z vnějšku?

Pokud jde ještě o tu pomoc, tam mi pomáhala taky poradna¹⁴⁷, dostávala jsem se do jiné roviny, než s rodinou, soustředila jsem se na fakta. Rodina to prožívala bolestněji. Chceme hlavně, aby se to už nikdy nikomu dalšímu nestalo. Je třeba předcházet něčemu takovému.

No a potom taky pomáhá zahrada, brusle. Slíbila jsem Pěťovi, že začnu bruslit. Na bruslích přemýšlím jen nad tím, abych si nenabila kokos (úsměv, smích).

Sledujete na sobě nějakou změnu (psychika, tělesný stav, finanční situace) a ve Vašich nejbližších vztazích s rodinou či přáteli, kolegy apod.?

Finančně to zůstalo v normálu, jsme živnostníci a aby všechno fungovalo, Míla dál pracoval.

¹⁴⁶ paní Štáfková popisuje kontakt s další klientkou ČSODN

¹⁴⁷ poradenská kancelář ČSODN

Zdraví a psychiky se to hodně dotklo, i nejbližších příbuzných... strašně moc. Často to sklouzne k tomu, že si řeknu, koupím Pétovi svíčky... Zapalujeme je každý den a Péťu máme pořád doma, na zahradě. Já sama se léčila na psychiatrii¹⁴⁸, manžel se zhroutil, ale k doktorovi nešel.

Veškeré finanční poplatky jsme ale rádi investovali, abychom Péťu očistili, i když víme, že nám ho už nikdo nevrátí.

Máte tedy pocit, že Péťu pošpinili?

Deník Šíp ho pošpinil – kdyby to bylo normální (drastická forma zveřejňování), dělali by to tak x let zpátky. Nikdo neměl právo vidět Péťu, když se to stalo. Měli jsme mít na něj památku ještě zaživa.

Zkuste prosím popsat své prožívání, jednání a vyrovnávání se s událostí v čase, tedy od okamžiku bezprostředně po nehodě i s delším časovým odstupem až do současnosti.

Měli jsme vyřizovat pohřeb, nebyla jsem schopná ani řídit. Podíváte se na bráchu (bratra Petra Štáfka), vidíte jeho. Jako rodina jsme se semkli k sobě, moc. Pohřeb byl průlom – byli jsme rádi, že to máme za sebou.

Pak to bylo už všechno hrozně monotónní, do práce, domů, pořád dokola.

Tři čtvrtě roku po tom se oženil druhý syn a jeho přítelkyně byla těhotná. To bylo takové zvláštní, další zlom v roce. Uvědomila jsem si potom, že pokud se nechci zbláznit, musím pracovat, odsunout to do pozadí. Řekla jsem si, že když nebudu fungovat já, pak ani rodina.

Kdy nastala ta chvíle změny? Jak jste poznala, že je něco jinak?

Asi po prvních Vánocích, které byly hrozné. Řekla jsem si, že takhle to dál nejde, že to budeme řešit v sobě. V současnosti se snažíme s Milou (manžel paní Štáfkové) s tím nikoho nezatěžovat, nedávat lidem najevo, neotevírat se v té naší bolesti, snažíme se vystupovat normálně. Máme pak pocit, že to zvládáme.

Kdybyste měla ohodnotit svůj vlastní přístup k události a následkům, které zanechala – čeho si nejvíce ceníte na svém jednání a co naopak považujete za rizikové (nebo negativní)?

Dotáhli jsme to do zdárného konce, Nejvyšší soud rozhodl, jak rozhodl. Nebyla možnost nad tím vším zavřít dveře. Ničeho, co jsem udělala, ale nelituju. Víte, já nemám ráda, když někdo někomu ubližuje...

Je taky třeba to rozlišovat, kdo kdy zemřel, co měl za sebou. Péťu měl začátek života před sebou. Když někdo zemře ve 25ti, je to jiné. Všechno jsme řešili spolu... (odmlčení).

Jaký zaujímáte vztah k viníkovi nehody?

Ten zemřel a tím jsem ho vypustila z hlavy.

Myslíte, že by to bylo jiné, kdyby přežil?

Kdyby přežil, tak bych si asi po nějaké době řekla, že zabil člověka a to je to nejhorší, co může člověk člověku udělat a že je to to nejhorší, s čím by musel žít.

¹⁴⁸ Paní Štáfkové byla diagnostikována posttraumatická stresová porucha.

Co byste doporučila lidem, kteří se ocitli v podobné situaci jako Vy?

To záleží na psychice. Já to řešila prací, mýt okna, donutit se něco dělat, je jedno co, mozek a ruce musí mít co dělat, když mozek a ruce nedělají, vymýšlíte pak hrozné věci. Stačí jeden impuls a může to skončit další tragédií. Byly momenty, kdy jsem jela autem a měla jsem chuť prásknout to někam do mostu. Ale byli tu další dva sourozenci (syna Petra) (odmlčení). Musela jsem to přežít. Bylo by snadnější si vzít prášky, nezabrzdit, neuhnout. Život je strašně křehký. Uvědomila jsem si, že když si ublížím, když tu nebudu, ublížím hlavně jim. Tím víc, když tu není Péťa.

A co Váš manžel, jak situaci prožíval?

Prožívali jsem to s manželem podobně. K doktorovi on ale nešel, i z časových důvodů.

Jste příznivcem veřejné a otevřené diskuse o dopravních nehodách a jejich následcích nebo zastáváte opačný postoj?

Mělo by se mluvit o obětech dopravních nehod, co to pro všechny pozůstalé znamená a jak se jim změní život, byly chvíle, kdy jsme začali upřímně smát, ale je to všechno úplně jiné...

Třeba ty pomníčky u silnic nic neřeší, bylo by to spíš významnější na debatu, těm lidem dát víc. Já jsem třeba na místě nehody ani nebyla, ani tam nepojedu. Když vidím, kam všichni spěchají, říkám si: lidi, kam pospícháte? Teď se nedávno zase srazila čtyři osobní auta, zbytečně. Nemyslíš, zaplatíš.

Teď jste zmínila heslo současné kampaně Ministerstva dopravy, jak na Vás působí?

Ty ukázky v televizi беру jinak, když vím, že je to filmované a ne skutečné. Peníze do prevence bych asi tolik neinvestovala, spíš to vidím v měření rychlosti, zvednout pokuty. Když někomu šáhnete na jeho peníze, rozmyslí si to příště. Represe ze strany policie je nutná, před školama by měly být retardéry, rozpůlit ty peníze, část na represii a část na prevenci. Já osobně jsem přehodnotila svůj způsob jízdy, riskantní předjíždění, na to jsem už alergická, radši chvíli přestanu řídit a dám si kafe na pumpě.

Kdybyste mohla dát vzkaz naší společnosti – jak by zněl?

Važte si každé minuty svého života a svých blízkých.

Poděkování za rozhovor.

Příloha H: Kazuistika – paní P. T.

Úvod

S paní P.T.¹⁴⁹ se autorka seznámila v listopadu roku 2006.¹⁵⁰ Paní P.T. přišla v roce 2002 na jaře o své jediné dvě děti, dospělé syny Antonína a Pavla při DN, jejímž účastníkem byl také kamarád obou synů a nedaleko bydlící soused paní P.T. Trestní řízení v dané věci není od roku 2002, kdy došlo k události, dosud u konce. Řízení bylo komplikováno tím, že v roce 2002 byl obviněn jeden z účastníků nehody – v kazuistice popisovaný jako pan Dragoš, který byl ovšem následně obžaloby zproštěn.

O 4 roky později byl obžalován zmiňovaný kamarád obou synů, který řídil vůz v době nehody – zde popisovaný jako pan Novák. Pan Novák byl odsouzen v roce 2007, že z nedbalosti způsobil smrt obou mužů a spáchal tak trestný čin ublížení na zdraví¹⁵¹ podle trestního zákona, tím, že jel vyšší rychlostí, nevěnoval se řízení a vybočil ze svého jízdního pruhu do protisměru, v důsledku čehož došlo k čelnímu střetu jeho vozu s tahačem řízeného panem Dragošem, který zrovna dokončoval předjíždění nákladní soupravy. Pan Novák byl odsouzen k nepodmíněnému trestu odnětí svobody v trvání 12 měsíců do věznice s dohledem, k zákazům řízení motorových vozidel na dobu 3 let a náhradě škody vztahující se k platbě pohřbu a souvisejících výdajů paní P.T. v částce 12 tisíc korun.

Paní P.T. jako poškozená byla odkázána v dalších věcech na řízení ve věcech občanskoprávních. Podle platné právní úpravy nemá nárok na jiné odškodnění. V roce 2002 totiž ještě nebyl uzákoněn § 444 občanského zákoníku, na základě kterého mají vyjmenované skupiny příbuzných a členů rodiny zemřelého nárok na jednorázové odškodnění ve výši 240 tisíc korun.

Pan Novák se do 15ti dnů od vnesení rozsudku odvolal k příslušnému krajskému soudu, který ani po 1,5 roční lhůtě nestanovil datum jednání v této věci. Paní P.T. tak napsala (již několikátou) stížnost pro liknavost soudu, na kterou bylo v nedávné době odpovězeno a následně byl krajským soudem stanoven termín jednání na únor 2009.

Paní P.T. se o celou věc zajímá od počátku, kdy k nehodě došlo. První 4 roky se zastupovala z finančních důvodů sama, protože pobírá jen malý důchod. Ale postup okresního soudu, který věc původně projednával, se jí zdál nepřiměřený. Sehnala si potom za podpory spolupracujících organizací¹⁵² právní pomoc a nyní hájí svá práva za podpory dalších.

Sama byla účastnicí DN, která se jí stala v roce 2007 a zanechala trvalé následky na jejím zdraví.

Tato kazuistika je postavena na řízeném rozhovoru, přičemž autorka připravené otázky doplňovala podobně jako v předcházející kazuistice sondážními a doplňujícími otázkami.

Rozhovorem se snaží zjistit, jakým způsobem obě dopravní nehody a jejich následky zasáhly do osobního života paní P.T. a dalších lidí z okolí zemřelých synů.

¹⁴⁹ Inicialy P.T. (Petra Tomášková) jsou smyšlené. Až na popis obou nehod, který odpovídá skutečnosti pro účely věrného popisu situace, jméno právního zástupce paní P.T. a jména osob z pomáhajících organizací, jsou ostatní údaje uvedené v kazuistice fiktivní. Odpovědi paní P.T. jsou psány kurzívou a v určitých místech jsou doplněny vysvětlivkami. Rozhovor je pro účely zachování autentičnosti zaznamenán v původní podobě. Text byl respondentkou autorizován, stejně jako ostatní kazuistiky.

¹⁵⁰ je též klientkou ČSODN

¹⁵¹ podle § 224 odst. 1, 2 trestního zákona

¹⁵² ČSODN a od roku 2008 paní P.T. též spolupracuje s Ligou lidských práv

Paní P.T. v rozhovoru popisuje, co byly klíčové momenty obou událostí a jak se se situacemi vyrovnávala a dosud vyrovnává.

Datum a místo rozhovoru: Praha, 7. 1. 2009

Věk: 63 let

Mohla byste prosím přiblížit okolnosti nehody, která se stala Vaším synům i Vám (kdy se stala, jak, kdo byl účastníkem, kdo byl za nehodu odpovědný)?

Takže na první jarní den 21. 3. 2002 chlapci odjeli s kamarádem (panem Novákem) do Ústí, kde si Toník jel pro vysvědčení, aby mohl nastoupit do místní automobilky, měl tam práci, protože před tím byl 7 let ve Francii. Jel on, jeho bratr Pavel a ten kamarád, řidič s jeho červenou Oktávií.

Dopadlo to tak, že do Ústí dojeli, ale ta paní učitelka to neměla po ruce, tak mu řekla, ať se vrátí do 12ti hodin a že mu to dá. Samozřejmě byli u nějakého kamaráda, kde se zdrželi a přijeli tam se zpožděním, ale ta učitelka už na něj nečekala, zůstal bez výučního listu. Pak se vraceli z Ústí autem do Děčína, kde pan Novák, jel rychlostí 110 km/h, když z Děčína vyjel tirák plus tahač, který, protože byla přehledná silnice, začal předjíždět ten tirák (vozidlo, které měl před sebou). Ale najednou řidič viděl, že se vyřítilo auto strašnou rychlostí, osobní, ten tirák začal opět couvat zpátky, aby nedošlo k nějaký nehodě a on (pan Novák) na tý své straně měl volno, ale zpanikařil, přejel bílou čáru a vjel mezi ty dvě auta. Myslel, že to projede, ale neprojel. Tím pádem mi zabil moje dva syny.

Jaká tam byla nejvyšší povolená rychlost?

Byla tam devadesátka.

To znamená, že přestoupil rychlost o 20km/h...

U soudu řekli a předvedli crash na stěně, kde bylo znázorněno, jak jel, že měl na své straně místo a neměl tu bílou čáru přejíždět, ta vůle tam byla, kluci mohli žít a všichni mohli být v pořádku. Ale on prostě zareagoval tak, jak zareagoval, špatně. Měl něco s krkem, dostal vysoký límec, za týden už byl z nemocnice doma, a měl tadydle (paní P.T. ukazuje na krk) odřeniny.

Takže bez větších následků tu nehodu přežil.

No on se prakticky schoval pod říditka (volant), zúčastněný řidič - pan Dragoš se ho u soudu ptal, kde byl, že viděl jenom ty šíleně vyděšený oči mých kluků v tom autě, ale řidiče vidět nebylo. To znamená, že zajel dolů, byl schovanej pod tím.

Co odpověděl?

Řekl, že si to nepamatuje... (hluboký nádech), ale pamatoval si všechno moc dobře. On se ohání tím, že to neudělal, že to udělal pan Dragoš, kterého nejdříve obvinili, pak ale zjistili, že on to skutečně nebyl. A vzhledem k tomu, že jsem si od policie vyzvedla všechny doklady, až do posledního, tak jsem prostě přišla na to a četla jsem to, i ten policajt říkal, že neměl (pan Novák) přejet tu bílou čáru, ještě ke všemu tam nebyla ani žádná brzdová dráha. No... tam to předvedli na té stěně, jak to skutečně je (rekonstrukce nehody pomocí projektoru). Ten den, když to předváděli, tam vůbec nebyl, on se nedostavil, byla jsem tam jenom já.

Sama jste ale taky byla účastníci nehody...

Ano, 16.9.2007 jsem přecházela silnici v neděli odpoledne, silnice byla úplně prázdná, ale přechod byl tak 30 m ode mě, byla jsem skoro na druhé straně, zleva přes, prakticky jsem přecházela a auto, které mě porazilo, mě chtělo objet, ale jak jel rychle, najel do mě, ocitl se už na mé straně. Stačilo dva tři kroky a byla jsem tam.

Jel strašně rychle, když mě porazil, zůstala jsem chvíli ležet, nechtěla jsem, aby mě zvedal a pak jsem mu říkala: „V případě, že mě zvednete a nic mi nebude, tak odejdu, nic z toho nebude, ale už to v životě nedělejte, i když já to taky dělat nemám...“ (přecházet na místě, kde není přechod). Ale chtěl mě postavit na nohy, měla jsem zlomenou křížovou kost, pánevní kost a koleno.

Kdo zavolal pomoc?

Sám přivolal pomoc, naproti byl bar, oni hned zavolali policii, ale i sanitku, takže já už jsem byla pryč, když policie na místo dojela. Ležela jsem 4 měsíce bez operací, nejdříve na chirurgii a potom na LDN, protože potřebovali místo, aby mně to všechno srostlo. Byla jsem na pozorování, chodila jsem na rentgeny a po 4 měsících mě poslali domů, totiž (chvíle přemýšlení)... na chirurgii. Tam mě naučili chodit, dostala jsem francouzské hole.

Aha a byl na místě někdo další? Nějaký svědek?

Svědek tam byl, byla to pošťačka, ale ta stála úplně na druhé straně do města, ona na mě zavolala a v tom jsem to auto uviděla.

Z Ústí přijel policajt, sepisoval to se mnou, ukazoval ty fotografie, (viník) jel vysokou rychlostí. Pojištění mi zaplatili, ale 15 % mi sundali z toho, že jsem nešla po přechodu, tím mě jako potrestali, ale on dostal 8 měsíců podmíněně a řídit mohl dál. Kluk to byl slušnej, byl z toho celej vyjukanej. Já povídám, příště nespíchej, i když jsem měla jít po přechodu. Byl to mladík asi přes 30 let...

Přešla bych teď k další otázce, pokud souhlasíte, týká se nehody vašich synů. Jak jste se o ní dozvěděla?

No, ten den byl pro mě strašnej, seděla jsem doma večer a pletla jsem ponožky, koukala jsem na zprávy. Tam dávali velikou bouračku, kde zemřeli dva kluci, že tam byla Oktávie... No jo, jenomže oni neřekli jména, řekli jen iniciály, ani to snad ne, jenomže já jsem nevěděla, že on (pan Novák) má červenou Oktávii. To auto jsem nikdy nesledovala, nikdy mě to nezajímalo, prostě spolu jezdili... No a pak, najednou za mnou přišly jejich známý děvčata, začaly u mě zvonit a ptaly se mě, kde mám kluky a já řekla: „Oni jeli do Ústí s Toníkem, jel si tam pro to vysvědčení a slíbili mi, že budou v jednu hodinu doma.“ No ale protože na ně v tomhle směru nebylo spolehnutí, nevěnovala jsem tomu žádnou pozornost. Pak mi ale volal i manžel, že tam byla policie a že se to týká mě, abych přijela, ale vzhledem k tomu, že my jsme byli od sebe, tak jsem si říkala, máš zas nějaký fígle, tak jsem říkala: „Hele nech si to, vyříd' si to sám.“ Za chvílku přišla kamarádka a říkala, Petro, tvoji kluci jsou mrtví a já říkám, to není pravda, že nejsou mrtví, to nejsou moji kluci. Přišly další 2 děvčata a všechny brečely. A protože ten jejich kamarád bydlel nedaleko, tak jsem řekla: „Víte co, děvčata, sebereme se a půjdeme tam spolu, zeptám se, kde ty moji kluci jsou“. Já jsem tam zazvonila, paní Nováková koukla z okna, měla cigáro v ruce a... já říkám: „Paní Nováková, prosím vás jsou tady Toník s Pavlem? Řekla: „Já jdu dolů“, sešla dolů a řekla: „Paní Tomášková, vaši kluci jsou mrtví.“

A co následovalo, to se ani neptejte... Ale první bylo, že jsem volala bratrovi do Prahy, ona mi půjčila telefon, a řekla jsem mu: „Teď jak jste se dívali ve zprávách na tu nehodu, tak to byli moji dva kluci.“

Seděla jsem celou noc a koukala jsem ven, nebrečela jsem, nemluvila jsem, měla jsem strašnej šok...

Když jsem byla u paní Novákové, tak jsem se jí zeptala, jak to dopadlo, a pak jsme přijeli do té nemocnice a jeli jsme do Děčína. Tam mě nasměrovali na Ústí, že přijel i jejich táta, přijel autem a hned jsem tam zažádala o DNA, protože Toník čekal rodinu, kdy se mu po 4 měsících po té nehodě narodila dcera Klára. Když tam švagrová volala, udělali to, a pak je zase odvezli zpátky.

Prožívala jsem to těžko, strašně, teprve po 14 dnech jsem začala brečet. To jsem ještě byla na pohřební službě, když se to sepisovalo, já jsem říkala, že nemám... nemám na to, abych viděla, jak mi jedna rakev za druhou jede dolů, ale chtěla jsem a trvala jsem na tom, abych je viděla, protože tomu nevěřím... a to jsem ještě požádala paní Novákovou, aby mě až pojedou za nim (myšleno synem paní Novákové), vzali do té nemocnice, ale pak jsem volala bývalému a on přijel a hned jsme do toho Ústí jeli na tu pohřební službu. Z toho šoku jsem se dostávala těžko. Bolí to dodneška a vůbec se to nemění. A hlavně byly to naše první Vánoce, kdy já jsem byla v České Lípě, Toník se vrátil z Francie a Pavel na něj čekal. Říkal mi: „Mami uvidíš, příští rok to bude ještě lepší“, no a v březnu mi umřel. Toník měl narozeniny 5.5.76.

Na co jste myslela, když jste se dozvěděla o nehodě vašich synů?

Bylo to pro mě strašný, bylo to hrozný. Já na to nedokážu jinak odpovědět, v tu chvíli jsou jenom slzy v očích a vidíte je pořád před sebou a že najednou nejsou.

Jak na vás působilo jednání hasičů, policie, zdravotníků?

Já jsem tam u toho vůbec nebyla, já jsem se to dověděla až večer a když jsem potom byla na policii a viděla ty fotografie..., bylo to pro mě strašný. Tam mi taky na té policii řekl: „Víte, akorát vás můžu uklidnit, že opravdu netrpěli, že to bylo okamžitý.“

Bylo to pro vás důležitý tahle zpráva?

Tak bylo to pro mě důležitý právě z toho důvodu, že netrpěli..., ale důležitý by pro mě bylo, kdyby žili.

Takže se dá říct, že byli policisti šetrní?

Byli šetrní, byli, no... vrátili mně věci, co měli s sebou, to jo, ale ty věci, který měli kluci na sobě, to ne, to mi nikdo nevrátil.

Ty věci byste chtěla mít u sebe? Zdůvodnili policisti nějak, proč vám je nevrátili?

Ne, nikdo, víte, já si myslím, jestli to nebylo tím, jak je převáželi. Oni je měli na sobě hrozně roztrhaný, Pavel měl jen část ruky, druhý neměl nohu, to tam tak bylo na té fotografii aspoň vidět, že ty věci asi byly v takovým stavu, že to bylo k vyhození. Dostala jsem jenom ty bágly, tašky a mobily.

Děkuji. A u té vaší nehody?

U té mé nehody, to jsem ležela v nemocnici, asi za 3 neděle nebo za měsíc za mnou přišli dva policajti a ty mi řekli, že mají v Ústí nahlášenou tady tu nehodu, abych jim

řekla, jak to bylo, vyslechli mě a já jim to tam podepsala, a pak to pokračovalo už přes pana doktora Biňovce (právního zástupce paní Tomáškové).

A s panem doktorem jste se nějak předtím domlouvali?

Já jsem mu volala a on mi okamžitě řekl: „Nic nepodepisujte, nic nedělejte, hned mi všechno řekněte, já Vám pak už pomůžu.“

Takže jste protokol podepsala až po dohodě s ním.

Ano, tak, jak řek, tak jsem to vždycky udělala.

On (policista) říkal: „Tohle je jen výslech, abychom se měli čeho chytit, jinak jako...“ (paní P.T. se rozvzpomíná) „...a hlavně to bylo pro pojišťovnu, takže to jsem podepsat musela. Ale jinak vše ostatní, to pan doktor...“

Obdržela jste nějaké informace týkající se možné podpory vašich práv a zájmů? Od koho?

Ne, to jsem musela sama. Původně jsem myslela, že se obhájím sama, ale když jsem viděla potom ty výstupy u toho soudu, když jsem tam začala chodit, tak jsem změnila úplně k tomu postoj. Nelíbilo se mi spoustu věcí, i tam jak se mnou jednali, hlavně teda paní doktorka Sochlářová. A když tam byl se mnou pan doktor Biňovec, tak říkal, že ta doktorka slouží opravdu divně.

Na sdružení¹⁵³ mě navedla moje švagrová, když sehnala kontakt na pana Vondrušku, napsala mi to, já jsem se ozvala, přijela jsem a jsem ráda, že něco takovýho vůbec je, vaše pomoc, že to vůbec existuje a tím pádem jsem se dozvěděla, co můžu, co nemůžu a že byl pan doktor ochotnej mě přijmout.

Děkuju, paní Tomášková...

A Jak s vámi bylo jednáno na úřadech, v pohřební službě, u soudu či v jiných institucích?

Na pohřební službě a všude jinde se mnou bylo jednáno dobře, akorát se mi nelíbilo, že za jednu rakev, kterou vám vystaví, zaplatíte 250 Kč, to se mi nelíbilo. A pak se mi nelíbilo, jak se mnou jednala paní soudkyně. Ten její přístup a to protahování, to všechno kvůli čemu jsem se pořád odvolávala, to bylo hrozný. Neustále papíry, neustále problémy a kdykoli jsem tam byla, snažila se mě vždycky poslat domů. Stalo se mi to, jednou důrazně teda... Prostě řekla jen: „Řekněte si panu Novákovi kolik chcete peněz a můžete odejít“. Já jsem řekla: „Já ale nechci odejít“ a ona zase: „Ale klidně jděte, nechte si proplatit a odejděte.“ A furt to říkala a já na tohle nemůžu zapomenout, a pak ten telefonický hovor... to mě teda hrozně mrzelo.

Popište prosím, o co se jednalo.

Minulý rok jsem jí (soudkyni okresního soudu) volala a omlouvala jsem se, že ležím v nemocnici a nemůžu přijít na další jednání a ona řekla: „Paní Tomášková, když už vás mám na drátě, můžu mu dát 50 tisíc a podmínku.“ Já na to: „Mně jste říkala, že když někdo někoho zabije, že dáváte tvrdý trest?“ A ona řekla: „Bud'to to anebo podmínku“. Já jsem jí řekla: „Rozsoudit to musíte sama, ale na 50 tisíc se odvolá a podmínka pro něj nic nebude.“

¹⁵³ ČSODN

Vždycky, když jsem se jí zeptala, proč je to taková doba, že se to ještě nerozsoudilo, vždycky řekla: „Jestli chcete peníze paní Tomášková, řekněte to rovnou“. Takovýmhle způsobem... Já jsem jí říkala, že peníze stejně žádný nedostanu, já už to chci mít jak po nervový stránce, tak po právní za sebou. Ještě jsem říkala, že: „Kdyby se to stalo někomu z vás, tak by to bylo rozsouzený hned.“ Pro mě těch 6 let průtahů, to je hrozný, s tou soudkyní jsem nebyla spokojená. Mrzí mě, že v dnešní době jsou takový zákony, že nejsou při lidech, od spravedlnosti to má někdy skutečně hodně daleko, s tím se setkáváme i v televizi a všude...

Co vám pomáhalo nebo naopak ubližovalo po smrti synů, i po vaší nehodě?

Po tý jejich nehodě nepomohlo nic, pořád nemám ráda Vánoce. Jak přijdou Vánoce, jsem taková uzavřená, nechci s lidma komunikovat. Jen položím na stůl talíře i pro kluky...Bylo to pro mě smutný, ani si nedělávám stromeček, jen se najím a jdu spát. To je v hluboko v duši a i když se musí žít dál, jak mi to říkali ty ostatní... Ale nosit to v srdci a ještě navíc, když to není vyřešený, že jo... je to rok, co rok stejný... prakticky. Kdybych už aspoň byla v klidu, pokoji, ale dokud to nebude vyřešený, nebudu mít klid. Drželo mě taky nad vodou, že jsme čekali tu vnučku a Pavel má skoro 15tiletýho kluka a Toník ten čekal, za 4 měsíce. Tak přece tady po nich zbyla holka a kluk (úsměv). Podržel mě bratr s manželkou, opravdu hned přijeli a...pomohli mi, já jsem tehdy neměla ani na ten pohřeb, půjčili mi peníze, přes 12 tisíc stál ten pohřeb za oba. Taky ona (švagrová) mi tehdy půjčovala 5 tisíc a bývalý (manžel) mi půjčil. Pak jsem jim to všechno vrátila, ze strany rodiny to bylo v pořádku. Horší to bylo s Lídou (partnerkou zemřelého syna Antonína), ta čekala to dítě (odmlčení). Bála jsem se jí to říct.

Byl problém v komunikaci s ní?

Když jsem se tohle dověděla, bála jsem se jí to říct, ta dívka, co chodila s Pavlem jí to zavolala. Pak dělala nějaký zkoušky a zavolala a řekla, že Pavel se měl jako dostavit a že oba telefony jsou hluchý, tak já jsem jí to do toho telefonu řekla a ona volala pak tý Lídě...Já jsem se jí to fakt bála říct. Ona se to dozvěděla až druhý den potom, co se to stalo.

Pokud jde ještě o vnuka ze strany Pavla, tak ten má výživu zajištěnou, ten je úplně v pořádku. (Jeho) maminka má sice někoho jiného, než Pavla, ale ten je v pořádku. To víte, je to hodnej kluk, dobře se učí a chce jít do školy na počítače (syn zemřelého syna Pavla). Pavel byl dobrej přes počítače, zaváděl je na poště.

Já jsem nenašla žádný způsob, jak bych se s tím vyrovnávala, postupně jsem promítala, jak ten život šel, u něčeho jsem se třeba zastavila, i co já jsem třeba dělala špatně. Víte mě vždycky mrzelo, že Toník, když jsem mu cokoli řekla, tak on měl vždycky na všechno dost času. A já mu říkám: „Toníku, ty na to jednou dojedeš“, helejte ono netrvalo ani měsíc a ono se to stalo. A to jsem nechtěla, aby to takhle bylo, ale prostě to jsem mu říkala: „Ty musíš bejt všude včas, jako tehdy zůstal u toho kamaráda a vidíte no... přesně toleto se stalo...

Ono v lednu, před tím, než kluci měli tu nehodu, u nás v baráku na chodbě v květináči vykvetla v palmě sedmikráska, krásná, rozvitá. Sousedka řekla: „Bude svatba“ a já jsem tehdy řekla: „To se mi nelíbí, uprostřed zimy sedmikráska, ještě v kytce na chodbě..., to bude pohřeb.“ A ono to netrvalo ani 2 měsíce a oba moji kluci byli mrtví.

To zní dost zvláště. Co to pro vás znamenalo?

No, že se tohle stane, to bych netušila. Od té doby nemám ráda sedmikrásky. Bylo to znamení, že se něco stane, ale tohle by mě nenapadlo. (Chvíli se bavíme o duchovních zážitcích paní T.).

Mě teď ještě napadá, pomáhá vám i to, že jste tak aktivní, pokud jde o ta jednání u soudu?

Pomáhá mi to, že jsem se do toho trošku zasvětila a hlavně mi pomáhá ta vaše strana, od vás mám velkou pomoc, jsem ráda, že se ty lidi sjedou a že si popovídají, protože to je strašně důležité... Víte, oni sousedi, lidi okolo, kamarádky říkají: „Musíš se přes to přenést a jít dál“, víte takovým tím strohým způsobem, jenomže, kdo to sám nezažije, tak neví, co to je.

Takže to berete jako planý útěchy?

Tak vyposlechnu si to, ale nereaguju na to. Prostě podle sebe...

Ublížilo mě to, že od strany paní Novákové, z té rodiny, přestala jsem jí zdravit. Ona je mladší a furt čekala, že jí budu zdravit já. Víte, on to ten její kluk schválně neudělal, to se prostě stalo, ale aby on chodil po zábavách a diskotékách a říkal: „Já jsem to nebyl“ anebo „já si to nepamatuju“, pak když se napil, tak si to zas pamatoval a prostě on se ke mně nechoval moc hezky, já s ním žádný vztahy neudržuju, ani s jeho mámou. Když víte, že to udělal a on Vám tvrdí do očí, že ne a neprojevil žádnou lítost, nepřišel a neřekl, takhle a takhle se věci mají nebo tak, víte úplně by to bylo o něčem jiném a soud by se neprotahoval a bylo by to všechno v pořádku, to mě strašně vadí.

Vadí vám, jak se k tomu celá ta rodina postavila?

No a ty soudy a schválně prodlužování, vím, že říkali v televizi, že když se něco táhne více jak rok, tak že máte nárok se ozvat a napsat stížnost.

Sledujete na sobě po obou událostech nějakou změnu (psychika, tělesný stav, finanční situace) a ve vašich nejbližších vztazích s rodinou nebo přáteli?

Po psychický stránce jsem úplně zničená, ale zase já jsem dost silná na todle, to jako jo, zabřečím si, vydržím to a zase furt jdu dál. Ale jednou měsíčně přijdou vždycky ty stresy a z těch stresů mám vysoký tlak a cukrovku a všechny tydlety vymoženosti zdravotní, doslova. V tu ránu jako když vám to utne žilu, to nemáte pro koho žít, že jo? Manžela nemám už 9 let, kluky nemám a najednou je všechno prázdný.

Nastávající se vdala opět. Neustále strašně špatně spím, i když se snažím na nic nemyslet, nespím do rána, užívám prášky na spaní. No a z té mé nehody, trvalé následky už cítím teď a ty zůstanou, zlomenina levého kolene je znát.

Musím shodit 20 kilo, to se teď snažím, musím, mám křeče v nohách, jsem celá oteklá... nejsem to vůbec já, po 6ti letech se to ozvalo, byla jsem vždycky hodně veselá, začínám na sebe kašlat, přestává mě to bavit. Pak si říkám: holka, musíš se vzchopit. Po nehodě jsem se spravila o 10 kilo, protože jsem se nemohla pohybovat. Teď už mi nehrozí žádná turistika...

Měla jste ji ráda?

To ano, moc a když je špatný počasí, je to zlé. Cvičit stejně nemůžu, už to nebude ono, no...

A nemám moc peněz, důchod mám 6 tisíc, nebudu moct vyjít, chci si teď zajít na sociálku, aby mi dopláceli na byt, 4 tisíce vytáhnou navíc. Synové by mi pomohli, pokud by mohli, ale taky se na to nedá spoléhat. Taky se platí u doktora, musíte chodit na vyšetření, (paní T. popisuje různé zdravotní poplatky). Měla jsem teď nárok na lázně, musela bych ale platit 700 Kč jen za to prostředí, za vzduch, který tam běžně dýchám (paní T. bydlí v lázeňském městě), i když to byly lázně křížkové. S paní doktorkou jsem se domluvila, že bych tam jela, až jestli dostanu ty peníze (paní P.T. má obdržet od pojišťovny, u které měl viník její nehody sjednáno pojištění odpovědnosti za provoz motorového vozidla – tzv. povinné ručení, finanční odškodnění). Vyděsila mě, když mi řekla, že budu mít bolesti...

Dostáváme se k další otázce, už jsme zhruba v polovině rozhovoru.

Zkuste prosím popsat své prožívání, jednání a vyrovnávání se s událostmi v čase, tedy od okamžiku po nehodě až do současnosti.

Já to nejsem schopná tak zešíroka říct, ale co můžu říct, že to nejsem já, to v žádném případě. Veselost se ztratila, nálada se ztratila. Děvčata vždycky říkají: „No prosím tě, dyť už je to 6 let.“ Já říkám: „Jo, je to pravda, je to už 6 let, já se taky strašně moc snažím, nikde nikoho neotravuju. V případě, kdy vím, že na to nemám a nejsem na to naladěná, tak nikam nejdu. No a protože jsem se usadila do samoty, kterou mám docela ráda, tak si třeba doma, ...víte, je to hloupý, ale mně to doktorka řekla, dělejte to, ... prostě si povídejte s čímkoliv, cokoliv, ale hlavně si povídejte. Takže já zaběhnu k sousedům, povídám si tam a doma jsem si povídala, když jsem byla sama, cokoliv jsem dělala, všechno jsem komentovala nahlas, to mi taky pomáhá.

No a teďko u mě doma je spousta ženských, vlastně je to tam dobrá parta, tam je veselo, takže mě nepřipustěj ani abych byla smutná. Ale taky mě mrzí, že jsem sama, to mě mrzí ... (chvíli se bavíme o tom, že by paní P.T. ještě stála o partnerský vztah, ale ví, že je to v jejím věku a následky na těle těžké).

Kdybyste měla ohodnotit svůj vlastní přístup k události a následkům, které zanechala – čeho si nejvíce ceníte na svém jednání a co naopak považujete za rizikové (nebo negativní)?

Cením si toho, že se nedám, že jsem pro to něco udělala, že jsem se s Vámi spojila, že jsme napsali tu stížnost a že jsem neměla tak dlouho čekat. To bylo ještě v době, kdy rozhodovala paní soudkyně (předsedkyně okresního soudu JUDr. Sochlářová). Cením si toho, že jsem to nenechala plavat, protože cítím potřebu pro ty kluky něco udělat. Taky toho, že jsem se jí postavila. Víte, když potkávám tu rodinu Novákovu, jak je jim to všechno jedno, to mě uráží. Je to ponižující, to mě úplně deptá. Já jsem se snažila, jak jsem mohla. Pravda, ty mé dopisy na soud byly dopisy obyčejný (stížnosti, které psala paní T. pro průtahy a liknavost soudu), tak jak jsem to myslela, tak jsem to tomu soudu napsala, ne vždycky na to soudkyně odpověděla.

No a co bych nedělala, to už je spíš takové osobní, vůči těm dětem, taky ledacos. Byla jsem na ně ve výchově měkká, všechno jsem jim dovolila. Kdybych měla ty zkušenosti tenkrát, co dneska, tak bych byla taky určitě trošku jiná (odmlčení). Já jsem v podstatě pořád bojovala (paní T. se ohlíží zpátky do minulosti, mluví o výchově synů, když byli ještě děti, o problémech s ubytováním, když žila jako rozvedená matka jen s dětmi apod.).

Na další otázku už jste vlastně odpověděla, týká se vašeho vztahu k viníkovi nehody...
Ten, jak jsem už řekla, je silně problematickejší, nenašli jsme společnou řeč. Kdyby byl jiný, možná by to bylo v pořádku, ale snaha z jejich strany žádná není. Ten druhý kluk, co mě srazil, byl vůči mě slušnej, byl vyděšený, omlouval se, byl v Hradci koncert, pospíchal, uvědomila jsem si taky, že jsem nešla po přechodu, jel velkou rychlostí, pak už jsem ho od té doby neviděla, dostal osm měsíců podmíněně, všechno to ale proběhlo beze mě.

Děkuju.

Co byste doporučila lidem, kteří se ocitli v podobné situaci jako vy?

Víte, každý je jiný, přistupuje k tomu jinak. Každýho to ale sebere, ta bolest. Člověk se musí naučit to nějak přežít, jde to hrozně těžko. Hlavně jsem zjistila, že to lidi neposlouchají rádi, nezatěžovat je, u každého jsem brečela, ale pak jsem zjistila, že to nemá cenu. Oni vás ale odvádějí tím, že řeknou: „No, to už je pryč“. Chodím už jen mezi mé nejbližší.

Doporučovala bych vzájemné setkávání, protože to velmi uleví, je to moc potřeba a... má to svůj význam. Taky nedat se a bojovat i proti paragrafům, jsou nízké tresty, soudy nejsou takový, jaký mají být, nebát se a jít do toho. Častá věta, se kterou jsem se setkávala: „Ono už Ti to ty kluky nevrátí.“ Já jsem říkala: „Nevrátí, ale musím se za ně postavit.“ Takže nenechat se zaleknout. Lidi to nezajímá, dokud to neprožijou, když není člověk citově založený...S kým jsem hovořila a řekla, co se stalo, řekli, že jsem silná, ale pak převedou řeč. Doma se ale rozbřečím. Víím, kdo mi naslouchá. Nejlepší je mi tady.

Jste příznivcem veřejné diskuse o dopravních nehodách a jejich následcích nebo zastáváte opačný postoj?

To by se mělo. Myslím, že pro dopravu se dělá hodně, pořad STOP sleduju a tak, tu kampaň mají naši představitelé velkou, dělá se to pořad, ale lidi to nezajímá. Dneska někoho se to možná dotkne, ale většina si jede podle svého. Společnost nenaslouchá obětem, ani pokud nemusí, tak nepomůže, mnoho by se toho dalo měnit. V cizině je to tvrdě odsouzeno („nedbalostní“ trestné činy po dopravních nehodách), tady ne, společnost je čím dál horší. Je to hlavně otázka mladých lidí, u bouraček jsou to právě často mladí lidi (odmlčení). Ale, taky se stává, že vy můžete jet jako pánbůh, ale někdo to do vás našije...Taky mi přijde, že je to mnohdy podjatý u soudů a tak. Aspoň z toho mám ten pocit.

Kdybyste mohla dát vzkaz naší společnosti – jak by zněl?

Aby lidi k sobě byli upřímnější, aby se tolerovali, aby líp naslouchali, aby si dávali vzájemně přednost tak, jak mají. Naši lidi potřebují paragrafy, který by se změnily, aby byly přísnější. V první řadě vláda, ať dělá, policie by se měla víc snažit, každou chvíli slyšíme o někom od policie, kdo se nechal podplatit. Vííte, dřív měli policisti respekt, dnes chybí, musí si ho zasloužit.

Když se přijde kamkoli, i na úřad, aby se k těm lidem chovali jasně a slušně, když jsem si přišla tehdy pro úmrtní listy, na úřadě se ke mně chovali hezky (bylo nás tam hodně, muselo se to dát do katastru).

Chtěla byste ještě něco doplnit?

Člověk už vidí, jak to má dělat (jak postupovat u soudu, jak formulovat stížnosti apod.), za to jsem moc ráda. Jsou lidi, který to ani nepřežijou. Netroufám si říct, že by to některý v srdci neměli, ze začátku je to strašně těžký, chce to taky čas.

Poděkování za rozhovor.

Příloha I: Kazuistika – pan Hořický

Úvod

Pan Hořický zažil společně se svou rodinou před necelými 5 lety dopravní nehodu dvou osobních automobilů. Přestože byl zkušený řidič, který měl najeto několik set tisíc kilometrů za volantem bez nehody, nehoda měla velmi vážné následky – zemřeli při ní dva manželé. Při vyšetřování okolností události byl pan Hořický nakonec obviněn z trestného činu ublížení na zdraví s následkem smrti a těžkého ublížení na zdraví. I když poukázal na řadu nejasných okolností, které se při nehodě odehrály, rozhodnutím soudu byl klasifikován jako viník nehody. Druhý, zraněný účastník nehody, nakonec svým zraněním také podlehl. Kromě této události do života pana Hořického ještě zasáhla také nehoda jeho dcery, kterou na přechodu pro chodce tři měsíce po jeho vlastní nehodě srazil autobus. Pan H. hovoří i o tom, jak se na tuto událost, jejího viníka a zdravotní komplikace dcery díval po vlastní prožité zkušenosti.

S panem Hořickým se autorka seznámila prostřednictvím své profese a v intenzivnějším kontaktu a spolupráci s ním je od jara 2007. Předcházející spolupráce tak umožňovala otevřený způsob komunikace nad tématem viny, trestu, odpovědnosti za život vlastní i život ostatních.

Rozhovor pojednává o tom, jak nehoda zasáhla panu Hořickému i dalším zúčastněným do života, čím si prošel/li, jak situaci hodnotí, jaké má/mají výhledy do budoucnosti. Pan Hořický je otcem tří dětí, manžel a křesťansky založený člověk. Je aktivním občanem, ochotným o své zkušenosti hovořit i veřejně, podílí se na řadě osvětových a vzdělávacích akcí, toho času také na kampani MD ČR *Nezvrtné osudy*.

Tato kazuistika je postavena na řízeném rozhovoru, přičemž autorka připravené otázky doplňovala podobně jako v předcházejících kazuistikách sondážními a doplňujícími otázkami či podněty. Text kazuistiky byl respondentem autorizován.¹⁵⁴

Poprosím Vás o popis toho, co se u Vás při nehodě přihodilo (mohl byste přiblížit okolnosti nehody: kdy se stala, jak, kdo byl jejími účastníky apod.)?

(Rozmýšlení)...Nehoda se odehrála 29. prosince 2004 v 17.35 nedaleko výjezdu z Chotěboře, kde jsme dojeli první auto. Byla to cisterna s přívěsem, která jela velice pomalu. Na tachografu znalecký posudek hovořil o 37 km/h... dojeli jsme ji a... rozhodl jsem se ji předjet, chtěli jsme pokračovat v jízdě cestou na chalupu. Nechal jsem projet několik protijedoucích aut, přerušovaná čára v tomto úseku mi tuhle možnost nabízela, a nic mi nestálo v překážce v předjíždění. Další protijedoucí auto bylo až na horizontu ve vzdálenosti asi půl km. Když jsem předjížděl a byl jsem vedle nákladáku, tak jsem spatřil drobné světýlko při levém kraji vozovky. Myslel jsem si, že to je cyklista. Začal jsem rychle brzdit, abych se mohl vrátit zpět za cisternu a cyklistu neohrozil, měl jsem obavy, že to může být starší člověk nebo opilej vracející se z hospody, ale světýlko se blížilo velice rychle, až jsem poznal, že se o cyklistu nejedná, že se jedná o osobní auto, kterému svítilo jenom pravé obrysové světlo. Mně se nepodařilo zařadit se za cisternu, byly to zlomky vteřiny, nebyl jsem v tu chvíli schopn vyhodnotit situaci, jestli mám uhnout do příkopu nebo se opřít o nákladák, chtěl jsem se zařadit za cisternu a víc jsem nedokázal. Nedobrzdil jsem, abych se zařadit mohl a došlo k čelní srážce.

¹⁵⁴ V textu jsou užitá fiktivní jména, popis události i okolností se zakládá na pravdě.

My jsme jeli v autě čtyři, moje žena, dvě dcery, já jsem řídil. V první chvíli jsem zjišťoval, v jakém se nacházíme stavu. Žena byla v pořádku, akorát si posteskla, že má ulomený zub, holky plakaly, z čehož mladší dcerka byla v autosedačce chráněná a starší dcera byla připoutaná... a protože opěradla neudržela zavazadla, tak je vlastně vytlumila svým tělem. Stěžovala si na bolesti v zádech, ale jinak řekla, že je v pořádku. My jsme byli všichni připoutaní, nám se nic nestalo. Já jsem narazil nosem do volantu a tekla mi z nosu krev, to bylo všecko, co se mi stalo. Pak jsem vystoupil, šel jsem se rychle podívat do protějšího auta. Zjistil jsem, že bezpečnostní pás je pověšený na sloupku, řidič jenom těžce chroptěl, nereagoval na moje otázky. Přístrojová deska byla zdemolovaná, uvědomil jsem si, že to musel být strašný náraz a asi to mělo vliv i na destrukci lidského organismu...Ale v tu chvíli se už sbíhali lidi z aut, který nás dojeli, jali se pomáhat. Kdosi zvolal, že je tam ještě jeden člověk. Začali otevírat zadní dveře, který byly zapříčený. Já jsem ještě jednou rukou, si vzpomínám, chtěl ty dveře vylomit, pak už nás tam kolem bylo hodně, tak jsem se vzdálil, abych nepřekážel, neboť jsem si musel držet nos. Pak ty dveře otevřeli. Přijeli hasiči a zdravotníci, policie. Pak začal frmol, první pomoc a ...a...první výsledky, první otázky, první odpovědi. Všecko ale v naprostém klidu, bez invektiv nebo emocí, přestože jsme byli v levé pülce, kde jsme být neměli, nikdo nás v tu chvíli nesoudil. Ani když jsme jeli v sanitě do Havlíčkova Brodu, když jsem se dozvěděl, že manželka řidiče nežije, ani tam jsem necítil nějaký odvrácení se od nás, naopak. Lékařka nebo zdravotnice mi řekla, když jsem se vylekal, že na to teď nemám myslet, že mám pamatovat na naši rodinu a na sebe. Bylo to povzbuzující, každopádně.

Můžu se zeptat, kolik bylo let těm dalším účastníkům nehody?

Oni byli předdúchodového věku, kolem 58 let a 53 let. Nepamatuji si to už teďko přesně...

Věděl jsem, že se stalo něco...neznalej právnických pohledů, co se stát nemělo, ale že já za to nemůžu. To, že za to můžu, jsem pochopil až později. Ale v tu chvíli jsem věděl, že se to stalo proto, že on nesvítíl. Já jsem věděl, že kdyby svítíl, tak bych ho viděl. Konkrétně v tomto úseku, kterej dobře znám, je to úsek, kterej vede lesem, mezi smrkama, tam když je auto z části chvíli schovaný za horizontem, tak je vidět, že svítí. Není to jenom to prudký světlo dálkových světel, je vidět, že tam něco je...

Vy jste říkal, že bylo šero...

Byla tma, byl jsem si jistej, že kdyby svítíl, tak bych tam nejel. A o tom jsme se bavili při rekonstrukci nehody, která bohužel byla (pousmání) někdy v květnu nebo červnu v půl devátý dopoledne... to začala rekonstrukce našeho večerního případu. Svítíli jsme na sebe dvěma autama... A když jsem připomínal, proč děláme rekonstrukci za denního světla, že my jsme jeli ve tmě, tak soudní znalec na mě vyjel: „Přece nebudem čekat do prosince!“

Jenže já jsem tam byl bohužel sám, to jsem neměl připustit. Právník tam se mnou nebyl.

Na co jste myslel, když jste se dozvěděl, co se při nehodě stalo?

Manželka toho řidiče zemřela na místě v důsledku protržení srdečnice a řidič zemřel po třičtvrtě roce na jednotce intenzivní péče v Brně. Pro mě byl jenom ten skutek, že došlo ke srážce, hrozný zjištění. Věděl jsem, že se to nemůže obejít bez následků. Hrozně jsem se toho bál, cítil jsem hroznej strach z toho, co se stalo. Nebyl to strach zbabělce, ale strach člověka, kterému se přihodila tahle situace...Člověku, kterej nechce nikomu

ublížit a teď se to nejspíš stalo. Strach z toho, že jsem ublížil. A v tu první chvíli, kdy došlo k nárazu, jsem měl obrovský strach, jestli jsem neublížil svým nejbližším. Když jsem viděl ženu, že reaguje, že žije, že se mnou mluví, že není nějak zdeformovaná, ochablá, tak jsem byl rád. Slyšel jsem, že holky pláčou, to byl taky signál, že žijou, pak jsem vyskočil a šel jsem se na ně podívat, viděl jsem, že jsou v pořádku. Ale tím strach neskončil, strach pokračoval o ty lidi naproti. A když jsem viděl ten pás pověšený na sloupku, tak následoval další obrovský strach. To už takový, kdy už člověk rezignuje. Tak, stalo se, veškerý naděje jsou pryč, to nemůže dobře dopadnout, ale ten člověk dejchal a chroptěl. To byl pro mě zase signál, že ještě není po smrti. Že v tom autě ještě někdo je, jsem netušil. A když se vylamovaly dveře, já jsem tu paní neviděl, já jsem tam už nebyl. Už jsem jí nemohl vidět. Jakej byl pocit při zjištění, v jakém stavu se vyskytuje, nevím...ten jsem neměl...prostě jsem netušil. Ale možná nějaký povědomí, že člověk, který sedí vzadu by nemusel být tak zranitelný, tam bylo. Tu paní jsem neviděl..

To je zvláštní, že neseděli vedle sebe...

Oni tam totiž vezli nějaký dlouhý železný tyče, převáželi nějaký materiál. Měli sklopený opěradlo a ona seděla za ním, taky nepřipoutaná, což i znalecký posudek dosvědčil. A nakonec i jejich syn u soudu říkal, že ten zadní pás byl nefunkční, že to se vědělo. A to jsme měli ještě štěstí, že ty ocelový tyče neproletěly tím měkkým kufrem a neprobodali nás třeba...

Měli to nejspíš dobře uchycený?

Asi to měli (uchycené) nebo se to trefilo do nějakého jiného úhlu...

Jak na Vás působilo jednání hasičů, policie a zdravotníků?

Hasiči, zdravotníci byli věcní, vstřícní. Určitě, když nás vyzvali, abychom opustili auto, ještě když jsem bral psa a dával ho nahoru, tak byli trpěliví. To bych skutečně ocenil, tam byla cítit profesionalita, policie taky. Zdravotníci nás vyzvali, abychom nastoupili do sanitky, jestli nemáme nějaká zranění, aby se vyloučily nějaké komplikace. Když druhý den přišel doktor na pokoj a ptal se: „To jste vy, co jste předjížděl?“ Tak jsem říkal, že ano a on: „No to se nemá“, takovým tónem moralistickým, já jsem mu na to neodpověděl. V duchu jsem si říkal, že vůbec neví, jak to bylo, a nemá teď smysl mu říkat, že nesvítí...

Ještě ten večer, když jsme byli v nemocnici, přišli 2 pánové v civilu mě obvinít za smrt a těžké zranění. To začala ta procedura, formálně právní, ve který jsem se vůbec neorientoval a nevyskytoval. Ale cítil jsem, že je to zase věcný a bez nějakých předsudků. Akorát u toho doktora bylo znát, že to není profesionální přístup. Možná mě to ani tak strašně nepřekvapilo, když prošetřovali dva lidi z jedné nehody, a jeden si drží kapesník u nosu a druhý je tam na pokraji života a smrti a udržují mu základní funkce. Ale zajímalo by mě, jestli ten doktor sám v sobě si uvědomoval, jak to, že z jednoho střetu tam jeden sedí na posteli a může komunikovat a druhý je v trosce, jestli si uvědomoval, že jeden byl připoutanej a druhý nebyl připoutanej. Myslím si, že přenos informací existuje, nějaká základní informace o tom je i v chorobopisu. Ale přesto si to neodpustil...

Obdržel jste nějaké informace týkající se možné podpory vašich práv a zájmů, příp. nabídku zprostředkování kontaktu s pozůstalou rodinou? Od koho?

Ti pánové, co mě přišli obvinít, se mě ptali, jestli mám právníka nebo nemám. Můj známý, kterému jsem ten večer volal a ptal se na právníka, řekl, že zavolá svému známému soudnímu znalci a že ten bude pravděpodobně někoho mít...

Že nějakého doporučí?

Ano, že doporučí.

Když jsem pak mluvil s tím soudním znalcem sám, řekl mi, že je to průšvih, že se to stalo na Havlíčkovobrodsku, protože havlíčkovobrodská policie je známá zaujatostí vůči Pražákům ...ehm...že on konkrétně tam vracel jeden případ k přešetření. Takže u toho doktora mohla zaujatost vůči Pražákům být taky, asi si říkal: hele tady zase nějaký pitomej Pražák nám zabil našeho člověka.

Policistům jsem říkal, že momentálně nemám, co bych měl zpochybňovat, oni mi četli část spisu z šetření, který proběhlo na místě. Tak jsem říkal, že nic z toho nezpochybňuju a potom přes toho soudního znalce jsem dospěl k právníkovi, kterého jsem oslovil po návratu do Prahy. A celým případem nás provedl v podstatě jenom on. Když jsem měl 2 týdny před soudem, my jsme měli nehodu 29. 12., v půlce srpna zemřel ten řidič protějšího auta a soud proběhl 19. října 2005, téměř rok po bouračce. Já jsem se někdy koncem září nebo na začátku října dověděl, že existuje jakási probační a mediační služba, která by mohla věc uchopit i jiným způsobem a když jsem se pokoušel telefonovat na určená místa, bylo mi řečeno, že škoda, že volám tak pozdě, že teď už se s tím nedá nic dělat. Já jsem o tom ještě nakouzl řeč se svým právníkem, který o tom věděl, že probační a mediační služba existuje. Se ženou jsme dospěli k závěru, že by byl vlastně sám proti sobě, kdyby nám ji navrhnul, protože proč by si bral práci. Tak nás to vůči němu zamrzelo, protože jsem vůči němu chtěl být a byl v naprosté otevřenosti. Dokonce jsem měl v jeden moment pocit, že mi nevěří, musel jsem mu říct, že ten pocit mám a vyjádřit mu svoje stanovisko, že kdyby to tak mělo bejt, kdybych mu měl lhát, tak že by to nemohlo fungovat, že (odmlka)... že bych s ním nemohl spolupracovat, že bych ho nemohl žádat o spolupráci. Že v tom nevidím jinou možnost v tom procesu... jedinou možností je cesta pravdy.

Jak on na to reagoval?

On mě upokojoval, že mi věří.

Z čeho jste ty pochybnosti měl: z jeho výrazu, chování, něco naznačil?

Ten pocit vznikl asi při čtení spisu v Havlíčkově Brodě, když jsem listoval celým fasciklem a byl šokován, co tam bylo barevně vyfoceno, včetně pitevní zprávy (odmlčení), jako když bylo maso v masně na pultě, to bylo něco strašného...to, to... až nelidského...když jsem to viděl, když tam měli srdce, tak jsem nějak řekl: „to je strašný“. A ten vyšetřovatel řekl: „No to je strašný, když jste je tam sestřelil, vy jste je tam normálně sestřelil (pan Hořický napodobuje ostrou dikci vyšetřovatele). I ta intonace a ta hrubost hlasu, já jsem nebyl schopen slova. Kdybych byl v tu chvíli při smyslech, tak bych mu řekl: Vážený pane, vy nejste soudce, vy se věnujete svoji práci. Měl bych na to právo, každopádně, tohleto říct. Nebylo by to nic, čím bych urážel veřejného pracovníka. A já jsem nebyl schopen reagovat. Najednou jsem viděl, ve své periférii, jak právník něco naznačil a odešel ze dveří, měl jsem pocit, že tam spolu na mě něco kujou, to mě uvedlo do hrozný nejistoty.

A byl tam ještě někdo?

Byli jsme tam jen my tři, ten kapitán, právník a já. Z té gestikulace a to, že odešel ze dveří a kapitán odešel za ním, jsem nabyl dojmu, že něco není úplně v pořádku. Pak jsem mu to v autě nějak naznačoval, že jsem měl obavu a on mi říkal, že se snažil toho kapitána zmírnit, umlčet...Nabyl jsem dojmu, že mu mohl říct klidně on hlasitě přede mnou: „mám pochybnosti o správnosti vašeho jednání“. Mohl se mě zastat v tu chvíli veřejně, tak abych to já slyšel, ale on to neudělal. Zatím si tam něco našuškávali, a pak odešli ze dveří ven. V desítkách vteřin se vrátili.

V autě mi potom řekl, že ho chtěl zmírnit, to naznačil...Proto jsem mu právě říkal, že... že mu říkám pravdu a že jediné tak ho můžu prosit o podporu, o pomoc. Kdybych mu měl lhát, tak že by to nemohlo fungovat (pokašlávání)... Asi je velmi zkušený a měl mnoho případů, pravděpodobně měl i klienty, kteří mu lhali a balamutili ho, je to možný, já to nevím. Ale znám jeden případ, a to je ten můj, a procházel jsem ho tak, jak jsem ho procházel, a to před sebou i před svoji rodinou.

Jak s Vámi bylo jednáno v pojišťovně, u soudu nebo v jiných institucích?

Pojišťovna – něco otřesného...delší odmlka...ehhh... naprostá nevěle komunikovat. Když se jedná o uzavření smlouvy, tak to jde 7dny v týdnu od 7mi do 20hod., ale plnění pojistných událostí, to mají od 8mi do třech hodin, takže normální smrtelník si musí vzít dovolenou nebo náhradní volno. Když jsem tam telefonoval, tak mi neustále pokládali telefon, a to tak, že zvedli a pověsili, nebylo možný se tam dovolat. Přes spojovatelku, přes recepční jsem se tam snažil dovolat a pan pojišťovací pracovník mi řekl, že teď má něco rozdělaného, že si musím počkat. Tak jsem čekal asi 5 minut po telefonu, než on si něco dodělá, a pak mi v podstatě ani neodpověděl na to, co mě zajímalo. Tak jsem se tam vydal osobně (zachvění v hlase), v recepci jsem čekal, až on přijde. Přišel za nějakou dobu, že ten spis s sebou nemá a že nám to pošlou...prostě neprůstředná oblast.

Když říkali, že to pošlou, poslali to v rozumném termínu nebo neposlali?

Spíš nás průběžně informovali o vývoji pojistných událostí (hluboký nádech), žádali mě o nějaký dodatky, další informace nezbytný, který asi nebyly v tom spisu a... já jsem žádal o další plnění zavazadel, nějaký doplňky do určité výše, které jsme si sjednávali... Byl to nekonečný koloběh, že něco potřebujou a že ještě něco nemají...A pak už to trvalo dlouho a potřebovali jsme peníze, protože jsme měli právníka. A ten taky potřeboval peníze a my jsme mu nechtěli zůstat dlužni. Věděli jsme, že ve včasném zaplacení spočívá i serióznost našeho dalšího jednání.

U soudu: pomlka, soud byl nepříjemnej, pochopitelně. (Odmlka.) To se ani jinak vnímat nedá v pozici člověka, ve který jsem se já vyskytoval. Samozřejmě žalobce je člověk, kterej má svoji úlohu u soudu, ale co se týče soudce, tak jsem dospěl k závěru, že to je profesionál, kterej nesoudí jenom technicky, ale hledí i na lidskou stránku věci. (Odmlka.) Pro moje ulehčení tam byl jeden znaleckej posudek, jestli byli nebo nebyli připoutáni a ten zněl, že připoutáni nebyli, dostavil se tam svědek – řidič té cisterny, kterého (soudce) označil za svědka, který jednání nepřinesl žádný pokrok, protože mlžil a... a trval na své rychlosti 60 km/h, přestože tachograf hovořil o 37. Taky v posudku stálo, že bylo účelově manipulováno s tachografem, takže on asi měl problémy sám se sebou, sám byl asi vystrašený. Jeho svědecká výpověď skutečně nepřinesla žádný užitek. Byl propuštěn s konstatováním, že není přínosem...

... pro objasnění těch okolností?

Pro objasnění okolností. Když bylo čtení spisu a zapisování do evidence, tak soudce listoval, jenom četl názvy spisů, z některých vyjmul fakta, která byla zapotřebí zmínit, a když dospěl k posudku zaměstnavatele, tak ten posudek přečetl od začátku až do konce. (Odmlka).

Můj šéf, jako jednatel firmy, za mnou přišel, že ho (před soudem) policie žádá o posudek. Přišel mi o tom říct a říkal, že mi nepoví, co tam bude psát, ale že mi může říct jedno, že tam napíše pravdu. Tak jsem říkal, že bych byl rád, aby to tak bylo, protože jsem opravdu viděl jedinou možnost v té pravdě (úsměv).

A když potom soudce ten posudek četl, tak jsem se teprv dověděl, co jim šéf o mě napsal. Ten posudek vyšel velmi pozitivně, těžko se mi to vyjadřuje, ale já jsem cítil z toho posudku, že to jsem já, že tam nenapsal nic, co není pravda. Myslím, že si to můžu dovolit říct v téhle souvislosti.

Byl jste za to rád, že to ten zaměstnavatel napsal?

Byl jsem rád, že to tam napsal a domnívám se, že to byl moment a prvek, kterej v soudci...ehh...rozhodnul. Projevil svoji profesionalitu a lidskost. Kdyby v tom posudku stálo, že jsem obtížnej zaměstnanec, neschopnej, tak by mu to zapadalo do soukolí toho bídáka, kterej nám tady vraždí našince. Ale když ten posudek hovořil o člověku spolehlivým a korektním, že si plním své úkoly a jsem jeden z nejlepších servisních techniků a jsem jedním z adeptů na zástupce vedoucího... taky tam byla zmínka o mojí rodině, o našem křesťanském založení. Myslím, že tenhle posudek dal soudci najevo, že jsem člověk, že nejsem bídák. Jsem byl tím posudkem až dojatej, a přitom s čistým svědomím jsem ho poslouchal. Obzvláště když mi řekl, že mi neřekne, co tam bude psát... To mně přišlo hrozně v pořádku, že to je dobře, že to tak má bejt... Vesměs to bylo jediný pozitivní hodnocení před všemi, před žalobcem, před synem zemřelých...

Takže Vy jste se tam s pozůstalým synem setkal?

S tím jsem se tam setkal, poprvé jsem ho viděl až tam... Po skončení soudu jsem mu šel vyjádřit svoji lítost nad tím, co se stalo, a vyjádřit mu, že jsem to neudělal schválně... Podal jsem mu ruku a on necuknul. Pro mě to mělo asi větší důležitost, než pro něj. Nakonec rozsudek, jakkoli jsem čekal trest odnětí svobody, byl jenom podmíněnej – dva roky s podmínkou na tři roky a zákaz řízení na tři roky.

Děkuji. Co Vám po události pomáhalo nebo naopak ubližovalo?

Pomáhala mi moje žena a moje rodina, nejen ta nejbližší rodina, ale i rodina trochu širší, a to hlavně rodina mojí ženy, kde jsem cejtil vážnou přítomnost v naší situaci, bez moralizování, bez připomínek. (Ticho).

Jakkoli i matka projevila přání navštívit nás v nemocnici, z toho pak sešlo, jsme byli po třech dnech propuštění, a požádali jsme, jestli by nás tchán mohl odvést, bylo to spojeno s problémama, protože nemohl sehnat dálniční známku a on sám už je starší pán nemocnej, přijel velice trpělivě a opatrně nás vezl do Prahy. Jsme byli hrozně vystrašený, hlavně tedy holky a moje žena. A tam jsem cítil blízkost a tu cítím dodnes. Já jsem po vypršení trestu, nakonec i vám, posílal poděkování za vaší blízkost, a tchán mi odepsal: „Honzíku, my jsme Ti věřili“ ... velkými písmeny, VĚŘILI.

To bylo asi hodně povzbuzující...

To prostě...mně se tlačí slzy do očí dodneška, to je... hrozná síla (pláč). Protože mohli mít taky spoustu pochybností. Zatímco když jsem minulý rok pozval svoje rodiče na chalupu, chtěl jsem je odvést... a oni né, že né a že neví, jak by to bylo s doktorama, kdyby se jim tam něco stalo, přece jenom je to venkov, a kde bychom se tam dovolali pomoci a jak by se tam dostali, a co kdyby nastal nějaký problém... a kdo ví, jak to vlastně bylo s tou bouračkou... To jsem tedy úplně... (odmlka) mlčel... v tom stejskání si, co všechno by to mohlo znamenat, jak to bylo s tou bouračkou... Já jsem na to nereagoval, ale tady cítím obrovské kontrast. Oni se snažili taky nám být nablízku, podporovali nás, ale tam už je to s tou otázkou, jak to vlastně bylo... A otec mojí ženy mi napsal, my jsme ti věřili... to je obrovská podpora a dodneška to cítím jako něco mohutného. Ale u těch svých rodičů cítím, že se mi tím vzdalují, třebaže jsem jim, jako teď vám, vyprávěl, že jediná cesta je pro mě cesta pravdy, tak oni to zpochybnili... A co mně nejvíc ubližovalo, bylo asi to, že jsem byl považován za lháře, za jedinýho beztrestnýho lháře, v celý tý kauze toho vyšetřování. Protože všichni svědkové byli uvedeni, všichni svědkové byli upozorněni, že v případě křivého svědectví jsou postižitelní, že mohou být trestáni, u mě nic takového zmiňováno nebylo. Nakonec mi právník říkal, že já jedinej můžu lhát, a já jsem říkal, že nechci, ale on říkal: „Takhle to je, zákon to říká.“ A třebaže jsem volil cestu pravdy, stejně mi nikdo nevěřil, dodneška zůstávají věci otevřené, a tu pravdu znám jenom já, částečně, co si uvědomuje, moje dcera a nejspíš tu pravdu zná i vyšetřovatel...

Mě v téhle souvislosti ještě napadá, jestli byla pro Vás polehčující okolnost to, že nebyli připoutaní?

To byla jediná polehčující okolnost, která zazněla u soudu.

To, že nesvítily, to byl podle nich nejspíš nesmysl, protože znalecký posudek hovořil o tom, že teplota vláken se blížila teplotě svítící žárovky.

(Ticho.) Taky jsem přemýšlel, proč ti lidi nesvítily. A protože jsme taky kdysi škodovku měli, tak vím... Když jsem otevřel dveře, viděl jsem polohu přepínače a skutečně byl v první poloze, nebyl v poloze tlumených světel.

Já jsem se o tom bavil s právníkem, a ten mi řekl, ať to nechám být, že i kdyby se prokázalo, že nesvítily, tak by to byla jen polehčující okolnost. Já jsem byl v levý polovině a tam jsem být neměl a oni přestože by nesvítily ani tou jednou žárovčičkou, kdybych já tam nebyl, tak by dojeli třeba až do cíle.

To bylo taky, co mi tam vadilo. Právo a spravedlnost jsou si vzdálený. To byla věc, kterou mi trvalo dlouho, než jsem pochopil.

Sledujete na sobě nějakou změnu (psychika, tělesný stav, finanční situace) a ve Vašich nejbližších vztazích s rodinou či přáteli, kolegy apod.?

Naše vztahy se nezměnily, událost nezkomplikovala vztahy s naší rodinou nebo přátelema. Možná že i v blízkosti některých, kteří mě provázeli, došlo spíš ke sblížení, kdy se otvíraly otázky bytí, s celou vážností. U jednoho člověka, bohužel je jím náš farář, bouračka vztah zkomplikovala. Chtěl jsem s ním o tom hovořit, sdílet se s ním, ale on mě zahlcoval neustále svejma nejrůznějšíma zkušenostma a nereagoval na to, že já v té palčivosti si s ním chci o něčem pohovořit. A když se mi potřetí nepodařilo začít, po čtvrtý už jsem to vzdal. Řekl jsem si, že už nikdy se k tomu asi nenajde vůle a chuť. Uvědomil jsem si, že si to musím zpracovat sám. Není to nějaká zapšklost z principu: tak a odted'ka už tě nechci ani vidět, to ne, ale věděl jsem, že to je můj problém. A jestli

ho on se mnou nechce sdílet, tak já mu ho nechci vnucovat. Třeba na to nemá, aby ho se mnou sdílel... a já abych ho do něčeho nemanipuloval.

Až asi 2 dny před soudem se mě ptal, jestli nepotřebuju nějaký povzbuzení, nějakou podporu, tak jsem říkal, že ne (úsměv). A když jsme se vraceli ze soudu, moje žena, Adélka a já, šli jsme v domě kolem jeho kanceláře potichu, v takové zamlklosti, a říkali jsme si: doufám, že neotevře dveře. On ale dveře zrovna otevřel a na Adélku: „Co děláš příští víkend?“ (pan Hořický napodobuje dikci faráře). A moje žena se otočila a utrousila: „Ty jsi ale věcnej!“

Sledujete nějakou změnu sám na sobě, jak to ovlivnilo Vás?

Každopádně mě to přimělo si uvědomit, co to je život a z čeho se skládá, z jakých oblastí, a co všechno se může stát, přestože si to člověk nepřeje...Nikdy by si nepomyslel, že se to stane právě jemu. Ty hodnoty, který jsem dosud považoval za cenný, se posunuly trochu níž. Já jsem člověk, kterej má radost z pěkných věcí a když něco dostane nebo si něco koupí, tak s ní zachází, aby ji nerozbil, uchránil ji před zničením, zmařením... Ale teď jsem si uvědomil, že jsou to jenom věci. Jakkoli jsem si uvědomoval, že to nejsou jediný hodnoty v životě, tak se mi posunuly ještě níž. Vím, že se mohou stát horší věci na světě. Nevím, jestli je to dost srozumitelný...

A když se vrátíme k tomu, jak Vás to postihlo finančně...?

Každopádně ta finanční stránka nebyla jednoduchá. Nebylo to tak, že bychom kvůli tomu byli v nouzi a byl hlad, to určitě ne. Když ale máme úspory, tak je necháme na nějaký krizový situace, a do úspor jsme sahat museli.

Právník - to byly největší výdaje, pak to byl dar Českému sdružení obětí dopravních nehod, no a nám do toho ještě vstoupila nehoda s Bětkou, to byly další výdaje, ale to se nám potom podařilo s právníkovou pomocí uplatnit na pojišťovně.

Vaše dcera měla také nehodu?

Krátce po této mé nehodě, tři měsíce po ní, autobus srazil naši nejmladší dceru na přechodu pro chodce a ona sama bojovala o život. Stáli jsme v tom toku myšlenek a pocitů, toho vyrovnávání se s vinou svojí, s vinou i toho řidiče autobusu. Věděl jsem, že jsem to neudělal schválně a byl jsem přesvědčen o tom, že ani on to neudělal schválně. Tady zloba a hněv neměla vůbec místo. Věděl jsem, že ta situace je tak vážná, že zloba a hněv je jenom povrchní záležitost, tady jde o život. Jeden je zmařeněj, druhej o život bojoval a dcera taky. Ale naštěstí se její poranění podařilo dost brzo odhalit a po operaci hlavy se její stav pomalu stabilizoval, zůstala naživu a byli jsme za to moc rádi.

Děkuju moc.

Zkuste prosím nyní popsat své prožívání, jednání a vyrovnávání se s událostí v čase, tedy od okamžiku bezprostředně po nehodě i s delším časovým odstupem až do současnosti.

Ze začátku to byla situace, se kterou jsem si nevěděl rady. Setrval jsem v jakési vnitřní prázdnotě nebo otupělosti, nenacházel jsem řešení – pocitově teď myslím. Myšlenkově jsem věděl, že se tím musím zabývat, že se to musí řešit, že to nejde jen tak složit ruce do klína. Myšlenkově proces běžel, to co jsem nedělal já, to za mě dělaly úřady, myslím policie a vyšetřovatelé. A co se týče té pocitové stránky, to byla obrovská prázdnota – nevěděl jsem, co s tím. Nedělal jsem si ani žádný velký výhledy, představy,

žil jsem současností. Věděl jsem že je to zlý, že mě nemine trest. Co to všechno bude znamenat jsem si nespojoval, ale hlavně zmařený dva životy, s tím se vypořádat, to nebylo jednoduchý. To jsem si nikdy nepředstavoval, že bych se do takové situace dostal. Pocitově jsem se tím nechtěl zabývat, po dvoutýdenní pracovní neschopnosti jsem musel nastoupit do práce, musel jsem zase začít jezdit po servisu, život šel dál... A musel jsem se starat o to, co je kolem mě, musel jsem pokračovat a chtěl jsem pokračovat, nechtěl jsem se vzdát. A nakonec se mi to snad podařilo. Postupem času se mi dařilo na to i chvilkami zapomínat, postupem času i nacházet odvahu k smíchu, že se mi dařilo i vyjít z té zdrcenosti. Někdy jsem se dokázal už odpoutat, zasmát se vtipu třeba. Pak jsme jeli v létě na dovolenou, to byla taková radostná chvíle, po půl roce, a když jsme se pak zas balili domů, tak mi před odjezdem zavolal právník, že zemřel ten pan Holý (řidič protijedoucího auta). To byl zase zářez do duše. Já se opět propad do toho životního bahna, s tím jsme vůbec nepočítali. Pak se schylovalo k soudu, to bylo velké napětí, protože jsem čekal velkej stres. Chystal jsem se do vězení, obstarával jsem věci, který můžu obstarat, aby moje nepřítomnost neznamenal nějaký velký výpadek. Aspoň jsem měl pocit, že něco proto dělám. A i to mě pomalu připravovalo, to mi pomáhalo žít v tom okamžiku. Potom přišla úleva s vynesením rozsudku, že jsem dostal jen podmíněnej trest, úleva v tom, že ten trest se až tak nebude týkat mojí ženy jako to samotný odnětí svobody. Tehdy jsem cejtil, že by to byl větší trest pro ni, než pro mě. Na všechno by zůstala sama. A když jsem jim oznámil, jak dopadl soud, protože i ostatní na to čekali, tak jsem dostal i několik gratulací, ale ty jsem neuměl dobře akceptovat. Pro mě to nebyla výhra, pro mě to pokračovalo. Ale uvědomoval jsem si, že oni tu radost cítí, že to takhle dopadlo. Já sám jsem cítil, že to pokračuje, nebo dokonce začíná něco dalšího, čím je zapotřebí projít. A v tom jsme byli zajedno s mojí ženou.

U soudu byly i rodiče mojí ženy, přijeli z Brna, byl jsem za to rád. Prošel jsem celým tím propadem hlouběji (pan H. se ztišil, pláč), než jsem si vůbec dovedl představit. U soudu jsem věděl, že budu mít poslední řeč. Tak jsem v sobě nechával volnej průchod myšlenek, co bych vlastně chtěl ve své řeči zmínit, vyjádřit. Chtěl jsem vyjádřit, že mi to je velice líto a že očekávám trest odnětí svobody, ale až se vrátím, že bych chtěl pracovat v oblasti prevence a třeba trochu zmírnit to lidský utrpení, zapojit se do nějaký činnosti, měl jsem na mysli Český sdružení obětí dopravních nehod, že bych možná tudy mohl najít možnost, jak se podílet a jak přispět a já jsem to tam říct nedokázal. Já jsem dokázal říct jen to, že je mi to velice líto a cítil jsem, že to neumím unést. Tak jsem se snažil nějak zhluboka dechat, abych to v sobě potlačil a prostě jsem to nedokázal. Přepadla mě lítost a pláč. Až mě soudce vyzval, že si mám sednout a chvilku počkat. A pak když jsem po chvilce myslel, že už to zvládnou, tak jsem řekl, že je mi to velice líto a soudce mi řekl, že už to stačí, že už nemusím pokračovat. A já myslím, že bych to asi říct stejně nedokázal, to byla pro mě tak strašně těžká chvíle...

Takže jste vlastně byl rád, že to ukončil?

Byl jsem rád, ale byl jsem nerad, že jsem to nedokázal říct. Nešlo to ven, nedokázal jsem to, dodneška mě to mrzí, že jsem to nedokázal říct do konce. Není mi to příjemný. Tak já jsem nikdy nebyl velkej hrdina, studenej, chladnej, necitelný, měl jsem vždycky sklony k citlivosti (pláč). Věděl jsem, že pro moji ženu to bude daleko intenzivnější, že tím bude potrestána ona a trpět.

Kdybyste měl ohodnotit svůj vlastní přístup k události a následkům, které zanechala – čeho si nejvíce ceníte na svém jednání a co naopak považujete za rizikové (nebo negativní)?

Vidím základ v tom, že jsem zvolil cestu pravdy. Že mě nechytl rapl, který by mě nutil vymýšlet si báchorky, pak by mně posudek nijak nepomohl. Považuji to za samozřejmost. Potom moje zdrženlivost vůči okruhu blízkých mi umožňovala nezahlcovat je svými problémama – to byl pozitivní prvek, který bych znovu volil, zachovává mě to ve svobodě. Má-li o to někdo zájem, pak o tom mluvím, ale nechci tím nikoho zahlcovat. Jsou lidi, kteří se mě na to nikdy nezeptali. To mi pomohlo taky. Některé vztahy se prohloubily, s některými lidma. Vedlo to k zvěrohodnění celé situace. Vím, že žijeme dál, nechci už jen truchlit. Zpátky to vzít nemůžu, jel jsem tam o trochu rychleji, než jsem měl...

Můžu se zeptat, kolik jste jel a kolik tam byla nejvyšší povolená rychlost?

Byla tam devadesátka, jel jsem asi 97...nebo 102 nebo tak nějak. Musel bych se podívat do spisu...

Děkuji.

Jaký zaujímáte vztah k zemřelým obětem nehody a pozůstalým?

Cítil jsem potřebu se s těma lidma nějak kontaktovat, chtěl jsem vyjádřit svoji lítost, aby věděli, že jsem to neudělal úmyslně. Hodně jsem chtěl se s nima sejít a vyjádřit to, přestože jsem si uvědomoval, že z jejich strany to mohlo být opačně. Chtěl jsem vyjádřit, jak se to stalo, protože by se to možná nikdy nedozvěděli. Když jsem se po dvou dopisech nesetkal s žádnou odezvou, s právníkem jsme dospěli k závěru, že by to bylo spíš ubíjející, než ku prospěchu. U soudu jsem vnímal jako ne úplně jednoduché tu konfrontaci dvou lidí. Potom to setkání mě potěšilo, jistě to nic nevyřešilo, otázku viny a nevinu, ale byl to posun i v mém vnímání. S odstupem času to možná i on vnímal jako věc mírně dávnou.

Dneska si uvědomuju, že nějaká rodina existuje, ale už se nepokouším o žádný kontakt, spíš jsem se přesunul do jiné úrovně – myslím tím tu moji činnost nebo práci.

Co byste doporučil lidem, kteří se ocitli v podobné situaci jako vy?

Je mnoho druhů lidí, kteří se dostanou do této situace. Jestli se to dá nějak specifikovat nevíme: jestli je to náhoda nebo lidi sedají do auta z hospody, je to různé. Ale lidi, kteří se dostali do situace podobné té naší, tak tam můžu zas a zas doporučit jen tu cestu pravdy, protože pravda je jenom jedna. Jakmile začnou lhát, musejí si to pamatovat, pro jejich klid to nebude mít smysl. Cesta pravdy je osvobozující. Můžu si říct, prošel jsem jako člověk, ne jako neřád.

Taky bych doporučil lidem, nedokážou-li si pomoci sami, aby se nebránili hledat pomoc. Byli jsme taky u psychologa v diakonii, bylo to sdílení se s druhým, mělo to svojí cenu (chvíli se bavíme o tom, jak pan H. s rodinou navštívili tohoto psychologa, aby probrali své rozdílnosti v prožívání události mezi jimi čtyřmi, kteří v autě při nehodě seděli a synem Ondřejem, který dopravní nehodu neprožil a byl tudíž vně celého procesu).

Myslíte si, že by se mělo o dopravních nehodách a jejich následcích otevřeně a veřejně mluvit nebo zastáváte opačný postoj?

Myslím, že by se mělo mluvit o nehodách. Myslím, že vedle mnohých reklam na automobily se vůbec nemluví o důsledcích nehod, na kterých tyto automobily mají největší podíl – možná by to byl problém, že by se něco uvedlo do pohybu. Jakkoli jsou časopisy plny reklam, velice málo se o tom mluví. Těch hrdinů, kteří si myslí, že se jim to nemůže stát, těch je tady strašně moc. Myslím, že si lidi nepřipustí, že by se jim mohlo něco stát. Já jsem třeba znova sedl do auta, ale vím, že se to klidně může stát zase, vede mě to ke zdrženlivosti, je to impuls k větší pozornosti. Říkám si, nejsem až tak dobrý, abych nemusel dávat pozor.

Kdybyste mohl dát vzkaz naší společnosti – jak by zněl?

Hleďte na to, jak můžete Vy přispět ke zmírnění utrpení, co všechno můžete ovlivnit a čím můžete (nehodám) předejít, protože i Vám se to může stát.

Chtěl byste ještě něco doplnit?

Myslím, že jsme řekli to hlavní. Rád bych ještě na závěr zmínil, že člověk je křehká bytost a může se snadno ocitnout na jedné nebo na druhé straně. A proto prosím nastavíme se k tomu zády.

Poděkování za rozhovor.

11 Soupis bibliografických citací

- ANDERSSON, A., DABLBACK, L., BUNLETORP, O. *Psychosocial aspects of road traffic trauma – benefits of an early intervention?* Department of Geriatrics and Rehabilitation. Uddevalla: Kuratorsavdelningen, 2005, Aug., 36 (8): p. 917–926.
- ARMSTRONG, M. *Personální management*. Praha: Grada Publishing, 1999. ISBN 80-7169-614-5.
- ARNOLDOVÁ, A. *Vybrané kapitoly ze sociálního zabezpečení*. II. část. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0875-8.
- ARNOLDOVÁ, A. *Vybrané kapitoly ze sociálního zabezpečení*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2007. ISBN 80-246-0728-X.
- ARNOLDOVÁ a kol. *ABC postižených a pozůstalých po obětech dopravních nehod*. Praha: 2009 (3. aktualizovaná verze). (Materiál zpracovaný pro České sdružení obětí dopravních nehod). (74 stran).
- BAŠTECKÁ, B. a kol. *Terénní krizová práce: Psychosociální intervenční týmy*. (1. vyd.). Praha: Grada Publishing, 2005. ISBN 80-247-0708-X.
- BENEŠ, M. *Andragogika – teoretické základy*. (2. vyd.) Eurolex Bohemia s. r. o. Praha: 2003. ISBN 80-86432-23-8.
- BESIP, Ministerstvo dopravy, *Národní strategie bezpečnosti silničního provozu – analytická část*, Březen 2004, In KOŘÁN, M. a kol. *Návrh komplexního systému péče o oběti dopravních nehod*. (1. vyd.). Praha: 2007. (Metodický materiál ČSODN). (53 s.), s. 6.
- BESIP Ministerstvo dopravy ČR. *Národní strategie bezpečnosti silničního provozu – analytická část*. Praha: 2004 (17 stran).
- BESIP Ministerstvo dopravy ČR. *Národní strategie bezpečnosti silničního provozu – analytická část*. Praha: 2002. III. část (34 stran).
- BESIP Ministerstvo dopravy ČR. *Revize a aktualizace Národní strategie bezpečnosti silničního provozu na období 2008-2010 (2012)*. Praha: 2008 (86 stran).
- BĚHANOVÁ, J. *Psychosociální a právní pomoc obětem dopravních nehod*. Magisterská diplomová práce. Husitská teologická fakulta Univerzity Karlovy v Praze. Praha: 2006. Vedoucí práce PhDr. Anna Arnoldová.
- BISSON, J. I. et al. *Early cognitive-behavioural therapy for post-traumatic stress symptoms after physical injury*. British Journal of Psychiatry. Cardiff: 2004, Vol. 184, p. 63–69 (6 pp.).
- CENTRUM DOPRAVNÍHO VÝZKUMU. *Sborník k mezinárodní konferenci. Hodnocení bezpečnosti silničního provozu v krajích: Evropské porovnání nehodovosti a role krajů a obcí při zvyšování bezpečnosti silničního provozu*. Praha. 19.3.09.
- CENTRUM DOPRAVNÍHO VÝZKUMU. *Hodnocení bezpečnosti silničního provozu v krajích* (příloha sborníku ke konferenci: Evropské porovnání nehodovosti a role krajů a obcí při zvyšování bezpečnosti silničního provozu). Praha 19.3.09. (57 s.).
- CLARK, 2005. In NEŠPOROVÁ, O. *Veřejná připomínka smrti – pomníčky u silnic obětem dopravních nehod*. Sociologický časopis. Praha: 2008. Vol. 44, No. 1:139-166. s. 140.
- ČESKÉ SDRUŽENÍ OBĚTÍ DOPRAVNÍCH NEHOD, o.s. *Stanovy občanského sdružení České sdružení obětí dopravních nehod*. Praha. 2004 (6 s.).
- ČÍRTKOVÁ, L. *Kriminální psychologie*. Praha: Eurounion, s.r.o., 1998. ISBN 80-85858-70-3.

- DESAPRIYIA, E., PIKE, I., RAINA, P. *Severity of alcohol - related motor vehicle crashes in British Columbia: Case – control study*. BC Injury Research and Prevention Cuit, Centre of Commity. Vancouver: 2006, Jun, 13(2): p. 89–94.
- DOKTOROVÁ, B. *Vybrané kapitoly z teorie organizace*. Univerzita Karlova v Praze. Filozofická fakulta. Praha: 1992. ISBN 80-7066-616-1.
- FÉDÉRATION EUROPÉEN DES VICTIMES DE LA ROUTE. *Následky úmrtí a zranění při dopravních nehodách v silničním provozu. Závěrečná zpráva. Návrhy ke zlepšení situace. Studie ve spolupráci s komisí Evropské unie*. Přel. Tisovská, D., Ženeva. Únor 1995 (9 stran).
- GERLOVÁ, E.: *Posttraumatická stresová porucha*. *Osobní lékařství*, 3, 2003, 1, s. 38–40.
- GOENJIAN, A. K. et al. *Outcome of psychotherapy among early adolescents after trauma*. *The American Journal of Psychiatry*. Washington: 1997. Vol. 154, ISS. 4, p. 536-542 (7 pp.)
- HARTL, P. a HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-303-X.
- HENDRYCH, D. a kol. *Správní právo: Obecná část*, 4. změněné a doplněné vydání. Praha: Nakladatelství C.H. Beck, 1994. ISBN 80-7179-470-8.
- HENDL, J. *Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace*. (1. vyd.) Portál. Praha: 2005. ISBN 80-7367-040-2.
- JARVIS. P. *Adult Education and Lifelong learning*. Theory and Practise (3rd ed.). Routledge Falmer. London: 2004. ISBN 0-415-31493-3.
- KELLER, J. *Sociologie byrokracie a organizace*. Sociologické nakladatelství. Praha: 2001. ISBN 80-85850-15-X.
- KOCIÁNOVÁ, R. *Personální řízení – teoretická východiska a vývoj*. (1. vyd.). Eurolex. Bohemia. Praha: 2004. ISBN 80-86432-97-7.
- KONSBUL, In KOŘÁN, M. a kol.: *Návrh komplexního systému péče o oběti dopravních nehod*. Praha: 2007. (Metodický materiál ČSODN). (53 s.).s. 37–38.
- KOPECKÝ, M. *Sociální hnutí a vzdělávání dospělých (Aktivní občanství jako cíl pro celoživotní učení)*. Eurolex Bohemia s.r.o. Praha: 2004. ISBN 80-86432-96-3.
- KOPECKÝ, In PORADA, V. a kol. *Silniční dopravní nehoda v teorii a praxi*. Praha: Linde Praha, a. s. – Právnické a ekonomické nakladatelství a knihkupectví Bohumily Hořínkové a Jana Tuláčka, 2000. ISBN 80-7201-212-6, s. 34, 41–42.
- KOŘÁN, M. a kol. *Přehled systému péče o oběti dopravních nehod v evropských zemích*. Praha: 2006. (Materiál ČSODN – původní data zpracovány Ministerstvem zahraničních věcí České republiky pro ČSODN). (32 s.).
- KOŘÁN, M. a kol.: *Návrh komplexního systému péče o oběti dopravních nehod*. Praha: 2007. 1. vyd. (Metodický materiál ČSODN). (53 s.).
- KŘIVOHLAVÝ, 1985. In KUBÍČKOVÁ, N. *Zármutek a pomoc pozůstalým*. Praha: ISV nakladatelství, 2001. ISBN 80-85866-82-X. s. 189.
- KUBÍČKOVÁ, N. *Zármutek a pomoc pozůstalým*. (1. vyd.) Praha: ISV nakladatelství, 2001. ISBN 80-85866-82-X.
- LAMOTHE, R. *Freud's Unfortunates: Reflections on haunted beings who know the disaster of severe trauma*. *American Journal of Psychotherapy*. New York: 2001. Vol. 55, Iss. 4, p. 543–563 (21 pp.)
- LANGE, J. T. et al. *Primary care treatment of post-traumatic stress disorder*. *American Family Physician*. Kansas City: 2000. Vol. 62, ISSN. 5, p. 1035–1040.

- MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. (1. vyd.). Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-549-0.
- MINISTERSTVO VNITRA ČR, Odbor bezpečnostní politiky, HORÁKOVÁ, J. *Resortní akční plán bezpečnosti a plynulosti silničního provozu 2007*. Praha: 7. 6. 2007. 36 stran. (5 stran příloh, čj.: OBP-259-6/AK-2007).
- NEŠPOROVÁ, O. *Veřejná připomínka smrti – pomníčky u silnic obětem dopravních nehod*. Sociologický časopis. Praha: 2008. Vol. 44, No. 1:139-166.
- PALÁN, Z. *Lidské zdroje*. (Výkladový slovník). Praha: 2002. ISBN 80-200-0950-7.
- PALAS, J. In KOŘÁN, M. a kol., 2007, s. 37.
- PAVLÍČEK, M. *Policejně dopravně bezpečnostní činnost z teoretického a vývojového hlediska*. Praha. Policejní akademie České republiky - Katedra bezpečnostních služeb, 2003. ISBN 80-7251-140-8.
- PAVLÍČEK, K., KOPECKÝ, Z., HOŘÍN, J.: *Vybrané kapitoly z dopravně bezpečnostní činnosti*. Skripta. Praha: Policejní akademie ČR – Katedra bezpečnostních služeb, 2003. ISBN 80-7251-137-8.
- PETRUSEK, M., VODÁKOVÁ, A.: *Velký sociologický slovník* (I. Svazek, 1. vydání). Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-311-3.
- PORADA, V. a kol.: *Silniční dopravní nehoda v teorii a praxi*. Praha: Linde Praha, a. s. – Právnické a ekonomické nakladatelství a knihkupectví Bohumily Hořínkové a Jana Tuláčka, 2000. ISBN 80-7201-212-6.
- PRACOVNÍ SKUPINA PRO TVORBU STANDARDŮ PSYCHOSOCIÁLNÍ KRIZOVÉ POMOCI PŘI GŘ HZS MV ČR. *Standardy psychosociální krizové pomoci lidem, obcím a organizacím zasazeným mimořádnou událostí nebo krizovou situací*. (1. verze). Manuál. Pracovní materiál před připomínkovým řízením verze k 23.9.2008.
- PRAŠKO, J. a kol.: *Stop traumatickým vzpomínkám*. (1. vyd.). Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-811-2.
- PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBA ČR, Leták: *Průvodce oběti trestného činu*.
- SEHNOUTKA, P. *Místa, kde se umírá na silnici, budou na internetu*. Z domova. Autoklub ČR. Hospodářské noviny, 6. 3. 2008. s. 4
- SHINAR, D. *Traffic Safety and Human Behavior*. (1.ed). Elsevier. Beer Sheva (Israel): 2007. ISBN 978-0-08-045029-2.
- SNYE, R. A. *Vliv dopravních nehod na psychiku*. UPDATE, 2, 2001, 6, s. 43–47.
- SOTOLÁŘOVÁ, M. *Závěrečná zpráva k Twinning – Project CZ 98/IB/JH/02-Comprehensive System for Human Resources Management for the Czech Police/Professional Training Programme to Members of the Police and Ministry of Interior - Start Project Code CZ 98 10-02-01*. Modul 10. Praha: 12.5. 2001.
- SOTOLÁŘOVÁ, M., 2005. In BAŠTECKÁ, B. a kol., 2005, s. 244.
- SUNKOVSKÁ, B., Ministerstvo dopravy - odbor BESIP: *Sborník příspěvků řečníků ke II. Konferenci o bezpečnosti dopravy a infrastruktury*. Praha: 2008. 29. 4. (6 stran).
- ŠPATENKOVÁ, N. a kol.: *Krizová intervence*. Praha: Grada Publishing, 2004. ISBN 80-247-0586-9.
- ŠPATENKOVÁ, N. *Poradenství pro pozůstalé*. Praha: Grada Publishig, 2008. ISBN 978-80-247-1740-1.
- ŠPITÁLSKÁ, 2006. In ARNOLDOVÁ a kol., *ABC postižených a pozůstalých po obětech dopravních nehod*. Praha: 2009 (3. aktualizovaná verze). (Materiál zpracovaný pro České sdružení obětí dopravních nehod). (74 stran), s. 3–5.

- ŠŤASTNÝ, R. Analýza vývoje dopravní nehodovosti během let 2004 – 2007. Interní materiál zpracovaný pro účely Českého sdružení obětí dopravních nehod. 2007. 1 strana.
- ŠŤASTNÝ, R. Ohlédnutí za aktivitami BESIP. Interní pracovní materiál Roberta Šťastného. 2007. 11 stran.
- ŠŤASTNÝ, In KOŘÁN, M. a kol., *Návrh komplexního systému péče o oběti dopravních nehod*. Praha: 2007. (Metodický materiál ČSODN). (1. vyd., 53 s.). s. 25.
- ŠŤASTNÝ, In KOŘÁN, M. a kol., *Návrh komplexního systému péče o oběti dopravních nehod*. Praha: 2007. (Metodický materiál ČSODN). (53 s.). Graf. s. 31.
- TOŠNER, J. SOZANSKÁ, O. *Dobrovolníci a metodika práce s nimi v organizacích*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-514-8.
- TUČKA, P. In SEHNOUTKA, P. *Místa, kde se umírá na silnici, budou na internetu*. Z domova. Autoklub ČR. Hospodářské noviny, 6. 3. 2008. s. 4.
- TOYOTA MOTOR EUROPE. *Prezentace*. Praha: Červen 2007. (20 stran).
- VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese: Variabilita a patologie lidské psychiky*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-678-0.
- VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČR, Generální ředitelství, odbor výkonu vazby a trestu, Psychologické pracoviště. Hospodka, M. (ředitel odboru): Zpráva o vyhodnocení účinnosti pilotního standardizovaného programu zaměřeného na pachatele DN v praxi ve Věznici Pardubice. Č.j. VS 106/ 16 /2009-50/Všeob/334, Praha: 30. 4. 2009. 3 s.
- VODÁČEK L., VODÁČKOVÁ, O. *Management – Teorie a praxe v informační společnosti*. Management Press. (4. rozšířené vydání). Praha: 2001. ISBN 80-7261-041-4.
- VODÁČKOVÁ, D. a kol. *Krizová intervence*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-696-9.
- VYMAZAL, 2002. In KOPECKÝ, M. *Sociální hnutí a vzdělávání dospělých (Aktivní občanství jako cíl pro celoživotní učení)*. Eurolex Bohemia s.r.o. Praha: 2004. ISBN 80-86432-96-3. s. 11.
- VYMĚTAL, Š., VITOUŠOVÁ, P. a kol. *Novináři a oběti trestných činů*. THEMIS – nakladatelství Tiskárny Ministerstva vnitra. Praha: 2008. ISBN 80-7312-052-6.
- WORLD HEALTH ORGANIZATION, 2005, In SHINAR, D. *Traffic Safety and Human Behavior*. Elsevier. Beer Sheva (Israel): 2007. ISBN 978-0-08-045029-2. p. 5.
- WORLD HEALTH ORGANIZATION, 2004. In SHINAR, D. *Traffic Safety and Human Behavior*. Elsevier. Beer Sheva (Israel): 2007. ISBN 978-0-08-045029-2. p. 735.

Právní předpisy:

- Listina základních práv a svobod Ústavy České republiky dle ústavního zákona č. 162/1998 Sb. (podle usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb.)
- Zákon č. 361/2003 Sb., o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů.
- Zákon č. 239/2000 Sb., o integrovaném záchranném systému a o změně některých zákonů.
- Zákon č. 240/2000 Sb., o krizovém řízení a o změně některých zákonů, ve znění zákona č. 320/2002 Sb., (tzv. krizový zákon).
- Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 141/1960 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.
Zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů.
Zákon č. 411/2005 Sb., o provozu na pozemních komunikacích a o změně některých zákonů (novelizovaná verze stejnojmenného zákona č. 361/2000 Sb.).
Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů etc.
Návrh zákona o zdravotnické záchranné službě z října 2008.

Internetové zdroje:

Asociace poškozených [online] <<http://www.asociace-poskozenych.cz>> [cit. 7.12.2005]
AXA pojišťovna a.s. [online] <<http://www.axa.cz/DesktopDefault.aspx?tabId=542&chosenMenuItem=260>> [cit. 10.9. 2009]
BESIP Ministerstva dopravy ČR [online]
<http://www.ibesip.cz/cs/Rada_vlady_pro_BESIP>, ze dne 21.3.2005 [cit. 5.12.2005]
BESIP Ministerstva dopravy ČR [online]
<http://www.ibesip.cz/cs/bezpecnostni_pasy/Pouzivani+pasu+v+Čechách>, ze dne 28.2.2005 [cit. 7.12.2005]. In BĚHANOVÁ, J., *Psychosociální a právní pomoc obětem dopravních nehod*. Magisterská diplomová práce. Husitská teologická fakulta Univerzity Karlovy v Praze. Praha: 2006. s. 21.
BESIP Ministerstva dopravy ČR, <<http://ibesip.cz/cs/kdo+jsme>, ze dne 30.3. 2005> [cit. 6. 12. 2005]. In KOŘÁN, M. a kol.: *Návrh komplexního systému péče o oběti dopravních nehod*. Praha: 2007. 1. vyd. (Metodický materiál ČSODN). s. 15.
BESIP Ministerstva dopravy ČR,
<http://www.ibesip.cz/cs/bezpecnostni_pasy/Mate+airbagy/Pripoutejte+se, ze dne 28.2.2005 [cit. 15.12. 2005] KOŘÁN, M. a kol.: *Návrh komplexního systému péče o oběti dopravních nehod*. Praha: 2007. 1. vyd. (Metodický materiál ČSODN – původní data zpracovány Ministerstvem zahraničních věcí České republiky pro ČSODN). s. 15.
BESIP Ministerstva dopravy ČR [online]
<<http://www.ibesip.cz/NR/rdonlyres/E3EDA36C-0607-43E4-8637-9A129155FE88/0/Strategie-final-050526.pdf>>, ze dne 21.3.2005 [cit. 22.11.2005]. In KOŘÁN, M. a kol.: *Návrh komplexního systému péče o oběti dopravních nehod*. Praha: 2007. 1. vyd. (Metodický materiál ČSODN). s. 17.
BESIP, <<http://www.ibesip.cz/cs/Informace+BESIP/11012006.htm>>, ze dne 11.1. 2006) [cit. 28.7. 2006]. In BĚHANOVÁ, J. *Psychosociální a právní pomoc obětem dopravních nehod*. Magisterská diplomová práce. Husitská teologická fakulta Univerzity Karlovy v Praze. Praha: 2006. s. 11.
BESIP <<http://www.ibesip.cz/cs/Rychlost/Priciny+negativnich+statistik>>, ze dne 28.2.05, [cit. 25. 12 2005], In BĚHANOVÁ, J., *Psychosociální a právní pomoc obětem dopravních nehod*. Magisterská diplomová práce. Husitská teologická fakulta Univerzity Karlovy v Praze. Praha: 2006. s. 20.
Liga lidských práv [online] <<http://www.llp.cz/cz/kdo-jsme/Nase-zamereni>> [cit. 10.6.2009]
Bílý kruh bezpečí [online] <<http://www.bkb.cz>> [cit. 1.7.2009]
Centrum dopravního výzkumu, [online] <<http://www.close-to.cz>>, ze dne 20.11.2009 [cit. 1.12.2008]
Česká pojišťovna, a.s. [online] <<http://www.ceskapojistovna.cz/dopravni-bezpecnost.html>> [cit. 10. 9. 2009]

České sdružení obětí dopravních nehod [online] <<http://www.icok.csodn.cz/proc.htm>> [cit. 22.11.2007]

České sdružení obětí dopravních nehod [online] <<http://www.csodn.cz>> [cit. 1. 7. 2009]

Dětská dopravní nadace [online] <<http://www.detskadopravninadace.cz>> [cit. 10. 8. 2009]

European chart of traffic safety [online] <<http://www.erscharta.com>> [cit. 20.5.2009]

Hasičský záchranný sbor České republiky [online] <<http://www.hzscr.cz/clanek/psychologicka-sluzba-hzs-cr.aspx> [cit. 20.11.2008]

Hasičský záchranný sbor České republiky [online] <<http://www.hzscr.cz/docDetail.aspx?docid=21024179&docType=ART&lang=cs> [cit.1.11.2008].

Hasičský záchranný sbor České republiky [online] <<http://www.hzscr.cz/docDetail.aspx?docid=21033018&doctype=&lang=cs>> [cit. 1.11.2008]

CHALOUPKA, L.: *Současné vzdělávání dospělých a elektronická média*. Příspěvek ke konferenci E-learning forum 2006, [online], WWW <<http://www.e-univerzita.cz/old/2006/program.htm>>, ze dne 2. 3. 2006 [cit. 15. 5. 2008]

Liga lidských práv [online] <http://www.llp.cz/cz/kdo-jsme/Nase-zamereni> [cit. 10.6.2009]

MACMILLANDŮV SLOVNÍK. In TURECKIOVÁ, M. *Teorie organizace. Úvodní přednáška k předmětu Teorie organizace*. Univerzita Karlova v Praze. Filozofická fakulta. Katedra andragogiky a personálního řízení. Praha: leden 2002. Dostupné z WWW: <<http://andragogika.ff.cuni.cz/>> (12 stran). s. 3–4

Ministerstvo vnitra ČR [online] <<http://www.mvcr.cz/doprava/nehody/2003/rok2003.doc>, ze dne 30. 3. 2005> [cit. 10.11.2005]. In KOŘÁN, M. a kol. *Návrh komplexního systému péče o oběti dopravních nehod*. Praha: 2007. 1. vyd. (Metodický materiál ČSODN). (53 s.). s. 14.

Ministerstvo vnitra ČR [online] <<http://www.mvcr.cz/doprava/nehody/2004/rok2004.doc>, ze dne 30. 3. 2005> [cit. 10.11.2005]. In KOŘÁN, M. a kol. *Návrh komplexního systému péče o oběti dopravních nehod*. Praha: 2007. 1. vyd. (Metodický materiál ČSODN). (53 s.). s. 15.

Ministerstvo vnitra ČR [online] <http://www.mvcr.cz/doprava/nehody/2005/6_2005.doc, ze dne 30. 3. 2005> [cit. 10.11.2005] In KOŘÁN, M. a kol. *Návrh komplexního systému péče o oběti dopravních nehod*. Praha: 2007. 1. vyd. (Metodický materiál ČSODN). (53 s.). s. 15

Ministerstvo vnitra ČR, <<http://www.mvcr.cz/doprava/nehody/2004/rok2004.doc>>, ze dne 30. 3. 2005, s. 1, [cit. 10.11. 2005], In KOŘÁN, M. a kol. *Návrh komplexního systému péče o oběti dopravních nehod*. Praha: 2007. 1. vyd. (Metodický materiál ČSODN). (53 s.). s. 15

Nadace truck help [online] <<http://www.nadacetruckhelp.cz>> [cit. 22.11.2005]

<<http://www.neziskovky.cz> [cit. 20.6.2009]

Asociace občanských poraden [online] <http://www.obcanske-poradny.cz> [cit. 13.1.2006]

Asociace občanských poraden [online] <<http://www.obcanskeporadny.cz/content/blogsection/1/120/>> [cit.15.5.2009]

Veřejný ochránce práv, <<http://www.ochrance.cz/ombudsman/obecne.php>> [cit. 10.6.2009]

Public Interest Lawyers Association [online] <<http://www.pilaw.cz> [cit 10.6.2009]
<http://www.policie.cz/clanek/povinne-zverejnovane-informace-930056.aspx>
 [cit. 24.11.2008]

Policie ČR [online] <<http://www.policie.cz/docDetail.aspx?docid=21096560&doctype=&lang=cs>
 [cit. 24.11.2008]

Policie ČR [online] <<http://www.policie.cz/clanek/povinne-zverejnovane-informace-930056.aspx>>[cit. 24.11.2008]

Probační a mediační služba ČR [online] Leták. Dostupné na:
 WWW<http://www.pmscr.cz/scripts/index.php?id_nad=24> [cit. 18.5.2009]

Public Interest Lawyers Association [online] <<http://probonocentrum.cz> [cit. 20.6.2009]

Škoda Auto, a.s. [online] <<http://www.skodahome.cz/clanek/1016-skoda-auto-startuje-projekt-vyzkum-dopravni-bezpecnosti>> [cit. 30. 3. 2009]

Topograf, s.r.o. [online] <<http://www.pruvodcesilnicemi.cz/virtualni-pamatnik-obeti-dopravnich-nehod.php>>, [cit. 29. 5. 2008]

TURECKIOVÁ, M. *Teorie organizace. Úvodní přednáška předmětu Teorie organizace.* Univerzita Karlova v Praze. Filozofická fakulta. Katedra andragogiky a personálního řízení. Praha: leden 2002. Dostupné z WWW: <<http://andragogika.ff.cuni.cz/>> (12 stran).

Ústřední automotoklub ČR [online] <<http://www.uamk-cr.cz/infoservis/prispevek.asp?id=435>>, s. 1, ze dne 13.12.2004 [cit. 20.12.2004]

Ústřední automotoklub ČR [online] <<http://www.uamk-cr.cz/infoservis/prispevek.asp?id=435>>, s. 2, ze dne 13.12.2004 [cit. 20.12.2004]

Ústřední automotoklub ČR [online] <<http://www.uamk-cr.cz/infoservis/prospevek.asp?id=457>>, s. 3, ze dne 13.12.2004 [cit. 20.12.2004]

Ústřední automotoklub ČR [online] <http://www.uamk.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=124:simulator-narazu-bezpecnost-predevsim&catid=51:reklama-a-propagace> [cit. 31. 5. 2008]

Všeobecná zdravotní pojišťovna, a.s., [online]
 <http://www.vzp.cz/cms/internet/cz/Vseobecne/verejne_souteze/preventivni_programy/program_5>, [cit. 10.9.2009].

Zdravotnická záchranná služba [online]
 <<http://www.zachrannasluzba.cz/stanoviste.htm>> [cit. 10.11.2008].

Zdravotnická záchranná služba hl. m. Prahy [online]
 <<http://www.zzshmp.cz/management-jakosti/>> [cit. 11.11.2008]

Zdravotnická záchranná služba hl. m. Prahy [oline] Zdravotnická záchranná služba [online] <<http://www.zzshmp.cz/data/1177321797/organizacni-struktura.pdf>> [cit.25.11.2008].

Zdravotnická záchranná služba [online]
 <<http://www.zachrannasluzba.cz/zakony/zakony.htm>> [cit. 11.11.2008].

Zdravotnická záchranná služba [online]
 <<http://www.zachrannasluzba.cz/stanoviste.htm>> [cit. 11.11.2008].

Školení, přednášky, konzultace:

BENDL, P. Ing. *Úvodní přednáška* k mezinárodní konferenci: Evropské porovnání nehodovosti a role krajů a obcí při zvyšování bezpečnosti silničního provozu. Parlament ČR. (prezentace příspěvku). Praha 1, Sněmovní 1, 19. 3. 2009.

BIŇOVEC, J. JUDr. *Telefonická konzultace k právní problematice DN a jejich následků*. Praha. 7. 9. 2009.

HALTMAR, B. Ing. *Konzultace*. Jednatel firmy TopoGraf s.r.o., Praha 2008. 17. 5. 2008.

HORÁZNÝ, O., Ing. *Konzultace*. Předseda Asociace autoškol, Praha: 2008. 21. 5. 08.

JOST, G. *European Traffic Safety Commity*. Mezinárodní konference: Evropské porovnání nehodovosti a role krajů a obcí při zvyšování bezpečnosti silničního provozu. Parlament ČR. (prezentace příspěvku). Praha 1, Sněmovní 1, 19. 3. 2009.

KOBRLE, L., PhDr. Psycholog. *Školení Českého sdružení obětí dopravních nehod – Práce s traumatem: Pomoc lidem v krizi pro aktivní poradce. I. část*. Praha, prosinec 2004.

LUCKÁ, Y., PhDr. Psychoterapeut. *Školení Českého sdružení obětí dopravních nehod na téma: Práce s traumatem. Pomoc lidem v krizi pro aktivní poradce II. část*. Praha, březen 2005.

PALAS, JUDr. Advokát. *Školení Českého sdružení obětí dopravních nehod s názvem: Právní minimum pro České sdružení obětí dopravních nehod*. Praha, říjen 2005.

PASTOOR, B. *Functioning and actions of regional road safety bodies in the Netherlands*. (Secretary of the board. Limburg Regional Road Safety Body). Mezinárodní konference: Evropské porovnání nehodovosti a role krajů a obcí při zvyšování bezpečnosti silničního provozu. Parlament ČR. (prezentace příspěvku). Praha 1, Sněmovní 1, 19. 3. 2009.

RIMEŠOVÁ, P. PhDr. *Konzultace*. Lektorka a dopravní psycholožka, Katedra psychologie, Česká zemědělská univerzita. Praha: 2008. 28. 5.

SOTOLÁŘOVÁ, M., PhDr. *Konzultace*. Psycholožka pro krize a neštěstí. GŘ HZS MV ČR, adresa: Kloknerova 26, 148 01, Praha 414, 12.11.2008. Zaváděla posttraumatickou intervenční péči v rámci systému Critical Incident Stress Management Policie ČR v roce 1998, v roce 2003 u HZS ČR (záznam proveden písemnými poznámkami a nahrávkou na diktafon).

ŠUCHA, M. PhDr., Ph.D. Katedra psychologie, Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci. *Přednáška* na I. česko-slovenském pracovním semináři k bezpečnosti dopravy: *Agresivita v dopravě aneb jak postihovat agresivní řidiče*. Olomouc. 5.2.2009.

Konference

REGIONSERVIS (Centrum služeb pro samosprávy). II. ročník *Konference o bezpečnosti silničního provozu v obcích*. Praha: 29.4.2008.

GŘ HZS MV ČR a Nadace ADRA. III. *Konference s mezinárodní účastí. Mimořádná událost a psychosociální pomoc. Víme o sobě III*. Praha: 24.-25.9.08.

CDV, v.v.i. a Katedra psychologie Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. I. česko-slovenský pracovní seminář k bezpečnosti dopravy: *Agresivita v dopravě aneb jak postihovat agresivní řidiče*. Olomouc. 5.2.2009.

CDV, v.v.i. Mezinárodní konference. *Evropské porovnání nehodovosti a role krajů a obcí při zvyšování bezpečnosti silničního provozu*. Parlament ČR. Praha 1, Sněmovní 1, 19. 3. 2009.

12 Bibliografie

- BAUMAN, Z. *Individualizovaná společnost*. (1. vyd.). Mladá Fronta. Praha: 2004. ISBN 80-204-1195-X.
- BENEŠ a kol. *Idea vzdělávání v současné společnosti*. (1. vyd.). Eurolex Bohemia s. r. o. Praha: 2002. ISBN 80-86432-40-8.
- CENTRUM PRO BEZPEČNÝ STÁT, o.s. *Co dělat...Kapesní průvodce krizovými situacemi doma i v zahraničí*. (1. vyd.). Copyright. Praha: 2008. ISBN 978-80-904066-0-5.
- ČERNÝ, V. *O povaze naší kultury*. Atlantis. Brno: 1990. ISBN 80-7108-014-4.
- DOSTÁL, O. *Povinnost poskytovat pomoc při škodách na zdraví: trestněprávní aspekty*. Zdravotnictví a Právo. Roč. 8, č. 10 (2004). RT 3- článek s. 6-12. ISSN: 1211-6432.
- EMMERIK, A. Van a. P. et al. *Single session debriefing after psychological trauma: A meta-analysis*. The Lancet. London: 2002. Vol. 360, ISS. 9335, p. 766-71.
- GIDDENS, A. *Sociologie*. Argo. Praha: 1999. ISBN 80-7203-124-4.
- MUŽÍK, J. *Didaktika profesního vzdělávání*. (1. vyd.). Plzeň: Fraus, 2005. ISBN 80-7238-220-9.
- NEŠPOR, K. *Alkohol na evropských silnicích - prevence je možná*. Osobní lékař. Roč. 4, č. 12 (2004), s. 20-21. ISSN: 1213-2470.
- SCHMIDBAUER, W. *Psychická úskalí pomáhajících profesí*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-312-9.
- SCHREIBER, D.V. *Uzdravení bez léků: Cesta ze stresu, úzkosti a deprese*. (1. vyd.). Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7178-901-1.
- SYCHA, M. *Proměny vzdělávání a učení v globální společnosti (Úloha univerzit v podmínkách společnosti a ekonomiky založené na znalostech)*. Sborník příspěvků z vědecké konference 18. a 19. října 2007 s názvem: Role vysokých škol v rozvíjení koncepce celoživotního vzdělávání – další vzdělávání na vysokých školách. Universita Karlova. Filosofická fakulta. Katedra andragogiky a personálního řízení. Mowshe, s.r.o.: Praha. 2007. (1. vyd.). ISBN 978-80-254-0561-1. (s. 102-107).
- ŠERÁK, M. *Celoživotní učení: koncept a praxe v ČR*. Sborník příspěvků z vědecké konference 18. a 19. října 2007 s názvem: Role vysokých škol v rozvíjení koncepce celoživotního vzdělávání – další vzdělávání na vysokých školách. Universita Karlova. Filosofická fakulta. Katedra andragogiky a personálního řízení. Praha. 2007. (1. vyd.). ISBN 978-80-254-0561-1. (s. 108-115).
- ŠERÁK, M. *Zájmové vzdělávání dospělých*. Praha: Universita Karlova v Praze, Filosofická fakulta, 2005. (1. vyd.). ISBN 80-86284-55-7.
- WELNBERGER, J. *Dopravní nehoda-běžná katastrofa?* Psychologie dnes. Roč. 9, č. 5 (2003). RT 3- článek. s. 14-15. ISSN: 1211-5886.
- DE WOLFE, D., přel. Baštecká, B. *Terénní příručka pro pracovníky psychosociálních a humanitárních služeb, kteří angažují při hromadných neštěstích většího rozsahu*. Ministerstvo vnitra ČR, ADRA ČR, 2002.

Evidenční list knihovny

Dizertační práce se půjčují pouze prezenčně!

UŽIVATEL

potvrzuje svým podpisem, že pokud tuto dizertační práci

Neusarová, J.: Poradenství a osvěta v rámci problematiky silničních dopravních nehod

využije ve svém textu, uvede ji v seznamu literatury a bude ji řádně citovat jako jakýkoli jiný pramen.

Jméno uživatele, bydliště	Katedra (pracoviště)	Název textu, v němž bude práce využita	Datum, podpis

